

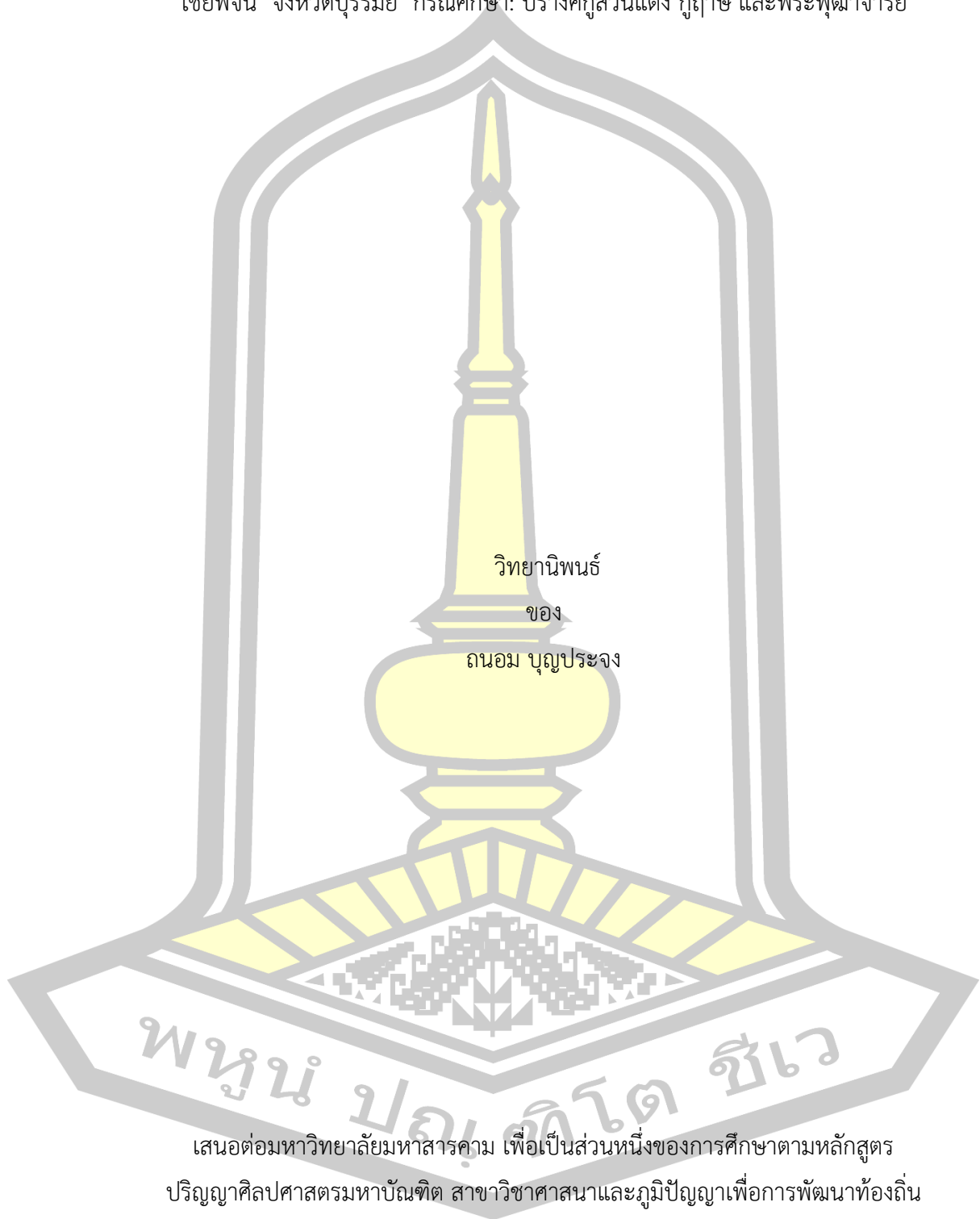
ความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่
ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ กรณีศึกษา: ปรางค์กู่สวนแตง กู่ฤาษี และพระพุทธรูป

วิทยานิพนธ์
ของ
ถนอม บุญประจง

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น
สิงหาคม 2562

สงวนลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่
ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ กรณีศึกษา: ปรางค์กู่สวนแตง กู่ฤาษี และพระพุทธรูป

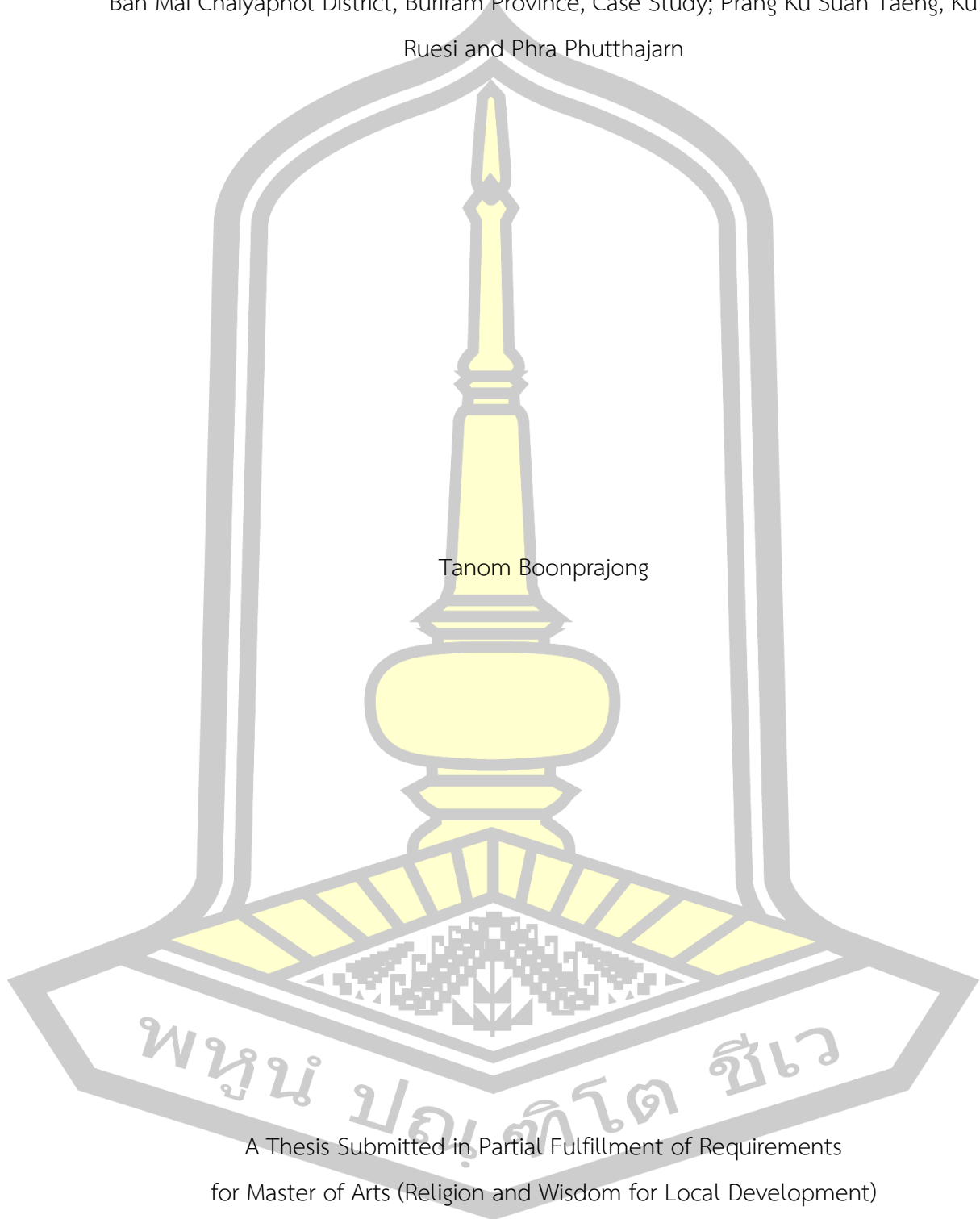

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

สิงหาคม 2562

สงวนลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

The Sacred Space of the Communities to Promote Religious Tourism in the Area of
Ban Mai Chaiyaphot District, Buriram Province, Case Study; Prang Ku Suan Taeng, Ku
Ruesi and Phra Phutthajarn

Tanom Boonprajong

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Master of Arts (Religion and Wisdom for Local Development)

August 2019

Copyright of Mahasarakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของพระถนอม บุญประจง
แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(รศ. ดร. จารุวรรณ ธรรมวัตร)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผศ. ดร. ฉลอง พันธุ์จันทร์)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(ผศ. ดร. ชีระพงษ์ มีไธสง)

กรรมการ

(อ. ดร. อภिरาตี จันทร์แสง)

กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

(รศ. ดร. พุทธิรักษ์ ปราบนอก)

มหาวิทยาลัยขอนแก่นให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ของ
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

(ผศ. ดร. กนกพร รัตนสุธีระกุล)

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

(ผศ. ดร. กริสน์ ชัยมูล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	ความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ กรณีศึกษา: ปรากฏ์กุ๊สวนแดง กุ๊ฤาษี และพระพุฒาจารย์		
ผู้วิจัย	ถนอม บุญประจง		
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ฉลอง พันธุ์จันทร์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อีระพงษ์ มีไธสง		
ปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต	สาขาวิชา	ศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	ปีที่พิมพ์	2562

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความเป็นมาของศาสนสถาน ความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และประเพณีประติษฐาน เพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพใช้แบบสัมภาษณ์ จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 39 รูป/คน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตการณ์ เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา แล้วนำเสนอเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า มีศาสนสถานที่สำคัญ จำนวน 3 แห่ง คือ ปรากฏ์กุ๊สวนแดง กุ๊ฤาษี และพระพุฒาจารย์ ซึ่งเป็นทรัพยากรที่ทรงคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี และความเป็นมาในพื้นที่ของศาสนสถาน ซึ่งมีคติความเชื่อที่เกิดจากเรื่องเล่าในความทรงจำของบรรพบุรุษว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์มีเทพารักษ์คุ้มครองรักษา และชุมชนมีพิธีกรรมขอพรหรือบนบานให้สำเร็จตามจุดประสงค์ของตน เกิดจากคติความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถบันดาลให้สำเร็จ และสามารถบันดาลโชคลาภให้สมหวังได้ พร้อมด้วยมีสระน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์ของฤาษี 108 ตน ที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่กุ๊ฤาษี เรียกว่า บาราย เป็นสระรูปสี่เหลี่ยมประดับด้วยหินศิลาแลงกรูขอบสระ ในตำนานมีคติความเชื่อว่ามีพญานาคอาศัยอยู่เพื่อรักษาสระน้ำศักดิ์สิทธิ์ สำหรับพระพุฒาจารย์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปโบราณทรงประดิษฐานในพระอุโบสถของวัดสระจันทร์ ซึ่งชุมชนท้องถิ่นมีคติความเชื่อว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ และเป็นสถานที่บำเพ็ญบุญทางพระพุทธศาสนา ส่วนประเพณีประติษฐาน ปรากฏว่ามีการจัดขึ้นในพื้นที่ปรากฏ์กุ๊สวนแดง คือ งานประเพณีบุญบังไฟเสี่ยงทาย งานประเพณีปรากฏ์กุ๊สวนแดงและบุญบังไฟ และงานประเพณีปรากฏ์กุ๊สวนแดง ส่วนกุ๊ฤาษี มีการจัดงานประเพณีกุ๊ฤาษี และงานประเพณีนักขัตฤกษ์ ส่วนพระพุฒาจารย์ มีการจัดงานประเพณีของฮีตสิบสอง แต่ประเพณีประติษฐาน

เข้าไปผสมผสานได้อย่างลงตัวเป็นที่นิยมของสังคมในปัจจุบัน ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงศาสนาเกิดขึ้น
จากผลการวิจัย ความเป็นมาของศาสนสถาน ความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และประเพณีประติษฐ์ เพื่อ
นำมาเป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา

คำสำคัญ : ความทรงจำ, พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์, กู่, ประเพณีประติษฐ์, การท่องเที่ยวเชิงศาสนา

TITLE	The Sacred Space of the Communities to Promote Religious Tourism in the Area of Ban Mai Chaiyaphot District, Buriram Province, Case Study; Prang Ku Suan Taeng, Ku Ruesi and Phra Phutthajarn		
AUTHOR	Tanom Boonprajong		
ADVISORS	Assistant Professor Chalong Phanchan , Ph.D. Assistant Professor Theerapong Meethaisong , Ph.D.		
DEGREE	Master of Arts	MAJOR	Religion and Wisdom for Local Development
UNIVERSITY	Maharakham University	YEAR	2019

ABSTRACT

This research aims To study the history of religious places, Sacred space and Invented tradition To be used as a guideline to promote religious tourism in the area of Ban Mai Chaiyaphot District, Buriram province, Is a qualitative research using interview form From 39 samples / person, by in-depth interviews And observations To use the data to analyze the content and present the descriptive analysis.

The study indicated that there are 3 important religious places, namely Prang Ku Suan Taeng, Ku Ruedi and Phra Phutthajarn, Which is a valuable resource in the history of archeology and history in the area of religious places Which has a belief that is caused by the story of the ancestor's memory that is a sacred area with the protection of the satyr and the community has a ritual for blessing or to fulfill it for their purposes Caused by the belief in the sacredness that can be accomplished and can inspire fortune to fulfill With a holy water pool of 108 inverted ones That appeared in the Ku Risai area, called Barai, Is a quadruple shaped pool adorned with laterite stone, the edge of the pool In the legend, there is a belief that a serpent resides in the sanctuary. For Phra Phutthajarn Which is an ancient Buddha image, enshrined in the temple of Wat Sa Chan Which the local community has the belief

that it is a sacred Buddha image and is a place of religious merit making. The Invented tradition Appears to have been held in the Prang Ku Suan Taeng area, ie the fire festival, Prang Ku Suan Taeng Festival and Bun Bai Fai and the Praang Ku Suan Taeng tradition. Ku Ruisi has organized a tradition of Ku Ruesi and festivals, Phra Phutthajarn There is a tradition of heat twelve. But the tradition is invented to blend seamlessly into popular society today. Therefore, religious tourism is based on research results. Background, Sacred space and artificial traditions, To be used as a guideline to promote religious tourism.

Keyword : Memories, Sacred areas, Ku, Invented tradition, Religious tourism

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความกรุณา และความช่วยเหลือจาก รองศาสตราจารย์ ดร.จากรุวรรณ ธรรมวัตร ประธานกรรมการสอบ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ฉลอง พันธุ์จันทร์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธีระพงษ์ มีไธสง อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ได้มีความเมตตาอนุเคราะห์ให้การสนับสนุนกระบวนการวิจัย แนวความคิด ที่มีค่าอย่างยิ่งตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดการวิจัย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบคุณคณาจารย์สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่กรุณาให้คำแนะนำในการทำงานวิจัยครั้งนี้ โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับงานวิจัย แนวคิด และวัฒนธรรมประเพณี ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบคุณท่านพระครูวิบูลธรรมธัช เจ้าคณะอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ ท่านพระครูประดิษฐ์โชติคุณ รองเจ้าคณะอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ พระครูสุตตะพลธรรม เจ้าคณะตำบลหนองเยือง พระสุตใจ ตินวโร วัดสระจันทร์ และพระหยวก สุวิโร วัดหริดี ที่มีความอนุเคราะห์ให้ข้อมูลและอำนวยความสะดวกในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลการวิจัยเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณนายประกาศิต วัดไธสง นายกเทศมนตรีตำบลบ้านใหม่ไชยพจน์ นายชูชัย ทัดไธสง นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหนองเยือง นายณภัท กลางสวัสดิ์ ผู้ใหญ่บ้านดงยาง นายไชยศ เวहन ประธานสภาวัฒนธรรมประจำอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ นายไฉ พิมพา พรหมณ์หรือปราชญ์ชาวบ้าน นายเชย ศิริวิทยากุล ปราชญ์ชาวบ้านบ้านกู่เกษิ และนายคำเตียง ทุยไธสง อดีตกำนันตำบลหนองเยือง ที่ให้ข้อมูลและอำนวยความสะดวกในการลงพื้นที่การวิจัย

ขอขอบคุณผู้ให้สัมภาษณ์ทุกๆ ท่านที่ให้ข้อมูล ขอขอบคุณญาติพี่น้องทุกๆ ท่าน และขอขอบท่านผู้ให้ความอุปถัมภ์ที่มีอุปการคุณในการอนุเคราะห์สงเคราะห์สนับสนุนทุนการศึกษาด้วยดีเสมอมา และเอื้ออำนวยความสะดวกในการเดินทางลงพื้นที่เก็บข้อมูลการวิจัย

คุณค่าและประโยชน์จากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องบูชาคุณครูบาอาจารย์ และพระคุณของพ่อ - แม่ พร้อมด้วยผู้มีพระคุณทุกๆ ท่านที่อบรมสั่งสอนประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ซึ่งผู้วิจัยจะนำไปพัฒนางานให้ดียิ่งขึ้น เพื่อประโยชน์ของพระศาสนาและประเทศชาติต่อไป

ถนอม บุญประจง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ฌ
สารบัญภาพประกอบ.....	๗
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
วัตถุประสงค์.....	6
ขอบเขตการวิจัย.....	6
ขอบเขตด้านเนื้อหา.....	6
ขอบเขตด้านพื้นที่.....	6
วิธีดำเนินการวิจัย.....	7
กลุ่มตัวอย่าง.....	7
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	7
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	7
ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล.....	8
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	8
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	9
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	11
แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	11

แนวคิดทุนทางวัฒนธรรม	11
แนวคิดความทรงจำ.....	14
แนวคิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์	15
แนวคิดประเพณีประติษฐ์	17
แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงศาสนา.....	18
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	21
บทที่ 3 พื้นที่วัฒนธรรมในเขตอีสานใต้.....	26
พื้นที่วัฒนธรรมอีสานใต้.....	26
ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์คนอีสาน (ลาว).....	26
ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ชนชาติขอม	29
ประวัติศาสตร์โบราณคดีอีสานใต้.....	34
คติความเชื่อเรื่องผี พราหมณ์ และพุทธ.....	36
คติความเชื่อเรื่องผี	36
คติความเชื่อเรื่องพราหมณ์.....	39
คติความเชื่อเรื่องพุทธ	40
บริบทพื้นที่ชุมชนอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์.....	41
พื้นที่ชุมชนอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์.....	43
สภาพทั่วไปของอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์	47
พื้นที่ศาสนสถาน.....	48
ปราสาทกุสุวานแดง	48
ประวัติศาสตร์โบราณคดีปราสาทกุสุวานแดง	49
การขุดค้นพบหลักฐานทางโบราณคดี	54
ประวัติที่มาของชื่อปราสาทกุสุวานแดง.....	58
ประวัติบ้านดงยางและวัดกุสุวานแดง	60

ปรากฏ์กุสวณแตง.....	104
งานประเพณีบุญบั้งไฟเสี่ยงทาย.....	104
ประเพณีดั้งเดิม.....	105
การผสมผสานพิธีกรรม.....	106
ประเพณีประดิษฐ์.....	107
งานประเพณีปรากฏ์กุสวณแตงและบุญบั้งไฟ.....	108
ประเพณีดั้งเดิม.....	108
ส่วนที่ 1 งานประเพณีบวงสรวงปรากฏ์กุสวณแตง.....	109
ส่วนที่ 2 งานประเพณีปรากฏ์กุสวณแตงและบุญบั้งไฟ.....	111
อำนาจรัฐกับการจัดงานประเพณี.....	113
ประเพณีประดิษฐ์กับการวิงมินิมารathon.....	115
พิธีบวงสรวงปรากฏ์กุสวณแตง.....	116
พิธีรำถวายปรากฏ์กุสวณแตง.....	118
เรื่องเล่านิทานพื้นบ้านผาแดงนางไอ่.....	125
งานประเพณีปรากฏ์กุสวณแตง.....	127
อำนาจรัฐกับการจัดงานประเพณี.....	128
พิธีการแห่เครื่องสูง.....	129
ภาครัฐกับการดำเนินการจัดงานประเพณี.....	131
กุฎี.....	133
งานประเพณีกุฎี.....	134
ภาคประชาชนกับการจัดงานประเพณี.....	134
ประเพณีประดิษฐ์.....	135
อำนาจรัฐกับประเพณีประดิษฐ์.....	136
งานบุญประเพณีนักขัตฤกษ์.....	140

ภาคประชาชนกับประเพณีประติษฐาน์.....	140
พระพุฒาจารย์.....	142
ประเพณีข่องฮีตสิบสอง.....	142
ฮีตสิบสองกับประเพณีประติษฐาน์ของวัดสระจันทร์.....	142
การท่องเที่ยวเชิงศาสนา.....	146
ปรากฏการณ์สวนแต่งกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนา.....	147
กู่ฤกษ์กับการท่องเที่ยวเชิงศาสนา.....	148
พระพุฒาจารย์กับการท่องเที่ยวเชิงศาสนา.....	148
บทที่ 6 สรุปลผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	150
สรุปลผล.....	150
อภิปรายผล.....	154
ข้อเสนอแนะ.....	163
ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	163
ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ.....	163
ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป.....	164
บรรณานุกรม.....	165
ภาคผนวก.....	171
ภาคผนวก ก รายนามผู้ให้สัมภาษณ์.....	172
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง.....	176
ภาคผนวก ค ภาพการเก็บข้อมูล.....	192
ประวัติผู้เขียน.....	205

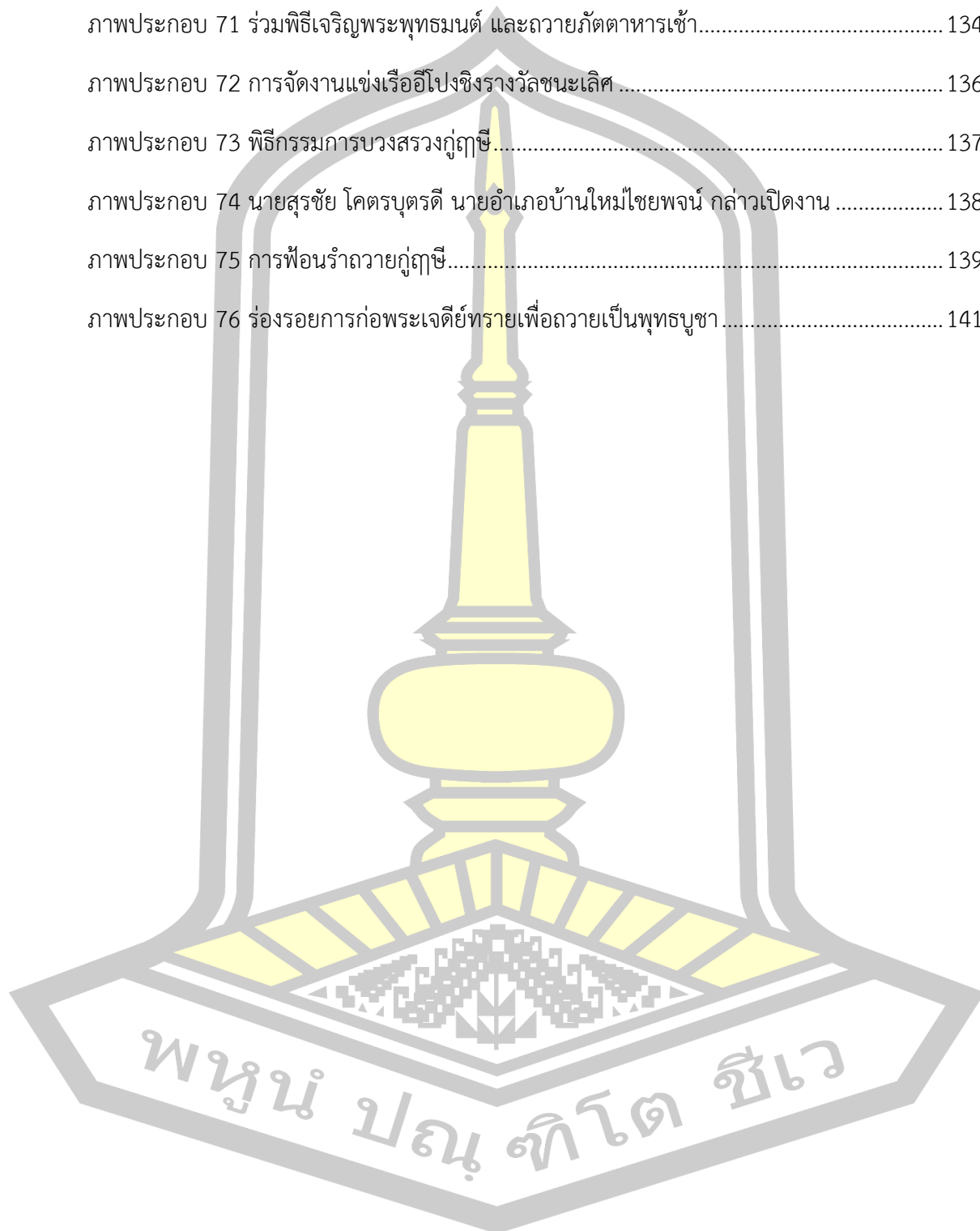
สารบัญภาพประกอบ

	หน้า
ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	10
ภาพประกอบ 2 ที่ว่าการอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์.....	44
ภาพประกอบ 3 หลักกิโลเมตรสามแยกไฟแดง บ้านกม.ศูนย์.....	46
ภาพประกอบ 4 ปรารงค์กุ๊สวนแดง.....	49
ภาพประกอบ 5 ทับหลังพระวิษณุตรีวิกรมอย่างสามชুমหรือวามนาวตาร.....	51
ภาพประกอบ 6 ทับหลังการกวนเกษียรสมุทร.....	52
ภาพประกอบ 7 ทับหลังศิวนาฏราช.....	52
ภาพประกอบ 8 ทับหลังรูปเทวดานั่งเหนือเกียรติมข.....	53
ภาพประกอบ 9 ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์.....	54
ภาพประกอบ 10 การขุดค้นพบประติมากรรมหินทราย.....	55
ภาพประกอบ 11 การขุดค้นบริเวณฐานปรารงค์กุ๊สวนแดง.....	56
ภาพประกอบ 12 การขุดค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีปรารงค์กุ๊สวนแดง.....	57
ภาพประกอบ 13 ฐานบัวประดับยอดปรารงค์หรือยอดปราสาท.....	59
ภาพประกอบ 14 ประตูโขงทางเข้าวัดกุ๊สวนแดง.....	60
ภาพประกอบ 15 บริบทพื้นที่กุ๊ฤชี.....	64
ภาพประกอบ 16 ปรารงค์ประธานกุ๊ฤชี.....	64
ภาพประกอบ 17 กำแพงแก้ว.....	65
ภาพประกอบ 18 ซุ้มโคปุระหรือซุ้มประตูทางเข้าออกกำแพงของกุ๊ฤชี.....	66
ภาพประกอบ 19 บรรณาลัย.....	66
ภาพประกอบ 20 สระน้ำหรือบารายขนาดเล็ก.....	67
ภาพประกอบ 21 พระพุทมาจารย์ วัดสระจันท์.....	70

ภาพประกอบ 22 พระอุโบสถหรือสิมหลังเก่า.....	71
ภาพประกอบ 23 พระอุโบสถหลังใหม่	72
ภาพประกอบ 24 ธาตุบรรจ้อัฐิ.....	73
ภาพประกอบ 25 พระพุทมาจารย์	74
ภาพประกอบ 26 ปางนั่งขัดสมาธิ	75
ภาพประกอบ 27 ลักษณะเศียรและยอดเศียร	76
ภาพประกอบ 28 ประตูโขง วัดสระจันทร์	76
ภาพประกอบ 29 ประตูทางเข้าปราสาทคู่สวนแตง	82
ภาพประกอบ 30 ภูมิทัศน์ปราสาทคู่สวนแตง.....	83
ภาพประกอบ 31 ฐานโยนี.....	85
ภาพประกอบ 32 ดอกไม้รูปเทียนและพวงมาลัย ปราสาทประธานองค์กลาง.....	86
ภาพประกอบ 33 กู่ฤๅษี.....	88
ภาพประกอบ 34 พระพุทธรูปปางสมาธิหน้าตัก 38 นิ้ว	89
ภาพประกอบ 35 องค์ปราสาทประธาน พื้นที่ขุดพบพระโพธิ์ศรี.....	90
ภาพประกอบ 36 วัดหริดี.....	91
ภาพประกอบ 37 องค์พระฤๅษี.....	92
ภาพประกอบ 38 ศาลตั้งอยู่ด้านหน้ากู่ฤๅษี.....	93
ภาพประกอบ 39 ล่องลอยบ่อน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์	94
ภาพประกอบ 40 สระน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์ของพระฤๅษี 108 องค์.....	95
ภาพประกอบ 41 พระพุทมาจารย์ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำวัดสระจันทร์	98
ภาพประกอบ 42 พระอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์.....	99
ภาพประกอบ 43 ฐานพระพุทมาจารย์ โดยรอบจะมีพวงมาลัยคล้อง	100
ภาพประกอบ 44 ศาลของหลวงพ่อใหญ่จารย์ทราय	101
ภาพประกอบ 45 พิธีการจุดบั้งไฟเสี่ยงทาย.....	107

ภาพประกอบ 46 การประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา	110
ภาพประกอบ 47 พิธีบวงสรวงปราสาทกุสุมาแล	111
ภาพประกอบ 48 งานประเพณีปราสาทกุสุมาแลและบุญบั้งไฟ	111
ภาพประกอบ 49 นายอนุรัฐ ไทยตรง รองผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ กล่าวเปิดงาน	113
ภาพประกอบ 50 การแข่งขันจุดบั้งไฟสูง	114
ภาพประกอบ 51 การจัดงานวิงมินิมาราธอน	116
ภาพประกอบ 52 พิธีกรรมบวงสรวงปราสาทกุสุมาแล	117
ภาพประกอบ 53 พิธีรำถวายปราสาทกุสุมาแล	119
ภาพประกอบ 54 การแสดงประกอบแสงสีเสียงชุดนิทานพื้นบ้านตำนานประวัติปราสาทกุสุมาแล	120
ภาพประกอบ 55 การจัดเลี้ยงอาหารแบบขันโตกให้กับแขกผู้มีเกียรติ	120
ภาพประกอบ 56 ขบวนรถแห่บั้งไฟสวยงาม	121
ภาพประกอบ 57 รถขบวนแห่หมอลำซิ่ง	122
ภาพประกอบ 58 รถขบวนแห่ความคิดสร้างสรรค์พืชผลทางการเกษตร	123
ภาพประกอบ 59 การประกวดการแข่งขันขบวนฟ้อนรำ	124
ภาพประกอบ 60 การประกวดขบวนฟ้อนรำและการแต่งกายสวมใส่ผ้าขึ้นดินแดง	124
ภาพประกอบ 61 การประกวดแต่งชุดแฟนซีประยุกต์ร่วมสมัย	125
ภาพประกอบ 62 การประกวดขบวนแห่ผาแดงนางไอ่	126
ภาพประกอบ 63 ถ่ายรูปไว้เป็นที่ระลึกบรรดานักแสดงและแขกผู้มีเกียรติ	127
ภาพประกอบ 64 งานประเพณีปราสาทกุสุมาแล	128
ภาพประกอบ 65 นายโสภณ ชาร์มย์ อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม	129
ภาพประกอบ 66 ขบวนแห่เครื่องสูง	130
ภาพประกอบ 67 บรรดาแขกผู้มีเกียรติและเจ้าหน้าที่เข้าร่วมพิธีบวงสรวง	131
ภาพประกอบ 68 การแสดงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาของปราสาทกุสุมาแล	132
ภาพประกอบ 69 การแสดงแสงสีเสียงประยุกต์งานบุญผะเหวดบ้านเฮา	132

ภาพประกอบ 70 งานประเพณีกุฎี.....	133
ภาพประกอบ 71 ร่วมพิธีเจริญพระพุทธมนต์ และถวายภัตตาหารเช้า.....	134
ภาพประกอบ 72 การจัดงานแข่งเรืออู่โปงชิงรางวัลชนะเลิศ	136
ภาพประกอบ 73 พิธีกรรมการบวงสรวงกุฎี.....	137
ภาพประกอบ 74 นายสุรัชย์ โคตรบุตรดี นายอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ กล่าวเปิดงาน	138
ภาพประกอบ 75 การพ้อนรำถวายกุฎี.....	139
ภาพประกอบ 76 ร่องรอยการก่อพระเจดีย์ทรายเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา.....	141

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ความทรงจำที่ก่อเกิดมาจากเรื่องเล่ากลายเป็นตำนานเพื่อแสดงให้เห็นถึงเรื่องราวอันเป็นความทรงจำของชุมชนท้องถิ่น ที่เกี่ยวกับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์โบราณคดี ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของศาสนสถานที่มีคติความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ชุมชนท้องถิ่น ที่มีความเกี่ยวเนื่องด้วยอำนาจเหนือธรรมชาติหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ศาสนสถาน เป็นการต่อยอดให้เห็นคุณค่าของอำนาจในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามอุดมการณ์ทางคติความเชื่อ จนก่อเกิดเป็นจารีตประเพณีในชุมชนท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นกลไกในการจัดระเบียบทางสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่น เป็นผลเกิดจากความทรงจำที่อยู่ในตัวบุคคล นำมาอธิบายขยายกลายเป็นเรื่องเล่าสืบทอดให้ได้รับรู้ในอดีตที่ผ่านมา เบญจวรรณ นาราสาัจ (2553: 36) กล่าวว่า ความทรงจำมีหลากหลายประเภทและหลายชุด ขึ้นอยู่กับบุคคลหรือกลุ่มคนจดจำนำเสนอเพื่อตอบโต้หรือช่วงชิงความหมายภายในบริบทอย่างใดอย่างหนึ่งของชุมชนท้องถิ่น โดยมีกระบวนการสร้างความหมายเชื่อมโยงสิ่งที่เกิดขึ้น จากความทรงจำซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการแสดงออกผ่านเรื่องเล่าที่มีความสำคัญกับสถานที่หรือพื้นที่ที่อยู่จริงในปัจจุบัน ดังนั้น เรื่องเล่าที่ผ่านความทรงจำในเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของศาสนสถาน ซึ่งก่อเกิดจากความทรงจำสืบทอดกลายเป็นเรื่องเล่าที่มีคติความเชื่อในเรื่องของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ส่วน ปฐม หงส์สุวรรณ (2557: 168) กล่าวว่า เรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ (Sacred Narrative) ถือเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นปฏิบัติการทางสังคมที่มีประวัติเรื่องราวเกี่ยวข้องกับสถานที่ซึ่งเชื่อว่ามีอำนาจศักดิ์สิทธิ์คอยปกป้องรักษาอยู่ จนเป็นเหตุให้เกิดความทรงจำของชุมชนกลายเป็นเรื่องเล่าถึงอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสถานที่แห่งนั้น รวมถึงการประพฤติปฏิบัติในเชิงประเพณีและพิธีกรรมที่เชื่อมโยงกับมิติของความเชื่อทางศาสนาในชุมชนท้องถิ่นถือเป็นเรื่องเล่าว่าด้วยอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนเคารพนับถือศรัทธาอีกทั้งยังมีความหมายต่อวิถีชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนที่เชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์สามารถบันดาลคุณและโทษให้เกิดขึ้นแก่ผู้คนได้อีกด้วย

พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เกิดจากคติความเชื่อของชุมชนท้องถิ่น ที่เกิดจากความทรงจำของคนในชุมชนท้องถิ่น ทำให้ก่อเกิดกลายเป็นเรื่องเล่าที่เกิดจากความทรงจำสืบทอดมากกลายเป็นตำนานที่กล่าวถึงอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ชานนท์ ไชยทองดี (2557: 75) กล่าวว่า เรื่องเล่าที่เป็นตำนานทำให้เกิดมีสถานที่หรือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นผลผลิตของจินตนาการที่เกิดจากความคิด และความเชื่อของบุคคลในท้องถิ่น การแสดงออกของตำนานมักจะเป็นไปในรูปของสัญลักษณ์ ซึ่งสร้างขึ้นมาจากลักษณะความคิดของคนในชุมชนท้องถิ่น การที่จะเข้าใจเนื้อหาของตำนานในเชิงสัญลักษณ์นั้นได้ต้องเข้าใจในลักษณะของทัศนคติการรับรู้ความทรงจำ ความคิดและความเชื่อ เป็นระบบคุณค่าของชุมชนท้องถิ่นเพื่อสื่อให้เข้าใจในตำนานที่ใช้เป็นเรื่องเล่า อธิบายเหตุผลให้เห็นสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ เป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมที่กล่าวขานในตำนานที่เกิดขึ้นจากความทรงจำ ได้สืบทอดจากบรรพบุรุษหรือท่านผู้รู้ในอดีต เล่าสืบทอดกันมากกลายเป็นตำนานที่เกี่ยวข้องด้วยพื้นที่ศาสนสถานที่มีคติความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่มีโครงสร้างทางศาสนา เช่น บริเวณวัด พระอุโบสถ วิหาร พระธาตุเจดีย์ และ

พระพุทธรูป เป็นต้น ส่วนโครงสร้างทางศาสนาที่เป็นโบราณสถาน เช่น ปราสาทหินพิมาย ปราสาทหินพนมรุ้ง เป็นต้น พื้นที่เหล่านี้ถือว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ตามคติความเชื่อของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยที่มีวัฒนธรรมประเพณี ที่มีคติความเชื่อในเรื่องเทพ เทวดา และมี สื่อถึงอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของผู้คนในพื้นที่ภาคอีสาน ซึ่งมีผู้คนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ไผท ภูธา (2556: 31) อธิบายว่า ดินแดนภูมิภาคอีสานของประเทศไทย ใช้หลักสถิติแบบหยาบๆ ประเมินสามารถทราบข้อมูลดังนี้ คือ มีส่วนน้อยประมาณ 10% เป็นคนสืบเชื้อสายมาจากชนชาติเผ่าพันธุ์เดิมคือ จาม มอญ และขแมร์หรือขอม ส่วนอีกไม่ถึง 10% เป็นคนสืบเชื้อสายเผ่าพันธุ์อื่นๆ ที่เข้ามาอยู่ใหม่ เช่นชาวจีน เวียดนาม เป็นต้น ส่วนเหลือประมาณ 90% เป็นชนชาติพันธุ์ลาว ซึ่งเป็นบรรพบุรุษผู้อาศัยอยู่ดั้งเดิมในดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน ในพื้นที่ดินแดนแถบอีสานมีพื้นที่กว้างใหญ่ ทางทิศตะวันตกจากเหนือจดใต้มีเทือกเขาเพชรบูรณ์ และเทือกเขาพระยาเยนเป็นขอบแบ่งกั้นภาคอีสานออกจากภาคเหนือและภาคกลาง ส่วนทางทิศใต้มีเทือกเขาพนมดงรักเป็นแนวกั้นยาวจากตะวันออกเฉียงใต้ เป็นกรอบแบ่งกั้นภาคอีสานออกจากที่ราบต่ำเขมร ส่วนทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันออก มีแม่น้ำโขงเป็นเส้นแบ่งอาณาเขตประเทศไทย ลาว และเขมร ดินแดนภาคอีสานมีพื้นที่กว้างใหญ่ ส่วน ศรีศักร วัลลิโภดม (2559: 3) กล่าวว่า ภาคอีสานมีลักษณะเป็นแอ่งกระทะขนาดใหญ่ 2 แอ่ง คือ แอ่งโคราช และแอ่งสกลนคร ส่วน แอ่งโคราช เรียกว่า อีสานใต้หรืออีสานตอนล่าง ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ ส่วนแอ่งสกลนคร ได้แก่ จังหวัดหนองคาย บึงกาฬ เลย อุดรธานี หนองบัวลำภู กาฬสินธุ์ ขอนแก่น สกลนคร นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ ยโสธร ร้อยเอ็ด มหาสารคาม และชัยภูมิ บริเวณทั้งสองแอ่งดังกล่าวมีการค้นพบหลักฐานแสดงถึงวัฒนธรรมขอมเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะแอ่งโคราชค้นพบเมืองเก่า โบราณสถาน และโบราณวัตถุ รูปแบบปราสาท เช่น ปราสาทหินพิมาย ปราสาทพนมวัน และปราสาทหินพนมรุ้ง เป็นต้น ส่วนแอ่งสกลนครค้นพบหลักฐานทางอารยธรรมขอมกระจุกกระจายอยู่ในจังหวัดต่างๆ ส่วนมากเป็นโบราณสถานขนาดเล็ก เช่น ปรางค์ และกู่ หรือเรียกว่า ปรางค์กู่ เป็นต้น

วัฒนธรรมขอมที่พบเป็นจำนวนมากในพื้นที่อีสาน เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ทำรายได้เข้าประเทศเป็นอันดับต้นๆ จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ช่วยให้เศรษฐกิจฟื้นตัวได้ในเวลาอันรวดเร็วกว่าภาคผลิตและบริการอื่นๆ สร้างรายได้อย่างมั่นคงในอนาคต ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน นักวิชาการ และประชาชนในพื้นที่ มีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว และให้ความสำคัญกับมิติของการพัฒนาส่งเสริมทางด้านวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจ ให้เป็นที่น่าสนใจพิเศษของบรรดานักท่องเที่ยว ในปัจจุบันการท่องเที่ยวทางเลือกมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น เช่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา เป็นต้น กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2558: 15) กล่าวว่า ตามแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว พ.ศ. 2558 – 2560 ได้เน้นเขตพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอีสานใต้ที่ประกอบด้วยจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมขอม ทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ เช่น ปราสาทหินพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ และปราสาทหินพิมาย เป็นต้น ที่สร้างรายได้ให้แก่ราษฎรทำให้เศรษฐกิจดีขึ้นจากการท่องเที่ยว คงเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นทางภาคอีสานตอนล่างเป็น

กระแสสังคมในปัจจุบัน เกิดตื่นตัวในการนำทุนทางวัฒนธรรมทางด้านศาสนสถาน ที่เป็นรากฐานสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เกิดประโยชน์ในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นหรือหมู่บ้าน จากฐานคิดที่ยึดจารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชนในสังคมเพื่อเสริมสร้างสิ่งใหม่ๆ สร้างความเข้าใจและรับรู้ความเป็นจริงในปัจจุบันทางด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และความสัมพันธ์ของคนในชุมชนท้องถิ่น ต่อวิถีชีวิตที่เป็นค่านิยมความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมโดยมีแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวสู่เป้าหมายหลักในเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวเข้าสู่กลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน คือลาว กัมพูชา และเวียดนาม เพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยวให้เกิดมีกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่มีอยู่ในพื้นที่อีสานใต้ เพื่อประโยชน์ให้เกิดมีแก่ชุมชนท้องถิ่น ส่งเสริมการสร้างสรรคสินค้าทางการเกษตร ผลิตภัณฑ์ชุมชน สุภาพอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว แทนการนำเข้าและบริโภคสินค้าจากต่างประเทศ เป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการดำเนินการคงไม่หยุดเพียงแค่นี้ จำเป็นจะต้องมีการพัฒนาทางภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวจึงได้วางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) มุ่งบรรลุเป้าหมายในระยะใกล้และระยะไกล มีจุดมุ่งหมายพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการ เต็มโตสมดุลและยั่งยืนตามแนวพัฒนาทางด้านส่งเสริมสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าและบริการ ปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวให้มีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น โดยมีการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว ถือเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อกระจายรายได้เข้าสู่ภูมิภาคต่างๆ ของประเทศเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนท้องถิ่น (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2558: 18)

จังหวัดบุรีรัมย์เป็นส่วนหนึ่งของอีสานใต้ มีศาสนสถานทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏว่ามีปราสาทหินโบราณที่สวยงาม และเครื่องปั้นดินเผามากมาย ถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ปัจจุบันจังหวัดบุรีรัมย์มีแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ที่เกิดขึ้นให้ได้ชื่นชมเป็นหน้าเป็นตาของจังหวัด ด้านการศึกษา โดยเฉพาะสนามฟุตบอล ไอ-โมบายสเตเดียม (i-mobile Stadium) และสนามแข่งรถ บุรีรัมย์ อินเตอร์เนชันแนล เซอร์กิต (Buriram International Circuit) ที่ปรากฏเป็นจุดเด่นของจังหวัด จัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวในปัจจุบัน อนุสรณ์ แก้วกังวาน (2561) กล่าวว่า จังหวัดบุรีรัมย์มีคำขวัญมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2530 มีความว่า “เมืองปราสาทหิน ถิ่นภูเขาไฟ ผ้าไหมสวย รวยวัฒนธรรม” ปัจจุบันเปลี่ยนเป็น “เมืองปราสาทหิน ถิ่นภูเขาไฟ ผ้าไหมสวย รวยวัฒนธรรม เลิศล้ำเมืองกีฬา” เพื่อให้มีความสอดคล้องและครอบคลุมกับบริบทของจังหวัดในปัจจุบัน ถึงกระนั้นจังหวัดบุรีรัมย์ก็ยังถือได้ว่าเป็นดินแดนทางประวัติศาสตร์ มีปราสาทหินโบราณและเครื่องปั้นดินเผามากมาย ส่วน สรชัย พิรักษา (2561) กล่าวว่า อดีตก่อนประวัติศาสตร์ได้มีมนุษย์อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ในช่วงยุคสมัยอาณาจักรโคตรบูรและอาณาจักรทวารวดี มีความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก และมีการสร้างปราสาทหินขึ้นมาในสมัยนั้น คือ ปราสาทหินพนมรุ้ง เป็นปราสาทหินที่มีความสวยงามและสมบูรณ์มากที่สุดในประเทศไทย ปราสาทหินแห่งนี้ตั้งอยู่บริเวณจุดที่เคยเป็นภูเขาไฟมาก่อน ตัวปราสาทถูกสร้างในสมัยทวารวดี จากหลักฐานรูปปั้นและจิตรกรรมที่มีลักษณะคล้ายกับของอินเดีย ปัจจุบันปราสาทหินพนมรุ้ง ได้ขึ้นทะเบียนประกาศเป็นมรดกโลก ทำให้ในแต่ละปีมีผู้คนเข้ามาเที่ยวชมความงามของปราสาทหินแห่งนี้มากมาย ดังนั้น จังหวัดบุรีรัมย์ได้จัดประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ในวันเพ็ญเดือนห้า หรือเดือนเมษายนของทุกปี โดยนักท่องเที่ยวมาชมปรากฏการณ์ดวงพระอาทิตย์ขึ้นตรง 15 ช่องประตูปราสาทหินพนมรุ้ง ในช่วงเช้าตรู่ (ประมาณหกโมงเช้า) เพื่อรับแสงอรุณ

วันใหม่ ณ.มหาเทวาลัยบนยอดภูเขาไฟที่ดับสนิทอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดบุรีรัมย์ จึงถือได้ว่าจังหวัดบุรีรัมย์มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน เป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทางด้านวัฒนธรรมขอมที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่อีสานใต้

อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งมีลักษณะทางกายภาพที่ทรงคุณค่าสำคัญทางทรัพยากรในท้องถิ่นทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี โบราณสถาน โบราณวัตถุ สังคม วัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นพื้นที่ชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักในพื้นที่มีศาสนสถาน โบราณสถาน และโบราณวัตถุ คนในชุมชนมีความเชื่อในเรื่องอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีความทรงจำเป็นเรื่องเล่ากลายเป็นตำนานที่ปรากฏในพื้นที่ศาสนสถาน ซึ่งมีคติความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ ที่มาของความทรงจำจากเรื่องราวต่างๆ ที่เป็นเรื่องเล่าสืบทอดมาของคนในชุมชนท้องถิ่น มีคติความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่ศาสนสถาน จำนวน 3 แห่ง ดังนี้

1) ปรากฏกุสวณแดง ตั้งอยู่ หมู่ที่ 1 บ้านกม.ศูนย์ ตำบลหนองแวง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ สร้างด้วยอิฐตั้งอยู่บนฐานศิลาแลง มีปราสาทอิฐ 3 หลัง ตั้งเรียงกันในแนวเหนือ – ใต้ ด้านหน้าหันไปทางทิศตะวันออก มีประตูหน้าเพียงประตูเดียว ส่วนอีก 3 ด้าน ก่อด้วยอิฐที่ทำเป็นประตูหลอก ปราสาทประธานองค์กลางมีขนาดใหญ่สุด เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสด้านหน้ามีมุขยื่นออกมา ด้านหน้ากลุ่มปราสาทมีอาคารที่เรียกว่า บรรณาลัย 2 หลัง มีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าก่อกด้วยศิลาแลง ตั้งหันหน้าเข้าสู่ปราสาทใช้เป็นอาคารเก็บพระคัมภีร์หรือหนังสือสำคัญทางศาสนา สันนิษฐานว่าเดิมใช้โครงสร้างไม้ประกอบเป็นหลังคา พื้นที่โดยรอบอาคารมีคูน้ำล้อมรอบศาสนสถาน ปัจจุบันอยู่ในสภาพต้นเขินกรมศิลปากรชุดแต่งปี พ.ศ. 2537 พบหลักฐานทางโบราณคดีทรงสันนิษฐานว่า ปราสาทกุสวณแดงสร้างขึ้นในยุคสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 เป็นโบราณสถานของศาสนาฮินดู โดยมีรูปแบบศิลปะขอมแบบนครวัด อายุราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 เป็นโบราณวัตถุชิ้นสำคัญค้นพบที่ปราสาทแห่งนี้เป็นจำนวนมาก เช่น ทับหลังสลักภาพศิวนาฏราช ภาพการกวณเกษียรสมุทร กลีบบนหินทรายเป็นต้น ส่วนรูปเทพประจำทิศ เช่น พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ เทพรักษาทิศตะวันออก และพระยมทรงกระบือ เทพรักษาทิศใต้ เป็นต้น ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 ตอนที่ 75 ณ. วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478 และขึ้นทะเบียนเพิ่มเติมเล่มที่ 98 ตอนที่ 104 วันที่ 30 มิถุนายน 2524 ครอบคลุมเนื้อที่ 5 ไร่ 2 งาน 42 ตารางวา (กรมศิลปากรที่ 12 นครราชสีมา, 2555 ก)

2) กุฎี ตั้งอยู่ในเขต หมู่ที่ 4 บ้านกุฎี ตำบลหนองเยื้อง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นศาสนสถานทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ก่อด้วยหินศิลาแลงและหินทราย แผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางทิศตะวันออก อายุราวพุทธศตวรรษที่ 18 ประกอบด้วยสิ่งก่อสร้าง ได้แก่ องค์ประธาน วิหารหรือบรรณาลัย กำแพงแก้ว ประตูซุ้ม และสระน้ำ เป็นต้น โบราณสถานแห่งนี้เรียกว่า อโรคยาศาล หรือสถานพยาบาล ซึ่งถือว่าเป็นหนึ่งในจำนวน 102 แห่ง ที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ. 1723 – 1761) แห่งอาณาจักรขอมโปรดสร้างขึ้นทั่วราชอาณาจักร เพื่อรักษาผู้เจ็บป่วย กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478 และขึ้นทะเบียนเพิ่มเติมเล่มที่ 99 ตอนที่ 155 วันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2525 เนื้อที่ 3 ไร่ 2 งาน 70 ตารางวา (กรมศิลปากรที่ 12 นครราชสีมา, 2555)

3) พระพุฒาจารย์ เป็นพระพุทธรูปโบราณประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถ วัดสระจันทร์ตำบลหนองเยื้อง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นพระพุทธรูปโบราณที่มีประวัติความทรงจำของคนในพื้นที่ชุมชนชาวบ้านสร้างขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2451 รวมอายุได้ 110 ปี คือ นายตาแสง เป็นผู้นำของชาวบ้านและเป็นผู้อุปถัมภ์ในการก่อสร้าง ส่วนวัดสระจันทร์ สร้างขึ้นราวปี พ.ศ. 2442 รวมอายุได้ 119 ปี ผู้นำพาชาวบ้านก่อตั้งวัดสระจันทร์ คือ นายตาแสง และนายนาม ทาโธสง ต่อมาได้ นำพาชาวบ้านสร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธโดยจ้างช่างมาจากจังหวัดศรีสะเกษและช่างญวน (เวียดนาม) ที่ได้อพยพมาอยู่ประเทศไทย ได้ตั้งชื่อพระพุทธรูปองค์นี้ว่า พระพุฒาจารย์ หน้าตักกว้าง 1.80 เมตร สูง 2.80 เมตร เป็นการสร้างตามทัศนคติความเชื่อในแนวคิดของช่างที่ผสมผสานทางด้านศิลปะช่างขอมเพราะช่างที่มาสร้างเป็นคนจังหวัดศรีสะเกษ เป็นคนไทยใช้ภาษาพื้นถิ่น คือ ภาษาขแมร์หรือเขมร ส่วนช่างที่มาร่วมสร้างเป็นชาวญวน (เวียดนาม) มีแนวคิดหรือทัศนคติความเชื่อในพุทธศาสนาหายาน เป็นการผสมผสานร่วมยุคสมัยอย่างลงตัว จึงเป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะทางศิลปะเชิงพุทธศิลป์ มีรูปแบบให้เห็นได้ในปัจจุบันที่ไม่เหมือนในยุคใดและสมัยใด เป็นพระพุทธรูปโบราณที่มีพุทธลักษณะควรค่าแก่การกราบไหว้ขอพรสักการบูชา และเป็นที่พักใจของชาวบ้านเมื่อยามมีความทุกข์ความเดือดร้อน บรรดาชาวบ้านได้กราบไหว้ขอพรให้ท่านช่วยเหลือ มีคติเชื่อจากชุมชนท้องถิ่นว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ หากบุคคลใดได้ไปกราบไหว้ขอพรและบนบานให้ท่านช่วยเหลือก็จะสมหวังดังใจมุ่งหมาย (คำเตียง ทุยโธสง. 2560: สัมภาษณ์)

สถานที่ตั้งศาสนสถานทั้ง 3 แห่ง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัดบุรีรัมย์ มีระยะทางห่างจากจังหวัดบุรีรัมย์ ประมาณ 86 กิโลเมตร และระยะทางห่างจากจังหวัดนครราชสีมา ประมาณ 110 กิโลเมตร ส่วนระยะทางห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ 369 กิโลเมตร ศาสนสถานทั้ง 3 แห่ง จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวศึกษาเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งมีเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงจากอีสานใต้ สามารถเชื่อมโยงสู่พื้นที่อีสานกลางได้ เช่น เส้นทางท่องเที่ยวจากปราสาทหินพิมาย ต่อมาเที่ยวชมแหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท และเที่ยวชมปราสาทนางรำ เขตพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา แล้วเดินทางเข้าสู่เขตพื้นที่ปราสาทสุวรรณภูมิ กู้อาชี และพระพุฒาจารย์ วัดสระจันทร์ เขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ ซึ่งตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างอำเภอประทาย – อำเภอพุทไธสง เส้นทางหลวงหมายเลข 202 และเดินทางต่อไปแหล่งท่องเที่ยวของวัดหงษ์ อำเภอพุทไธสง ที่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์นามว่าพระเจ้าใหญ่ และวัดมณีจันทร์ ปรากฏว่ามีพระอุโบสถ ซึ่งประดับศิลปะกระจกลี จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดบุรีรัมย์ ต่อจากนั้นก็เดินทางเข้าสู่เขตพื้นที่อีสานกลาง โดยการเดินทางไปนมัสการพระธาตุนาดูน และเที่ยวชมกู่สันตรัตน์ ในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม หรือจะเดินทางไปเที่ยวชมปราสาทเป็ยน้อย จังหวัดขอนแก่น โดยมีเส้นทางสะดวกต่อการเดินทางสามารถเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งเข้าถึงกันได้ ถือเป็นเส้นทางท่องเที่ยวอีสานใต้และอีสานกลางแล้วยังสามารถไปเที่ยวชมในแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ได้อีกด้วย

ปัจจุบันศาสนสถานในพื้นที่ภาคอีสานจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวศึกษาเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของศาสนสถาน สังคม และวัฒนธรรมประเพณีของคนในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีคติความเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกป้องรักษาในเขตพื้นที่ศาสนสถาน หรือวัด ซึ่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากเรื่องเล่าในอดีตของความทรงจำที่ผ่านมาจากบรรพบุรุษกลายเป็นตำนานถึง

ปัจจุบัน จึงได้มีการกราบไหว้บูชาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ และเทวสถานศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีคติความเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถบันดาลให้สมหวัง และเพื่อความเป็นสิริมงคลหรือเป็นที่พึ่งทางใจของคนในชุมชนท้องถิ่น จนกลายเป็นประเพณีปฏิบัติที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น การศึกษาประวัติศาสตร์โบราณคดี ความเป็นมาของศาสนสถาน และคติความเชื่อที่เกิดจากเรื่องเล่าความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ พร้อมด้วยประเพณีประติษฐาน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการทำการวิจัยในครั้งนี้ เพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของศาสนสถานในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อศึกษาความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์
3. เพื่อศึกษาประเพณีประติษฐานเพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. พื้นที่วัฒนธรรมในเขตอีสานใต้ และความเป็นมาของศาสนสถานในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์
2. ความทรงจำที่เป็นเรื่องเล่าพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์
3. วัฒนธรรมของชุมชนกับประเพณีประติษฐานเพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์

ขอบเขตด้านพื้นที่

1. ปรากฏกลุ่มสวนแตง ตำบลหนองแวง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีหมู่บ้านอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ใกล้เคียง จำนวน 3 หมู่บ้าน คือ 1) บ้าน ก.ม.ศูนย์ หมู่ที่ 1 ตำบลหนองแวง 2) บ้านดงยาง หมู่ที่ 2 ตำบลกลุ่มสวนแตง 3) บ้านกลุ่มสวนแตง หมู่ที่ 1 ตำบลกลุ่มสวนแตง
2. กลุ่มกุฎี ตำบลหนองเยือง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีหมู่บ้านที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ใกล้เคียงจำนวน 1 หมู่บ้าน คือ บ้านกลุ่มกุฎี หมู่ที่ 4 ตำบลหนองเยือง
3. พระพุทธรูป ประติษฐานอยู่ในพระอุโบสถ วัดสระจันทร์ ตำบลหนองเยือง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีหมู่บ้านที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ใกล้เคียง จำนวน 2 หมู่บ้าน คือ 1) บ้านโคกจิก หมู่ที่ 1 ตำบลหนองเยือง 2) บ้านหนองเยือง หมู่ที่ 2 ตำบลหนองเยือง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลชุดองค์ความรู้จากการสัมภาษณ์บุคลากรกลุ่มตัวอย่าง คือ พระภิกษุ พราหมณ์ ปราชญ์ชาวบ้าน ชาวบ้าน พร้อมด้วยหน่วยงานภาครัฐ หรือองค์กรที่เกี่ยวข้องในการวิจัย ความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ กรณีศึกษา ปรากฏการณ์สวนแดงกู่ฤๅษี และพระพุทธรูป โดยมีรูปแบบแนวทางการดำเนินวิจัย ดังนี้

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพในครั้งนี้ คือ กลุ่มตัวอย่างของผู้อาศัยในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องในพื้นที่การวิจัย ในการสัมภาษณ์ข้อมูลในเชิงลึกในเรื่องของบริบทพื้นที่ ความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ประเพณีประเพณีประเพณี และแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่ปรากฏการณ์อยู่ในพื้นที่ จำนวน 3 แห่ง คือ ปรากฏการณ์สวนแดงกู่ฤๅษี และพระพุทธรูป โดยจำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มผู้นำที่เป็นทางการ คือ เจ้าหน้าที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ เทศบาลตำบลบ้านใหม่ไชยพจน์ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองเยือง องค์การบริหารส่วนตำบลกู่สวนแดง และกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน พร้อมด้วยครู จำนวน 15 คน

2. กลุ่มผู้นำที่ไม่เป็นทางการ คือ พระภิกษุ ท่านผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้าน พราหมณ์หรือตาจิ้ม ประชาชน และผู้เข้าร่วมในขบวนแห่ จำนวน 24 รูป/คน

ดังนั้น กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัยเชิงคุณภาพในครั้งนี้ โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อให้ทราบผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยจำแนกออกเป็น จำนวน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มตัวอย่างที่เป็นทางการ จำนวน 15 คน และกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เป็นทางการ จำนวน 24 รูป/คน รวมมีกลุ่มตัวอย่างที่จะใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกในคราวครั้งนี้ รวมมีจำนวน 39 รูป/คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสัมภาษณ์เชิงลึก และการลงภาคสนามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ได้เน้นการวิเคราะห์ตามประเด็นสำคัญในเนื้อหาที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ ดังนี้ คือ ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวความเป็นมาของศาสนสถาน ประวัติศาสตร์โบราณคดี โบราณสถาน โบราณวัตถุ บริบทพื้นที่ ข้อมูลทางวัฒนธรรม และประเพณีประเพณี พร้อมด้วยความทรงจำที่เป็นเรื่องเล่าในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยได้รับข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง และไม่มีโครงสร้าง เพื่อนำมาวิเคราะห์เนื้อหาในการวิจัย

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูล ดังนี้

1. ข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ และอินเทอร์เน็ต เพื่อค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิด

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยกับทุนทางวัฒนธรรม พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ประเพณีประติษฐาน และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา เป็นต้น เพื่อนำข้อมูลจากการค้นคว้ามาเป็นฐานข้อมูลประกอบการดำเนินการวิจัย

2. ข้อมูลภาคสนามจากการลงพื้นที่การวิจัย เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ดังนี้

2.1 การสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้าง โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับความเป็นมาของศาสนสถาน ประวัติศาสตร์โบราณคดี โบราณสถาน โบราณวัตถุ บริบทพื้นที่การวิจัย ข้อมูลทางวัฒนธรรม และประเพณีประติษฐาน พร้อมด้วยความทรงจำที่เป็นเรื่องเล่าในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ผู้วิจัยใช้ในการสัมภาษณ์ พระภิกษุ เจ้าหน้าที่ทางภาครัฐ ผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้นำชุมชน และประชาชนทั่วไป พร้อมด้วยการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เพื่อหาข้อมูลรายละเอียดเพิ่มเติม เพื่อที่จะได้มาซึ่งข้อมูลอันเป็นจริงในแต่ละขั้นตอนโดยใช้เครื่องมือ ดังนี้ คือ สมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง และกล้องถ่ายรูป

2.2 การสังเกตการณ์ ผู้วิจัยใช้ข้อมูลการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในงานบุญประเพณีต่างๆ และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมในพิธีกรรมบางอย่าง ดังนั้น การสังเกตการณ์เป็นการเก็บข้อมูลในการศึกษา สังเกตพฤติกรรมของชุมชน และนักท่องเที่ยวในพื้นที่การวิจัย

ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก และการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อมุ่งเน้นการวิเคราะห์ตามประเด็นสำคัญในเนื้อหาที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ ที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์เชิงลึกมาวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อการนำเสนอลักษณะพรรณนาความ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาวิเคราะห์ พร้อมด้วยนำเสนอผลการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์โบราณคดี และความเป็นมาของศาสนสถานในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์
2. ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความทรงจำที่เป็นเรื่องเล่าและคติความเชื่อในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์
3. ได้ข้อมูลเกี่ยวกับงานประเพณีประติษฐาน เพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ และสามารถเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวในพื้นที่ของอีสานใต้กับอีสานกลาง ได้อีกด้วย

นิยามศัพท์เฉพาะ

ความทรงจำ หมายถึง การรับรู้จากประสบการณ์ที่ได้จากการฟัง การทำ การพูด การคิด และเรื่องราวที่เป็นความทรงจำในอดีตถึงปัจจุบัน เช่น เรื่องราวทางประวัติศาสตร์โบราณคดี เรื่องราวความเป็นมาเกิดจากความทรงจำของบรรพบุรุษที่ได้เล่าสืบต่อกันมากลายเป็นตำนานในเรื่องเล่า ที่

ปรากฏเกิดขึ้นในพื้นที่ศาสนสถานของปราสาทกุสุวันแดง กู่ฤๅษี และพระพุทธรูป ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

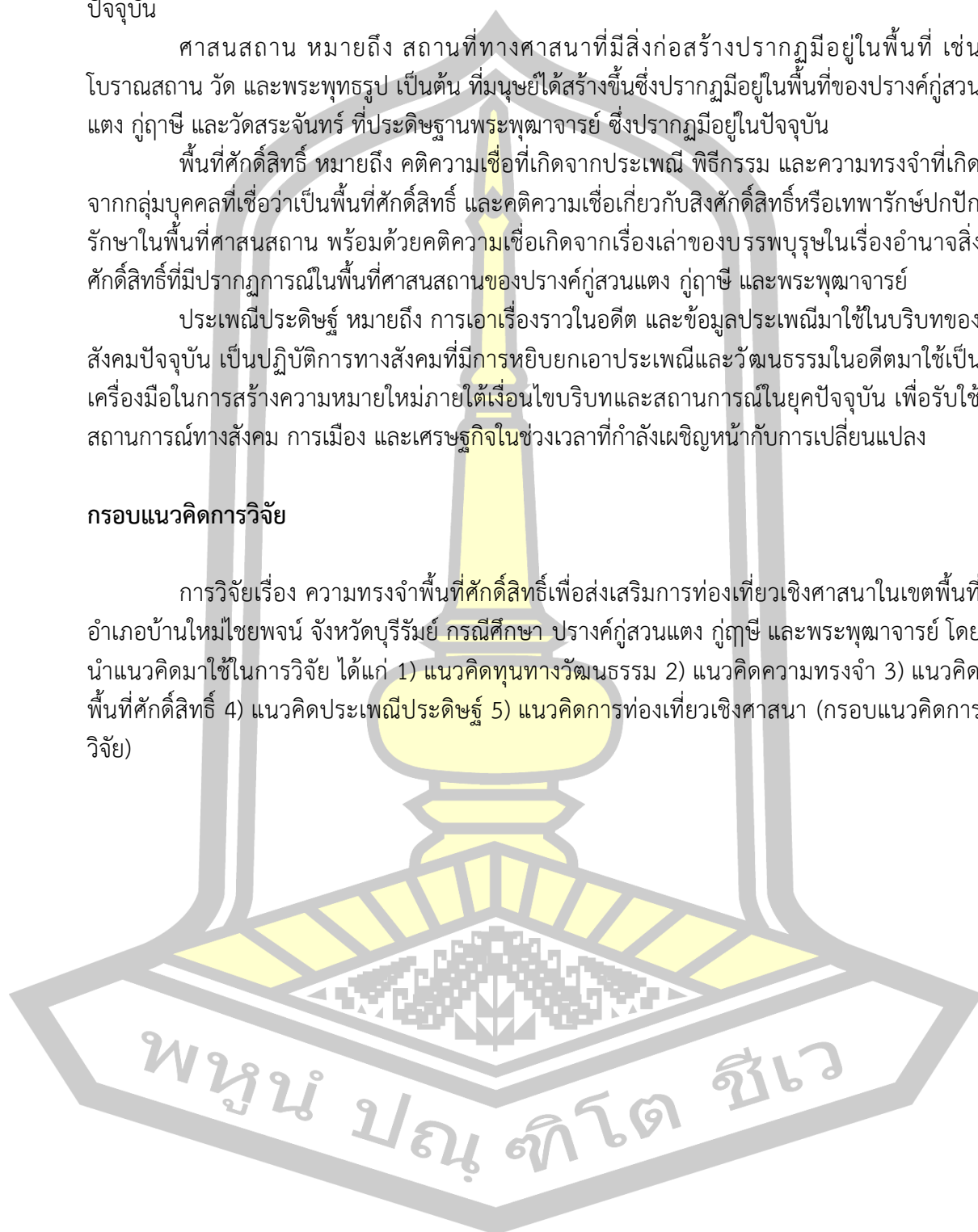
ศาสนสถาน หมายถึง สถานที่ทางศาสนาที่มีสิ่งก่อสร้างปรากฏอยู่ในพื้นที่ เช่น โบราณสถาน วัด และพระพุทธรูป เป็นต้น ที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นซึ่งปรากฏอยู่ในพื้นที่ของปราสาทกุสุวันแดง กู่ฤๅษี และวัดสระจันทร์ ที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ซึ่งปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

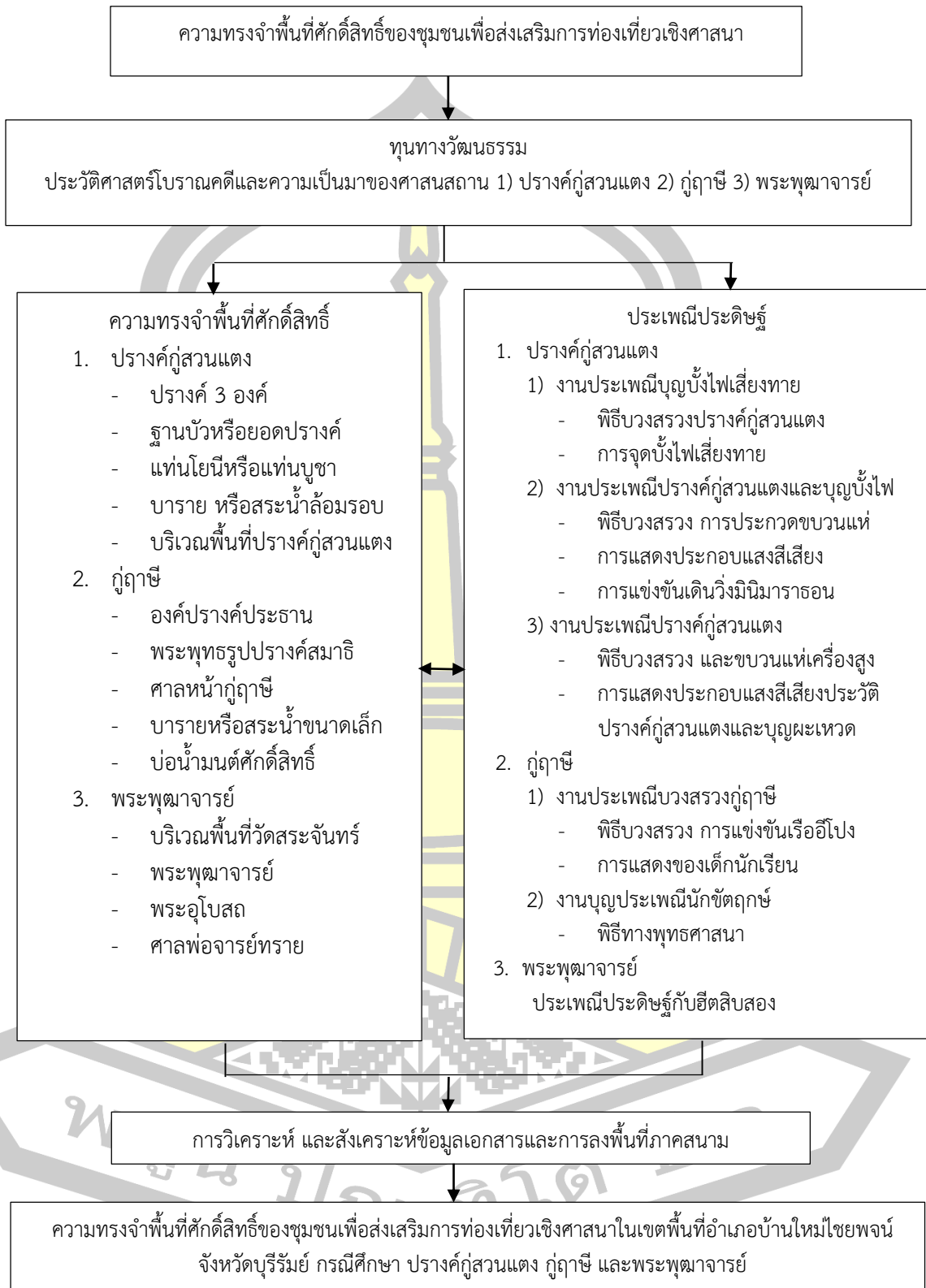
พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ หมายถึง คติความเชื่อที่เกิดจากประเพณี พิธีกรรม และความทรงจำที่เกิดจากกลุ่มบุคคลที่เชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และคติความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพารักษ์ปกปักรักษาในพื้นที่ศาสนสถาน พร้อมด้วยคติความเชื่อเกิดจากเรื่องเล่าของบรรพบุรุษในเรื่องอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีปรากฏการณ์ในพื้นที่ศาสนสถานของปราสาทกุสุวันแดง กู่ฤๅษี และพระพุทธรูป

ประเพณีประติษฐ์ หมายถึง การเอาเรื่องราวในอดีต และข้อมูลประเพณีมาใช้ในบริบทของสังคมปัจจุบัน เป็นปฏิบัติการทางสังคมที่มีการหยิบยกเอาประเพณีและวัฒนธรรมในอดีตมาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความหมายใหม่ภายใต้เงื่อนไขบริบทและสถานการณ์ในยุคปัจจุบัน เพื่อรับใช้สถานการณ์ทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจในช่วงเวลาที่กำลังเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลง

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ กรณีศึกษา ปราสาทกุสุวันแดง กู่ฤๅษี และพระพุทธรูป โดยนำแนวคิดมาใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แนวคิดทุนทางวัฒนธรรม 2) แนวคิดความทรงจำ 3) แนวคิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ 4) แนวคิดประเพณีประติษฐ์ 5) แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงศาสนา (กรอบแนวคิดการวิจัย)

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง ความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ กรณีศึกษา ปรากฏการณ์สวนแตง กู่ถาซี และพระพุทธรูป โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ คือ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาของศาสนสถานในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ 2) เพื่อศึกษาความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ 3) เพื่อศึกษาประเพณีประเพณีประเพณีเพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์

การวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและวิเคราะห์เนื้อหา เกี่ยวกับประวัติศาสตร์โบราณคดี ความเป็นมาของศาสนสถาน ความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และประเพณีประเพณีเพื่อเป็นแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง 2) เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง จำนวน 4 แนวคิด เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษา วิเคราะห์ พร้อมทั้งเป็นกรอบแนวคิดในการเก็บข้อมูลและอภิปรายผล ดังนี้

1. แนวคิดทุนทางวัฒนธรรม
2. แนวคิดความทรงจำ
3. แนวคิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์
4. แนวคิดประเพณีประเพณี
5. แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงศาสนา

แนวคิดทุนทางวัฒนธรรม

ทุน หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้ร่วมกับปัจจัยการผลิตอื่นๆ ในการผลิตสินค้าและบริการ ทุน หรือ สินค้าทุน แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ 1) สิ่งก่อสร้าง คือ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นที่เป็น เช่น ศาสนสถาน โบราณสถาน และโบราณวัตถุ เป็นต้น 2) อุปกรณ์การผลิต หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์สร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ เช่น ผ้าทอ เครื่องจักสาน เป็นต้น (Guru, 2556) หรือ ทุน หมายถึง ของเดิมหรือเงินเดิมที่มีไว้ ลงไว้ กำหนดไว้ จัดตั้งไว้ เพื่อประโยชน์ให้แก่องค์กร เช่น มีความรู้เป็นทุน และมีเงินเป็นทุน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 534) ส่วน Bourdieu (รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2556 อ้างอิงจาก Bourdieu, 1997) กล่าวว่า ทุน คือ แรงงานที่ถูกสะสมในรูปแบบที่ถูกทำให้เป็นวัตถุหรือถูกรวมไว้กับปัจเจกชนหรือกลุ่มของปัจเจกชน หรือคำว่าทุนที่ให้คุณค่าในสิ่งของในวัตถุนั้นๆ จนกลายเป็น

การตีเป็นราคาที่เกิดขึ้นในวัตถุสิ่งของ ที่ก่อเกิดจากการสะสมของแรงงานสามารถจัดสรรพลังทางสังคมในรูปของแรงงานที่เป็นรูปธรรมหรือแรงงานที่อยู่ในตัวบุคคล ทุน เป็นมรดกที่สืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสามารถเปลี่ยนเป็นรูปได้ มีลักษณะที่สัมผัสได้และสัมผัสไม่ได้ รวมทั้งเป็นปัจจัยในการกำหนดตำแหน่งแห่งหนทางสังคม และความเป็นไปได้ของตัวแสดงหรือปัจเจกบุคคลในการเข้าไปอยู่ในสนามต่างๆ ที่ดำรงอยู่ในพื้นที่ทางสังคม บูร์ดิเยอ ได้จัดรูปแบบของ ทุนทางวัฒนธรรม ออกเป็นจำนวน 3 รูปแบบ ดังนี้

1. ทุนที่รวมอยู่ในฮาบิตัส (embodied state) คือ อยู่ในรูปของแนวปฏิบัติของร่างกายและจิตใจ ที่คงทนถาวรมักปรากฏในรูปของวัฒนธรรมต้องใช้ระยะเวลาในการสะสม และรวมกันเป็นรูปเป็นร่างให้กลายเป็นทุนที่อยู่ในตัวคนได้ทุนวัฒนธรรมรูปแบบนี้จะถูกสืบทอดด้วยการส่งผ่านกรรมพันธุ์ ซึ่งเป็นการสืบทอดทุนในแบบที่ถูกซ่อนไว้ในปัจเจกชนและในชนชั้นได้ดีที่สุด ดังนั้น การที่จะเชื่อมโยงทุนวัฒนธรรมและทุนเศรษฐกิจ ที่มีความเกิดขึ้นจากตัวบุคคลแต่ละครอบครัวที่สามารถเห็นได้ในช่วงอายุแรกๆ ที่เริ่มทำการสะสม และส่งผ่านทุนเมื่ออายุยิ่งมากขึ้นทุนวัฒนธรรมที่ถูกสร้าง และสั่งสมอยู่ในตัวก็จะเพิ่มพูนมากขึ้นทุนรูปแบบนี้สามารถเปลี่ยนความมั่งคั่งภายนอกหรือที่อยู่ในรูปวัตถุ ในรูปของสื่อหรือสิ่งของได้

2. ทุนที่ถูกทำให้อยู่ในรูปของวัตถุ หรือที่เป็นรูปธรรม (objectified state) ทุนวัฒนธรรมชนิดนี้มีคุณสมบัติมากมายแต่นิยามได้เพียงแค่ว่าเป็นคุณสมบัติที่มีความสัมพันธ์กับทุนวัฒนธรรม ดังนั้น ทุนที่มีรูปแบบของวัตถุได้เช่น รูปภาพงานเขียนหนังสือพจนานุกรมอนุสาวรีย์ เครื่องมือ เครื่องจักร เป็นต้น ทุนทางวัฒนธรรมนี้สามารถถูกส่งผ่านได้เหมือนกับทุนเศรษฐกิจเช่นกัน

3. ทุนที่ถูกทำให้อยู่ในรูปสถาบัน (institutionalization state) คือ ทุนที่อยู่ในรูปของการทำให้เป็นวัตถุหรือรูปธรรมที่ถูกจัดแยกออกมาจากปัจเจกบุคคลทุนชนิดนี้อ้างอิงถึงคุณสมบัติเริ่มต้นของทุนวัฒนธรรมและจะถูกเข้าใจ คือ การรับประกันโดยแสดงออกในรูปของประกาศนียบัตร หนังสือรับรองและการสอบ เป็นต้น ทุนวัฒนธรรมที่สามารถเปลี่ยนรูปภายใต้เงื่อนไขเฉพาะได้ คือ อาจเปลี่ยนรูปเป็นทุนเศรษฐกิจหรืออาจถูกเปลี่ยนรูปให้กลายเป็นสถาบัน ในรูปของคุณสมบัติทางการศึกษาที่ทางการรับรองถือเป็นเกิดการแปลงทุนวัฒนธรรมด้วยการทดแทนสิ่งหนึ่งโดยอีกสิ่งหนึ่งเพื่อความสำเร็จ

Throby (2001: 46) ได้นิยาม ทุนทางวัฒนธรรม หมายถึง สินทรัพย์ที่มีการฝังตัวสะสม และให้คุณค่าทางวัฒนธรรมนอกเหนือจากมูลค่า ทางเศรษฐกิจของสินทรัพย์นั้น ได้แบ่งทุนวัฒนธรรมเป็น 2 ประเภท คือ 1) ทุนทางวัฒนธรรมที่สัมผัสได้ อาทิ โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัตถุผลงานทางศิลปะ ภาพเขียนรูปปั้น ทุนทางวัฒนธรรมที่สัมผัสได้ไม่จำกัดเฉพาะมรดกทางวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังคงครอบคลุมไปถึงทุนกายภาพหรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น อาทิ อาคาร สิ่งประดิษฐ์ เป็นต้น 2) ทุนทางวัฒนธรรมที่สัมผัสไม่ได้ เป็นทุนอยู่ในรูปของทรัพย์สินทางปัญญาหรือเรียกว่าวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ ได้แก่ ความคิด การปฏิบัติ ความเชื่อ และค่านิยมที่แบ่งปันระหว่างสมาชิกในชุมชน เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ศิลปะการแสดง วรรณกรรม นิทาน ดนตรี เป็นต้น ส่วนทางด้าน วิลล จีโรจพันธ์ และคณะ (2555: 18-19) ได้ให้ความหมายของ วัฒนธรรม หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิตของคนส่วนใหญ่ในสังคมแต่ละท้องถิ่น ซึ่งมีแนวประพฤติปฏิบัติร่วมกันมาอย่างยาวนานนับแต่อดีตถึงปัจจุบัน เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้านภาคอีสาน วัฒนธรรมพื้นบ้านภาคเหนือ วัฒนธรรมพื้นบ้าน

ภาคกลาง และวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคใต้ เป็นต้น วัฒนธรรมพื้นบ้านของแต่ละภาคจะมีคล้ายคลึงกันบ้างหรือจะมีความแตกต่างกันออกไปของแต่ละท้องถิ่นในภูมิภาคนั้นๆ ถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นด้วยการบอกเล่าต่อๆ กันมาจนเป็นที่ยอมรับร่วมกันในชุมชนหรือในท้องถิ่น วิถีชีวิตของคนในชุมชนหรือในท้องถิ่นย่อมจะมีความแตกต่างกันไปตามสภาพวัฒนธรรมในชุมชนในท้องถิ่นนั้นๆ กล่าวคือ ในสังคมเมืองหรือท้องถิ่นที่มีความเจริญและสภาพทางวัฒนธรรมมีความหลากหลาย สลับซับซ้อน เนื่องจากเป็นที่รวบรวมของผู้คนหลากหลายประเภทที่แตกต่างกันทั้งทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา การศึกษา และอาชีพ เกิดการผสมผสานปนกันทางวัฒนธรรม ยากที่จะเห็นเอกลักษณ์ที่แท้จริงของชุมชนและท้องถิ่นได้ ส่วนในสังคมชนบทที่มีความเจริญแบบสังคมเมืองเข้าไปไม่ถึงหรือยังเข้าไปถึงน้อย วิถีชีวิตของผู้คนจะเรียบง่ายไม่มีความสลับซับซ้อน สภาพวัฒนธรรมในสังคมชนบทจึงมีเอกลักษณ์แห่งวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างชัดเจน ส่วนทางด้าน (วิมล จิโรจพันธ์ และคณะ, 2555: 3) อธิบายว่า วัฒนธรรม คือ มรดกวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษที่ถือปฏิบัติมาอย่างยาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น มรดกวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่เป็นทั้งในรูปแบบของรูปธรรมและนามธรรมที่เห็นได้อย่างชัดเจน มรดกวัฒนธรรมจัดเป็นรูปธรรม ได้แก่ งานศิลปกรรม งานฝีมือ เครื่องมือเครื่องใช้ รวมถึงโบราณสถาน และหลักฐานจารึกต่างๆ ส่วนมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม หมายถึง ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ภาษา ประเพณี ที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษที่สำคัญ เป็นต้น

ทุนทางวัฒนธรรม ที่สัมผัสได้และสัมผัสไม่ได้ถือเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าของมนุษย์สร้างขึ้นปรากฏให้เห็นในทางด้านสถาปัตยกรรม และประติมากรรม อันทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ สังคม และประเพณี พร้อมด้วยภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นแต่ละยุคสมัย ด้วยเหตุผลดังกล่าวแนวคิดทุนทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องด้วยการวิจัย จะยกมาให้เห็นในความสำคัญของทุนทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องด้วยศาสนสถานที่สำคัญมีอยู่ในเขตพื้นที่การวิจัย คือ ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ สังคม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญ ฉลอง พันจันทร์ และคณะ (2558: 16) อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับ ทุนทางวัฒนธรรมในชั้นเป็นรูปเป็นร่างเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับบุคคล และสื่อให้เห็นว่าเขาทำอะไรและทำอะไร ทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปเป็นร่างนี้จะเพิ่มขึ้นด้วยการลงทุนลงเวลาในการพัฒนาตนเองด้วยการเรียนรู้ เมื่อทุนในชั้นเป็นรูปเป็นร่างนี้เป็นส่วนหนึ่งของบุคคลแล้วกลายเป็นนิสัยสืบทอดให้คนอื่นได้รับรู้ได้แต่ต้องมีกระบวนการเรียนรู้ อาทิ ครอบครัวคนไทยสอนให้ลูกหลานไหว้พระ ไหว้ผู้ใหญ่ ไม่ใช่เท่าสิ่งของ เดินเบาๆ เพื่อแสดงความสุภาพ และทุนทางวัฒนธรรมจะสื่อผ่านสินค้า เครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นวัตถุจับต้องได้ เช่น หนังสือ ภาพเขียน อุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเครื่องจักรที่นำมาผลิตสินค้าเราสามารถเชื่อมโยงวัตถุเหล่านี้เข้ากับทุนทางเศรษฐกิจและการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมในชั้นเป็นรูปเป็นร่างด้วยสัญลักษณ์ทางวัตถุเหล่านี้ ในส่วนของทุนทางวัฒนธรรมชั้นเป็นสถาบันนั้นให้ความน่าเชื่อถือทางวิชาการและคุณสมบัติที่สร้าง “ไบร่บรองทางความสันทัดทางวัฒนธรรม ที่แสดงให้เห็นว่าผู้ถือได้รับประกันอำนาจตามธรรมเนียม ตามศรัทธา และตามกฎหมาย” คุณสมบัติทางวิชาการเหล่านี้สามารถนำไปใช้เพื่อการแลกเปลี่ยนระหว่างทุนทางวัฒนธรรมกับทุนทางเศรษฐกิจได้ การสะสมทุนทางวัฒนธรรมเมื่อลูกหลานได้รับการถ่ายทอดจากครอบครัว ถือได้ว่าทุนทางวัฒนธรรมมีความเกี่ยวเนื่องด้วยบุคคล ครอบครัว และให้รู้จักการอ่อนน้อมถ่อมตนเคารพผู้หลักผู้ใหญ่ พร้อมด้วยวัตถุสิ่งของอุปกรณ์ต่างๆ

ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของทุนทางวัฒนธรรม ประกอบด้วยหลักฐานทางใบรับรองอีกด้วย ดังนั้น ทุนทางวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่ได้ทั้งคุณค่าทางด้านจิตใจ ได้สืบทอดองค์ความรู้ต่างๆ ส่วนที่เป็นมูลค่าต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมที่เป็นรูปธรรมเป็นการสืบสานทางเศรษฐกิจ ที่เป็นทรัพย์สิน เงินทอง หรืออาคารบ้านเรือน จัดเป็นส่วนหนึ่งของทุนทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เป็นวัตถุสิ่งของที่มนุษย์สร้างขึ้น จัดเป็น ทุนทรัพย์สินทางปัญญา หรือทรัพย์สินทางปัญญา เป็นลิขสิทธิ์ถูกต้องตามกฎหมาย สามารถนำมาสร้างรายได้ให้เกิดประโยชน์กับต้นและเอื้อประโยชน์ให้กับสังคมในชุมชนท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

แนวคิดความทรงจำ

ความทรงจำ เป็นสิ่งพิเศษอย่างหนึ่งของคนซึ่งเป็นจินตนาการถึงเหตุการณ์ที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ ซึ่งเป็นการแสดงออกของการคิดถึงสิ่งที่ไม่ดำรงอยู่ในสิ่งของต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นในอดีตที่ผ่านมา Paul Connerton (เบญจวรรณ นาราสาจจ์, 2553: 30 อ้างอิงจาก Paul Connerton, 1989) กล่าวว่า ความทรงจำเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น มีการผลิตซ้ำและส่งต่อทางสังคมผ่านการกระทำจนเป็นรูปแบบทำให้เกิดเป็นความเคยชินของความทรงจำจนเป็นนิสัย ซึ่งเก็บรักษาความทรงจำของอดีตไว้ในจิตใจของบุคคล เป็นสิ่งสำคัญในการแสดงออกของการเชื่อมต่อกับอดีตที่ผ่านมา ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกำหนดรูปร่างของความทรงจำร่วม เป็นการแสดงออกถึงความสัมพันธ์ของสมาชิกที่อยู่ในสังคมส่วนรวม ส่วนงานของ Paul Connerton (1989) กล่าวว่า ความทรงจำร่วม (collective memory) เป็นสังคมที่ได้รับการชี้แนะและสนับสนุนในหลายๆ สิ่งที่เกิดขึ้นหรือเรื่องราวที่ผ่านมา ได้มีส่วนร่วมในการจดจำสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี และความทรงจำร่วมมีความเชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบันบนความต่อเนื่องภายใต้วัตถุประสงค์ความเป็นจริงแท้ ในเรื่องเล่ามาายาคติและสถานการณ์ปัจจุบันที่เกิดขึ้นทางสังคมที่มีส่วนร่วมในเรื่องราวอดีตที่ผ่านมา Smith (2006) ได้กล่าวว่า เมื่อต้องเกี่ยวข้องกับความทรงจำ ถือเป็นกระบวนการทางมรดกที่สามารถสร้างอำนาจทางความรู้สึกอย่างเข้มข้นได้เสมอ โดยมีเครือข่ายทางสังคมและความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยง สร้างให้เกิดความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่เห็นได้เด่นชัดหรือซ่อนเร้นอยู่ในความทรงจำ และเข้าถึงได้ด้วยความหมายของอดีตของความทรงจำ

ความทรงจำ มีความเชื่อมโยงที่มีส่วนร่วมกันในสิ่งที่เป็นอดีตที่ผ่านมาได้หลากหลายด้านด้วยกัน Halbwachs (วิไลวรรณ จงวิไลเกษม, 2550: 2 อ้างอิงจาก Halbwachs, 1992: 38) ให้ความหมายของ ความทรงจำร่วมทางสังคม เป็นเรื่องราวทางด้านจิตใจถือเป็นส่วนประกอบในการทำงานไปด้วยกันอย่างไรในสังคม และทางด้านจิตใจมีการจัดการอย่างไรที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ถูกวางโครงสร้างเป็นที่เรียบร้อยแล้ว โดยการจัดการของสังคมจนกลายเป็นเรื่องปกติ เพราะความทรงจำนั้นเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นอยู่ตลอดเวลาของการเปลี่ยนแปลงของบุคคล เมื่อบุคคลเปลี่ยนอัตลักษณ์ความทรงจำก็มีการเปลี่ยนแปลงไป เมื่อความทรงจำเปลี่ยนอัตลักษณ์ก็ย่อมจะเปลี่ยนไปเช่นกัน ความทรงจำมีลักษณะที่เปิดพร้อมที่จะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น ความเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่างๆ ย่อมจะมีแหล่งความทรงจำในเรื่องในอดีตที่ผ่านมา รวมถึงมีการความเชื่อมโยงในหลายด้าน ส่วน Nora (1995) กล่าวว่า แหล่งความทรงจำ เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นในสังคมสมัยใหม่ ซึ่งมีแนวโน้มของสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างเร่งรีบตามยุคสมัย ซึ่งทำให้สิ่งต่างๆ ที่เคยมีอยู่ในสังคมให้กลับกลายเป็นอดีต ซึ่งไม่สามารถที่จะนำกลับคืนมาได้ให้คงเหลือไว้แต่ความทรงจำที่เป็นอดีตที่ผ่านมา

ความทรงจำ มีส่วนสำคัญในความเชื่อมโยงทางด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่เกิดขึ้นจากอดีตที่ผ่านมา (Smith, 2006: 46-48) ซึ่งให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างความทรงจำส่วนบุคคล ความทรงจำร่วม และความทรงจำประวัติศาสตร์ ที่เกิดขึ้นในการศึกษาทางประวัติศาสตร์ของบุคคลสำคัญที่เกิดขึ้นจากความทรงจำในอดีตที่ผ่านมา ถือเป็นความทรงจำที่สำคัญกลายเป็นมรดกที่เกี่ยวข้องกับความทรงจำ สามารถสร้างอำนาจทางความรู้สึกอย่างเข้มข้น โดยมีเครือข่ายทางสังคมและความสัมพันธ์ที่มีความเชื่อมโยงที่เกิดจากความรู้สึก ซึ่งจัดได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ที่ซ่อนเร้นที่อยู่ในความทรงจำในอดีต ดังนั้น ความทรงจำทางประวัติศาสตร์ ที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล ที่มีความทรงจำร่วมกับหลายกลุ่มคนในสังคมที่มีความทรงจำในเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในอดีตที่ผ่านมา ส่วน Beaumont J. (2009) กล่าวว่า ความทรงจำ ที่เป็นกระบวนการโต้ตอบกันอย่างมีพลวัตระหว่างปัจเจกบุคคล และองค์กรที่มีส่วนได้ส่วนเสียอันหมายถึงทางภาครัฐ ที่เกิดขึ้นจากผลผลิตของความทรงจำ จนก่อเกิดเป็นเรื่องเล่าจากความทรงจำที่เกิดขึ้นในสถานการณ์และเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการของความทรงจำ ซึ่งมีความเชื่อมโยงต่อกันหลายๆ ด้านจากความทรงจำที่เกิดขึ้นในสถานที่ต่างๆ ที่ผ่านมา ดังนั้น ผลผลิตของความทรงจำที่เกิดขึ้นย่อมมีความเชื่อมโยงหลายๆ ด้านด้วยกัน ถือเป็นความทรงจำร่วมที่มีความสัมพันธ์ในเรื่องราวต่างๆ จากผลผลิตของความทรงจำที่เกิดขึ้นจากอดีตที่ผ่านมาได้นำมาถ่ายทอดต่อผู้คนในสังคมและถ่ายทอดต่อสาธารณชนต่อไป

แนวคิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ มีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่ศาสนสถาน คนในชุมชนหรือชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่มีคติความเชื่อความทรงจำเกี่ยวกับพื้นที่มีเรื่องเล่าจนกลายเป็นตำนาน เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศาสนสถาน ชุมชนท้องถิ่นมีคติความเชื่อว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ แสง จันทร์งาม (2534: 182-184) กล่าวว่า พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ คือ อาณาบริเวณที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาอย่างในสถานที่ทางพุทธศาสนา มีสถานที่เกี่ยวกับชีวประวัติของพระพุทธเจ้า เช่น ที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพานถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แม้จะไม่มีสิ่งก่อสร้างอยู่ด้วยลำพังพื้นดินอย่างเดียวก็ถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ชาวพุทธไทยบางคนก็จะนำดินจากสถานที่เหล่านี้นำมาผสมกับมวลสารวัตถุบางอย่างแล้วนำมาปั้นเป็นพระพุทธรูปจำหน่ายแจก ดังนั้น ความหมายข้างต้นอาจกล่าวได้ว่าสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนาในภาคอีสานถือเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระธาตุพนม พระธาตุนาดูน หรือสิ่งก่อสร้างทางพระพุทธศาสนา เช่น พระอุโบสถ วิหาร และสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น ส่วนทางด้านพื้นที่ของ ศาสนสถานที่เป็นโบราณสถานปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน เช่น ปราสาทหินพนมรุ้ง ปราสาทหินพิมาย และปราสาทต่างๆ เป็นต้น แล้วยังมีอาคารศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ด้วย ส่วนสิ่งก่อสร้างที่เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือ 1) เรือนผี เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาประเภทวิญญานนิยม 2) ศาลเจ้า เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาประเภทปัจเจกเทวนิยม 3) เทวาลัย เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาแบบพหุเทวนิยม 4) โบสถ์ เป็นอาคารสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาประเภทเอกเทวนิยม 5) พระอุโบสถ เป็นอาคารสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาพุทธ 6) พระเจดีย์หรือพระธาตุ ใช้เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ หรือธาตุของพระสาวก เป็นต้น 7) หอไตรหรือหอธรรม ใช้เป็นที่เก็บคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์ไบเบิล ถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพระพุทธศาสนา อาคารศักดิ์สิทธิ์ที่กล่าวมาเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่อยู่ในอาณาบริเวณพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ตาม

คติความเชื่อในลัทธิศาสนาของบุคคลที่เคารพนับถือ ส่วน ศรีศักร วัลลิโกดม (2559) กล่าวว่า วัด คือ รูปแบบหนึ่งของสถาบันทางสังคมของมนุษย์ ความเป็นสากลของสถาบันนี้ก็คือ การเป็นพื้นที่สาธารณะที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์และการประกอบประเพณี พิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อทั้งในทางศาสนาและไสยศาสตร์ ทั้งความเชื่อและพิธีกรรมคือสิ่งที่ทำให้คนมีความสัมพันธ์กันทางสังคมและเกิดสำนึกถึงความเป็นพวกเดียวกันอยู่ในชุมชนเดียวกัน ความเป็นชุมชนไม่มีทางเกิดขึ้นได้ถ้าหากไม่มีสถาบันทางสังคมดังกล่าวนี้ ดังนั้น สิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงถือเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญที่สุดของลัทธิในศาสนาของตนที่เป็นความทรงจำในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาหรือในสถานที่แห่งนั้นๆ จึงถือว่าพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน วัดที่มีอยู่มากมายทั้งในเขตเมืองและชุมชนหมู่บ้าน อาจมองเห็นว่าเป็นสัญลักษณ์ของการดำรงอยู่ของชุมชนก็ได้ เพราะส่วนใหญ่เป็นของที่คนในชุมชนร่วมกันสร้างขึ้นเพื่อให้เป็นศูนย์กลางของอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่ทำให้คนที่อยู่ร่วมกันเกิดสำนึกในความเป็นพวกเดียวกัน และมีความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกันมากขึ้น

พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่อีสานที่ปรากฏว่ามีศาสนสถานและโบราณสถาน ที่ให้เห็นได้ชัดกันนั้นย่อมจะต้องมีส่วนประกอบหลายอย่าง ถึงจะได้ชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีคติความเชื่อในตัวคนนั้นซึ่ง แสง จันทรงาม (2534: 93-95) กล่าวว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของศาสนาทุกศาสนาต้องมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างใดอย่างหนึ่ง คำสอนแม้จะดีเลิศเพียงใดก็ตาม ถ้าคนไม่ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็จะเป็นได้เพียงวิชาการธรรมดาหรือเป็นเพียงปรัชญาเท่านั้น สิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงมีคุณสมบัติที่สำคัญ 6 ประการ คือ 1) เป็นสิ่งที่ดีที่สุดในคุณภาพ 2) เป็นสิ่งสูงสุดโดยตำแหน่ง 3) เป็นสิ่งลึกลับ 4) เป็นสิ่งแยกอยู่ต่างหาก 5) เป็นสิ่งอันตราย 6) เป็นสิ่งเหนือธรรมชาติ คุณสมบัติทั้ง 6 อย่าง ถือเป็นคุณสมบัติที่มนุษย์ทุกคนอยู่ใต้อำนาจกฎธรรมชาติ และหวังพึ่งความเก่งกล้าสามารถเหนือกฎธรรมชาติของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถเป็นความหวังให้ช่วยในภาวะคับขันได้ โดยแยกประเภทของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ออกเป็นหลาย ๆ ประเภทโดยมีประเภทใหญ่ ๆ จำนวน 10 ประเภท คือ 1) เทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่องค์เดียวในเอกภพ 2) เทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่หลายๆ องค์ ทำหน้าที่ต่างกันภายในขอบเขตจำกัด 3) อำนาจอันยิ่งใหญ่ที่อยู่เบื้องหลังและควบคุมธรรมชาติทั้งหมด 4) อำนาจลึกลับที่มีใช้บุคคลซึ่งล่องลอยอยู่ทั่วไปและอาจสิ่งสถิตอยู่ในคนบางคน 5) อำนาจลึกลับที่มีลักษณะเป็นบุคคลย่อยๆ ที่สิ่งสถิตอยู่ตามที่ต่างๆ 6) คำสอนทางศาสนา เช่น พระธรรมในพุทธศาสนา เป็นต้น 7) คุณสมบัติอันประเสริฐทางจิตใจ เช่น มรรคผล คุณธรรม และคุณภาพจิตอันสูงส่ง เป็นต้น 8) ปรากฏการณ์ธรรมชาติและวัตถุสิ่งของทุกชนิด ทั้งที่เป็นธรรมชาติ คือ ต้นไม้ ภูเขา แม่น้ำ และก้อนหิน เป็นต้น และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น คือ โบสถ์ วิหาร รูปเคารพ ตะกรุด ผ้ายันต์ เป็นต้น 9) สัตว์บางชนิด เช่น ช้างเผือก งูใหญ่ ลิง วัว นกเขา เป็นต้น 10) คนศักดิ์สิทธิ์ เช่น นักบวช หมอผี หมอไสยศาสตร์ พระภิกษุ เป็นต้น ดังนั้น พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จึงมีความเชื่อมโยงขององค์ประกอบหลายด้านด้วยกัน มีทั้งสถานที่พื้นที่สำคัญทางศาสนาพร้อมด้วยมีพร้อมด้วยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญและเชื่อมโยงถึงประเภทสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาที่กล่าวมาถือเป็นคุณค่าทางจิตใจต่อบรรดาผู้เลื่อมใสศรัทธาต่อศาสนาของตนเป็นอย่างยิ่ง

แนวคิดประเพณีประดิษฐ์

ประเพณี คือ แบบแผนที่สืบทอดกันมาจากอดีต จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545) ประเพณีจึงถือเป็นกิจกรรมหรือพิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตามคติความเชื่อของคนในชุมชนท้องถิ่น ดังนั้น ประเพณีจึงเป็นค่านิยมของคนในชุมชนท้องถิ่นที่ทำกันเป็นประจำ จึงเรียกว่าประเพณีหรืองานบุญประเพณี ที่จัดกันขึ้นทุกปีตามชุมชนท้องถิ่นหรือระดับอำเภอและจังหวัด เป็นคำเรียกกันติดปากมาช้านานเพราะคำว่า ประเพณี ถือเป็นระเบียบแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมในสถานการณ์ต่างๆ ที่สืบทอดกันมาจนเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดมาอย่างต่อเนื่องและมั่นคงพอมาถึงยุคปัจจุบันนี้การเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยมีการผสมผสานของเก่าและใหม่เกิดขึ้นจนกลายมาเป็นค่านิยมสมัยใหม่ที่เรียกว่า ประเพณีประดิษฐ์ ที่ก่อเกิดขึ้นเป็นที่นิยมของสังคมนำมาผสมผสานให้เข้ากันได้ในยุคสมัยปัจจุบัน ธนวรรธน์ นิธิภาณันท์ (2556: 145) กล่าวว่า ประเพณีประดิษฐ์ ได้แผ่ขยายวงกว้างโดยไม่จำกัดเพียงแค่ประเทศใดประเทศหนึ่งเท่านั้น ถือเป็นกลไกสำคัญในปัจจุบันที่นำประเพณีประดิษฐ์มาสร้างปรากฏการณ์บางอย่างที่ให้ความหมายแตกต่างไปจากเดิมแต่ก็ยังมีรูปแบบสมัยเก่าและใหม่ให้เห็นอิงอาศัยกันและกันอยู่ ซึ่งในอดีตที่เป็นประเพณีดั้งเดิมยังคงหลงเหลืออยู่ ส่วนประเพณีประดิษฐ์เป็นเพียงแนวคิดที่จัดตกแต่งเป็นรูปแบบและเป้าหมายให้ทันสมัยเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น ที่เห็นได้ในปัจจุบันที่ผสมกลมกลืนเข้ากันในหลายๆ ด้านเพื่อสร้างสรรค์ประเพณีร่วมยุคสมัยเข้าได้ในปัจจุบัน

ปฐม หงส์สุวรรณ (2560: 17) กล่าวว่า ประเพณีประดิษฐ์ หรือภาษาอังกฤษใช้คำว่า “invention of tradition” ถือเป็นแนวคิดหนึ่งทางสังคมศาสตร์ที่ใช้ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่ง โดยมีสาระสำคัญของแนวคิดก็คือ การนำเอาเรื่องราวในอดีตซึ่งในที่นี้หมายถึงข้อมูลประเพณีมาใช้ในบริบทของสังคมปัจจุบัน ซึ่งถือเป็นปฏิบัติการทางสังคมที่มีการหยิบยกเอาประเพณีหรือวัฒนธรรมในอดีตมาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความหมายใหม่ภายใต้เงื่อนไขของบริบทและสถานการณ์ในยุคปัจจุบัน ดังนั้น ประเพณีประดิษฐ์ จึงไม่ใช่ประเพณีหรือขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีดั้งเดิม เป็นประเพณีที่เกิดขึ้นจากการนำประเพณีดั้งเดิมมาประยุกต์ดัดแปลงประกอบสร้างขึ้นมาใหม่ ทำให้ผู้คนได้เห็นประเพณีดั้งเดิมที่สืบทอดจากบรรพบุรุษนำมาประดิษฐ์สร้างประเพณีขึ้นใหม่ เช่น ประเพณีปรางค์ส่วนแดงและบุญบั้งไฟ มีการผสมผสานกันหลายสิ่งหลายอย่างประกอบสร้างขึ้น โดยนำสิ่งประดิษฐ์หัตถกรรมพื้นบ้านนำมาตกแต่งในขบวนแห่ร่วมกับนางรำ และมืองค์ประกอบหลายอย่างร่วมด้วย เป็นแนวคิดสร้างสรรค์ของชุมชนท้องถิ่น พร้อมด้วยอำนาจรัฐเข้ามากำกับดูแลในการดำเนินงาน ส่วน ธนวรรธน์ นิธิภาณันท์ (2556: 147) กล่าวว่า ประเพณีประดิษฐ์ ได้แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนสองกลุ่ม คือ กลุ่มที่มีอำนาจ และกลุ่มที่อยู่ใต้อำนาจ ในคนจำนวนสองกลุ่มนี้ชี้ให้เห็นได้ถึงประเพณีในปัจจุบันอิงอาศัยอำนาจรัฐที่คอยอุปถัมภ์หรือดำเนินการอาจเป็นไปได้ถึงความเกี่ยวเนื่องด้วยระบบการเมืองเข้ามามีส่วนร่วมด้วย เช่น พิธีการเปิดงานหรืองานประเพณีในปัจจุบันจำเป็นต้องมีนักการเมืองท้องถิ่นเข้ามาร่วมเป็นประธานในงานประจำปีหรือการจัดงานประเพณี จึงถือเป็นที่ประจักษ์ของสังคมปัจจุบัน มีความสัมพันธ์อิงอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้นในด้านกลุ่มผู้มีอำนาจและกลุ่มของผู้อยู่ใต้อำนาจ

ประเพณีประดิษฐ์ เป็นที่นิยมในปัจจุบันเพื่อความทันสมัยของคนรุ่นใหม่ที่มีแนวคิดสร้างสรรค์เพื่อที่จะทรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณี ด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนไปจึงได้มีการประดิษฐ์สร้างประเพณีร่วมสมัยในปัจจุบัน โดยถือเป็นการทำซ้ำๆ เป็นประจำทุกปีจนกลายเป็นงานประเพณีไปในที่สุด Giddens (ปีนวดิ ศรีสุพรรณ และคณะ, 2554: 31-32 อ้างอิงจาก Giddens, 2002) กล่าวว่า วัฒนธรรมประเพณีในแง่ของการถูกผลิตและผลิตซ้ำขึ้นมาใหม่ เห็นว่าการทำความเข้าใจจารีตประเพณีนั้นๆ อาจจะเริ่มมองจากแนวคิดเรื่องการเป็นประเพณีประดิษฐ์ ในทัศนะทางด้านของ Eric Hobsbawn กับ Terence Ranger ที่มองว่า ประเพณีและวัฒนธรรมไม่ได้มีลักษณะเป็นเนื้อเดียวกัน ต่างเป็นสิ่งถูกสร้างขึ้นมากกว่าที่จะเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ สิ่งประดิษฐ์เหล่านี้ถูกใช้ในแง่ของสิ่งประดิษฐ์ในแง่ของอำนาจและไม่ได้มีอยู่แต่ไหนแต่ไร สิ่งทีหลายคนกล่าวถึงวัฒนธรรมประเพณีว่าล้วนเป็นสิ่งที่มีมานานนั้นเป็นความเข้าใจผิด Giddens กล่าวว่า ลักษณะที่คล้ายคลึงกันที่เห็นว่าวัฒนธรรมประเพณีทั้งหลายล้วนถูกสร้างขึ้นภายใต้หลักการและเหตุผลต่าง ๆ แต่ก็ไม่ได้จำเป็นต้องมองประเพณีว่าเกิดขึ้นเพียงในช่วงสมัยใหม่เท่านั้นมองย้อนกลับไปในอดีตประเพณีต่างๆ ล้วนถูกสร้างขึ้นมาสืบสัมพันธ์กับอำนาจบางอย่างไม่ว่าจะเป็นประเพณีของพระมหากษัตริย์และอื่นๆ เป็นการสร้างอำนาจอันชอบธรรมรองรับกับกฎเกณฑ์ของผู้กระทำกรณนั้นๆ ไม่มีประเพณีใดที่เป็นเนื้อเดียวบริสุทธิ์ มันเป็นมายาคติที่เห็นว่าประเพณีเป็นเรื่องที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ในขณะที่มันก็มีการเปลี่ยนแปลงโดยตลอดในรูปแบบของการประดิษฐ์สร้าง และทำซ้ำขึ้นมาใหม่นั้นเอง ดังนั้น ลักษณะเด่นของประเพณีคือ พิธีกรรมและการกระทำ ซึ่งเป็นสมบัติของกลุ่มชนทางสังคมตามวัฒนธรรมประเพณีนั้นๆ แต่วัฒนธรรมประเพณีไม่ใช่สมบัติส่วนตัวของใคร เนื่องจากประเพณีเป็นสิ่งที่ฝังรากในสังคมมานานจนเกิดเป็นสถาบันขึ้นมาจากความพยายามร่วมกันจากภาคส่วน ในการรับเอาวัฒนธรรมดั้งเดิมนำมาประดิษฐ์สร้างประเพณี เพื่อให้ทันสมัยในปัจจุบัน ส่วน ปฐม หงส์สุวรรณ (2560: 19) อธิบายว่า ประเพณีประดิษฐ์ ในแง่ความหมายทางวิชาการแล้ว โดยเฉพาะเมื่อนำมาอธิบายในฐานะที่เป็นกรอบแนวคิดหรือ “Concept” ก็จะทำให้เรามองเห็นว่า การประดิษฐ์สร้างประเพณีในที่นี้จึงมีความหมายที่แคบและลึกซึ้งกว่า เพราะมีความสัมพันธ์โยงใยกับบริบทของสังคมและวัฒนธรรมมากกว่าที่คิด ด้วยเหตุที่สร้างประเพณีใหม่ขึ้นมาขึ้นมานั้นถือเป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมที่สำคัญต่อการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมด้วย และยังช่วยสะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิด ค่านิยม โลกทัศน์ มุมมอง ตลอดจนอุดมการณ์ทางสังคมที่อาจจะเกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องชนชั้น ชาติพันธุ์ การเมือง ศาสนา เพศ รวมถึงมิติทางสังคมทางด้านอื่น ๆ ได้เช่นกัน ดังนั้น ประเพณีประดิษฐ์ เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องด้วยทางสังคมที่หยิบยกเอาประเพณีหรือวัฒนธรรมมาประกอบสร้าง เพื่อวัตถุประสงค์บางอย่างทางสังคมที่มีความเกี่ยวพันกันหลายๆ ด้าน อาจมีผลประโยชน์ทับซ้อนอยู่ด้วย จะเห็นได้ในหลายพื้นที่ที่มีจัดงานนักการเมืองเข้ามาสนับสนุนมีบทบาทในงานประเพณีการจัดงาน ประเพณีจึงมีการเปลี่ยนไปบ้างตามบริบททางสังคมหรือสถานการณ์ของสังคมท้องถิ่นนั้นๆ

แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงศาสนา

ชนัญ วงษ์วิภาค (2556: 14-15) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงศาสนา คือ การได้ไประลึกถึงความดีงามในอดีตของสถานที่นั้นๆ หรืออาจเรียกว่าการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อจุดประสงค์ไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาตามคติความเชื่อก็เพื่อหวังเพิ่มบุญบารมีเพื่อชาตินี้และชาติหน้า จึง

ถือได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเป็นทางเลือกหนึ่งที่คนชอบท่องเที่ยวตามสถานที่สำคัญทางศาสนา ตามคติความเชื่อของคนจึงเป็นนิยามการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในแหล่งศาสนสถาน เช่น โบราณสถาน วัด และพระบรมธาตุเจดีย์ เป็นต้น การท่องเที่ยวเชิงศาสนาถือเป็นเส้นทางแสวงบุญของคนที่แสวงหาความสงบความสุขของชีวิต ส่วน ฉลอง พันจันท์ และคณะ (2558: 23) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ หมายถึงการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจากศรัทธาหรือเหตุผลทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการค้นหาประโยชน์ทางจิตวิญญาณด้วยความตั้งใจซึ่งพ้องกับกิจกรรมการฝึกปฏิบัติหรือประเพณีทางศาสนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาตนเองทั้งทางร่างกายและจิตใจทั้งภายในและภายนอกสภาพแวดล้อมเดิมของตนเอง จึงถือได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณเป็นวิถีของนักแสวงบุญสร้างกุศลบารมี โดยมีจิตมุ่งหมายในการพัฒนาทางด้านจิตวิญญาณของตนเพื่อแสวงหาความสงบสุขของชีวิต จึงมีเส้นทางแสวงบุญตามเทศกาลต่างๆ เหมือนอย่างเทศกาลไว้พระธาตุพนม หรือพระธาตุนาคูน ที่เป็นจุดศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนชาวพุทธ ส่วนทางด้านวัดหรือศาสนสถานนิยมจัดงานในช่วงระหว่างเดียวกัน

จุฑาภรณ์ หินซุย และ สถาพร มงคลศรีสวัสดิ์ (2557: 52) กล่าวว่า ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมมากขึ้น มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากนิยมเดินทางไปวัดเพื่อร่วมกิจกรรมทางศาสนาการปฏิบัติธรรม ดังจะเห็นจากการเดินทางท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาได้แพร่หลายไปในนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม ซึ่งมักใช้ช่วงเวลาวันหยุดเทศกาลโดยเฉพาะช่วงเทศกาล และวันสำคัญทางศาสนา จะมีการถือศีลปฏิบัติธรรมและประชาชนในท้องถิ่นบางส่วนได้เล็งเห็นผลประโยชน์ จึงเริ่มมีการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องหรือเข้ามาใช้พื้นที่ของวัดในการประกอบอาชีพดังกล่าวมากขึ้น ถือว่าเป็นผลพลอยได้ที่เกิดขึ้นกับการท่องเที่ยวเชิงเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนเกิดขึ้นได้อีกหนทางหนึ่งร่วมด้วย ดังนั้น การท่องเที่ยวถือเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดเศรษฐกิจให้ดีขึ้นถือเป็นผลพลอยได้จากการท่องเที่ยวในแหล่งศาสนสถาน เช่นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และวัด จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดีอีกส่วนหนึ่ง เช่นเดียวกับ สุวรรณฤทธิ์ วงศ์ช่อม (สุวรรณฤทธิ์ วงศ์ช่อม และคณะ, 2553: 21-22 อ้างอิงจาก Swarbrooke, 1999) อธิบายว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าที่สำคัญ ย่อมมีผลกระทบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ควรคำนึงถึงปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม ควรมีการนำมาพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งมีองค์ประกอบปัจจัย 3 ด้าน ดังนี้ 1) ปัจจัยด้านสังคม คือ ความเสมอภาคควรมีให้กับทุกคนที่เกี่ยวข้อง โอกาสที่เท่าเทียมกันทั้งผู้ให้บริการและนักท่องเที่ยว จริยธรรมในการให้บริการ และ การปฏิบัติต่อผู้เกี่ยวข้องอย่างหุ้่นส่วน 2) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ควรพิจารณาผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบจากการพัฒนาสินค้าการท่องเที่ยวที่มีต่อวัฒนธรรม ประกอบด้วยผลกระทบจากการขยายตัวของเมือง ผลกระทบจากโครงสร้างสาธารณูปโภค ผลกระทบทางทัศนียภาพ ผลกระทบจากการบูรณะ ผลกระทบจากความเสื่อมโทรมและผลกระทบจากมลภาวะ 3) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ควรวิเคราะห์ (1) ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยว ได้แก่ การสร้างงาน การกระจายรายได้ในท้องถิ่น ผู้ประกอบการธุรกิจเป็นคนท้องถิ่น และการกระตุ้นการลงทุนภายในท้องถิ่น (2) ต้นทุนทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยว ได้แก่ การจ้างงานราคาถูก การจ้างงานเพียงบางฤดูกาล การเสียโอกาสในการลงทุนด้านอื่น การกระจุกตัวของการพัฒนา การก่อสร้างสาธารณูปโภคราคาสูงแต่ใช้ประโยชน์แค่บางช่วงของปี และการพึ่งพิงธุรกิจท่องเที่ยวเป็นหลัก การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของการท่องเที่ยวที่

มีความสำคัญทางวัฒนธรรม ควรให้ความเสมอภาคในการเข้าถึงทางด้านปัญญา ทางอารมณ์ และทางกายภาพแก่นักท่องเที่ยว และผู้เกี่ยวข้อง ถ้าไม่มีการสนับสนุนและขาดการรับรู้จากทุกฝ่าย การดำเนินการใดๆ เพื่อรักษาคุณค่าในแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ไว้คงไม่ได้รับการสนับสนุนทางความคิด ทางการเงินจากรัฐ ส่วนประชาชน นักท่องเที่ยว และคนท้องถิ่นต้องแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรทางการท่องเที่ยวอย่างรู้คุณค่า และต้องมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ

ฟีโล จิตรโกศิริ และคณะ (2557: 27) กล่าวว่า การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในวัด เป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในวัด ดังนี้ 1) ร่วมเรียนรู้เริ่มตั้งแต่การร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวในวัดร่วมศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ 2) ร่วมวางแผนและตัดสินใจเช่นการร่วมกำหนดทิศทาง และเป้าหมายในการจัดการการท่องเที่ยวในวัดในด้านต่างๆ ตามศักยภาพของวัดนั้นๆ 3) ร่วมดำเนินการ เช่น การร่วมจัดกิจกรรมร่วมให้การต้อนรับร่วมในบทบาทที่วัดมอบหมายให้ดำเนินการในการจัดการการท่องเที่ยวภายในวัด เป็นต้น 4) ร่วมติดตามประเมินผล เช่นการร่วมในการติดตามตรวจสอบการดำเนินงานจัดการการท่องเที่ยวภายในวัดร่วมเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวของวัด ตามแผนปฏิบัติการของวัดให้เกิดประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น 5) ร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดจากการจัดการการท่องเที่ยวในวัด ไม่จำเป็นต้องเป็นผลประโยชน์ในรูปของเงินตราเท่านั้น อาจเป็นเรื่องของการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น การมีสิ่งแวดล้อมที่ดีมีความสุขกับการได้ช่วยเหลือวัดและชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากนักท่องเที่ยวหรือผู้แสวงบุญ ส่วน รำไพพรรณ แก้วสุริยะ (2557: 3-4) กล่าวว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวได้กำหนดหลักการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตามหลักการพัฒนาการท่องเที่ยว 10 องค์ประกอบไว้ ดังนี้ คือ 1) อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี 2) ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็น กับการลดการก่อของเสีย 3) รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติสังคม และวัฒนธรรม 4) ประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว 5) ต้องนำการท่องเที่ยวขยายเศรษฐกิจในท้องถิ่น 6) การมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น 7) หมั่นประชุม และปรึกษาหารือกับผู้เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน 8) การพัฒนาบุคลากร 9) การจัดเตรียมข้อมูลคู่มือบริการข่าวสารการท่องเที่ยวให้พร้อม 10) ประเมินผล ตรวจสอบ และมีการวิจัยตามหลักการพัฒนาทั้ง 10 องค์ประกอบ ถือว่าเป็นส่วนสำคัญในการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวให้ยั่งยืนมั่นคง เป็นผลดีต่อการท่องเที่ยวเชิงศาสนาถือเป็นแนวทางการพัฒนาที่มั่นคง

จากการทบทวนแนวคิดทั้ง 4 แนวคิด ซึ่งผู้วิจัยจะนำมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์และอภิปรายผลในการวิจัย เรื่องความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ กรณีศึกษา: ปรางค์กู่สวนแตง กู่ฤาษี และพระพุทธรูป เพื่อนำไปอธิบายเชิงเนื้อหาแล้วนำมาวิเคราะห์ จะเห็นได้ว่าแนวคิดทุนทางวัฒนธรรมซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมทางด้านประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน โบราณสถาน โบราณวัตถุ จารีตประเพณี สังคม และเศรษฐกิจ ส่วนแนวคิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากความทรงจำจนกลายเป็นตำนานเรื่องเล่าในปัจจุบัน และแนวคิดประเพณีประติษฐ์ ก็อยู่ในบริบทของการวิวัฒน์พัฒนาการของประเพณีให้เข้ากับยุคสมัยในปัจจุบัน ถือว่าเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่ได้ขยายความให้เห็นในวงกว้างออกไปอีกทำให้เห็นปฏิกิริยาต่อกันรวมอยู่ในทุนทางวัฒนธรรม เพื่อนำมาเป็นประโยชน์ในการประยุกต์ใช้กับแนวคิดการ

ท่องเที่ยวเชิงศาสนาในพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์จึงถือได้ว่าแนวคิดทั้ง 4 แนวคิด ที่กล่าวมาในเบื้องต้น ผู้วิจัยจะนำไปทบทวนเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์และอภิปรายผลการวิจัย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ฉลอง พันจันทร์ และคณะ (2558: ณ-ด) ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ในพื้นที่จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดมหาสารคาม พบว่าอีสานตอนกลางรู้จักในนามของ “กลุ่มร้อยแก่นสารสินธุ์” มีพันธกิจ คือ การพัฒนาการท่องเที่ยวกลุ่มจังหวัดสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ส่วนจังหวัดมหาสารคาม พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลท่าสองคอน ได้ปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานหรือการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในพื้นที่จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดมหาสารคามสามารถจัดได้เป็น 9 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มจิตรกรรมปริศนาธรรมและประติมากรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) กลุ่มพิพิธภัณฑ์ 3) กลุ่มพระธาตุและเจดีย์ 4) กลุ่มพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ 5) กลุ่มพระพุทธรูปไม้ 6) กลุ่มสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา 7) กลุ่มสิมอีสาน 8) กลุ่มกุโบราณ 9) กลุ่มพระเกจิอาจารย์ ถือว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่โดดเด่นน่าศึกษาเที่ยวชม สำหรับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานมีเส้นทางมีเส้นทางเชื่อมโยงเข้าถึงกันได้สะดวกในการท่องเที่ยวที่สำคัญ ส่วน พระครูประสิทธิ์ธรรมภรณ์ บุญบุตร (2560) ทำการศึกษาเรื่อง แนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา กรณีศึกษาภูบ่อ อำเภอมือทองกาฬสินธุ์ และอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดกาฬสินธุ์ เนื่องจากเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปโบราณปางไสยาสน์สององค์ เป็นศิลปะสมัยทวารวดี และมีทรัพยากรทางวัฒนธรรม เช่น ถ้ำพระรอด ถ้ำพระ ถ้ำหมัด ถ้ำหินแยก บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ รอยพระพุทธรูป หินทำหัด วัดเก่า และทางขึ้นภูบ่อมีทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ที่น่าเที่ยวชม ส่วน (จุฑาภรณ์ หินซุย และสถาพร มงคลศรีสวัสดิ์, 2557: 53) ทำการศึกษาเรื่อง แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดประชาคมวนาราม อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่าแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ที่เกี่ยวเนื่องด้วยด้านเศรษฐกิจและสังคมให้กับประเทศเป็นอย่างมากถือเป็นสิ่งสำคัญที่มีผลต่อโอกาสการพัฒนาประเทศไทย ก่อให้เกิดการขยายตัวของนักท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ต่างๆ ซึ่งนำมาสู่การสร้างอาชีพการจ้างงานในภาคการท่องเที่ยว และภาคอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องตามมา เกิดการกระจายรายได้ไปสู่ประชาชนและชุมชนท้องถิ่นได้ เล็งเห็นผลประโยชน์ จึงเริ่มมีการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องหรือเข้ามาใช้พื้นที่ของวัดในการประกอบอาชีพดังกล่าวมากขึ้น และเป็นแนวทางสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนจากการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

ชวลิต มาตรา (2559: 2) ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของพระบรมธาตุนาตุน อำเภอนาตุน จังหวัดมหาสารคาม พบว่า พระบรมธาตุนาตุนมีความสำคัญทางด้านศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และประชาชนชาวอำเภอนาตุนมีความเชื่อว่าพระธาตุมีความศักดิ์สิทธิ์มาก มีเทวดาอารักษ์สถิตอยู่ สามารถดลบันดาลให้ผู้ศรัทธาซึ่งกระทำการสักการบูชาแล้วคลาดปลอดภัย เป็นสิริมงคลทั้งต่อตนเองและครอบครัว จึงได้จัดพิธีกรรมการบูชาพระธาตุเป็นบุญประเพณีประจำปี โดยมีพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อ มีทั้งพิธีพราหมณ์และพุทธจน

เกิดเป็นวัฒนธรรม และกลายเป็นเอกลักษณ์ของชาวนาคูน ซึ่งมีคุณค่าศรัทธา และพิธีกรรมการบูชา พระธาตุนาคูน มีต่อชาวอำเภอ นาคูน ส่วน ธนดล สุวรรณนิกษะ (2556: 1-2) ทำการศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ทัศนศึกษา วัดไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม พบว่ามี อุสาหกรรมการท่องเที่ยวได้มีการขยายตัวสูงขึ้น มีบทบาทความสำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคมของ ประเทศไทยเป็นอย่างมากสามารถช่วยให้เศรษฐกิจฟื้นตัวได้ในเวลาที่รวดเร็วกว่าภาคผลิตและบริการ อื่นๆ ทำให้เกิดประโยชน์แก่ระบบเศรษฐกิจของประเทศ วัดไร่ขิง เป็นส่วนหนึ่งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มี ผู้คนเข้ามาทำบุญ กราบพระขอพร และเที่ยวชมศาสนสถานภายในวัด ทำให้เศรษฐกิจชุมชนดีขึ้นจึงมี แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของวัดให้ดีขึ้น พระปลัดบุญเลิศ กตบุญโญ (2560: 4) ทำการศึกษา เรื่อง การจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ: ทัศนศึกษาวัดใหญ่ บางปลากรด ได้พบว่า การท่องเที่ยววัดใหญ่ บางปลากรด มีพิพธิภรณ์ของสะสมที่มีคุณค่าแก่การศึกษาเรียนรู้ เรื่องราวในอดีตของชุมชนบริเวณวัด ใหญ่ บางปลากรด มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีการ ดำรงชีวิตอยู่กับพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับชาวบ้านตั้งแต่เกิดจนตาย ตลอดจนพื้นที่ของ วัดยังเป็นแหล่งศึกษาเรียนทางธรรมชาติ คือ ป่าชายเลน ที่อยู่ใกล้เมืองหลวง และการจัดรูปแบบตลาด น้ำ เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาทำบุญไหว้พระมีแหล่งท่องเที่ยวที่ครบวงจร และได้พักผ่อนหย่อนใจ เป็น วัดหนึ่งที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเมื่อเปรียบเทียบกับวัดอื่นๆ ได้

วรศรา บุญสมเกียรติ (2555: 1-2) ทำการศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เชียงวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช: วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร วัดธาตุน้อย และโบราณสถาน วัดโมคลาน พบว่า จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นเมืองมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความเก่าแก่ทาง ประวัติศาสตร์ เป็นเมืองศิลป์ ถิ่นเมืองพระ เป็นเมืองพุทธแดนใต้ เป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรม ศิลปะ พื้นบ้านที่แฝงไว้ด้วยคติธรรม ได้แก่ หนึ่งตะลุง และมโนราห์ แล้วยังมีทรัพยากรทางธรรมชาติที่อุดม สมบูรณ์ และสวยงาม มีทั้งป่าไม้ ภูเขา น้ำตก น้ำทะเล จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้กำหนดยุทธศาสตร์ พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และวัฒนธรรม โดยเป้าหมายประสงค์ให้นักท่องเที่ยวมีจำนวนมากขึ้น และพึงพอใจต่อมาตรฐานความปลอดภัย และการให้บริการ เพิ่มรายได้มากขึ้นจากการท่องเที่ยว ที่ เป็นชาวไทยและชาวต่างประเทศ ส่วน จุฑาภรณ์ ทองเพ็ญ (2554: ง) ทำการศึกษาเรื่อง ความคิดเห็น ของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดโสธรวรารามวิหาร จังหวัด ฉะเชิงเทรา พบว่า ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ใน การจัดการของวัดโสธรวรารามวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา ระดับความคิดเห็นในภาพรวมอยู่ในระดับ ที่ค่อนข้างสูงเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จากนักท่องเที่ยวศรัทธาต่อองค์หลวง พ่อโสธร ซึ่งมีคติความเชื่อว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์เป็นที่ยอมรับของสังคมซึ่งเป็นที่นิยมของ นักท่องเที่ยวในปัจจุบัน ส่วน ประพันธ์ กุลวินิจฉัย (2555: 1-2) ทำการศึกษาเรื่อง วิเคราะห์เรื่อง พระพุทธรูปในฐานะปูชนียวัตถุของชาวพุทธ พบว่า ในสังคมไทยมีคติความเชื่อเรื่องการสร้าง พระพุทธรูปบูชากันมาก เพราะพระพุทธศาสนาได้เข้ามาตั้งมั่นในแถบสุวรรณภูมิและปรับใช้ให้ เหมาะสมยิ่งขึ้น เพราะมีบทเรียนมาแล้วที่ดินแดนพุทธภูมิเองได้มีการสร้างพระพุทธรูปกันมาก เป็นยุค สมัยตั้งแต่ทวาราวดี เชียงแสน โยนก ลพบุรี สุโขทัย อยุธยาตามลำดับเพื่อมีไว้เคารพสักการบูชาคู่กัน มากับการสร้างประเทศชาติซึ่งบางครั้งต้องต่อสู้กับศัตรูที่รุกรานเข้ามารุกรานจึงมีเครื่องรางต่างๆ

ตามมามากต่อมากจนถึงปัจจุบัน ถือได้ว่าประเทศไทยเป็นแหล่งอารยธรรมที่มีต้นทุนทางวัฒนธรรมร่วมสมัยหลากหลายยุคสมัยด้วยกัน

จิตาภรณ์ เวียงวิเศษ และคณะ (2549: ข) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง โครงการการพัฒนาเส้นทางการจัดการท่องเที่ยวแหล่งอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้ถึงปราสาทนครวัด ประเทศกัมพูชา มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจสภาพการจัดการเส้นทางการท่องเที่ยว แนวทางการพัฒนาเส้นทางการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยว แหล่งอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้ถึงปราสาทนครวัด ประเทศกัมพูชา รวมทั้งหาแนวทางยุทธศาสตร์ที่พึงพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ในกลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านโดยทำการศึกษาจากผู้ประกอบการด้านการจัดการท่องเที่ยว รวมทั้งเจ้าของพื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยวและบริเวณใกล้เคียงในพื้นที่ 6 จังหวัด ได้แก่ ชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี ถือเป็นแหล่งอารยธรรมขอมโบราณที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวอีสานใต้หรืออีสานตอนล่าง สอดคล้องด้านของ ทิพย์วรรณ วงศ์อัสสไพบูลย์ (2555: 4-5) ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาร่องรอยของบ้านเมืองโบราณบริเวณใกล้เคียงศาสนสถานประจำโรงพยาบาล สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ในเขตจังหวัดนครราชสีมา สุรินทร์ และบุรีรัมย์ พบว่า พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงสถาปนาโรงพยาบาล หรือ อโรคยาศาล 102 แห่ง ส่วนในประเทศไทยได้ศึกษาเรื่องอโรคยาศาล มีการค้นพบ จำนวน 31 แห่ง กรมศิลปากรได้ค้นพบตำแหน่งที่ตั้งของศาสนสถานประจำโรงพยาบาลหรืออโรคยาศาลได้แบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ คือ (1) ศาสนสถานประจำโรงพยาบาลตั้งอยู่ติดกับเมืองขนาดใหญ่ (2) ศาสนสถานประจำโรงพยาบาลตั้งอยู่ติดหรือใกล้กับปราสาทขอมที่มีมาก่อน (3) ศาสนสถานประจำโรงพยาบาลตั้งอยู่ใกล้ชุมชนที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ (4) ศาสนสถานประจำโรงพยาบาลตั้งอยู่ใกล้ชุมชนโบราณ ถือเป็นตำแหน่งที่เข้าถึงได้ง่ายต่อการรักษาพยาบาลในสมัยนั้น ดังนั้น อโรคยาศาลหรือสถานพยาบาล ที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ภาคอีสานในปัจจุบัน ที่เรียกว่า ปรางค์กู๋ หรือกู๋ ต่างๆ จึงแฝงไว้ด้วยคติความเชื่อที่ปลูกฝังมาจากบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน สอดคล้องทางด้าน ชีระพงษ์ ทศวัฒน์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2555: 2-3) ทำการศึกษาเรื่อง ระบบความเชื่อเรื่องปรางค์กู๋ : กรณีศึกษาบ้านปรางค์กู๋ ตำบลมะเขือ อำเภอร้อยบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ประเทศไทยเมื่อก้าวถึงเรื่องของความเชื่อแล้ว จะเห็นได้ว่าความเชื่อของแต่ละกลุ่มคนในสังคมนั้นล้วนต่าง มีความหลากหลายและการกระจายตัวอยู่เป็นกลุ่มก้อนตามพื้นที่และบริบทในสังคมที่แตกต่างกันไป ความเชื่อของผู้คนในสังคมล้วนแต่ถูกปลูกฝังมาจากบรรพบุรุษของแต่ละคนแต่ละเชื้อชาติและแต่ละศาสนา เป็นระบบที่มีความเชื่อมโยงกับระบบอื่นๆ ในสังคม เช่น ระบบการเมืองระบบเศรษฐกิจระบบการศึกษาความต่างของระบบความเชื่อในเมืองและในชนบทจะมีความต่างในเรื่องของความสิ้นไหลและการเปลี่ยนแปลงความเชื่อไปตามกระแสความนิยมระบบความเชื่อทางศาสนาที่มีต่อโบราณสถาน ถือเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมเป็นที่ยอมรับในสังคมปัจจุบัน

สุวรรณฤทธิ์ วงศ์ชะอุ่ม และคณะ (2553: 83) ทำการศึกษาเรื่อง การบูรณาการทุนทางวัฒนธรรมสู่การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวที่มีคุณค่าของตำบลท่าคา อำเภอมัทพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมทุนทางวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวในตำบลท่าคา เพื่อประเมินคุณค่าของทุนทางวัฒนธรรมของตำบลท่าคาต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว และเพื่อบูรณาการทุนทางวัฒนธรรมสู่การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงคุณค่าของตำบลท่าคา อำเภอมัทพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

ซึ่งปรากฏว่าตำบลท่าคาประกอบด้วย 8 ทุ่งทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญในด้าน ประวัติศาสตร์ สุนทรียภาพ วิชาการ และสังคม สอดคล้องทางด้านของ ทิพาพร ไตรบรรณ (2557: 2) ทำการศึกษาในเรื่อง แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ภูมิศึกษา หมู่บ้านอรัญญิก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์นั้น เป็นการไปเยี่ยมชมสถานที่อันทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และประเพณี รวมถึงสถานที่ที่รวบรวมความทรงจำและความผูกพันของคนในสมัยก่อนและถ่ายทอดมาถึงคนในยุคปัจจุบัน เพื่อให้ตระหนักถึงคุณค่าและประวัติศาสตร์ของโบราณสถานต่างๆ และมีจิตสำนึกที่ต่อการรักษามรดกทางประวัติศาสตร์และตระหนักถึงคุณค่าของสถานที่ท่องเที่ยว โดยที่คนในชุมชนของท้องถิ่นนั้นๆ มีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว ซึ่งมีรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เช่น เข้าชมแหล่งอุทยานประวัติศาสตร์ การจัดกลุ่มท่องเที่ยวโบราณสถานต่างๆ ที่มีคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่เป็นโบราณสถานที่ยังปรากฏอยู่เป็นจำนวนมากในภาคอีสาน และมีคติความเชื่อในเขตพื้นที่โบราณสถานนั้นๆ ด้วย สอดคล้องทางด้านของ พายุ ภูควงษ์ (2557: 2) ทำการศึกษาเรื่อง ศึกษาคุณค่าของความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรม การบูชาปราสาทแก้ว ของชาวพุทธอำเภอแก้ว จังหวัดอุดรธานี พบว่า ปราสาทแก้ว อำเภอแก้ว จังหวัดอุดรธานี เป็นปราสาทขอมแห่งหนึ่งที่ถูกเชื่อในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญต่อวิถีชีวิต อันเนื่องมาจากความเชื่อและพิธีกรรมของคนอีสาน ถึงแม้สังคมจะมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไป แต่การผสมผสานทางวัฒนธรรม ความเชื่อและพิธีกรรมจึงเป็นแหล่งจุดใจก่อเกิดประเพณีขึ้นมาได้เสมอ

ธนวรรณ นิธิพานันท์ (2558: 6) ทำการศึกษาเรื่อง กระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว: ศึกษากรณี เพลินวาน อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พบว่า อำเภอหัวหินและพื้นที่ใกล้เคียง เกิดแหล่งท่องเที่ยวประดิษฐ์สร้างเป็นจำนวนมาก ซึ่งการเกิดของพื้นที่เหล่านี้ล้วนทำให้อำเภอหัวหินเป็นที่นิยมมากขึ้นในหมู่นักท่องเที่ยว ความน่าสนใจของพื้นที่ประดิษฐ์เหล่านี้เริ่มเป็นที่นิยมเพิ่มมากขึ้นเมื่อเกิดถือเป็นกระแสความนิยม เช่น กระแสการโหยหาอดีต กระแสการท่องเที่ยว เป็นต้น ทั้งนี้กระแสของการโหยหาอดีตที่ได้รับความนิยมจาก ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ตลาดน้ำอัมพวา ส่งผลกระตุ้นต่อเนื่องสามารถพบเห็นตลาดน้ำขึ้น 2 แห่ง คือ ตลาดน้ำหัวหิน และตลาดน้ำหัวหินสามพันนาม ทั้งนี้ตลาดน้ำที่ประดิษฐ์สร้าง ที่เกิดขึ้นเป็นการพยายามอ้างอิงอดีตของสังคมแล้วนำมาสร้างเป็น ประเพณีประดิษฐ์ สอดคล้องทางด้านของ สายชล แก้วบริสุทธิ์ (2556: 5) ทำการศึกษาเรื่อง เทศกาลกินเจหาดใหญ่: พื้นที่ประดิษฐ์เพื่อการท่องเที่ยว พบว่า การจัดงานเทศกาลกินเจของอำเภอหาดใหญ่ เป็นการประดิษฐ์สร้างประเพณีให้เห็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงของเทศกาลกินเจ มีพัฒนาการ มีการปรับปรุง และประดิษฐ์วัฒนธรรมขึ้นมาใหม่เปลี่ยนไปจากเดิม เช่น จะทำให้ถนนศุภสารรังสรรค์กลายเป็นถนนสายอาหารเจรสชาติดีที่สุดในประเทศไทย และยาวที่สุดในประเทศไทย บุฟเฟ่ต์ใหญ่ที่สุดในโลกสำหรับเอาไว้แจกในงานเทศกาลกินเจ การแสดงหาดใหญ่จึงมีรูปแบบและลักษณะของการจัดงานเทศกาลกินเจ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและนักท่องเที่ยวต่างชาติ

จากการทบทวนแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเบื้องต้น พบว่า การวิจัยที่ผ่านมาเป็นการวิจัยที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่มีแนวคิดแนวปฏิบัตินำมาจัดเป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวที่มีความแตกต่างกันในบริบทพื้นที่แต่ละพื้นที่ ปรากฏว่ามีแนวทางการจัดการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แนวทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนา แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิง

พุทธ และการศึกษาร่องรอยของเมืองโบราณบริเวณใกล้เคียงกับศาสนสถานประจำโรงพยาบาล สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ในเขตพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา สุรินทร์ และบุรีรัมย์ เป็นต้น แต่ไม่ได้เจาะลึกลงในพื้นที่ความทรงจำของชุมชนคนท้องถิ่นที่มีคติความเชื่อต่อศาสนาในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และประเพณีประติษฐ์เพื่อเป็นแนวทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อเจาะลงในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่น ที่มีรายละเอียดเกี่ยวกับศาสนสถาน โบราณสถาน โบราณวัตถุ และวัด ที่ปรากฏว่ามีคติความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เกิดจากความทรงจำที่เป็นเรื่องเล่าจากบรรพบุรุษกลายเป็นตำนานในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เกิดจากคติความเชื่อกลายเป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบต่อมา กลายเป็นงานประจำปีหรืองานประเพณีสืบต่อมาถึงปัจจุบัน ถือเป็นการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยจึงได้นำมาต่อยอดการวิจัยเรื่อง ความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ กรณีศึกษา ปรางค์กู่สวนแตง กู่ฤๅษี และพระพุทธรูป

พื้นที่วัฒนธรรมในเขตอีสานใต้

พื้นที่วัฒนธรรมอีสานใต้

อีสานใต้เป็นส่วนหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือที่นิยมเรียกกันติดปากว่า ภาคอีสาน เป็นภูมิภาคที่โดดเด่น มีความหลากหลายทั้งทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต ในอดีตภาคอีสานเป็นพื้นที่แห้งแล้งยากจน แต่กาลเวลามานี้ภาคอีสานได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนในปัจจุบันมีความเจริญไม่น้อยกว่าภาคไหนๆ นอกจากนี้ภาคอีสานยังอุดมสมบูรณ์ด้วยธรรมชาติที่สวยงาม เป็นแหล่งอารยธรรมโบราณนับพันปีที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ตลอดมีวัฒนธรรมพื้นบ้านที่น่าสนใจและวิถีชีวิตที่เรียบง่าย โดยมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 168,845 ตรารางกิโลเมตร หรือมีเนื้อที่ร้อยละ 33.17 เท่ากับ 1 ใน 3 ของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศไทย แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 20 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม นครราชสีมา บึงกาฬ บุรีรัมย์ มหาสารคาม มุกดาหาร ยโสธร ร้อยเอ็ด เลย ศรีสะเกษ สกลนคร สุรินทร์ หนองคาย หนองบัวลำภู อ่างางเจริญ อุตรธานี และอุบลราชธานี ภาษาที่ใช้เป็นภาษาอีสานสำเนียงทางฝั่งขวามแม่น้ำโขง และมีภาษาไทยโคราช ภาษาเขมร (ขแมร์) ภาษาผู้ไท ภาษาโซ่ (ทะวิง) ภาษาทวาย (ส่วย) ภาษาแสก ภาษาข่า ภาษากะเลิง ภาษาไย้อย และภาษาย้อ เป็นต้น ในพื้นที่ภาคอีสานถือว่ามีอาณาเขตกว้างใหญ่ โดยมีพื้นที่ติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียง คือ ทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันออก มีแม่น้ำโขงเป็นเส้นแบ่งอาณาเขตประเทศไทย – ลาว ถือเป็นประเทศบ้านพี่เมืองน้องสืบต่อมาแต่โบราณ ส่วนทางด้านทิศใต้มีเทือกเขาพนมดงรักเป็นแนวกัน ยาวจากตะวันออจดตะวันตกเป็นกรอบแบ่งกันภาคอีสานออกจากที่ราบต่ำเขมรหรือประเทศกัมพูชา ส่วนทางด้านทิศตะวันตกจากเหนือจดใต้มีเทือกเขาเพชรบูรณ์และเทือกเขาพระยาเย็นเป็นขอบแบ่งกันภาคอีสานออกจากภาคเหนือและภาคกลาง (นุชจรี ควรสุข, 2011) แสดงให้เห็นว่าในพื้นที่อีสาน มีความกว้างใหญ่ซึ่งมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย มีวัฒนธรรมและจารีตประเพณีถือปฏิบัติสืบต่อมาจากบรรพบุรุษในฮิตคลองเก่าคลองเดิม คือ ฮิตสิบสองและคลองสิบสี่ ซึ่งมีชาติพันธุ์หลากหลายแต่ก็อยู่ได้ด้วยสามัคคีด้วยดีเสมอมาจากอดีตถึงปัจจุบัน

ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์คนอีสาน (ลาว)

ภาคอีสาน มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอย่างยาวนาน ซึ่งมีความโดดเด่นในด้านศิลปวัฒนธรรมและจารีตประเพณี โดยมีวิถีชีวิตแบบเรียบง่ายและคติความเชื่อในเรื่องของ “คะลำ” หรือข้อห้าม ถือเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของระบบศาสนา คนอีสานส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ แต่ในทางปฏิบัติยังยึดมั่นอยู่ในความเป็นเอกลักษณ์ของตนใน 3 สถานบัน คือ ฝั พราหมณ์ และพุทธศาสนา ถือเป็นคติความเชื่อของคนอีสานที่มีมาแต่บรรพบุรุษมีในเรื่องจารีตประเพณีระเบียบวิธีปฏิบัติที่สืบทอดกันมายาวนานที่เรียกว่า ตามฮิตตามคลอง หรือ ฮิตสิบสองคลองสิบสี่ คนอีสานจึงอยู่ในกฎระเบียบขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีตามฮิตคองเป็นหลัก คนอีสานที่อาศัยอยู่บนที่ราบสูงมีพื้นที่

ครอบคลุมหลายจังหวัด เช่น มีจุดผ่านเข้าสู่ดินแดนอีสานคือเมืองโคราชหรือจังหวัดนครราชสีมา ถือเป็นพื้นที่ของภาคอีสานหรือที่เรียกว่า ประเศอุษาคอีสาน (ไผท ภูธา, 2556: 31) ในดินแดนถิ่นคนอีสานของประเทศไทย หากใช้หลักสถิติแบบหยาบๆ มาคำนวณประเมินเราจะได้ข้อมูลของคนอีสานในปัจจุบันที่อาศัยอยู่ในพื้นที่โดยแยกย่อยได้ดังนี้ คือ คนอีสานส่วนน้อยประมาณ 10% เป็นคนสืบเชื้อสายมาจากชนชาติพันธุ์เดิมมาจาก คือ จาม มอญ และขอมหรือขแมร์ แล้วมีจำนวนอีกส่วนหนึ่งไม่ถึง 10% เป็นคนสืบเชื้อสายชาติพันธุ์อื่นๆ ที่เข้ามาอยู่ใหม่ เช่น ชาวจีน ชาวญวนหรือชาวเวียดนาม เป็นต้น ส่วนที่เหลือประมาณเกือบถึง 90% เป็นชนชาติพันธุ์ลาวเป็นบรรพบุรุษดั้งเดิมที่มีวัฒนธรรมประเพณีในการดำเนินวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาติพันธุ์ดำรงชีพตั้งนี้ คือ บางพวกเขาปลูกข้าว – เป่าแคน - ฟ้อนกบ เอาบุญบั้งไฟ เอาบุญสว่างไสว และไหว้วอนบูชาพญาแถน เป็นต้น ส่วนบุญรอด ชลารักษ์ (2521: 29) กล่าวว่า จากการขุดค้นโบราณคดีบ้านเชียงมีหลักฐานยืนยันว่า พื้นที่ภาคอีสานเคยเป็นแหล่งอารยธรรมในยุคสมัยโบราณนานมาแล้วเกือบ 7,000 ปี ดังนั้น ในพื้นที่ภาคอีสานจึงเป็นแหล่งอารยธรรมดั้งเดิมที่มีคติความเชื่อเหมือนของบรรพบุรุษที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน คือ นับถือผี บูชาแถน เอาบุญบั้งไฟ และการทำเกษตรกรรม ซึ่งถือได้ว่าวิถีชีวิตของคนพื้นถิ่นดั้งเดิมมีวัฒนธรรมประเพณีที่ปฏิบัติสืบสานกันมาก่อนเก่า ซึ่งถือว่าเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่ตังามสืบทอดมาจวบจนถึงปัจจุบัน

ในพื้นที่อีสานที่มีการขุดค้นพบของนักโบราณคดีเชื่อได้ว่าดินแดนอีสานในปัจจุบันมีเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษอาศัยอยู่ดั้งเดิม (ไผท ภูธา, 2556: 78-79) กล่าวว่า จากหลักฐานอูรังคะนิทานหรือนิทานพระธาตุพนม เมื่อสมัยพุทธกาลมีชนชาติลาวหรือคนพื้นถิ่นดั้งเดิมก็คือคนลาว ที่มีในพื้นที่อยู่แล้วหลายอาณาจักรด้วยกัน คือ ทางแหลมนี้มีลาวศรีวิชัยอยู่ที่จังหวัดนครศรีธรรมราชในปัจจุบัน เหนือขึ้นมาอีกที่แถบลุ่มน้ำเจ้าพระยา ในตำนานอูรังคะธาตุกล่าวว่ามีคนลาวในสมัยทวารวดีอยู่ที่เมืองกาญจนบุรี นครปฐม และสุพรรณบุรี ยังมีลาวพุงดำปรากฏอยู่ที่แพร่ งั่วและพะเยา ส่วนคนลาวที่อยู่ร้อยเอ็ด (สาเกตนคร) มีขอบเขตพื้นที่ลุ่มแม่น้ำมูล แม่น้ำชี หรือแอ่งโคราช ก็คืออีสานใต้หรืออีสานตอนล่างในปัจจุบัน ส่วนคนลาวที่อยู่เมืองหนองหานหรือแอ่งสกลนคร ก็คืออีสานตอนบนหรืออีสานเหนือในปัจจุบัน พร้อมด้วยคนลาวโคตรบูรที่ฝั่งซ้าย และฝั่งขวา ของแม่น้ำโขงแถบนครพนม มุกดาหาร และเซบั้งไฟ คนลาวดังกล่าวเป็นนครรัฐก่อนที่จะกำเนิดของปี พ.ศ. การกล่าวอ้างถึงตอนสร้างพระธาตุพนมในราวปี พ.ศ. 8 หรือหลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วแปดปี โดยมีพระมหากัสสปะได้เชิญชวนพญาเมืองทั้งสี่พระนครมาร่วมกันสร้างอุบมุง ที่ประดิษฐานพระอูรังคะธาตุ ที่ปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบัน คือ พระธาตุพนม โดยมีเหล่าบรรดาพญาเมืองมรุกขนครแห่งศรีโคตรบูร เดิมพื้นที่อยู่ข้างลำน้ำเซบั้งไฟอยู่ตรงฝั่งประเทศลาวเข้าไปอีกประมาณ 20 กม. ต่อมาอีก 50 - 60 ปี ได้ย้ายเมืองมรุกขนครตั้งอยู่ที่เมืองนครพนมปัจจุบัน ส่วนทางด้านพญาอาณาจักรสุวรรณพิงคาร เมืองหนองหานหลวง ก็คือจังหวัดสกลนครในปัจจุบัน และพญาเมืองจูลนิพรมหัตต์ อยู่แถบสิบสองจุไท รวมทั้งสองลุ่มน้ำหน้าอ่าวตังเกี๋ย หรืออาจเป็นเมืองตาลีศุนย์กลางดองซอน พร้อมด้วยพญาเมืองอินทปัตต์ อยู่แถบปากแม่น้ำโขงหรือที่เรียกว่า ขอมหรือเขมร เข้าใจว่าน่าจะเป็นพวกจามปา ต่อมาประมาณราวปี พ.ศ. 30 พญาโยธิกะอากาศแห่งนครกรุงนทะเลษตร หรืออาณาจักรทวารวดีลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา คือจังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี นครปฐม และสุพรรณบุรี ในปัจจุบัน ได้รวบรวมดินแดนลาวทวารวดีของพระองค์เข้าเป็นปึกแผ่นผืนแผ่นดินเดียวกันกับเมืองสาเกตนคร คือ จังหวัดร้อยเอ็ดในปัจจุบัน

จากหลักฐานตำนานอูรังคะธาตุ พบว่า ชาวอีสานเป็นชนชาติดั้งเดิมหรือชาติพันธุ์ลาว ถือเป็นหลักฐานการบ่งชี้ว่าเป็นชนชาติดั้งเดิมที่อยู่ในแถบถิ่นนี้อยู่ก่อนแล้ว จากการค้นพบของนักโบราณคดี ที่ค้นพบที่บ้านเชียง หรือจารีตประเพณีที่ถือสืบต่อมาจากบรรพบุรุษ ล้วนแต่เกิดจากบรรพบุรุษดั้งเดิมที่อยู่ในพื้นที่แถบนี้แล้ว จะเห็นได้จากประวัติความเป็นมาของการสร้างพระธาตุพนม ซึ่งเขตพื้นที่ของชาติพันธุ์ลาวศรีวิชัย คือ จังหวัดนครศรีธรรมราช อยู่พื้นที่ทางภาคใต้ หรือ อาณาจักรทวารวดี แห่งลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา คือจังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี นครปฐม และสุพรรณบุรี อยู่ในพื้นที่ภาคกลาง จากตำนานอูรังคะนิทาน ซึ่งมีหลักฐานยืนยันได้จากการสร้างพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม องค์ปัจจุบัน

ส่วน สุจิตต์ วงษ์เทศ (2560) เขียนบทความลงมติชนรายสัปดาห์ กล่าวว่า ในยุคสมัยของกรุงศรีอยุธยา ยอมรับว่าลาวเป็นเครือญาติที่จัดว่าเป็นคนไทย ดั้งบันทึกของ ลาบูแบร์ ระบุว่าชาวสยามในพระนครศรีอยุธยา สมัยสมเด็จพระนารายณ์ เรียกพวกหนึ่งว่า ไทยใหญ่ คือ ลาวพุงดำหรือเงี้ยว อยู่ทางเหนือของพม่า กับอีกพวกหนึ่งว่า ไทยน้อย คือ ลาวพุงขาว อยู่ในประเทศลาวทุกวันนี้ ที่สำคัญ คือ คนอยุธยาสมัยสมเด็จพระนารายณ์ บอกว่าพวกตนเป็นไทยน้อย ก็หมายถึง ลาวนั่นเอง “แต่ในความรู้ของคนไทยสยามในกรุงศรีอยุธยา มีลาวอยู่ 2 พวก ซึ่งมีความสัมพันธ์ต่างกัน กล่าวคือลาวล้านนา กับลาวล้านช้าง” ลาวล้านนา อยู่เชียงใหม่และเมืองบริวารรวมถึงไทยใหญ่หรือเงี้ยว ส่วนลาวล้านช้าง อยู่หลวงพระบาง-เวียงจันทน์ ในตำนานพระเจ้าอู่ทอง กับพระเจ้าฟ้ารุ่ง แบ่งเขตแดนถือเอาเมืองร้อยเอ็ด เป็นเขตของลาว และในพงศาวดารว่าสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ทรงสร้างเจดีย์ศรีสองรัก (ที่อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย) ในอดีตเคยมีการปักหลักหมายแบ่งเขตแดน เหนือขึ้นไปเป็นของลาวใต้ลงมาเป็นของเขตอยุธยา มีการส่ง “ลูกสาว” ให้เป็นชายาซึ่งกันและกัน ในพื้นที่อีสานถือว่าเป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ มีความเป็นมาของไทย – ลาว นับถือเป็นบ้านที่เมืองน้องกันมาอย่างยาวนาน

จากหลักฐานบันทึกของ ลาบูแบร์ ที่อ้างโดย สุจิตต์ วงษ์เทศ ทำให้ทราบว่า ไทยใหญ่อยู่ในประเทศพม่าในปัจจุบัน เป็นชนชาติพันธุ์ ลาวพุงดำ ส่วนไทยน้อย ก็คือคนไทยหรือคนสยามที่อพยพมาจากแถบถิ่นมณฑลยูนนาน ซึ่งเป็นบริเวณที่มีคำพ้องกับภาษาไทยจำนวนมาก ถือว่าเป็นชนชาติพันธุ์ของ ลาวพุงขาว และปรากฏว่าอยู่ในประเทศลาวทุกวันนี้ ในอดีตก็เคยมีการแบ่งเขตจากเมืองร้อยเอ็ด เป็นแนวมาจนถึงจังหวัดเลย จึงสันนิษฐานได้ว่า พื้นที่แอ่งสกลนครขึ้นไปคงเป็นดินแดนฝั่งลาว และแอ่งโคราช เป็นดินแดนเขตอยุธยาหรือดินแดนประเทศไทยในปัจจุบัน แต่ความเป็นจริงไทย-ลาว เป็นบ้านพี่เมืองน้อง จากสำนวนการพูดก็ไม่ต่างกันมากนัก และมีหลักฐานหลายแหล่งที่เชื่อถือได้ว่า ไทย-ลาว สืบเชื้อสายชาติพันธุ์เดียวกันหรืออาจจะไม่ต่างกันมากนัก

สุกรี สมอนา (2559: 9 อ้างอิงจาก ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, 2546) ได้ให้ความหมายของคำว่า อีสาน หรืออีสาน ถูกใช้ครั้งแรกสำหรับเรียกหัวเมืองลาว (ลาว) ที่เมืองอุบลราชธานี ในราวปี พ.ศ. 2443 ส่วนคำว่า ลาว เป็นชื่อเรียกกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมมาแต่โบราณและเคยมีเอกราชในอดีต ได้เรียกชื่อรวมกับการปกครองแบบมณฑลในราวปี พ.ศ. 2437 สมัยรัชกาลที่ 5 มีการจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล คือ มณฑลลาวกลาง มณฑลลาวลาว และมณฑลลาวพวน ต่อมาสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงมีพระราชดำริและให้ประกาศเรียกชื่อเสียใหม่ คือ มณฑลลาวกลาง ให้เรียกชื่อว่า มณฑลนครราชสีมา ส่วนมณฑลลาวพวน ให้เรียกว่า มณฑลออุตร ในปี พ.ศ. 2443 ส่วน

ทางด้านมณฑลลาวกาว ให้เปลี่ยนชื่อเรียกใหม่ว่าเป็น มณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ และต่อมาก็เปลี่ยนเป็น มณฑลอีสาน ในราวปี พ.ศ. 2443 เป็นที่นิยมเรียกว่าภาคอีสานในปัจจุบัน

จากหลักฐานการอ้างอิงจาก ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ โดย สุภีร์ สมอนา พบว่า มีการแบ่งเขตการปกครองส่วนท้องถิ่นในหัวเมืองต่างๆ และมีการปรับเปลี่ยนคำที่เคยเรียกหัวเมืองลาว จัดให้มีการเรียกใหม่เป็น มณฑล โดยตัดคำว่าลาว ออกหมด เหลือแต่มณฑลนครราชสีมา มณฑลอุดร ในที่สุดก็มาจบลงตรงที่คำว่า มณฑลอีสาน ในปี 2443 จะเห็นได้ว่าในหลวงรัชกาลที่ 5 พยายามที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของชนชาติพันธุ์เดิมคือ ลาว ให้มารับวัฒนธรรมใหม่จากส่วนกลาง คือ กรุงเทพฯ. เพื่อประโยชน์ทางการปกครองพื้นที่ทางภาคอีสาน ซึ่งมีพื้นที่กว้างใหญ่ยากแก่การปกครอง จึงได้มีการปรับเปลี่ยนเกิดขึ้นในช่วงรัชกาลที่ 5 สืบมาจนถึงปัจจุบัน

ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ชนชาติขอม

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน ถือเป็นแหล่งอารยธรรมขอมโบราณที่ปรากฏว่ามีหลักฐานการแผ่ขยายอำนาจการปกครองเข้าสู่พื้นที่อีสาน ซึ่งเป็นยุคเฟื่องฟูของขอมโบราณ มีความเจริญรุ่งเรืองในครั้งอดีตที่ผ่านมา จิตร ภูมิศักดิ์ (2547: 146-147) กล่าวว่า คำว่า ขอม ดั้งเดิมแรกเริ่มเป็นคำเรียกของคนในวัฒนธรรมลาว (ตระกูลไต-ไท ลุ่มน้ำโขง และสาละวิน) ซึ่งใช้เรียกคนกลุ่มหนึ่งที่มีความชำนาญงานหิน ผู้ทรงภูมิรู้ทางศิลปะวิทยาการ และมีบ้านเมืองใหญ่โตอยู่ดินแดนข้างล่างทางทิศใต้ลงไป หมายถึงบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่เมืองละโว้ (ลพบุรี) และมีการค้นพบคำว่า ขอม ในจารึกเก่าสุดเป็นภาษาไทยของ วัดศรีชุม (สุโขทัย) ทำขึ้นราวหลัง พ.ศ. 1800 แสดงว่ามีใช้เป็นที่รู้จักมานานกว่านั้น จากการศึกษา พบว่า วัฒนธรรมขอม ปรากฏมีการสร้างศาสนสถาน และปราสาท ต่างๆ ที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งมีประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมขอมโบราณมีมาอย่างยาวนาน มีทั้งเคยรุ่งเรืองและเสื่อมอำนาจ ซึ่งบ่งบอกถึงชาติพันธุ์ของตน และถือได้ว่าชนชาติขอมมีศิลปวิทยาการและวัฒนธรรมประเพณียึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจมีผู้นำเข้มแข็งทางการเมืองและทางศาสนา

อำเภอฟุทไธสง มีกลุ่มชาติพันธุ์ขอมโบราณในอดีตได้อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ในยุคสมัยขอมโบราณรุ่งเรือง เบญจวรรณ นาราสัจจ์ (2553: 112) กล่าวว่า มีการจำแนกความแตกต่างระหว่างขอมกับเขมรว่า “ขอมไม่ใช่เขมร” เพื่อปฏิเสธความสืบเนื่องของกลุ่มชนผู้สร้างโบราณสถานเหล่านั้น กับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่เป็นประชากรในกัมพูชา (เขมร์กรอม/เขมรสูง) ในภาคอีสาน (เขมร์ลือ/เขมรต่ำ) มีเขตติดต่อเทือกเขาพนมดงรัก ภายใต้การบริหารประเทศของรัฐบาล จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้มีการนำเสนออย่างกว้างขวางผ่านสื่อสาธารณะและสถาบันต่างๆ ของรัฐ โดยเฉพาะโรงเรียนจนกลายเป็นที่ยึดถือของคนจำนวนมากในสังคมไทยว่า “ขอมไม่ใช่เขมร” และเป็นข้อถกเถียงสำคัญในวาทกรรมโบราณสถานเขมรในไทย ที่ได้รับการขยายความ และ/หรือ โต้แย้งอย่างจริงจังในสังคมไทย จนกลายเป็นพื้นฐานความหมายของมรดก ในกลุ่มที่แตกต่างกันตามการยึดถือของผู้สนับสนุนแนวคิดของแต่ละฝ่ายจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น ชาวกัมพูชาในอดีตไม่เคยเรียกตัวเองว่าขอมเลย และวาทกรรมโบราณสถานกัมพูชา ใช้คำว่า “มรดกขมเมอร์” (Khmer heritage) หรือมรดกเขมรเท่านั้น ข้อถกเถียงนี้จึงอยู่นอกวาทกรรมโบราณสถานกัมพูชาโดยสิ้นเชิง เหมือนอย่างข้อเขียนในหนังสือรำลึก 100 ปี ของอำเภอบริเวียงชัย ได้นำเสนอข่าวสารความทรงจำของปราชญ์ท้องถิ่นระบุว่า “เมื่อขอมเสื่อมอำนาจ

ลง ดินแดนอีสานใต้ของไทยก็ถูกมอญเข้าปกครองแทนและเกิดการผสมผสานทางเชื้อชาติและ ศิลปวัฒนธรรมระหว่างขอมกับมอญ จนกลายเป็นชนชาติใหม่อีกกลุ่มคือเขมร” (เบญจวรรณ นาราสังข์, 2553: 113 อ้างอิงจาก วุฒิพงศ์ คงเสนา, 2540: 10) จากการศึกษา พบว่า คำว่าขอมไม่ใช่ เขมรจึงเป็นไปได้เสมอเหมือนดังเช่น ในพื้นที่อีสานใต้ติดชายแดนกัมพูชา ส่วนมากเป็นชนพื้นถิ่น ดั้งเดิมที่เรียกตัวเองว่า ขแมร์ ส่วนภาษาที่ใช้ก็เรียกว่า ภาษาขแมร์ แต่คนส่วนใหญ่นิยมเรียกคนเขา เหล่านั้นว่า คนเขมร ภาษาที่ใช้เรียกว่า ภาษาเขมร อาจจะสืบเชื้อสายมาจากขอมโบราณหรือไม่ก็ เป็นได้ แต่ความทรงจำของปราชญ์ท้องถิ่นก็เป็นสิ่งสำคัญที่ใช้เป็นหลักฐานได้เช่นกัน เพราะบรรพบุรุษ ได้เล่าเรื่องราวต่างๆ ผ่านความทรงจำสืบต่อมากลายเป็นตำนานเล่าขานในเรื่องราวในชนชาติพันธุ์ ของต้น เป็นหลักฐานหนึ่งที่มีความเชื่อมโยงของชาติพันธุ์ “ขแมร์” ในภาคอีสานใต้ก็เป็นได้เช่นกัน

ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาติพันธุ์ชนชาติขอม ที่มีมาอย่างยาวนานซึ่งมีต้นกำเนิด และความเป็นมาเพื่อแสดงถึงชาติพันธุ์ของตนได้ โฟท ภูธา (2556: 95-96) กล่าวว่า เมื่อประมาณ พุทธศตวรรษที่ 500 มีชาวลักซะพวทหนึ่ง ต่อมาเรียกว่า ขอม พากันขยับหนีการบีบรัดขยายอำนาจ ทางศาสนาพุทธ ครั้งแรกมาอาศัยอยู่ที่เกาะชวา ต่อมาด้วยเหตุผลทางการเมืองหรือทางศาสนา คน กลุ่มนี้จึงได้เคลื่อนย้ายต่อมาที่ปากแม่น้ำโขงอันอุดมสมบูรณ์ ในขณะที่นั้นเป็นที่อยู่อาศัยของจามหรือ อาณาจักรจามปา อยู่ต่อมาจนกาลเวลาล่วงถึง พ.ศ. 600 ชนชาติขอมที่ปากแม่น้ำโขง เจริญเติบโตขึ้น มีประชากรเป็นจำนวนมาก และมีความสามารถทางด้านศิลปวิทยาการจากอินเดียที่เมืองปัลลวะ ซึ่งมีความสามารถทางสถาปัตยกรรมและการพานิช ดังนั้น ตัวอักษรขอมในช่วงหนึ่งมีรูปแบบเฉพาะปัลลวะ ชนชาติขอมมีพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีเป็นคนสำคัญที่เปรี้อปราชญ์มาก ถือได้ว่าเป็นผู้นำที่สามารถเบียด ยึดอำนาจจามแล้วจึงได้ขยับสูงขึ้นไปตามขอบมหาสมุทร แล้วชนชาติขอมขยับเข้าสู่ที่ราบสูงที่ราบๆ คือ โตนเลสาบหรือทะเลสาบเขมร และแผ่อำนาจปกครองเข้ามายังดินแดนลุ่มแม่น้ำมูล และแม่น้ำชี เป็นต้น จากการศึกษา พบว่า อีสานใต้ในปัจจุบันจึงมีอารยธรรมขอม ในช่วงนี้มีหลักฐานตามเจมหาย เหตุพ่อค้าจีนเรียกว่า ฟูนัน ต่อมาฟูนันเสื่อมอำนาจลงจึงทำให้การชนชาติขอมกลุ่มหนึ่งในนั้นที่จีน เรียกว่าเงินลาหรือเจนละ มีอำนาจแทนในที่เดิม เจนละส่วนที่อาศัยอยู่ในแถบถิ่นแม่น้ำมูล-ชี ภาค อีสานปัจจุบันเรียกว่าเจนละบก ส่วนที่อยู่ใต้เทือกเขาพนมดงรักลงไปนั้นคือประเทศเขมรในปัจจุบัน เรียกว่า เจนละน้ำ ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 900-1000 พวกเจนละน้ำที่อยู่ริมทะเลสาบเขมรเริ่มมีความ เจริญรุ่งเรืองด้วยวัฒนธรรมปัลลวะ ได้แผ่อำนาจขึ้นครอบครองไปตามรอยตะเข็บของอาณาจักรลาว ทวารวดีกับลาวสาเกตร้อยเอ็ด ซึ่งอยู่ในอาณาจักรศรีโคตรบูร ก็คือเวียงจันทน์ ดินแดนประเทศลาว ในปัจจุบัน ถือได้ว่าชนชาติขอมมีจุดเริ่มจากการรับเอาวัฒนธรรมมาจากประเทศอินเดียที่เป็น วัฒนธรรมดั้งเดิมของตนได้มาแผ่ขยายมาสู่ดินแดนประเทศเขมรหรือกัมพูชาในปัจจุบัน

ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ เป็นการแสดงตัวตนของกลุ่มคนหรือชนชาติ ซึ่งแสดงถึง หลักฐานของชาติกำเนิดและการมีตัวตนของกลุ่มคน เช่น ชนชาติขอม ซึ่งมีประวัติศาสตร์ทาง โบราณคดี มีการค้นพบหลักฐานแหล่งอารยธรรมขอมโบราณ มีประวัติศาสตร์ความเป็นมา ในยุคสมัย เจริญรุ่งเรืองที่ปรากฏพบหลักฐานทางโบราณคดี รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง และคณะ (2557: 10-15) กล่าวว่า ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมขอมโบราณ ได้มีการค้นพบบันทึกประวัติศาสตร์เริ่มแรกจากเมือง เงินลา ครั้งที่ได้ถูกกองทัพของชวียึดครองได้นำตัวเจ้าชายชัวยรมันที่ 2 ไปเมืองชวา ปรากฏหลักฐาน จากศิลาจารึกปราสาทสตีอังกอกรม กล่าวว่า “เจ้าชายชัวยรมันที่ 2 เสด็จกลับจากประเทศชวา ทรง

ประทับอยู่เมืองอินทระปุระ แล้วเสด็จมาประทับที่เมืองหริหรัลย์ ต่อมาประทับที่เมืองอมเรนทรปุระ พระองค์ได้เสริมสร้างพระราชอำนาจของพระองค์ จึงได้ทรงปราบปรามอาณาจักรจามปา ซึ่งเข้ามา รุกรานยึดครองในปี พ.ศ. 1345 พระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ได้ราชาภิเษก ประกาศไม่ตกอยู่ใต้อำนาจ ประเทศชวา ครั่งอยู่บนยอดเขามเหศวรบรรพต (พนมกุเลน)” ในที่สุดพระองค์ก็ได้เสด็จกลับมา ประทับ เมืองหริหรัลย์ เป็นราชธานีได้สืบต่อมาอีกหลายราชกาล เช่น พระเจ้าชัยวรมันที่ 3 ทรง ครองราชย์ในช่วงปี พ.ศ. 1398 ถึง พ.ศ. 1420 ต่อมายุคสมัยพระเจ้าอินทรวรมันที่ 1 ขึ้นครองราชย์ สมบัติด้วยการแย่งชิงอำนาจ ได้ทรงสร้างเมืองโยศธรปุระ เอาไว้ที่เขาพนมบาแก้ง เรียกว่า เสียมราชู ทรงยกขึ้นเป็นนครหลวง และทรงสร้างปราสาทบาคอง ต่อมาถึงสมัยของพระเจ้ายโศวรมันที่ 1 ทรง ครองราชย์สมบัติ พ.ศ. 1443-1456 ทรงโปรดสร้างศาสนสถาน 100 แห่ง แต่ละแห่งมีที่ประทับ พระราชา และตราระเบียบศาสนสถานไว้ด้วยหลักศิลากำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ ต่อมาได้ย้ายราชธานีไป แห่งใหม่ คือ พระนครศรียโศธรปุระ หรือ เมืองพระนคร โปรดสร้างเมืองโศธรปุระถือเป็นผลงานสำคัญ ราชธานีใหม่มีศูนย์กลางที่พนมกันดาล หรือ โยศธรคีรี ภายหลัง เรียกว่า ปราสาทพนมบาแก้ง

จากการศึกษา พบว่า ในยุคประวัติศาสตร์ขอมโบราณ ในยุคสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ในราวปี พ.ศ. 1345 ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการสืบทอดอำนาจของขอมโบราณ ที่ค้นพบหลักฐานความ เป็นมา จนถึงยุคสมัยพระเจ้ายโศวรมันที่ 1 ในราวปี พ.ศ. 1456 ในช่วงเวลาดังกล่าวได้สร้างเมือง และศาสนสถาน ในยุคสมัยนี้คงจะเป็นการสร้างศาสนสถานของพราหมณ์-ฮินดู มีการบูชาเทพเจ้า เช่น พระศิวะ พระนารายณ์ และพระพรหม เพราะสังเกตว่ามีการตราระเบียบศาสนสถานกำหนด กฎเกณฑ์ด้วยหลักศิลา จึงมีข้อสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นการสร้างศาสนสถานของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ที่ปรากฏตามหลักฐานอยู่ในพื้นที่ของศาสนสถานในยุคนี้ แต่ไม่ปรากฏว่ามีหลักฐานของทาง พระพุทธศาสนา บ่งบอกถึงการนับถือศาสนาพุทธ แต่หลักฐานทางพระพุทธศาสนาการเผยแผ่มาสู่เขต ดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งนักวิชาการบางท่านกล่าวว่าครอบคลุมในพื้นที่ประเทศไทย พม่า ลาว และเขมร หรือดินแดนขอมโบราณนั่นเอง ในสมัยที่มีการสังคายนาครั้งที่ 3 ราว พ.ศ. 234 พระเจ้าอโศกมหาราช ดั้งนั้น พระพุทธศาสนา คงจะมีอยู่ในพื้นที่อาณาจักรขอมโบราณ แต่ไม่ปรากฏคงเพราะอิทธิพลของ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ลิทธิไสยเวทิกาย เจริญรุ่งเรืองในยุคนี้ และอาจเป็นด้วยเป็นยุคที่ช่วงชิง อำนาจก็เป็นได้

เกริกฤทธิ์ เชื้อมงคล (2558: 69-72) กล่าวว่า ในปี พ.ศ. 2464 พระเจ้าอิตานวรมันที่ 2 ได้ขึ้นครองราชย์สมบัติสืบมาถึงปี พ.ศ. 1468 แล้วพระเจ้าชัยวรมันที่ 4 ก็ทรงครองราชย์สมบัติ ในช่วงปี พ.ศ. 1471 และได้โปรดให้สร้างเทวาลัยต่อจนเสร็จ เรียกว่า ปราสาทธม พระองค์ทรงสิ้น พระชน ต่อมายุคสมัยพระราเชนทรวรมันที่ 2 ทรงครองราชย์สมบัติในระยะสั้นๆ พอสิ้นสมัยของ พระองค์แล้ว ต่อมาพระราชโอรสของพระองค์ทรงสืบราชสมบัติ ทรงพระนามว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ 5 ทรงสร้างเทวาลัย เรียกว่า ปราสาทบันทายศรี พระองค์ทรงสวรรคต พระเจ้าอัยยิตยวรมัน ทรงขึ้น สืบครองราชย์สมบัติ ซึ่งพระองค์ทรงนับถือลัทธิไสยเวทิกายและพราหมณ์ แต่พระองค์ก็ทรงเลื่อมใส ในพุทธศาสนา จารึกหลักฐานหนึ่งกล่าวว่าทรงพยายามสร้างเทวาลัย แต่ไม่แล้วเสร็จทรงสวรรคตในปี พ.ศ. 1544 ต่อมาถึงยุคสมัยพระสุริยวรมันที่ 1 พระองค์ทรงมีอำนาจอิทธิพลในตระกูลพราหมณ์ บุโรหิต เข้าครอบงำราชสำนักสถาปนาราชวงศ์ขึ้นใหม่ ปรากฏนามเมืองเพิ่มขึ้นเป็น 47 เมือง รวมถึง เมืองหริภุญชัย หรือลำพูน เมืองละโว้ หรือลพบุรี ที่อยู่ในอาณาเขตของไทย เป็นยุคสมัยที่รุ่งเรืองทาง

การค้า เสื้อผ้า ถ้วยชาม สินค้าต่างๆ จากต่างประเทศ พระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 ทรงสิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ. 1553 เป็นยุคสมัยที่มีความเจริญรุ่งเรืองจวบจนกระทั่งถึงยุคสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ส่วน รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง และคณะ (2557: 15) กล่าวว่า สมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ทรงขึ้นครองราชย์สมบัติในปี พ.ศ. 1655 ทรงโปรดให้สร้างเทวสถาน บาราย และปราสาท โดยสร้างขึ้นตามราชธรรมเนียมกษัตริย์แต่ทว่า ในช่วงดังกล่าวประเทศอินเดียมีการฟื้นฟูลัทธิไวษณพิกายขึ้นครั้งใหญ่ พระองค์ทรงดำริสร้างปราสาทให้ยิ่งใหญ่กว่าเทวปราสาทอื่นๆ ที่บูรพกษัตริย์เคยสร้างมา ทรงโปรดให้มีการก่อสร้างปราสาทขนาดใหญ่ขึ้นในช่วงต้นรัชกาลได้ทรงเรียกขานนามว่า ปราสาทนครวัด แต่งานก่อสร้างยังไม่แล้วเสร็จ พระองค์ทรงสิ้นพระชนม์ราวปี พ.ศ. 1693

จากการศึกษา พบว่า ในปี พ.ศ. 2464 ในยุคสมัยของพระเจ้าอโศกนรรมันที่ 2 และต่อมาจนถึงปี พ.ศ. 1655 ในยุคสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ในช่วงเวลาของยุคสมัยนี้ปรากฏหลักฐานว่าได้มีการก่อสร้างเทวาลัยถือเป็นศาสนสถานของศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู เรียกว่า ปราสาทธม ปราสาทบันทายศรี ซึ่งเป็นลัทธิไศวะนิกาย ของพราหมณ์ แต่ก็มีกษัตริย์นัถือศาสนาพุทธ เข้ามาในช่วงยุคสมัยนี้ด้วย และอิทธิพลขอมโบราณถึงยุคสมัยนี้เรื่องอำนาจได้ขยายพื้นที่การปกครองถึงเมืองศรีภูมิ หรือลำพูน เมืองละโว้ หรือลพบุรี ที่อยู่ในอาณาเขตของไทยในปัจจุบัน ราวปี พ.ศ. 1544-1553 ในช่วงยุคสมัยนี้มีการเริ่มขยายอาณาเขตมาสู่ดินแดนอีสาน เห็นได้จากเริ่มสร้างปราสาทเขาพนมรุ้ง และมีการสร้างปราสาทหินพิมาย ซึ่งอยู่ในยุคสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 หรือในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-17 คงอยู่ในช่วงสืบต่ออำนาจถึงยุคสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ในราวปี พ.ศ. 1655-1693 พระองค์ทรงสร้างนครวัด ถือเป็นปราสาทที่ใหญ่ที่สุดจัดเป็นหนึ่งในเจ็ดสิ่งมหัศจรรย์ของโลก สร้างขึ้นเพื่ออุทิศถวายให้แก่พระวิษณุ ศาสนาฮินดู และปราสาทอีกมากมาย ซึ่งเป็นยุคสมัยขอมโบราณรุ่งเรืองได้แผ่ขยายอำนาจการปกครองเข้ามาแถบภาคอีสานจนถึงแถบพื้นที่สกลนคร และตามปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีของปราสาทกุสุมาเตศวร กรมศิลปากรทรงสันนิษฐานว่า สร้างในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 จากหลักฐานการค้นพบในบริเวณพื้นที่การขุดค้นสามารถกำหนดอายุเป็นศิลปะสร้างในยุคสมัยขอมนครวัดและเป็นศิลปะสมัยบาปวน อายุราวพุทธศตวรรษที่ 16 -17 ซึ่งมีความเชื่อมโยงกันหรือเรียกว่าเส้นทางอารยธรรมขอมโบราณ คือ จุดเริ่มต้นจากอิทธิพลของปราสาทธมหรือนครธม เข้ามามีอิทธิพลของการสร้างนครวัด และได้ขยายพื้นที่เข้าสู่ดินแดนอีสานใต้ คือ ปราสาทเขาพนมรุ้ง และได้การสร้าง ปราสาทหินพิมาย พร้อมด้วยมีการเชื่อมโยงเข้ามาสู่การสร้างปราสาทกุสุมาเตศวร จนสืบต่อมาถึงยุคสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงสร้างอโรคยาศาล ปรากฏหลักฐานอยู่ที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ คือ กุฎี

ในช่วงยุคสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เกริกฤทธิ์ เชื้อมณฑล (2558: 76-81) กล่าวว่า ในยุคสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 พระองค์ทรงศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาและโปรดสร้างธรรมศาลาไว้เป็นที่พักในทุกระยะทาง 16 กิโลเมตร อยู่บนเส้นทางเมืองหลวงของจามปา จำนวน 57 แห่ง และโปรดสร้างบนเส้นทางระหว่างเมืองพระนครกับปราสาทหินพิมาย จำนวน 17 แห่ง รวมมีจำนวน 102 แห่ง การค้นพบศิลาจารึกปราสาทตาพรหมทรงกล่าวว่า “โอสถศาลาที่สร้างเปิดให้บริการแก่ชาวขอมจำนวน 838 หมู่บ้าน มีผู้มารับบริการมากกว่าแปดหมื่นคน โดยผู้ป่วนำข้าวและทำงานใช้แรงเป็นค่ารักษา” เป็นยุคสมัยวัฒนธรรมขอมเจริญรุ่งเรือง ซึ่งปรากฏอยู่ในภาคอีสานเป็นจำนวนมาก เรียกว่า อโรคยาศาล หรือสถานพยาบาล ส่วน อรุณศักดิ์ กิ่งมณี (2555: 18-19) กล่าวเพิ่มเติมว่า ร่องรอย

อิทธิพลทางวัฒนธรรมขอมโบราณ ที่ค้นพบอยู่ในเขตพื้นที่ประเทศไทย ส่วนใหญ่อยู่ทางภาคอีสาน และภาคตะวันออก โดยค้นพบจารึก โบราณวัตถุ ในพุทธศตวรรษที่ 12 และค้นพบศิลาจารึกสมุดศิลา เมืองโบราณศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ในราวพุทธศตวรรษที่ 13-14 ค้นพบจารึกขอมไม่มากนัก อาจเกิดความวุ่นวายในอาณาจักรขอม ต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ 15-16 ค้นพบจารึกขอมในดินแดน ประเทศไทยเป็นจำนวนมากสืบมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 17 และพุทธศตวรรษที่ 18 ในยุคสมัยของ พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ. 1724 - 1762) พบว่า ในยุคสมัยนั้นนับถือพุทธศาสนาหายาน หลังสิ้นรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ก็ไม่พบจารึกของราชอาณาจักรขอมในดินแดนประเทศไทยอีกเลยอาจ เป็นเพราะอิทธิพลขอมเริ่มเสื่อมอำนาจการปกครองลง กระทั่งถูกกองทัพไทยโจมตีในช่วงสมัยอยุธยา ตอนต้น ได้แผ่ขยายอำนาจการปกครองเข้าสู่ดินแดนขอมปกครอง จึงทำให้ยุคสมัยขอมเสื่อมอำนาจ ขอมที่เคยรุ่งเรืองเหลือเพียงประวัติศาสตร์ที่ได้สร้างโบราณวัตถุ ปรากฏให้เห็นประติมากรรม การสร้างสรรคปราสาทหิน กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวอดนิยมของคนในปัจจุบันเช่น ปราสาทหินพิมาย และปราสาทหินพนมรุ้ง เป็นต้น

มีข้อสังเกตจากยุคของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 พระองค์ทรงนับถือศาสนาพราหมณ์ ต่อมา ได้ทรงนับถือพระพุทธศาสนาหายาน และทรงสร้างธรรมศาลาหรือโรคยาศาล ซึ่งในแต่ละแห่งที่ ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันโครงสร้างหรือรูปแบบการสร้าง และประติมากรรมต่างๆ ก็ยังคงมีอิทธิพล ของพราหมณ์ ที่พบหลักฐานที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ กุฎีฯ ซึ่งจัดเป็นโรคยาศาล มีการขุดพบ พระพุทธรูป เรียกว่า พระโพศรี มีลักษณะเป็นปางยืนถือไม้เท้า แต่ปัจจุบันได้ถูกขโมยลักไป จึงสันนิ ฐานว่าการสร้างปฏิมากรรม ซึ่งมีเอกลักษณ์ของช่างผู้สร้างมีอิทธิพลของพราหมณ์ เข้ามามีส่วน เกี่ยวข้องร่วมด้วยเสมอ แต่พราหมณ์กับพุทธ ไม่ว่าจะสมัยพุทธกาลหรือปัจจุบัน การอิงอาศัยยังคงมี อยู่เช่นเดิม เช่นศาสนาฮินดูหรือพราหมณ์ เขามีความเชื่อว่าพระพุทธรูปเป็นปางอวตารของพระ นารายณ์ ทรงมาตรัสรู้ช่วยเหลือมนุษย์โลกในนามของพระพุทธรูป ดังนั้น พราหมณ์จึงมีความเคารพ ต่อพระพุทธรูปที่ถือเป็นภาคอวตารปางหนึ่งของพระนารายณ์ การสร้างธรรมศาลาหรือโรคยาศาล เป็นลักษณะการสร้างผสมผสานระหว่างพุทธกับพราหมณ์ เช่นพบหลักฐานจากปราสาทบ้านเมืองเก่า อำเภอโคกสูง จังหวัดนครราชสีมา กล่าวถึง โรคยาศาล ของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้ทรงสร้างขึ้น ในช่วงศตวรรษที่ 18 อันเป็นศิลปะแบบขอม (กรมศิลปากร. 2533: 14) จากการศึกษา พบว่า การ สร้างโรคยาศาล เส้นทางสร้างจากเมืองหลวงจามปา เส้นทางสร้างเป็นระยะเข้าสู่เส้นทาง เมืองพระนคร และได้สร้างต่อมาบนเส้นทางระยะห่างกันประมาณ 16 กิโลเมตร บนเส้นทางเข้าสู่ ปราสาทหินพิมาย รวมมีจำนวน 102 แห่ง ซึ่งปรากฏอยู่ในพื้นที่ประเทศกัมพูชา และพื้นที่ประเทศ ไทย การสร้างโรคยาศาล ปรากฏว่ามีการสร้างเป็นแนวตามเส้นทางเข้าสู่ ปรางค์กู่สวนแตง ซึ่งสร้าง ในช่วงยุคสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ปรากฏว่ามีการสร้างโรคยาศาล มาตามเส้นทางเข้าสู่ปรางค์กู่ สวนแตง เช่น ปราสาทนางรำ อำเภอประทาย จังหวัดนครราชสีมา และกุฎีฯ อำเภอบ้านใหม่ไชย พจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ สืบต่อเข้าสู่พื้นที่แอ่งสกลนคร คือ กุสัตรีตัน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม และปรากฏหลักฐานการสร้างในเขตพื้นที่จังหวัดสกลนคร ซึ่งอยู่อีสานตอนบนหรืออีสานเหนือ ปรากฏมีโรคยาศาล เรียกว่า กุพินนา อยู่เขตอำเภอสว่างแดนดิน ซึ่งแสดงให้เห็นหลักฐานการค้นพบ สามารถเชื่อมโยงให้เห็นเส้นทางการเชื่อมโยงในการสร้างโรคยาศาล สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรง สร้างขึ้นมีการค้นพบอยู่ทางภาคอีสานและภาคตะวันออกของประเทศไทย รวมประมาณ 31 แห่ง ใน

ยุคสมัยขอมโบราณเจริญรุ่งเรืองขยายพื้นที่การปกครองครอบคลุมพื้นที่เกือบทั้งหมดทางภาคอีสาน ซึ่งมีหลักฐานการค้นพบปรากฏในปัจจุบัน

ประวัติศาสตร์โบราณคดีอีสานใต้

การค้นพบหลักฐานทางอารยธรรมขอมโดยค้นพบในภาคอีสานตอนล่างหรืออีสานใต้ ปรากฏมีอยู่จำนวนมาก บุญรอด ชลารักษ์ (2521: 29) กล่าวว่า วัฒนธรรมขอมโบราณได้แพร่หลายไปทั่วบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงและแม่น้ำมูล ดินแดนอีสานใต้ที่ปรากฏว่าได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมขอม คือ การค้นพบแหล่งอารยธรรมขอมในเขตภูมิภาคอีสานใต้ถือว่าเป็นการค้นพบหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอีสานใต้ที่พบหลักฐานทางศาสนสถาน โบราณสถานและโบราณวัตถุ เช่น จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ และสุรินทร์ ที่พบหลักฐานทางวัฒนธรรมขอมที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน ส่วน ทิพย์วรรณ วงศ์อัสสไพบูลย์ (2555: 80-81) กล่าวว่า การค้นพบหลักฐานทางโบราณสถานราวพุทธศตวรรษที่ 13 คือ ปราสาทภูมิโปน จังหวัดสุรินทร์ พบทับหลังและกรอบประตู ศิลปะไพรกเมงและพบจารึก จำนวน 5 รายการ ส่วนทางด้านหลักที่เก่าที่สุดเป็นจารึกอักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต อายุราวพุทธศตวรรษที่ 12-13 และภายหลังพุทธศตวรรษที่ 15 ได้ปรากฏหลักฐานปราสาทขอม คือ ปราสาทเมืองแขก ปราสาทโนนกู่ ปราสาทพนมวัน ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ส่วนทางด้านปราสาทหนองหงส์ ปราสาทเมืองต่ำ ปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ และปราสาทสังข์ศิลป์ชัย ปราสาท บ้านพลวง ปราสาทศิขรมุมิ จังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น

อีสานใต้หรืออีสานตอนล่าง มีเขตพื้นที่ครอบคลุม 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาอย่างยาวนาน ค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีปรากฏอยู่ในเขตพื้นที่อีสานใต้ แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของอีสานใต้ โดยมีการแบ่งออกในแต่ละยุคสมัยจัดได้เป็น 3 สมัย คือ สมัยก่อนประวัติศาสตร์ สมัยทวารวดี และสมัยลพบุรี ดังนี้

1. สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงอารยธรรมในยุคก่อนประวัติศาสตร์ ทิพย์วรรณ วงศ์อัสสไพบูลย์ (2555: 76) กล่าวว่า ปรากฏหลักฐานอายุราว 1,500 - 3,500 ปี ค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีประเภทต่างๆ เช่น โครงกระดูก ขวานหินขัด ขวานเหล็ก กำไลสำริด กระดุกสำริด เปลือกหอย และภาชนะดินเผาแบบต่างๆ พร้อมด้วยปรากฏร่องรอยคูน้ำ คันดินล้อมรอบเนิน เช่น นครราชสีมา ค้นพบหลักฐานที่สำคัญของคนมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ของอำเภอเมือง ชุมพวง โนนสูง พิมาย โนนไทย และสีคิ้ว พบเครื่องมือหินขัด เครื่องมือโลหะ เป็นต้น ส่วนจังหวัดบุรีรัมย์ พบหลักฐานมีผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยราว 2,000 - 3,000 ปี คนเหล่านี้ใช้เครื่องมือหินขัด เครื่องมือโลหะ สำริด และเหล็ก พร้อมด้วยประเพณีฝังศพ เช่น ชุมชนบ้านโบราณที่บ้านดงพลอง อำเภอสตึก ชุมชนโบราณที่บ้านตะเคิง อำเภอเมืองบุรีรัมย์ ชุมชนโบราณที่บ้านเมืองไผ่ อำเภอกระสัง เป็นต้น ส่วนทางด้าน จังหวัดสุรินทร์ ค้นพบหลักฐานโบราณคดีประมาณ 59 แห่ง ส่วนใหญ่เป็นชุมชนโบราณ เช่น แหล่งโบราณคดี บ้านสลักไผ่ อำเภอเมืองสุรินทร์ แหล่งโบราณคดี บ้านโนนสวรรค์ อำเภอชุมพลบุรี อายุ 1,500- 2,000 ปี และค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีประเพณีการฝังศพในภาชนะดินเผาขนาดใหญ่ แบบวัฒนธรรมทุ่งกุลารัศมีที่กระจายอยู่ในเขตลุ่มแม่น้ำมูล คือ

แหล่งโบราณคดีบ้านโนนยาง อำเภอชุมพลบุรี และแหล่งโบราณคดีบ้านโคกหิน อำเภอปราสาท ซึ่งมีอายุราว 1,900 - 2,300 ปี เป็นต้น

2. สมัยทวารวดี ในยุคประวัติศาสตร์ตอนต้นที่มีความเจริญรุ่งเรือง โดยได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมทวารวดีที่แพร่หลาย เดิม วิภาคย์พจนกิจ (2559: 3) กล่าวว่า เขตแคว้นทวารวดีในช่วงเวลานั้นได้แผ่มาถึงเขตพื้นที่เคยเป็นท้องที่อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา เป็นเขตสุดแดนและตรงที่สุดแดนนี้เองชาวทวารวดีจึงได้พากันสร้าง เมืองเสมา ตั้งอยู่ฝั่งซ้ายของลำตะคลอง จึงปรากฏว่ามีโบราณวัตถุของพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดี อยู่ในเขตพื้นที่อำเภอสูงเนินจนถึงบัดปัจจุบัน ซึ่งมีความสอดคล้องกับ รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง และคณะ (2558: 18-20)กล่าวว่า เมืองโบราณที่พบในพื้นที่ตอนต้นของแม่น้ำมูลพบวัฒนธรรมทวารวดีและวัฒนธรรมขอมโบราณอยู่ร่วมกัน จากการขุดค้นทางโบราณคดีค้นพบหลักฐาน การตั้งถิ่นฐานสร้างเมืองเสมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 10-11 ตรงกับช่วงสมัยหัวเลี้ยวหัวต่อทางประวัติศาสตร์ จากนั้นเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์จึงปรากฏหลักฐานวัฒนธรรมทวารวดี และวัฒนธรรมขอมโบราณไม่ได้ทำให้วัฒนธรรมทวารวดีหายไป ซึ่งเป็นหลักฐานทางวัฒนธรรมทวารวดีที่สำคัญของพระพุทธไสยาสน์ พระธรรมจักรจากวัดธรรมจักรเสมาราม ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองเสมาออกมทางทิศใต้ และค้นพบหินตั้งหรือใบเสมากระจายตัวอยู่ภายในภายนอกกำแพงเมือง ศาสนสถานก่อด้วยอิฐแดงซึ่งมีทั้งเจดีย์และวิหาร เครื่องมือเครื่องใช้ที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมทวารวดีทางภาคกลาง

3. สมัยลพบุรี ค้นพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี อยู่ในดินแดนประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ทิพย์วรรณ วงศ์อัสสไพบูลย์ (2555: 78) กล่าวว่า จากหลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าดินแดนทั้งสองมีการติดต่อสัมพันธ์เป็นระยะเวลาอันยาวนาน มีการแพร่หลายทางวัฒนธรรมขอมเข้ามาสู่ประเทศไทยในราวพุทธศตวรรษที่ 12 เป็นต้น โดยบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จนถึงราวพุทธศตวรรษที่ 16 -18 เป็นช่วงเวลาที่อารยธรรมขอมกำลังเจริญรุ่งเรืองทั้งทางด้านการเมืองและวัฒนธรรม ได้แผ่ขยายอิทธิพลเข้ามาในดินแดนภาคกลาง จนถึงภาคกลางตะวันตก ดังนั้น อีสานใต้หรืออีสานตอนล่าง เรียกว่า แอ่งโคราช มีหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ที่ปรากฏมีวัฒนธรรมและประเพณี มีมาอย่างยาวนานตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ทวารวดี และสมัยลพบุรี ที่ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดี โบราณสถาน และโบราณวัตถุ ที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าอีสานใต้มีหลักฐานที่ปรากฏเด่นชัดเห็นได้ในปัจจุบัน มีวัฒนธรรมขอมปรากฏให้เห็นเป็นโบราณสถานที่ใช้ประกอบพิธีเกี่ยวกับศาสนาในลัทธิของตน ปรากฏอยู่ในพื้นที่อีสานใต้เป็นจำนวนมาก เช่น ปราสาทหินพิมาย ปราสาทพนมวัน ปราสาทหินพนมรุ้ง และปราสาทเมืองต่ำ เป็นต้น

ตามปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีของปราสาทกุสวณแดง กรมศิลปากรทรงสันนิษฐานว่าสร้างในสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 จากหลักฐานการค้นพบในบริเวณพื้นที่การขุดค้นสามารถกำหนดอายุได้เป็นศิลปะสร้างในยุคสมัยขอมนครวัดและเป็นศิลปะสมัยบาปวน อายุราวพุทธศตวรรษที่ 16 -17 (กรมศิลปากรที่ 12 นครราชสีมา, 2555) ต่อมาถึงยุคสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ส่วนเกริกฤทธิ์ เชื้อมงคล (2558: 76-81) กล่าวว่า ในยุคสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 พระองค์ทรงศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาและโปรดสร้างธรรมศาลาไว้เป็นที่พักในทุกระยะทาง 16 กิโลเมตร อยู่บนเส้นทางเมืองหลวงของจามปา จำนวน 57 แห่ง และโปรดสร้างบนเส้นทางระหว่างเมืองพระนครกับปราสาทหินพิมาย จำนวน 17 แห่ง รวมมีจำนวน 102 แห่ง การค้นพบศิลาจารึกปราสาทตาพรหมทรงกล่าวว่า

“โอสถศาลาที่สร้างเปิดให้บริการแก่ชาวขอม 838 หมู่บ้าน มีผู้มารับบริการมากกว่าแปดหมื่นคน โดยผู้ป่วนำข้าวและทำงานใช้แรงเป็นค่ารักษา” เป็นยุคสมัยวัฒนธรรมขอมเจริญรุ่งเรืองปรากฏอยู่ในภาคอีสานเป็นจำนวนมาก เรียกว่า อโรคยาศาล หรือสถานพยาบาล ส่วน อรุณศักดิ์ กิ่งมณี (2555: 18-19) กล่าวเพิ่มเติมว่า ร่องรอยอิทธิพลทางวัฒนธรรมขอมโบราณ ที่ค้นพบอยู่ทั่วไปในเขตพื้นที่ประเทศไทย ส่วนใหญ่อยู่ทางภาคอีสานและภาคตะวันออก โดยค้นพบจารึกและโบราณวัตถุ ในพุทธศตวรรษที่ 12 และค้นพบศิลาจารึกบนสมุดศิลาที่เมืองโบราณศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ในราวพุทธศตวรรษที่ 13-14 ค้นพบจารึกขอมไม่มากนัก อาจเกิดความวุ่นวายในอาณาจักรขอม ต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ 15-16 ค้นพบจารึกขอมในดินแดนประเทศไทยเป็นจำนวนมากสืบมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 17 และพุทธศตวรรษที่ 18 ในสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ. 1724 – 1762) พบว่าในยุคสมัยนี้นับถือพุทธศาสนาเถรวาท หลังสิ้นรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ก็ไม่พบจารึกของราชอาณาจักรขอมในดินแดนประเทศไทยอีกเลยอาจเป็นเพราะอิทธิพลขอมเริ่มเสื่อมอำนาจการปกครองลง จนกระทั่งถูกกองทัพไทยโจมตีในช่วงสมัยอยุธยาตอนต้นได้แผ่ขยายอำนาจการปกครองเข้ามาয়ดินแดนขอมปกครองจึงทำให้ยุคสมัยขอมเสื่อมอำนาจ ดังนั้น หลังจากที่ขอมเคยรุ่งเรืองก็เหลือเพียงประวัติศาสตร์ที่ได้สร้างโบราณวัตถุ ปรากฏให้เห็นประติมากรรมการสร้างสรรคปราสาทหิน กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเป็นที่นิยมของคนในปัจจุบันเช่น ปราสาทหินพิมาย และปราสาทหินพนมรุ้ง เป็นต้น ส่วนที่ปรากฏอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ คือ ปรากฏคู้สวนแตง และคู้ฤๅษี เป็นโบราณสถานที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

คติความเชื่อเรื่องผี พราหมณ์ และพุทธ

ภาคอีสานถือเป็นภูมิภาคที่มีความโดดเด่นในหลากหลายในด้านศิลปวัฒนธรรมและจารีตประเพณี โดยมีวิถีชีวิตที่ประกอบด้วยระบบทางศาสนา และคติความเชื่อในเรื่องของ “คะลำ” เป็นข้อห้ามหรือของต้องห้ามที่ไม่ให้กระทำ ถ้าชนทำลงไปจะนำโทษภัยมาสู่ตนและผู้อื่นที่อยู่ในหมู่บ้านหรือสังคมเดียวกัน ถือเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีระบบศาสนา คนอีสานส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ แต่ในทางปฏิบัติยังยึดมั่นอยู่ในความเป็นเอกลักษณ์ของตนใน 3 สถาบัน คือ ผี พราหมณ์ และพุทธ ถือเป็นคติความเชื่อของคนอีสานที่มีมาแต่บรรพบุรุษ เรื่องจารีตประเพณีระเบียบวิธีปฏิบัติที่สืบทอดกันมายาวนานที่เรียกว่า ฮีตสิบสองคองสิบสี่ อันเป็นประเพณีโบราณของชาวอีสานที่มีความเชื่อมโยงกันในคติความเชื่อเรื่อง ผี พราหมณ์ และพุทธ

คติความเชื่อเรื่องผี

ภาคอีสาน มีวัฒนธรรมประเพณี ที่สืบทอดมาแต่โบราณประเพณี ที่มีคติความเชื่อเรื่องสิ่งลึกลับที่สามารถแสดงฤทธิ์ได้ หรือสิ่งที่มองด้วยตาเปล่าไม่เห็นเรียกว่า ผี หรือจิตวิญญาณ ที่ไม่ปรากฏมีตัวตน แต่อาจจะปรากฏเหมือนมีตัวตนได้ มีคติความเชื่อทำให้ทั้งคุณและโทษได้ ซึ่งมีคติความเชื่อมาแต่บรรพบุรุษถึงปัจจุบัน ไผท ฤๅษ (2556: 30-31) กล่าวว่า ภาคอีสานถือเป็นภูมิภาคที่มีความโดดเด่นในหลากหลายในด้านศิลปวัฒนธรรมและจารีตประเพณี โดยมีวิถีชีวิตที่ประกอบด้วยระบบทางศาสนา และคติความเชื่อในเรื่องของ “คะลำ” หรือข้อห้าม โดยมีวัฒนธรรมและจารีตประเพณี พร้อมด้วยคติความเชื่อในเรื่องบุญและบาป และมีวิถีทางประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการ

เป่าแคนพ้อนผีฟ้าหรือรำผีฟ้า บูชาผีปูด ผีตาแฉก เอาบุญบังไฟ เพื่อไหว้วอนบูชาแถน เป็นต้น จะมีข้อสังเกตเห็นได้ว่า มีความเกี่ยวเนื่องด้วยการอ้อนวอนหรือขอพร เพื่อการดำเนินการประกอบสัมมาอาชีวะชุมชนท้องถิ่นอีสาน เช่น จุดบังไฟ เพื่อบูชาพระยาแถน เพื่อต้องการให้ฟ้าฝนตกต้องตามฤดูกาล การทำนาก็ขอให้มีความอุดมสมบูรณ์ สิ่งเหล่านี้จะเห็นปรากฏเห็นได้ทางภาคอีสาน และรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมและจารีตประเพณี ที่ดั้งเดิมสืบต่อไป เช่น งานประเพณีปราสาทผึ้งและบุญบังไฟ เป็นต้น

ในภูมิภาคอีสาน ในแต่ละจังหวัดจะมีการจัดงานประเพณีที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องด้วยคติความเชื่อเรื่อง ผี เช่น งานประเพณีผีตาโขน เป็นงานบุญเฉพาะถิ่น อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ส่วน ผีโขน เป็นการจัดงานประเพณีอำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร แต่ที่นิยมทำกันมากคือ งานประเพณีบุญบังไฟ ที่นิยมประกอบพิธีเพื่อบูชาผีแถน แล้วก็มีผีปูด ซึ่งเป็นผีประจำหมู่บ้านหรือบั้งก็เรียกว่าผีบรรพบุรุษที่คอยปกป้องรักษาหมู่บ้านให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข และมีประเพณีการเลี้ยงผีปูด ในช่วงเดือน 6 ในฤดูกาลทำนา เพื่อขอให้การทำนาทำสวนได้ผลผลิตที่ดี และฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล พร้อมด้วยมีการเลี้ยงผีนา หรือผีตาแฉก ก่อนจะลงมือทำนาก็มีการเลี้ยงผีนาหรือผีตาแฉก เพื่อขอผลผลิตอุดมสมบูรณ์ นี่คือนวัตกรรมประเพณีที่สืบมาแต่โบราณ ถือว่าเป็นวิธีการดำเนินชีวิตอยู่ด้วยจารีตประเพณี เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของคนอีสาน ที่มีคติความเชื่อเรื่องผี เช่น ผีฟ้า ปรากฏว่ามีอยู่ในพื้นที่ภาคอีสาน มีคนเคารพนับถือกันเป็นจำนวนมาก กวี วารี (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า ในอดีตบ้านกุสวณแดง ตั้งเดิมที่บรรพบุรุษมีการนับถือผีฟ้า เพราะได้อพยพแสวงหาพื้นที่ทำกิน จากถิ่นอำเภอจตุรพิมาร จังหวัดร้อยเอ็ด ราวปี พ.ศ. 2410 ได้สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษได้นำวัฒนธรรมประเพณีเดิมมาใช้ในวิถีชีวิต ที่มีคนนับถือผีบรรพบุรุษ และผีฟ้าซึ่งเป็นผีรักษาคนป่วย เวลาเจ็บป่วยในอดีตการเดินทางไปหาหมออยู่ไกลจึงได้ไปหาหมอผีฟ้าช่วยปัดเป่ารักษา เคยเห็นเขารักษาคนป่วยเช่นกันแต่มาจากทางร้อยเอ็ด บ้านเดิมเพราะมีคนรักษาดีกว่า เขาเรียกว่าพ้อนรำผีฟ้า เห็นคนป่วยลุกขึ้นร่าร่วมกันกับแม่หมอกก็มีหายอยู่เช่นกัน แต่นานแล้วที่เห็นในสมัยนายกวี วารี ซึ่งเป็นเด็กผ่านมาแล้ว ประมาณ 60 ปี มีการนับถือกันหลายอยู่เช่นกัน แต่ปัจจุบันนี้คนที่เคยรักษาคนที่เขาเป็นหมอผีฟ้า ก็ได้ล้มหายตายจากกันหมด ต่อมาลูกหลานไม่สามารถสืบต่อมาได้เนื่องจากมีสิ่งที่ละลา บ้างก็เรียกว่า ละลา คือการงดเว้นไม่ให้ทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ ต่อมาจึงได้พากันไปลาออกจากผีฟ้า แล้วนำพากันไปอยู่กับหมอธรรม คือ ผู้ที่เรียนธรรมรักษาคน เรียกว่า หมอธรรม คือการศึกษาเล่าเรียนสายชาวเคารพศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาเป็นหลัก หรือนับถือพระพุทธศาสนา มีทั้งพระภิกษุที่ศึกษาเล่าเรียนมีธรรมรักษาและเป็นคนธรรมดาที่เป็นได้ ผู้คนที่เคยอยู่กับผีฟ้าก็กลับมาอยู่กับหมอธรรม ที่มีทั้งพระภิกษุ และหมอธรรม ต่อมาผู้ที่ถือผีฟ้าในปัจจุบันจึงไม่มีให้เห็นอีกเช่นเคย

คติความเชื่อเรื่องผี เหมือนอย่างที่ ธนะชัย สุภะกะ (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า บรรพบุรุษเดินทางมาจากโคราช หรือนครราชสีมา ได้มาพักอาศัยอยู่บ้านทองหลาง ตำบลทองหลาง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ ได้นำพาคติความเชื่อจากบรรพบุรุษเคารพนับถือ เรียกว่า ผีโรง เป็นผีของบรรพบุรุษที่ได้นับถือสืบต่อกันมาปัจจุบันก็ยังคงมีการเคารพนับถืออยู่ ถ้าจะประกอบพิธีเอาลูกเขย ลูกสะใภ้ งานบวช ขึ้นบ้านใหม่ แม้แต่เด็กเกิดใหม่จะต้องมีการเลี้ยงบอกกล่าว ถ้าไม่ทำก็จะมีจิตวิญญาณของบรรพบุรุษมาเข้าสิงร่างคนใดคนหนึ่งซึ่งเป็นเครื่องญาติ จำเป็นจะต้องเลี้ยงจึงจะหายเป็นปกติ ได้มีการแนะนำพากันจะทำสิ่งใดก็จะไม่ลืมบอกกล่าวที่มีการสืบต่อมาแต่โบราณ เป็นคติความเชื่อที่ปรากฏการณ์ให้เห็นจริงทำให้คนเคารพนับถือสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ส่วน ไว พิมพา

(2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า คติความเชื่อเรื่องผี ของคนอีสาน ส่วนมากจะมีคติความเชื่อสืบมาแต่บรรพบุรุษ เช่น ผีเชื้อสาย ผีฟ้า ผีแกน ผีโรง ผีปู้ตา ผีบ้าน ผีเรือน ผีนา และผีเจ้าที่เป็นต้น นี่เป็นส่วนหนึ่งที่ชาวบ้านมีคติความเชื่อเวลาถึงปีถึงเดือนจะต้องเลี้ยง หรือบวงสรวง เช่นผีนา จะต้องมีพิธีเลี้ยงก่อนจะลงทำนา ที่นิยมเรียกว่า ขึ้นปลงลงเลี้ยง คือ เวลาจะลงทำนาก็เลี้ยงด้วยเหล้าไหไก่ตัว จะเอาข้าวขึ้นก็เลี้ยงเช่นเคยมีมา แต่เพิ่มด้วยมีพิธีการแบ่งข้าวเปลือกให้เจ้าที่ โดยเอาใบตองมาทำเป็นกรวยหนึ่งกรวยเท่ากับหนึ่งเกวียน ถือเป็นคติความเชื่อของชาวนาทำแล้วก็อยู่เย็นเป็นสุข หากปีใดไม่ทำก็จะเกิดอาการเจ็บไข้ได้ป่วยรักษาไม่หายหรือไม่ทราบสาเหตุของการเจ็บป่วย พอไปดูหมอธรรมทักท้วงว่าไม่ได้แบ่งปันข้าวให้เจ้าที่นาให้ไปทำเสียก็หายพอมาทำก็หายจริง คือส่วนหนึ่งที่ปรากฏว่ามีอยู่ในพื้นที่ภาคอีสาน ผีที่กล่าวมานี้เป็นผีที่ดีถ้าเราไม่ทำผิดก็จะอยู่เย็นเป็นสุข ถ้าทำผิดต้องขอขมาลาโทษก็จะหายเป็นปกติสุข เช่น การประกอบพิธีบวงสรวงปรางค์กุสวณแตง กุณฺย และพระพุทมาจารย์ ซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องด้วยคติความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเรื่องผีหรือจิตวิญญาณที่คอยปกป้องรักษาศาสนสถาน ซึ่งมีคติความเชื่อเรื่องบวงสรวงมาจากพิธีพราหมณ์

คติความเชื่อเรื่องผี ปรากฏว่ามีส่วนดีถ้าไม่ทำผิดผี ส่วนไม่ดี คือ คนที่นับถือไปทำผิดข้อห้ามหรือไม่ทำตามประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อมาแต่โบราณ ถือเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมที่สำคัญของคนอีสานที่มีคติความเชื่อในเรื่องผี นภัท กลางสวัสดิ์ (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า งานประเพณีบุญบั้งไฟ ที่ได้นำพากันจัดขึ้นก็เพื่อบูชาผีแกน ซึ่งพื้นที่อีสานได้มีคติความเชื่อเรื่องผีแกนสืบมาแต่บรรพบุรุษ เช่น การจุดบั้งไฟเสี่ยงทายก็เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีแกน จุดบั้งไฟในพิธีเลี้ยงผีปู้ตา หรือผีประจำหมู่บ้านก็สืบเนื่องจากผีแกน สรุปคือพิธีเกี่ยวกับการจุดบั้งไฟเกี่ยวเนื่องจากคติความเชื่อเรื่องผีแกนทั้งนั้น จนกลายเป็นบุญประเพณีที่เกิดขึ้นที่ปรางค์กุสวณแตง ก็สืบเนื่องคติความเชื่อเรื่องผีแกน เรื่องผาแดงนางไอ่ ก็เช่นเดียวกัน ส่วนทางด้านสุรินทร์ ศรีสะเกษ และบุรีรัมย์ ก็มีผีที่สืบทอดจากบรรพบุรุษเช่นกัน คือ ผีประจำช่าง บ้างก็เรียกว่าผีเขมรหรือผีขแมร์ ซึ่งมีการประกอบพิธีโดยเฉพาะผู้มีอาชีพเลี้ยงช่าง ส่วนผีเขมร เป็นผีบรรพบุรุษบางคนเรียกผีขแมร์ เพราะเขาไม่ชอบให้เรียกเขาเหล่านั้นว่าเขมร เพราะเขาเชื่อว่าเขมร คือชาวกัมพูชา แต่ขแมร์เป็นคนพื้นถิ่นที่อยู่ในพื้นที่อีสานใต้ ที่มีวัฒนธรรมประเพณีเคารพนับถือผีบรรพบุรุษเป็นเรื่องใหญ่ จะทำผิดผี ผิดจารีตประเพณีไม่ได้ ต้องประกอบพิธีกรรมตามฮีตตามคลองดั้งเดิมที่สืบมาแต่บรรพบุรุษ ดังนั้น ประเพณีการจุดบั้งไฟเสี่ยงทายหรืองานประเพณีบุญบั้งไฟที่จัดขึ้น ก็สืบเนื่องด้วยคติความเชื่อเรื่องผีแกน ที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ภาคอีสาน ซึ่งเป็นประเพณีของฮีตสิบสองที่ถือปฏิบัติสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนผีขแมร์ หรือผีเขมรเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่มีการสืบทอดมาแต่บรรพบุรุษในคติความเชื่อเรื่องผี สืบมาจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้น คติความเชื่อเรื่องผี ที่สืบมาแต่บรรพบุรุษที่มีความเกี่ยวเนื่อง มีการปฏิบัติสืบต่อกันมาปรากฏว่ามีความเกี่ยวกับพิธีการจัดงานบุญประเพณีฮีตสิบสอง ซึ่งก็มีบางประเพณีที่มีความเกี่ยวกับคติความเชื่อเรื่องผี เรื่องทำบุญอุทิศให้กับผี หรือจิตวิญญาณที่ยังไม่ไปผุดไปเกิด เรียกว่า สัมภเวสี ปรากฏว่ามีการจัดเกี่ยวกับงานบุญประเพณีของชาวอีสาน ซึ่งเป็นคตินิยมทำขึ้นประจำเดือนเฉพาะเกี่ยวกับบุญอุทิศส่วนบุญกุศล และพิธีกรรมการบูชาผีหรือเลี้ยงผี คือ 1) บุญเดือน 6 คือ งานประเพณีบุญบั้งไฟ เพื่อบูชาต่อผีแกน 2) บุญเดือน 7 คือ บุญซำฮะ และเลี้ยงผีปู้ตา หรือผีบรรพบุรุษบางหมู่บ้านก็ทำในเดือน 6 อาจจะมีอยู่ที่คติความเชื่อของแต่ละหมู่บ้านที่นิยมทำกัน 3) บุญเดือน 9 คือ บุญข้าวประดับดิน 4) บุญเดือน 10 คือ บุญข้าวสาก นี่คือนับประเพณีของฮีตสิบสองที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญ

อุทิศให้กับบรรพบุรุษ และสัมภเวสี หรือผี เช่น บุญบังไฟ จุดบูชาผีแล่น เพื่อขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล บุญชำระ คือเป็นพิธีกรรมทำบุญเพื่อชำระสิ่งไม่ดีไม่งามในหมู่บ้าน และเลี้ยงบ้านคือทำบุญร่วมกันทั้งหมู่บ้าน พร้อมด้วยมีการเลี้ยงผีปู่ตา ผีประจำหมู่บ้านเพื่อให้ช่วยปกป้องรักษาอยู่เย็นเป็นสุขของหมู่บ้านและขอให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลได้ผลผลิตสมบูรณ์ บางหมู่บ้านก็นิยมจัดในเดือน 6 ก็มีให้เห็นพร้อมกับบุญบังไฟถือเป็นคติความเชื่อสืบมาแต่โบราณประเพณี ส่วน บุญข้าวประดับดิน และ บุญข้าวสาก ทำบุญอุทิศส่วนบุญกุศลให้กับเปรตพลี หรือสัมภเวสี นี่คือนิยามของประเพณีของชุมชนท้องถิ่นภาคอีสาน ที่ปรากฏเห็นมีการจัดทำเกือบทุกพื้นที่หรือหมู่บ้านทางภาคอีสาน ที่สืบมาแต่โบราณประเพณีของบรรพบุรุษ ที่มีคติความเชื่อเรื่องผี ที่สืบมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

คติความเชื่อเรื่องพราหมณ์

ศาสนาพราหมณ์ หรือศาสนาฮินดู ลัทธิความเชื่อของศาสนาพราหมณ์เป็นรูปแบบความเชื่อหนึ่งที่มีอิทธิพล จัดเป็นความเชื่อแบบเทวนิยม คือเชื่อถือในเทพเจ้า และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเกิดจากฤทธิ์ของเทพเจ้า สืบเนื่องมาจากประเทศอินเดีย จากเดิมเป็นศาสนาพระเวท ซึ่งใช้คัมภีร์พระเวทเป็นหลักคำสอนสำคัญ เป็นศาสนาที่นำถือธรรมชาติเหล่านั้นเป็นเทพเจ้า เนื่องจากชาวอารยันเป็นชนเผ่าเร่ร่อนอาศัยธรรมชาติ จึงมีพิธีบวงสรวงบูชา ยัน บูชาเทพเจ้าธรรมชาติต่างๆ ประทานความสมบูรณ์ และสิ่งต่างๆ ตามความปรารถนา เทพเจ้านั้นมีอยู่หลายองค์ เช่น พระอินทร์ เทพแห่งพายุฝน พระอัคนี เทพแห่งไฟ และพระวรุณ เทพแห่งน้ำ ต่อมาศาสนาพระเวทเสื่อมลง เนื่องจากเขาไปนับถือศาสนาพุทธ จึงได้พัฒนาตัวเองปรับเปลี่ยนเป็น “ศาสนาฮินดู” ทรงนับถือเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ 3 องค์ คือ พระพรหม เป็นเทพเจ้าผู้ทรงพลังอำนาจในการสร้าง พระวิษณุ เป็นเทพเจ้าผู้ทรงพลังอำนาจในการรักษา ส่วนทางด้านของพระศิวะ เป็นเทพเจ้าผู้ทรงพลังอำนาจในการทำลายเกิดขึ้นในคัมภีร์ปุราณะ เขียนขึ้นในสมัยฤๅ ถึงสมัยคุปตะ และมีความเชื่อแตกแยกออกไปอีก 2 นิกาย คือ ไศวนิกาย และ ไชยณิกาย ส่วนพระพรหม จึงมีคนนับถือลดน้อยลง (เชษฐ ติงสัญชลี, 2558: 24) มีข้อสังเกตเห็นว่าศาสนาฮินดู มีต้นกำเนิดมาจากประเทศอินเดีย มีบทบาทมากในสมัยขอมที่ปรากฏเห็นความศรัทธาต่อเทพเจ้าในแต่ละองค์ มีการสร้างศาสนสถานเพื่อเป็นที่เคารพสักการบูชาถวายแด่เทพเจ้าที่ต้นเคารพนับถือ เช่น นครวัด ในรัชสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ซึ่งมีศาสนาพราหมณ์ ฮินดู และไชยณิกาย นับถือพระวิษณุ คือพระนารายณ์ ถือว่าเป็นการสร้างถวายพระวิษณุ นี่คือนิยามความเชื่อขอม ที่มีต่อลัทธิความเชื่อต่อเทพเจ้า จึงก่อเกิดมีพิธีกรรมการบวงสรวงต่างๆ เกิดขึ้น สืบมาจนถึงปัจจุบันที่มีการจัดงานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนสถาน โบราณสถาน เช่น ปรากฏ์กุสวณแดง และกุฎีฯ จึงมีพิธีกรรมการบวงสรวง สืบต่อมากจะได้รับอิทธิพลของความเชื่อจากวัฒนธรรมขอม ซึ่งเคยปกครองอยู่ในพื้นที่ภาคอีสาน ที่มีคติความเชื่อเรื่องพราหมณ์ สืบมาจนถึงปัจจุบัน

คติความเชื่อเรื่องพราหมณ์ ในพื้นที่ของชุมชนท้องถิ่น อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ หรือทางภาคอีสาน คงมีอิทธิพลมาจากคติความเชื่อเดิมสืบต่อมาจากขอม ซึ่งมีอิทธิพลต่อการปกครองในยุคสมัยขอมรุ่งเรือง ไร่ พิมพา (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า คติความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ได้ถือสืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ และจากครูบาอาจารย์ ทั้งที่เป็นพระภิกษุผู้ทรงภูมิรู้ภูมิธรรม และปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้ทรงภูมิรอบรู้วิทยาการ ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน เช่น นายไร่ พิมพา ได้รับการถ่ายทอดวิชาความรู้จากท่านพระครูโอภาสธรรมรัก นามเดิม คือ หลวงพ่อ

แสง อโสก อดีตรองเจ้าคณะอำเภอพุทธไธสง และอดีตเจ้าอาวาสวัดหลักศิลา ปัจจุบันท่านได้มรณภาพนานแล้ว สมัยท่านมีชีวิตอยู่เป็นเกจิอาจารย์ดังมากในสมัยนั้น ได้ถ่ายทอดความรู้ให้กับบรรดาลูกศิษย์ที่มีทั้งพระภิกษุสงฆ์และฆราวาส หนึ่งในฆราวาสคือ นายไว พิมพา ได้รับการถ่ายทอดวิชาพิธีกรรมในการบวงสรวงสิ่งศักดิ์ ยุกศาลพระภูมิ สะเดาะเคราะห์ต่อชะตา เสริมดวง เสริมบารมี และคาถาวิชาอาคม เป็นต้น ส่วนพระบางรูปก็มาเรียนกับท่านพระครูโอภาสธรรมรัก ด้านการสักเลขยันต์ ลงตะกรุด มนต์คาถา และวิชาไสยเวท เป็นต้น บางท่านบางองค์ที่สืบทอดก็นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ก็มีอยู่มาก บางคนก็จะตั้งต้นเป็นหมอธรรม ที่นับถือเทพ เทวดา หรือผี เป็นต้น ย่อมจะมีความเชื่อมโยงกันหลายๆ ด้านเพราะยังปัจจุบันมีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ย่อมจะมีพิธีพราหมณ์เข้ามาเกี่ยวข้องอยู่เสมอ เช่น วางศิลาฤกษ์อุโบสถ ยกช่อฟ้าอุโบสถ ปิดทองลูกนิมิต ขึ้นบ้านใหม่ ย้ายบ้าน ยกบ้าน บายศรีสู่ขวัญนาค บายศรีสู่ขวัญแต่งงาน บายศรีสู่ขวัญคนป่วย และพิธีบวงสรวงงานประเพณีต่างๆ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่บรรดาผู้เป็นพราหมณ์ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในงานการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามคติความเชื่อสืบต่อมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีปรากฏพบเห็นในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่มีคติความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือเทพ เทวดา ที่สามารถบันดาลให้สมประสงค์ได้ พราหมณ์ถือเป็นลัทธิหนึ่งที่มีคติความเชื่อผ่านการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยและตามความเหมาะสมกับคตินิยมของสังคม จนก่อเกิดกลายเป็นส่วนหนึ่งของคติความเชื่อในลัทธิพราหมณ์ผู้ถือปฏิบัติสืบมาแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน

คติความเชื่อเรื่องพุทธ

พระพุทธศาสนา ก่อกำเนิดเกิดจากการตรัสรู้ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่เป็นจุดเริ่มต้นของการค้นพบสัจธรรมความเป็นจริงของโลก พระองค์ทรงดำเนินงานในการสั่งสอนพุทธธรรมที่ได้ตรัสรู้เป็นเวลา 45 ปี ถึงแม้ว่าพระองค์จะดับขันธปรินิพพานนานแล้ว แต่พระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ก็ทรงอยู่ การศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนปฏิบัติสืบต่อมาโดยพุทธบริษัทสี่ คือ พระภิกษุสงฆ์ พระภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ซึ่งดินแดนประเทศไทยในอดีตปรากฏว่าเป็นพื้นสุวรรณภูมิ ซึ่งในอดีตครั้งทำสังคายนา ครั้งที่ 3 พระเจ้าอโศกมหาราช ได้ส่งพระธรรมทูตหรือสมณทูตคือ พระโสณเถระและพระอุตตรเถระ มาเผยแผ่ในแถบถิ่นสุวรรณภูมิ ได้แก่ ประเทศไทย พม่า และมอญ บ้างก็ว่าดินแดนสุวรรณภูมิรวมทั้งลาว เขมรหรือประเทศกัมพูชา เข้ามาสู่พื้นที่ประเทศไทยเมื่อประมาณ พ.ศ. 236 ถือได้ว่าพระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่ในพื้นที่สุวรรณภูมิ จนกระจายเข้าสู่อาณาจักรขอมหรือประเทศกัมพูชา และอาณาจักรลาว คือทางภาคอีสานในปัจจุบัน แต่ว่าทางด้านของตำนาน อรัญคันทาน หรือตำนานพระธาตุพนม ทรงสร้าง พ.ศ. 8 ในสมัยอาณาจักรศรีโคตรบูร หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงปรินิพพาน พระมหากัสสปเถระ จึงได้นำพระอัฐธาตุ ของพระพุทธเจ้ามาบรรจุไว้ที่ภูเก้าพร้าว พร้อมด้วยพระอรหันต์ทั้งหลาย และทำวพญาทั้ง 5 จึงได้นำเอาซึ่ง พระอัฐธาตุเข้าไปธาปนาไว้ในอุโมงค์ แล้วจึงปิดประตูไว้ทั้ง 4 ด้าน (พระธรรมราชานุวัตร, 2551: 46) แสดงให้เห็นว่าในพื้นที่อีสานในอดีตมีความเกี่ยวพันกับพระพุทธเจ้า หลังปรินิพพานจึงได้นำพระอัฐธาตุ มาบรรจุไว้ที่ภูเก้าพร้าว ซึ่งในปัจจุบันก็คือ พระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม ดังนั้นพระพุทธศาสนา จึงได้ยังลึกลับปรากฏอยู่ในพื้นที่อีสานที่มีพุทธศาสนิกชนเคารพนับถือ ซึ่งปรากฏหลักฐานที่มีความเกี่ยวเนื่องด้วยพระธาตุเชิงชุม และอีกหลายๆ ที่ในฝั่งประเทศลาวในปัจจุบัน ดังนั้น

พระพุทธศาสนา ไม่ใช่จะเข้ามาครั้งแรกในภายหลังสังคายนาครั้งที่ 3 โดยพระเจ้าอโศกมหาราช ส่งพระธรรมทูตหรือสมณทูต ก็หาไม่ แต่อาจจะเป็นไปได้หลังจากชำระพระไตรปิฎกแล้ว จึงได้นำมาเผยแพร่เพื่อให้ได้นำคำสั่งสอนนำมาปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย แต่สรุปแล้วก็คือพื้นที่อีสานเหนือหรือแอ่งสกลนคร เป็นพื้นที่พระพุทธศาสนาทรงหยั่งลึกสู่พื้นที่ภาคอีสาน ได้นำหลักธรรมมาปฏิบัติสืบมากลายเป็นประเพณีปฏิบัติในการทำบุญในแต่ละเดือน จะต้องประกอบประเพณีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นหลักชัยสำคัญ ต่อวิถีชีวิตในจารีตประเพณีของฮีตสิบสองคองสิบสี่ สืบมาจนถึงปัจจุบัน

ส่วนทางด้านของอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ เป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งอยู่ทางด้านอีสานใต้ หรือแอ่งโคราช ซึ่งในปัจจุบันมีผู้นับถือศาสนาพุทธ 98% ถือได้ว่าประชากรได้มีการนับถือศาสนาพุทธเป็นจำนวนมาก พระครูวิบูลธรรมธัช (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า ในปัจจุบันนี้พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการสั่งสอนอบรมนำพาพุทธศาสนิกชนปฏิบัติธรรมกรรมฐาน และมีบทบาทสำคัญในการประกอบศาสนกิจทางรัฐพิธีที่สังคมยอมรับและเชิดชูให้เป็นพิธีสำคัญทางพระพุทธศาสนา และประกอบพิธีกรรมในงานบุญประเพณีต่างๆ เช่น งานประเพณีปราสาทค์ภูสวนแตง และบุญบังไฟ งานประเพณีกู่ฤๅษี งานประจำปีของหมู่บ้านที่จัดขึ้นของแต่ละหมู่บ้าน และงานบุญต่างๆ ที่ชาวบ้านจัดขึ้น เป็นต้น ย่อมจะให้ความสำคัญต่อพิธีกรรมทางศาสนาพุทธเป็นหลัก โดยภาคประชาชนและทางภาครัฐจัดขึ้นย่อมจะให้ความสำคัญทางศาสนาจัดเข้าร่วมพิธีกรรมร่วมด้วยเสมอ ดังนั้น พุทธศาสนา จึงมีบทบาทสำคัญในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเป็นหลักในการจัดงานในปัจจุบัน ทางด้านแนวทางการปฏิบัติมีการนำไปใช้ในชีวิตบ้าง ส่วน พระครูประดิษฐ์โชติคุณ (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า พระพุทธศาสนา ถือเป็นหัวใจของชาวพุทธได้อาศัยพระภิกษุประกอบกิจทางศาสนาในการทำบุญในงานต่างๆ เช่น งานบวชนาค ขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน สวดพระอภิธรรมศพ ฌาปนกิจศพ ทำบุญอุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว หรือจะเป็นพิธีกรรมบวงสรวง ยกเสาเอก หรือพิธีกรรมทางพราหมณ์ ก็นิยมนิมนต์พระไปร่วมเป็นสักขีพยานร่วมด้วย ดังนั้น พระภิกษุสงฆ์ย่อมจะไม่ใช่จะนำพาสวดมนต์ทำวัตร ปฏิบัติธรรมกรรมฐาน จัดงานปฏิบัติธรรมตามสำนักปฏิบัติต่างๆ และบวชสามเณรภาคฤดูร้อน นี่คือนักที่ปฏิบัติอยู่ปกติวิสัย ส่วนอื่นๆ ก็มีกิจกรรมร่วมกับชุมชน และในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและวันนักขัตฤกษ์ เป็นวิถีปฏิบัติของพระสงฆ์ตามยุคสมัยใหม่ ที่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นที่นิยมของสังคม จากการลงพื้นที่ พบว่า พระพุทธศาสนา ในปัจจุบันบางครั้งคนมองเห็นว่าเป็นศาสนาสังคมที่ต้องมีส่วนร่วมในสังคม และช่วยเหลือสังคมทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม หรือเพื่ออาศัยในการประกอบกิจในพิธีกรรมทางศาสนา ถือเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชุมชน

บริบทพื้นที่ชุมชนอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์

อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ เป็นส่วนหนึ่งที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่การปกครองของจังหวัดบุรีรัมย์ ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของอีสานใต้ ที่มีประวัติศาสตร์ทางศาสนสถาน โบราณสถาน โบราณวัตถุ และแหล่งพื้นที่ทางธรรมชาติ สรเชต วรคามวิชัย (2542: 203) กล่าวว่า จังหวัดบุรีรัมย์ ได้สำรวจพบว่าภูเขาบางลูกในจังหวัดบุรีรัมย์เป็นภูเขาไฟที่ดับสนิทมากกว่าล้านปี และจังหวัดบุรีรัมย์ มีแหล่งหินศิลาสันนิษฐานว่าน่าจะมีการนำมาก่อสร้างปราสาทหินหลายแห่ง เช่น ปราสาทหินพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ เป็นต้น ซึ่งปรากฏว่าค้นพบแหล่งโบราณสถานประเภทปราสาท

มากกว่า 60 แห่ง เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่น่าศึกษาเรียนรู้ทางโบราณคดีและโบราณวัตถุมีอยู่เป็นจำนวนมากกระจายอยู่ตามท้องที่อำเภอต่างๆ ของจังหวัดบุรีรัมย์ และมีวัฒนธรรมทางด้านภาษา เช่น ภาษาเขมรหรือ ขแมร์ ส่วย ไทยอีสาน และไทยโคราช พร้อมด้วยวัฒนธรรมการละเล่นการกินอยู่และการแต่งกาย ส่วนในเรื่องการแต่งกายในงานเทศกาลชาวบุรีรัมย์ จะนุ่งผ้าไหมหลากหลายลวดลายมีสีสันสดใสสวยงามปัจจุบันเป็นแหล่งผลิตผ้าไหมในทุกอำเภอ โดยเฉพาะอำเภอนาโพธิ์ มีศูนย์ทอผ้าไหมโดยการรวมกลุ่มของแม่บ้านเกษตรกร ซึ่งมีการประกวดผ้าไหมระดับภูมิภาคของตะวันออกเฉียงเหนือ ณ.สถานที่ของตำหนักภูพานราชนิเวศน์ โดยได้รับรางวัลชนะเลิศ รองชนะเลิศ และรางวัลชมเชยมากมายหลายรางวัล การทอผ้าไหมถือเป็นอาชีพเสริมรายได้ของแม่บ้านหลังฤดูการทำนาในทุกอำเภอด้วยถือเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดบุรีรัมย์ทำให้จังหวัดบุรีรัมย์ได้ชื่อว่าเป็น “เมืองปราสาทหิน ถิ่นภูเขาไฟ ผ้าไหมสวย รวยวัฒนธรรม” ปัจจุบันมีแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่เพิ่มขึ้น คือ สนามฟุตบอลและสนามรถแข่งถือเป็นหน้าตาของจังหวัดบุรีรัมย์จึงได้เพิ่มคำต่อท้ายว่า “เมืองปราสาทหิน ถิ่นภูเขาไฟ ผ้าไหมสวย รวยวัฒนธรรม เลิศล้ำเมืองกีฬา” ถือเป็นวัฒนธรรมประยุกต์ร่วมสมัยหรือการประดิษฐ์สร้างประเพณี จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ทำรายได้ให้กับจังหวัดอีกด้วย

ในครั้งอดีตอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ มีวัฒนธรรมประเพณีและประวัติศาสตร์ทางชาติพันธุ์ที่น่าสนใจ คำว่า พุทไธสง เป็นภาษาขอมหรือเขมรเรียกว่า บันเทียสรอง สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นเมืองเก่าในยุคสมัยขอมเรืองอำนาจปกครองดินแดนแถบนี้ คือ ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่บ้านกุสุมาตง เนื่องจากปรากฏกุสุมาตง เป็นเทวสถานมีภาพสลักบนหินเป็นรูปนารายณ์บรรทมสินธุ์ ในยุคสมัยขอมโบราณสร้างเมืองบริเวณใดก็จะสร้างเทวสถานด้วยศิลาแลงไว้ทุกแห่ง ถือว่าประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์อารยธรรมขอมโบราณ ที่ปรากฏอาศัยอยู่ในยุคสมัยขอมโบราณรุ่งเรืองได้ขยายอำนาจการปกครองมาถึงพื้นที่บริเวณแถบนี้ และปรากฏได้สร้างปราสาทไว้ คือปรากฏกุสุมาตง และกุฎี ราวพุทธศตวรรษที่ 17 – 18 พอยุคสมัยขอมโบราณหมดอำนาจลงเหลือไว้เพียงแต่ร่องรอยอารยธรรมได้เห็นในปัจจุบัน ต่อมาค้นพบว่ามีหลักฐานการสร้างเมืองพุทไธสง ปรากฏว่ามีการขุดคูเมืองล้อมรอบ มีสภาพพื้นที่คูดินให้เห็นทั่วบริเวณตำแหน่งประตูเมืองอยู่ทางทิศเหนือ ใต้ ตะวันออก และตะวันตก ประตูทางเข้าสู่เมืองมีสะพานไม้เชื่อมต่อทั้งสามทิศ ยกเว้นทางทิศตะวันตก ค้นพบโครงกระดูกบริเวณสถานีขนส่ง และสำนักงานสาธารณสุขอำเภอพุทไธสง ภายในบริเวณดังกล่าวเป็นใจกลางของเมือง ต่อมาเมืองพุทไธสงได้ปรากฏชื่อในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นเมืองขึ้นในการปกครองของเมืองนครราชสีมา ร่วมกับเมืองจันทัก พิมาย บุรีรัมย์ นางรอง จัตุรัส เกษตรสมบูรณ์ ภูเขียว ชนบท ตลุง รัตนบุรี และปักธงชัย ต่อมาในรัชสมัยของพระเจ้าตากสินมหาราช ได้ทรงให้พระยาจักรีเดินทางไปที่เมืองเวียงจันทน์ ได้กวาดต้อนชาวลาวลงมาซ่อมแซมบูรณะเมืองพุทไธสง โดยตั้งถิ่นฐานที่พักอาศัยอยู่ที่บ้านโนนหมากเฟืองหรือบ้านมะเฟืองในปัจจุบัน เมื่อมีการซ่อมแซมเมืองพุทไธสงจนแล้วเสร็จ จึงได้แต่งตั้งให้ นายเพี้ย ศรีปาก ขึ้นเป็นพระยาเสนาสงคราม เป็นเจ้าเมืองพุทไธสงคนแรกเมื่อราวปี พ.ศ. 2342 พระยาเสนาสงคราม เมื่อดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองพุทไธสง ได้ให้ช่างฝีมือทอผ้าเชื้อสายลาวประดิษฐ์คิดค้นผ้าขึ้นดินแดง (ศูนย์บริการข้อมูลอำเภอ, 2555) ปัจจุบันพบว่า ผ้าขึ้นดินแดงเป็นที่นิยมของชุมชนท้องถิ่น และเป็นสินค้าขายดีสร้างรายได้เสริมให้กับชาวบ้านด้านเศรษฐกิจดีขึ้น เป็นผ้าที่มีลักษณะความสวยงามจนกลายเป็นเอกลักษณ์สำคัญของอำเภอพุทไธสงในปัจจุบัน

อำเภอพุทไธสงและอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ มีกลุ่มชาติพันธุ์ขอมโบราณในอดีตได้อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ในยุคสมัยขอมโบราณรุ่งเรือง ปรากฏหลักฐานทางโบราณสถานที่ยังคงพบได้จากปราสาทกุสุวันแดง และกู่ฤๅษี เป็นต้น เบจวรรณ นาราสิัจจ์ (2015: 112) กล่าวว่า การจำแนกความแตกต่างระหว่างขอมกับเขมรว่า “ขอมไม่ใช่เขมร” เพื่อปฏิเสธความสับสนของชุมชนผู้สร้างโบราณสถานกับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรเป็นประชากรในกัมพูชา (ขแมร์กรอม/เขมรสูง) ส่วนในภาคอีสาน (ขแมร์ลือ/เขมรต่ำ) มีเขตติดต่อเทือกเขาพนมดงรัก ชาวกัมพูชาในอดีตไม่เคยเรียกตัวเองว่าขอมเลย และวาทกรรมโบราณสถานกัมพูชา ใช้คำว่า “มรดกขแมร์” (Khmer heritage) หรือมรดกเขมรเท่านั้น ข้อถกเถียงนี้จึงอยู่นอกวาทกรรมโบราณสถานกัมพูชาโดยสิ้นเชิง เหมือนอย่างข้อเขียนในหนังสือรำลึก 100 ปี ของอำเภอประโคนชัย ได้นำเสนอข่าวสารความทรงจำของปราชญ์ท้องถิ่นซึ่งระบุความว่า “เมื่อขอมเสื่อมอำนาจลง ดินแดนอีสานใต้ของไทยก็ถูกมอญเข้าปกครองแทนและเกิดการผสมผสานทางเชื้อชาติและศิลปวัฒนธรรมระหว่างขอมกับมอญ จนกลายเป็นชนชาติใหม่อีกกลุ่มคือเขมร” (เบจวรรณ นาราสิัจจ์, 2015: 113 อ้างอิงจาก วุฒิพงค์ คงเสนา, 2540: 10) ดังนั้น คำว่าขอมไม่ใช่เขมร จึงเป็นไปได้เสมอเหมือนดังเช่น ในพื้นที่อีสานใต้ติดชายแดนกัมพูชา ส่วนมากเป็นชนพื้นถิ่นดั้งเดิมที่เรียกตัวเองว่า ขแมร์ ส่วนภาษาที่ใช้ก็เรียกว่า ภาษาขแมร์ คนส่วนมากนิยมเรียกคนเขาเหล่านั้นว่า คนเขมร ภาษาที่ใช้เรียกว่า ภาษาเขมร อาจจะสืบเชื้อสายมาจากขอมโบราณหรือไม่ก็เป็นได้ แต่ความทรงจำของปราชญ์ท้องถิ่นก็เป็นสิ่งสำคัญที่ใช้เป็นหลักฐานได้เช่นกัน เพราะบรรพบุรุษในอดีตได้เล่าเรื่องราวต่างๆ ผ่านความทรงจำของตนสืบต่อมา บ้างก็กลายเป็นตำนานเล่าขานในเรื่องราวในชนชาติพันธุ์ของตนเอง เป็นหลักฐานหนึ่งที่มีความเชื่อมโยงของชาติพันธุ์ “ขแมร์” ในภาคอีสานใต้ก็เป็นได้เช่นกัน

พื้นที่ชุมชนอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์

อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ (ภาพประกอบ 2) ตั้งอยู่ ณ บ้านก.ม.ศูนย์ หมู่ที่ 1 ตำบลหนองแวง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยได้แบ่งการปกครองออกจากอำเภอพุทไธสง ถือเป็นส่วนหนึ่งในพื้นที่การปกครองของจังหวัดบุรีรัมย์ ดังนั้น อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จึงเป็นอำเภอตั้งใหม่มีทรัพยากรทางคุณค่าทางวัฒนธรรมและจารีตประเพณีที่น่าสนใจ เป็นพื้นที่ชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักมีความทรงจำหรือเรื่องเล่าเกี่ยวเนื่องด้วยมีคติความเชื่อเรื่องอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ในพื้นที่ศาสนสถานโบราณสถาน และโบราณวัตถุ ที่ปรากฏอยู่ในชุมชนท้องถิ่น เช่น ปราสาทกุสุวันแดง กู่ฤๅษี และพระพุทธรูป ซึ่งปรากฏว่าเป็นพระพุทธรูปโบราณที่ประดิษฐานภายในพระอุโบสถของ วัดสระจันทร์ รัชพล ขาวนอก (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า ในอดีตการเดินทางลำบากถนนเป็นทางลูกรังจากบ้านก.ม.ศูนย์ ไปตามเส้นทางถึงอำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น ระยะทางประมาณ 21 กิโลเมตร และเส้นทางไปอำเภอประทาย จังหวัดนครราชสีมา ระยะทางประมาณ 140 กิโลเมตร ในอดีตเป็นถนนดินลูกรัง ส่วนเส้นทางไปอำเภอพุทไธสง ที่เห็นเป็นทางลาดยางในปัจจุบัน สมัยอดีตเป็นเส้นทางเกวียนไปถึงบ้านหนองแวง ตำบลหนองแวง กรมทางหลวงได้ดำเนินการก่อสร้างถนนลาดยางสายหลักตัดผ่านทางหลวงหมายเลข 202 ทำให้การสัญจรสะดวกมากขึ้นในการเดินทาง ในอดีตการเดินทางไปอำเภอพุทไธสง จำเป็นต้องเดินทางไปตามเส้นทางอำเภอหนองสองห้อง ถึงบ้านทางพาด

ประมาณ 9 กิโลเมตร เลี้ยวขวาเดินทางต่อไปอำเภอพุทไธสง ระยะ 18 กิโลเมตร รวมระยะทางทั้งหมด 27 กิโลเมตร ในอดีตการเดินทางไม่สะดวกสบายเหมือนในปัจจุบัน ส่วนเส้นทางไปปรangkūสวนแตง มีเส้นทางคนเดินเล็กๆ ไปตามเส้นทางข้างบ้านที่อยู่ทางทิศใต้ของถนน โดยลัดเลาะเข้าไปสู่บริเวณปรangkūสวนแตง ปัจจุบันมีเส้นทางสะดวกสบายในการสัญจร ในอดีตบ้านกม.ศุนย์ มีบ้านตั้งอยู่ 3 หลัง ผู้มาตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่แรกเริ่ม คือ นายทองพูน นายแป และนายบุญ ย้ายถิ่นฐานมาจากบ้านอี่เม็ง และบ้านหนองนกคู่ อยู่ในพื้นที่ตำบลหนองแวง บ้านเรือนอยู่ทางทิศใต้ตรงทางสามแยกไฟแดงในปัจจุบัน อยู่ต่อมามีคนมาจับจองพื้นที่อาศัยเพิ่มมากขึ้น โดยมีการสร้างเป็นเพิงพักอาศัยเพื่อเปิดร้านขายของกินเป็นส่วนมาก

ภาพประกอบ 2 ที่ว่าการอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2560)

ส่วนทางด้าน แสง เวียงไธสง (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า ในอดีตเส้นทางจากหมู่บ้านกม.ศุนย์ ถึงหมู่บ้านทางพาด ระยะทาง 9 กิโลเมตร ส่วนระยะทางหมู่บ้านทองหลาง ถึงหมู่บ้านทางพาด ระยะทาง 3 กิโลเมตร ในอดีตเป็นถนนลูกรังมีรถบรรทุกสินค้าวิ่งผ่านอยู่เป็นประจำ โดยรถบรรทุกขนส่งสินค้าผ่านไปจังหวัดอุดร หนองคาย มหาสารคาม ร้อยเอ็ด มุกดาหาร และยโสธร ต้องใช้ถนนเส้นนี้เป็นประจำเพราะเส้นทางมิตรภาพ หรือถนนทางหลวงหมายเลข 2 สมัยนั้นยังไม่ได้ดำเนินการก่อสร้าง จำเป็นจะต้องใช้เส้นทางสายดั้งเดิมสายจึงมีเหตุการณ์เกิดขึ้น คือ มีกลุ่มโจรลักลอบขึ้นรถบรรทุกสินค้า โดยอาศัยต้นไม้ใหญ่ที่ยื่นออกไปทางถนน เวลารถบรรทุกสินค้าวิ่งผ่านมาก็จะโหนตัวหรือกระโดดลงมาที่รถมีผ้าใบคลุมเอาไว้ บรรดาพวกโจรมีขบวนการทำกันหลายคน พอขึ้นรถได้ก็จะเอามัดพกรัดผ้าใบค้นหาของที่บรรทุกมา มีจำพวกเสื้อผ้าสิ่งของต่างๆ ได้โยนของที่ต้องการลงจากรถเป็นจุด ตามที่บรรดาพรรคพวกรออยู่ตามจุด ถ้าคนขับรู้ว่าโดนพวกโจรขึ้นรถขโมยสินค้า ถ้าคนขับขัดขึ้นก็จะทำการปล้นเอา ก็มี แต่รถบรรทุกบางคันมีลูกน้องพกอาวุธมาด้วยเพราะรู้ว่าพื้นที่แถบนี้มีการปล้นรถเป็นประจำ จึงต้องเตรียมตัวไว้เพื่อเจอกับบรรดาโจรที่ลักลอบขโมยสินค้า

ถ้าเจอก็จะยิงต่อสู้กันบางครั้งพวกโจรเกิดตายขึ้นมา ก็พากันเกรงกลัวเจ็บหายไประยะหนึ่ง แต่ก็กลับมาทำกันอยู่เช่นเดิม ต่อมาด้วยความเจริญเข้ามาถึงมีการทำถนนลาดยางการเดินทางก็มีความสะดวกมากยิ่งขึ้น การปราบปรามเข้ามาถึงได้รวดเร็วบรรดาพวกโจรขโมยสินค้าจึงไม่มีให้เห็นอีกต่อไป จุดที่โจรขโมยสินค้าในอดีตเป็นป่ารกทึบ และเส้นทางผู้คนสัญจรน้อยเพราะถนนดินทรายรถวิ่งช้าวิ่งเร็วไม่ได้กลัวติด ปัจจุบันเป็นป่าโคกทำเลเลี้ยงสัตว์และเป็นที่ตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลทองหลาง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์

กรมทางหลวงได้มีการสร้างถนนเส้นทางตัดผ่านไปอำเภอพุทไธสง แทนเส้นทางเดิมเพื่อความสะดวกในการเดินทางมากขึ้น ความเจริญเข้ามาสู่หมู่บ้านกม.ศุนย์ ได้มีการสร้างบ้านเรือนถาวรเป็นบ้านเดี่ยว บ้านตึก 2 ชั้น 3 ชั้น ที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน ณรงค์ศักดิ์ สบาย (2558: 7) กล่าวว่าหมู่บ้านกม.ศุนย์ เป็นทางผ่านไปถึงอำเภอต่างๆ เช่น อำเภอประทาย อำเภอหนองสองห้อง และอำเภอพุทไธสง เป็นต้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2497 นายไชยพจน์ ภูเก้าชัย นายอำเภอพุทไธสง มีแนวความคิดว่า หมู่บ้านบริเวณ กม.ศุนย์ ไม่ให้ทำเป็นเพิงพักอาศัยอยู่ชั่วคราวอีกต่อไป ควรทำเป็นอาคารบ้านเรือนจัดเป็นที่พักถาวร จึงได้ให้มีการจัดตั้งเป็นหมู่บ้านในบริเวณดังกล่าว โดยตั้งชื่อว่าบ้านกม.ศุนย์ ซึ่งมี นายแปล ศรีลานุกูล และนายทองพูน โลงนโรสง ยื่นเรื่องขอจัดตั้ง เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2499 ได้รับการอนุมัติเมื่อวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2500 ส่วนทางด้าน นายไชยพจน์ ภูเก้าชัย (ภูหนุ) นายอำเภอพุทไธสง ได้เป็นผู้ดำเนินการวางแผนผังหมู่บ้านและเปิดให้จับจองที่ดิน โดยมี นายทองพูน โลงนโรสง นายแปล ศรีลานุกูล, นายสาย แสงแก้ว, นายอ้าย พุทไธสง, นายเสา ขามคำ, นายชาติ นิमित และมี นายสุเหล่า พุทไธสง, ผู้ร่วมตั้งหมู่บ้านกม.ศุนย์ ส่วน นายไชยพจน์ ภูเก้าชัย (ภูหนุ) นายอำเภอพุทไธสง ได้เป็นผู้จัดระเบียบชุมชน ต่อมาคณะกรรมการหมู่บ้านได้ประชุมมีแนวคิดจะตั้งชื่อหมู่บ้านใหม่ โดยมี นายแปล ศรีลานุกูล ได้ชักชวนชาวบ้านเสนอตั้งชื่อหมู่บ้านใหม่เป็นชื่อของนายอำเภอพุทไธสง เพื่อเป็นเกียรติของหมู่บ้านเพราะท่านเป็นคนดีเป็นที่ยอมรับของสังคมในอดีต เป็นนักพัฒนาตัวอย่างของอำเภอพุทไธสง มีคนเคารพนับถือยำเกรงเป็นยิ่งนัก โดยได้ตั้งชื่อหมู่บ้านนามว่า “บ้านใหม่ไชยพจน์” แล้วจึงมีการคัดเลือกให้ นายเสา ขามคำ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก ต่อมา มีการสร้างถนนตัดผ่านหมู่บ้านเส้นทางหลวงหมายเลข 202 อำเภอประทาย ถึงอำเภอพุทไธสง การคมนาคมสะดวกสบายมากขึ้นที่ปรากฏเห็นอยู่ในปัจจุบัน

แสวง เวียงโรสง (2561: สัมภาษณ์) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า การตั้งหมู่บ้านกม.ศุนย์ มีสาเหตุและมีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจ เพราะปรากฏว่ามีหลักกิโลเมตรมาตั้งอยู่ตรงสามแยกเป็นหลักกิโลเมตรอันแรกที่มีมาตั้งในเขตพื้นที่แถบนี้ และได้เขียนไว้ที่หลักกิโลเมตร สามแยกไฟแดงในปัจจุบัน (ภาพประกอบ 3) คือ จุดนับหลักกิโลเป็นเลข 0 เป็นจุดเริ่มต้น เช่น นับจากนี้ไปนครราชสีมาหรือโคราช นับจากนี้ไปแขนแก่น เป็นต้น คนที่อยู่อาศัยและคนที่ผ่านไปมาจึงได้เรียกว่า กม.ศุนย์ และกลายมาเป็นหมู่บ้านกม.ศุนย์ ในปัจจุบัน ต่อมา มีการขอตั้งชื่อใหม่ว่าบ้านใหม่ไชยพจน์ ด้วยเหตุผลบางประการ โดยมีแนวคิดและมีความเห็นคำว่า กม.ศุนย์ ถือเป็นคำที่ไม่เป็นมงคล จะทำอะไรก็มีแต่ศุนย์ สมัยในอดีตปรากฏว่าเกิดอุบัติเหตุขึ้นบ่อยตรงสามแยกไฟแดงในปัจจุบัน ได้เกิดอุบัติเหตุมีคนตายเป็นประจำจนเป็นที่วาดกลัวของคนที่อยู่อาศัย เพราะในสมัยนั้นยังไม่ได้มีถนนตัดผ่านเหมือนปัจจุบัน และคนที่ทำการค้าขายก็ย้ายเข้าย้ายออกเป็นประจำ ด้วยเหตุอาภรรพ์ที่มีคติความเชื่อปรากฏว่ามีจิตวิญญาณได้มาหลอกหลอนเฮี้ยนมาก เพราะมีคนประสบพบเจอกันบ่อยครั้ง จึงมี

แนวคิดร่วมกันหลายฝ่ายในที่ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน มีการจัดตั้งชื่อหมู่บ้านขึ้นใหม่ โดยตั้งชื่อว่า บ้านใหม่ไชยพจน์ พอได้มีการตั้งชื่อใหม่แล้วมีความรู้สึกว่าจะมีแต่ความร่มเย็นเป็นสุขทำการค้าก็เจริญรุ่งเรืองมากขึ้นร้านค้าบ้านเรือนก็เริ่มมีคนเข้าอยู่อาศัยมากขึ้นตามลำดับจนถึงปัจจุบัน

ภาพประกอบ 3 หลักกิโลเมตรสามแยกไฟแดง บ้านกม.ศุนย์
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2560)

ณรงค์ศักดิ์ สบาย (2558: 7) กล่าวว่า ในปี พ.ศ. 2521 มีประชาชน 10,000 กว่าคน อยู่ในพื้นที่รวม 5 ตำบล ได้ขอแบ่งเขตการปกครองจากอำเภอพุทไธสง โดยขออนุมัติจัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอชื่อว่า กิ่งอำเภอกุสุมาลย์ แต่ทางด้านกระทรวงมหาดไทยไม่อนุมัติให้จัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอแต่อย่างใด ต่อมาในปี พ.ศ. 2534 ผู้นำท้องถิ่นได้รวมทั้ง 5 ตำบล ได้เข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือขอจัดตั้งกิ่งอำเภอขึ้นอีกครั้งหนึ่งคราวนี้ให้ชื่อว่า กิ่งอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ การขอจัดตั้งกิ่งอำเภอได้มีการโต้แย้งเกี่ยวกับชื่อที่จะตั้ง คือ กลุ่มที่หนึ่งอยากได้ชื่อว่า กุสุมาลย์ โดยนำเอาสัญลักษณ์ของปราสาทกุสุมาลย์มาจัดตั้ง แต่ด้วยมีเหตุผลการขอจัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอในปี พ.ศ. 2521 ไม่ผ่านการอนุมัติด้วยเหตุผลอันใดไม่ทราบได้ ส่วน ไชยยศ เวहन (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า ในปี พ.ศ. 2521 ได้ขอจัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอกุสุมาลย์ แต่ไม่ได้รับการอนุมัติ ต่อมาได้เข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือกันหลายฝ่าย ขณะนั้นนายไชยยศ เวहन เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัด ในที่ประชุมจึงได้อนุมัติเอาชื่อนายอำเภอพุทไธสง นำมาจัดตั้งตามมติในที่ประชุม คือ “บ้านใหม่ไชยพจน์” เพราะมีความเห็นว่าอดีต นายไชยพจน์ ภูเก้าชัย ได้ทำคุณประโยชน์ให้แก่ราษฎรเป็นจำนวนมาก และมีเรื่องเล่าในครั้งอดีตที่ผ่านมาจาก นายไชยยศ เวहन ได้เปิดร้านกาแฟ แล้วนายอำเภอท่านชอบมาทานกาแฟที่ร้านเป็นประจำ โดยท่านเดินทางมาจากพุทไธสง เพื่อมาทานกาแฟที่นี้ ท่านบอกว่ากาแฟอร่อยมาก ท่านถามว่ามีชื่อร้านหรือยัง จึงได้บอกท่านว่ายังไม่มีครับ แล้วท่านจึงได้ตั้งชื่อร้านว่า “ร้านไชยพจน์โอชา” ต่อมาก็ได้นำชื่อของท่านมาจัดตั้งบริษัทภาพยนตร์ชื่อว่า “ไชยพจน์ภาพยนตร์” แต่ปัจจุบันได้เลิกทำกิจการบริษัทภาพยนตร์แล้ว ในสมัยก่อนนั้นมีผู้คนที่ไม่เข้าใจได้ต่อว่าตนเองเอาชื่อ

บริษัทภาพยนตร์จัดตั้งเป็นชื่ออำเภอ จึงได้อธิบายในที่ประชุมตามความเป็นจริงด้วยเหตุผลต่างๆ ตามความเป็นจริงว่ามีความเป็นมาอย่างไร คนที่เข้าใจผิดจึงได้เลิกกล่าวตน ด้วยเหตุนี้การลงมติจึงได้มีการดำเนินต่อไป ในที่ประชุมพร้อมใจกันได้จัดตั้งชื่อว่า บ้านใหม่ไชยพจน์ เพื่อยืนยันการจัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอในปี พ.ศ. 2534 โดยมีผู้นำไปยื่นเสนอขอจัดตั้งกิ่งอำเภอ คือ นายไชยยศ เวहन ได้ร่วมเดินทางไปกับ นายสงบ ถนังสอน ซึ่งเป็นข้าราชการครูคนแรกที่จบปริญญาตรีในเขตพื้นที่ของอำเภอพุทไธสง ท่านมีน้องชายเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์อยู่ที่กรุงเทพฯ น้องชายท่านรู้จักคนภายในกระทรวง จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ได้เดินทางรวมกันไปติดต่อประสานงานกับทางหน่วยราชการภายในกระทรวงมหาดไทย ต่อมาได้รับการอนุมัติจากกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2535 ได้อนุมัติให้จัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ และการอนุมัติในคราวครั้งนี้เนื่องในโอกาสกระทรวงมหาดไทยครบรอบ 100 ปี จึงได้แบ่งเขตการปกครองจากอำเภอพุทไธสง จัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ ต่อมาได้มีการประชุมเพื่อขอจัดตั้งเป็นอำเภอต่อไป เป็นเหตุให้คณะเดิมเดินทางเข้ากรุงเทพฯ โดยมีจุดประสงค์ยื่นเรื่องขอเป็นอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ ต่อมาทางกระทรวงได้มีพระราชกฤษฎีกายกฐานะเป็นอำเภอเมื่อวันที่ 11 เมษายน พ.ศ. 2540 โดยขออนุมัติชื่อว่าอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัดบุรีรัมย์ ระยะทางห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 86 กิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพฯ โดยทางรถยนต์ประมาณ 369 กิโลเมตร

สภาพทั่วไปของอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์

โดยมีวิสัยทัศน์ “คนบ้านใหม่ไชยพจน์ มีคุณภาพชีวิตที่ดี เศรษฐกิจมั่นคง สังคมเป็นสุข” และมีคำขวัญประจำอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ “กุสวนแดงเด่นสง่า ล้ำค่ากัญชี ผ้าไหมมัดหมี่ประเพณีบุญบั้งไฟ” ถือเป็นวิสัยทัศน์เพื่อคนอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ เน้นคุณภาพของชีวิตและเศรษฐกิจในชุมชนท้องถิ่นพัฒนาการให้ดีขึ้นกว่าเดิม เพื่อสังคมของคนอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์จะได้อยู่เย็นเป็นสุข ส่วนคำขวัญ เอกลักษณ์ลักษณะของปราสาทกุสวนแดง และกัญชี พร้อมด้วยประเพณีปราสาทกุสวนแดงและบุญบั้งไฟ ที่จัดขึ้นนำมาส่งเสริมการท่องเที่ยวปราสาทกุสวนแดง ส่งเสริมเศรษฐกิจในชุมชนนำมาแสดงในงาน เพื่อเป็นที่รู้จักของผ้าไหมมัดหมี่ และผลิตภัณฑ์อื่นๆ อีกมากมายหลายอย่าง

สภาพภูมิศาสตร์ในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ มีพื้นที่รวม 178 ตารางกิโลเมตรอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับอำเภอหนองสูงห้อง จังหวัดขอนแก่น ส่วนทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ทางทิศใต้ติดต่อกับอำเภอเมืองยาง จังหวัดนครราชสีมา ส่วนทางทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอประทาย จังหวัดนครราชสีมา ลักษณะภูมิประเทศมีทรัพยากรดินส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทรายอุ้มน้ำไม่ดี เหมาะสำหรับการเพาะปลูกข้าวเหนียว ข้าวหอมมะลิ และไม้ผลไม่ต้องใช้น้ำมาก สภาพพื้นที่เป็นที่ราบสูง โดยลาดเอียงจากทิศเหนือลงไปทิศใต้ ความสูงจากระดับน้ำทะเล 150 เมตร ลักษณะภูมิอากาศ 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว มีหนองน้ำสาธารณะ 40 แห่ง ลำห้วย 3 แห่ง คือ ลำห้วยแอก ลำห้วยสะเทต และลำห้วยตะกั่ว ส่วนป่าที่สำคัญ ได้แก่ สวนป่าสิริกิติ์ และป่าสงวนแห่งชาติหนองข่า (ณรงค์ศักดิ์ สบาย, 2558: 10-11) ประชากรในพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านใหม่ไชยพจน์ จำนวน 1 เทศบาล และตำบลจำนวน 5 ตำบล คือ ตำบลทองหลาง ตำบลหนองแวง ตำบลกุสวนแดง ตำบลแดงใหญ่ และตำบลหนองเยื้อง มีประชากรชาย

13,347 คน ประชากรหญิง 13,607 คน รวมประชากรทั้งสิ้น 26,954 คน ความหนาแน่นของประชากร เฉลี่ยต่อพื้นที่ 148.05 คน/ตารางกิโลเมตร (สำนักทะเบียนอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ ข้อมูล มิถุนายน 2558)

สภาพสังคมทางการศึกษาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์มีโรงเรียน ประถมศึกษาจำนวน 21 โรงเรียน โรงเรียนสามัญศึกษา 1 โรงเรียน ส่วนด้านการศาสนาและศิลปวัฒนธรรม ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ 98% ศาสนาอื่นๆ 2% สถาบันหรือองค์กรทางศาสนามีวัด จำนวน 17 วัด สำนักสงฆ์จำนวน 10 แห่ง มีที่พักสงฆ์ จำนวน 10 แห่ง มีโบสถ์คริสต์ จำนวน 1 แห่ง ในส่วนงานประจำปีที่สำคัญมีอยู่ 3 งาน คือ ประเพณีปรางค์กู่สวนแตงและบุญบั้งไฟ ประเพณี บวงสรวงกู่ฤๅษี และงานกาชาดประจำปีอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ ด้านสาธารณสุข มีโรงพยาบาลของรัฐ จำนวน 1 แห่ง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล 5 แห่ง (พระครูอรุณธรรมรังสี. 2560: สัมภาษณ์)

สภาพเศรษฐกิจของอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ มีอาชีพการเกษตรกรรมเป็นหลัก มีพื้นที่ปลูกข้าว 70,012 ไร่ พืชไร่ 321 ไร่ ผลไม้ 932 ไร่ หม่อน 250 ไร่ พืชผัก 150 ไร่ ไม้ดอก 6 ไร่ มีพื้นที่เลี้ยงสัตว์ 523 ไร่ และส่วนอื่น ๆ 19,100 ไร่ มีการส่งเสริมกลุ่มอาชีพทั้งหมด 47 กลุ่ม คือ เครื่อง แต่งกาย 32 กลุ่ม ผลิตภัณฑ์ประดับตกแต่ง 10 กลุ่ม ผลิตภัณฑ์ศิลปะประดิษฐ์ที่ระลึก 1 กลุ่ม ผลิตภัณฑ์อาหาร 10 กลุ่ม มีผลิตภัณฑ์ที่สำคัญ คือ 1. กลุ่มผลิตผ้าไหมและผ้าขึ้นต้นแตง 2. กลุ่ม แม่บ้าน ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมและผ้าฝ้าย 3. กลุ่มผลิตภัณฑ์สานพลาสติก 4. กลุ่มผลิตแคปหมูไร้มัน (สำนักงานเกษตรอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์, 2559)

พื้นที่ศาสนสถาน

อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ มีศาสนสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ สังคม และจารีตประเพณีที่ทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่น ปรากฏ หลักฐานให้เห็นได้ในปัจจุบันมีความเกี่ยวเนื่องด้วยทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ความเป็นมา พร้อมด้วยความทรงจำที่เป็นเรื่องเล่าในชุมชนท้องถิ่น มีคติความเชื่อว่าศาสนสถานเป็นพื้นที่ศักดิ์เป็นที่เคารพยำเกรงของคนในชุมชนท้องถิ่น ดังนั้น ศาสนสถานทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และวัด จัดเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้สำคัญของชุมชน และจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวของอำเภอ บ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 3 แห่ง คือ ปรางค์กู่สวนแตง กู่ฤๅษี และพระพุทธรูป

ปรางค์กู่สวนแตง

ปรางค์กู่สวนแตง ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ บ้านกม.ศูนย์ หมู่ที่ 1 ตำบลหนองแวง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ เขตพื้นที่รับผิดชอบเทศบาลตำบลบ้านใหม่ไชยพจน์ ในอดีต เขตพื้นที่ปรางค์กู่สวนแตง ตั้งอยู่บ้านดงยาง หมู่ที่ 2 ตำบลกู่สวนแตง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ปัจจุบันแบ่งเขตการปกครองใหม่จึงได้อยู่ในเขตรับผิดชอบของเทศบาลตำบลบ้านใหม่ไชยพจน์

ภาพประกอบ 4 ปรากฏ์กุสวณแตง
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2560)

ประวัติศาสตร์โบราณคดีปรากฏ์กุสวณแตง

ปรากฏ์กุสวณแตง (ภาพประกอบ 4) เป็นโบราณสถานซึ่งประกอบไปด้วยปรากฏ์ 3 องค์ มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16 – 17 สร้างในยุคสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 เป็นศิลปะแบบปาปวนและนครวัด ต่อมาถึงยุคสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ. 2742 – พ.ศ. 1762) เป็นศิลปะแบบบายน และมีศิลปะลวดลายสลักทับหลังเป็นแผ่นหินอันประณีตอย่างสวยงาม เช่น นารายณ์บรรทมสินธุ์ เป็นศิลปะที่สวยงามแกะด้วยศิลาคมชัดมีความละเอียดเฉพาะรูปนารายณ์บรรทมสินธุ์บนหลังพระยานาคๆ ศิลปะแบบนครวัด สร้างราวปี พ.ศ. 1650 และภาพพระอินทร์หรือเทวดานั่งอยู่บนหลังช้างเอราวัณ เป็นทับหลังที่สวยงามปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย จังหวัดนครราชสีมา และมีอีกหลายชิ้น เช่น พระนารายณ์ปางสามชুম การกวนเกษียรสมุทร เทวดานั่งชันเข่า การยกทัพ และลวดลายอื่นๆ อายุราวปี พ.ศ. 1600 – 1650 มีศิลปะคาบเกี่ยวกันอยู่หลายยุคสมัย สืบเนื่องจากประเพณีนิยมของขอมโบราณ การสร้างกุหรือปราสาท เป็นการแสดงถึงอำนาจของเจ้าเมืองในสมัยนั้น รวมทั้งทับหลังมีจำนวน 7 ชิ้น ได้นำไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย จำนวน 5 ชิ้น พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดขอนแก่น จำนวน 1 ชิ้น และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร กรุงเทพฯ. จำนวน 1 ชิ้น รูปแบบและเรื่องราวที่แกะสลักบนทับหลัง สามารถนำไปเปรียบเทียบกับทับหลังของปราสาทอื่นๆ และกำหนดอายุได้ว่าเป็นศิลปะสร้างขึ้นในยุคสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ขอมโบราณ แบบนครวัดเป็นศิลปะสมัยบาปวน อายุราวพุทธศตวรรษที่ 16 - 17 นักโบราณคดีคาดว่ามีความอายุประมาณ 1,000 ปี (ณรงค์ศักดิ์ สบาย, 2558: 7-8) จากการศึกษาทำให้ทราบว่า ศิลปะทั้ง 7 ชิ้น ซึ่งเป็นหลักฐานยืนยันได้ว่าปรากฏ์กุสวณแตง เป็นโบราณสถานที่น่าดูน่าชมและน่าท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่งนัก ถ้าจะมีทางที่จะนำมาให้ได้ดูได้ชมไว้ในสถานที่จริงจะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้เป็นจำนวนมาก ไม่ใช่มีแต่องค์ปรากฏ์กุสวณแตงที่เด่นสง่าอยู่เช่นนั้น แต่ชาติสืบสานของความสวยงามมาประดับตกแต่ง ด้วยยุคสมัยปัจจุบันควรจะมีการสร้างจำลอง

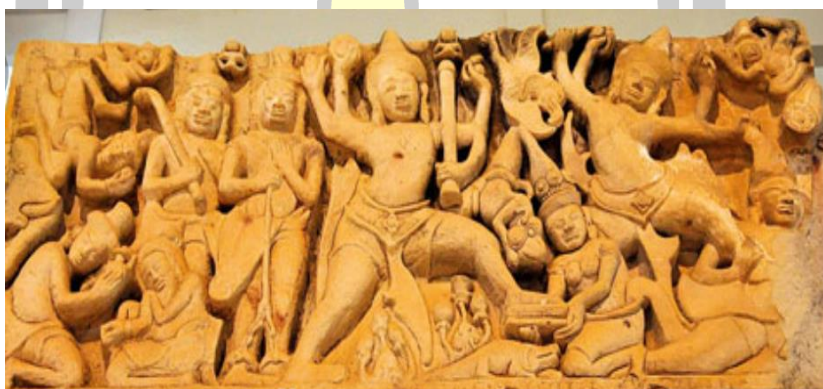
มาไว้ให้ดูไว้ให้ได้ชม มีหลายแห่งที่มีการสร้างพิพิธภัณฑ์จำลอง เพื่อให้คนได้มาศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์โบราณคดีให้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

ปราสาทกุสุมาเตง มีลักษณะแผนผังของโบราณสถานแห่งนี้ ประกอบด้วยกลุ่มอาคารที่ก่อด้วยอิฐ ศิลาทราย และศิลาแลง จำนวน 5 หลัง ซึ่งประกอบด้วยบรรณาลัย 2 หลัง และปราสาท 3 องค์ โดยรอบมีสระน้ำโบราณ 1 สระ ล้อมรอบทั้ง 3 ด้าน ปัจจุบันต้นเงินหมดแล้ว แต่จะเห็นเป็นรูปสระน้ำได้อยู่ทางทิศอาคเนย์ 1 สระ ในส่วนบรรณาลัย 2 หลัง ตั้งอยู่ด้านหน้าของปราสาท แผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าก่อฐานด้วยศิลาแลง มีร่องรอยหลุมเสาบนฐานอาคารทั้ง 2 หลังในขณะทำการขุดแต่งค้นพบกระเบื้องมุงหลังคาและกระเบื้องเชิงชายโดยรอบๆ อาคารนี้ สันนิษฐานว่าหลังคาอาคารสองหลังคงเป็นเครื่องไม้ ไม่ปรากฏร่องรอยของโคปุระ หรือประตูทางเข้า ไม่มีกำแพงแก้ว และระเบียงคด เหมือนกับปราสาทเมืองต่ำ มีแต่ปราสาทก่อด้วยอิฐ จำนวน 3 องค์ ตั้งเรียงกันเป็นแถวอยู่บนฐานศิลาแลงเดียวกัน ตั้งเรียงกันในแนวเหนือ - ใต้ อาคารทั้งหมดหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ปราสาทองค์กลางเป็นปราสาทประธาน และเป็นองค์เดียวที่มีมุขยื่นออกมาด้านหน้ารับเสากรอบประตูซึ่งเป็นหิน ปราสาททั้ง 3 องค์ มีประตูเข้า - ออก ทางด้านทิศตะวันออก ส่วนอีก 3 ด้านเป็นประตูหลอกตัวปราสาทมีทับหลังและหน้าบันสลักเป็นรูปเทพเจ้าในศาสนาฮินดู แต่ปัจจุบันพังทลายลงมา จากตามบันทึกของนายเอเตียน เอ็ดมอนด์ ลูเนต์ เดอ ลาจองกีแยร์ (เขมิกา หูโธสง และคณะ, 2551: 5 อ้างอิงจาก E.E. Lunet de Lajouguiere) นักวิชาการชาวฝรั่งเศส ซึ่งมาศึกษาศาสนาโบราณสถานแห่งนี้ เมื่อปี 2450 เมื่อครั้งปราสาทกุสุมาเตง 3 องค์ อยู่ในสภาพสมบูรณ์ ทำให้ทราบว่าปราสาทประธานองค์กลางมีทับหลัง ซึ่งเป็นรูปศิวะนาฏราชและเทพองค์อื่นๆ เล่นดนตรีประกอบ เช่น พระคเณศตีกลอง พระพรหมตีฉิ่ง พระอุมาถือไม้เท้าขาคคน เป็นต้น ส่วนทับหลังด้านอื่นๆ เป็นทับหลังรูปพระนารายณ์บรรทมสินธุ์ ทับหลังการกวนเกษียรสมุทรกุ่มาวตาร (พระนารายณ์อวตารเป็นเต่า) กกับการกวนเกษียรสมุทร ทับหลังวามนวตาร (พระนารายณ์อวตารเป็นพราหมณ์เตี้ย อย่างสามขุม, ทับหลังสลักรูปนารายณ์ตรีวิกรม) ทับหลังสลักรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ทับหลังสลักรูปเทพดาประทับนั่งบนหลังเกียรตีมุข ทับหลังสลักรูปชบวนแห่ ทับหลังสลักรูปรามเกียรติ์ตอนพระรามและพระลักษมณ์ถูกศรนาคบาทของอินทรชิตโอรสของทศกัณฐ์ทับหลังบางชิ้นได้ถูกโจรกรรมขายนอกประเทศ และบางชิ้นได้กลับคืนมา ปัจจุบันได้เก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์แห่งชาติพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

ทับหลังปราสาทกุสุมาเตง นำไปเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑ์ด้วยเหตุกลัวถูกโจรกรรมหรือขโมยจากบรรดานักค้าของเก่า นภัท กกลางสวัสดิ์ (2560: สัมภาษณ์) กล่าวว่า ในสมัยก่อนนั้นมีการลักลอบขโมยขุดค้นหาสมบัติจากบรรดานักค้าของเก่าของโบราณ ในสมัยครั้งอดีตนายนภัท กกลางสวัสดิ์ ยังเป็นเด็ก ได้มีการลักลอบขุดหาของเก่าในบริเวณปราสาท พอได้พบสิ่งของบางครั้งก็จะนำเอาไปไม่ได้ด้วยเหตุใดไม่ทราบได้ จึงนำไปซ่อนไว้ที่พุ่มไม้ไม่ไกลจากปราสาทกุสุมาเตงมีเด็กเลี้ยงควายไปพบจึงได้ไปบอกผู้ใหญ่บ้านดงยางและลูกบ้านประมาณ 3 - 4 คน ได้พากันมาดูเห็นเป็นของโบราณเป็นแท่นลวดลายสวยงามมาก จึงได้เอาไปเก็บไว้ในยุ้งข้าว ต่อมาได้มีคนไปแจ้งทางเจ้าหน้าที่ตำรวจได้เข้าจับกุมผู้ใหญ่บ้าน เป็นเหตุให้เกิดคดีความขึ้นโรงขึ้นศาล แต่ผู้ใหญ่บ้านและลูกบ้านได้เป็นพยานในชั้นศาล ไม่ได้เป็นขโมยนำไปเก็บรักษาไว้ แต่ยังไม่ได้ออกทางเจ้าหน้าที่บ้านเมือง จึงเกิดเรื่องขึ้นเสียก่อน จึงเป็นสาเหตุหนึ่งทางเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร นำเอาทับหลังไปเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑ์ เพื่อรักษาสืบไว้ให้อนุชนคนรุ่นต่อไปได้ศึกษาเรียนรู้ จากหลักฐานของทับหลังที่มีการแกะสลักอย่าง

สวยงาม เหมือนบทความของ วิสุทธิ์ ภิญโญวานิชกะ (2541) อธิบายว่า ทับหลังปรากฏคู่สวนแดง รวมทั้ง 7 ชั้น แต่ละชั้นมีความหมาย มีคุณค่าทั้งทางด้านเนื้อหาและรูปแบบ ซึ่งมีรายละเอียดพอที่จะนำไปลงเผยแพร่ให้รับรู้ในแต่ละชั้นว่ามีความหมายอย่างไรบ้าง ดังนี้ คือ

1. ทับหลังพระวิษณุตรีวิกรมอย่างสามชুমหรือวามนาวตาร (ภาพประกอบ 5) คือ เป็นภาพที่มีเรื่องหลายตอนต่อเนื่องอยู่ในภาพเดียวกัน กล่าวคือ ตรงกลางทับหลังเป็นภาพพระวิษณุสี่กรกำลังก้าวข้ามโลกทั้งสาม แสดงโดยมหาสมุทรซึ่งมีรูปสัตว์และรูปดอกบัว มีพระภูมิเทวีรองรับพระบาทด้านซ้ายของพระองค์ไว้ ด้านขวาทับหลังเป็นภาพท้าวพลีกำลังหล่นน้ำลงบนฝ่ามือพรหมณ์วามน ในการมอบที่ดินสามก้าว เหนือขึ้นไปเป็นภาพท้าวพลีที่ถูกพันธนาการ มีพระยมแห่งโลกบาดาลยืนคุม ด้านซ้ายทับหลัง พระวิษณุได้ปรากฏกาย โดยใช้พระบาทซ้ายเหยียบบอก พระกรซ้ายจิกพระเกศาท้าวพลี ส่วนเนื้อที่ว่างจะเป็นภาพบุคคลเหาะและภาพสัตว์ต่างๆ ศิลปกรรมของทับหลังชั้นนี้เป็นแบบนครวัต สังเกตได้จากบุคคลในภาพสวมอาภรณ์สมพตกรองคอของพระวิษณุ และศิราภรณ์ของพระภูมิเทวี การจัดองค์ประกอบในรูปแบบภาพเล่าเรื่อง ซึ่งเป็นรูปแบบเฉพาะของศิลปสมัยนครวัต ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย

ภาพประกอบ 5 ทับหลังพระวิษณุตรีวิกรมอย่างสามชুমหรือวามนาวตาร
(ภาพโดย วิสุทธิ์ ภิญโญวานิชกะ, 2541)

2. ทับหลังการกวนเกษียรสมุทร (ภาพประกอบ 6) แกะสลักเป็นรูปเทวดาและอสูรด้านละ 3 (ส่วนที่เป็นใบหน้าถูกกะเทาะแตกหักหายไป) กำลังดึงลำตัวพญานาควาสุกรีที่ใช้ลำตัวพันรอบเขามันทรที่ให้เป็นไม้กวน แสดงโดยการทำเป็นก้านบัวรองรับด้วยหลังเต่าจักรวาลนอนอยู่ก้นมหาสมุทร พระพรหมสี่พักตร์ สี่กร ประทับนั่งบนดอกบัว องค์พระวิษณุสี่กร ปรากฏกายสองคือ เป็นเต่ารองรับไม้กวน และเหาะอยู่ตรงกลางไม้กวน ด้านบนทับหลังเป็นรูปบุคคลเหาะ บริเวณว่างประดับด้วยดอกไม้หรือดอกแก้ว รูปบุคคล และรูปสัตว์ต่างๆ รูปแบบศิลปกรรม การจัดองค์ประกอบและการนิยมตกแต่งด้วยรูปสัตว์ต่างๆ เป็นศิลปะแบบบาปวน ส่วนศิลปะแบบนครวัต สังเกตได้จากท่าทางเหาะของรูปบุคคล ทับหลังชั้นนี้แต่เดิมประดับอยู่เหนือกรอบประตูหลอก ด้านทิศตะวันตกของปราสาทประธาน ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

ภาพประกอบ 6 ทับหลังการกวนเกษียรสมุทร
(ภาพโดย วิสุทธิ์ ภิญญวณิชกะ, 2541)

ภาพประกอบ 7 ทับหลังศิวนาฏราช
(ภาพโดย วิสุทธิ์ ภิญญวณิชกะ, 2541)

3. ทับหลังศิวนาฏราช (ภาพประกอบ 7) แกะสลักเป็นภาพพระศิวะ สองกรทรงพ้อนรำอยู่ตรงกลางทับหลัง ด้านขวาของพระองค์เป็นภาพพอสูร ด้านซ้ายเป็นภาพพระพรหม และพระคเณศ เหนือขึ้นไปเป็นเทพอัสรกำลังพ้อนรำ ด้านข้างทับหลังเป็นเหล่าเทพ ทรงถือบังสุรย์ บังแทรก อันเป็นเครื่องสูง บริเวณว่างประดับด้วยลายดอกแก้วรูปแบบของศิลปกรรม เป็นศิลปะขอมแบบนครวัด ทั้งนี้เพราะลักษณะการจัดภาพ เทคนิคการแกะสลักเป็นแบบเดียวกับทับหลังเรื่องนารายณ์บรรทมสินธุ์ และทับหลังเรื่องวิษณุตรีวิกรม พิจารณาได้ว่าน่าจะเป็นฝีมือสกุลช่างเดียวกันกับทับหลังชิ้นนี้ ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย

4. ทับหลังแกะสลักรูปขบวนแห่ และแกะสลักเป็นรูปพระอินทร์ทรงประทับนั่งในท่ามหาราชลีลาสนะบนคชาธาร พระหัตถ์ขวาทรงถือดอกบัว แวดล้อมด้วยบริวารถือบังสุรย์ บังแทรก อันเป็นเครื่องสูงรูปแบบศิลปกรรม มีลักษณะคล้ายศิลปะเขมรแบบนครวัด สังเกตได้จากการจัดภาพบุคคลเป็นจำนวนมาก ประกอบกับภูเขาทรงซีกชายออกมาด้านหน้าค่อนข้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า รวมทั้งสัปดาห์ที่มีปลายเป็นรูปนาค ซึ่งมีรัศมีเชื่อมเป็นแผ่นเดียวกัน ทับหลังชิ้นนี้ตอนล่างชำรุดแตกหัก ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย

5. ทับหลังรูปเทวดานั่งเหนือเกียรติมุข (ภาพประกอบ 8) ปรากฏในศิลปะขอมโบราณ มักจะแกะสลักไว้บนทับหลังประตูทางเข้าเทวสถาน กล่าวกันว่าเริ่มตั้งแต่ยุคสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 โดยได้แบบอย่างมาจากศิลปะสมัยศรีวิชัยสันนิษฐานกันว่า เกียรติมุขนี้คงจะแผ่เข้ามาในประเทศไทยสมัยทวารวดี และสมัยศรีวิชัย มีคติเชื่อว่าเกียรติมุขนี้เป็นยันต์เทพเจ้ารักษาธรณีประตู เป็นเครื่องป้องกันบ้านเรือนขับไล่เสนียดจัญไร ในอินเดียถือว่าเกียรติมุขคอยคุ้มครองเคารพนับถือพระศิวะ ที่มาของเกียรติมุขอาจได้มาจากทิเบต บางท่านว่ากำเนิดเดิมอยู่ที่ประเทศจีน เผยแพร่ไปยังอินเดียปรากฏอยู่ในศิลปะของอินเดียสมัยอมราวดีและคุปตะ ข้อสังเกตอีกประการหนึ่ง โดยเฉพาะที่มีแต่หน้าแบบเกียรติมุข พบในลายของอินเดียแดง สันนิษฐานว่าจะไปจากประเทศจีนครั้งสมัยก่อนประวัติศาสตร์ทับหลังรูปเทวดานั่งเหนือเกียรติมุข ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย

ภาพประกอบ 8 ทับหลังรูปเทวดานั่งเหนือเกียรติมุข
(ภาพโดย วิสุทธิ์ ภิญญวณิชกะ, 2541)

6. ทับหลังแกะสลักรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ และสลักเป็นภาพพระอินทร์ทรงประทับนั่งในท่ามหาราชลีลาสนะบนฐานบัว ภายในซุ้มเรือนแก้วเหนือเศียรช้างเอราวัณ พระกรขวาทรงถือวัชระ ช้างเอราวัณใช้งวงจับพวงมาลัยที่โค้งขึ้นแล้วม้วนออกไปเป็นวงโค้งทางด้านข้าง ซึ่งเป็นพวงอุบะ เนื้อพวงอุบะเป็นรูปถาพี จากพวงอุบะเป็นลายพวงมาลัยทำเป็นวงโค้งออกไปทางด้านข้างทับหลังรูปแบบศิลปกรรม องค์ประกอบเป็นศิลปะแบบบาปวนเช่นเดียวกับทับหลังรูปเทวดาประทับนั่งเหนือเกียรติมุข จากโบราณสถานแห่งเดียวกันทับหลังชิ้นนี้ แต่เดิมประดับอยู่ที่ประตูทางเข้าปราสาทค์ด้านทิศตะวันตก ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขอนแก่น

ภาพประกอบ 9 ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์
(ภาพโดย วิสุทธิ์ ภิญญวณิชกะ, 2541)

7. ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ (ภาพประกอบ 9) ซึ่งแกะสลักภาพพระวิษณุ สี่กรนอนตะแคงขวาบนหลังพญานาคบนนาคาธาขอดตัวอยู่เหนือมัจฉกรไวยตรงกึ่งกลางทับหลังจากพระนาถองค์พระวิษณุมีก้านบัวผุดขึ้นย้อนกลับไปทางด้านหลังเป็นดอกบัวตูมและดอกบัวบานมีสามดอก ส่วนดอกตรงกลางทำเป็นรูปพระพรหม สี่พักตร์หรือสี่กร ดอกบัวด้านข้างซ้ายและขวามีรูปบุคคลเหาะ ส่วนทางปลายพระบาทของพระวิษณุมีรูปพระลักษมีและพระกมุทเทวี นั่งประคองพระขงฆ์อยู่ทั้งสององค์ ด้านข้างซ้ายและขวาของทับหลังแกะสลักเป็นลายพันธุ์พฤกษา ลักษณะศิลปกรรมของทับหลังชิ้นนี้ เป็นการผสมผสานระหว่างศิลปะสมัยบาปวน กับศิลปะสมัยนครวัด ทับหลังชิ้นนี้เดิมประดับที่ประตูทางเข้าปราสาทด้านทิศตะวันออกของปราสาทองค์ด้านทิศเหนือ ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร กรุงเทพฯ.

การขุดค้นพบหลักฐานทางโบราณคดี

การขุดค้นตกแต่งปราสาทแก้วสวนแตง จากเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร ค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีเป็นจำนวนมาก นำไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย จากการขุดค้นตรวจชั้นดินและการขุดแต่งทำให้ทราบว่า โบราณสถานแห่งนี้ ตั้งอยู่บนพื้นดินที่ทำการปรับพื้นที่ดีแล้ว โดยขุดหลุมลงไปเป็นแอ่งแล้วถมอัดด้วยดินทรายเม็ดละเอียดและเศษหินปูนจนแน่นดีแล้ว จึงก่ออาคารขึ้นไป วัสดุที่ใช้ก่อปราสาทมีศิลาแลง อิฐ และหินทราย โดยก่อฐานศิลาแลงขึ้นก่อนแล้วจึงก่อปราสาทอิฐ และใช้ทรายประกอบในส่วนที่รับน้ำหนักและสลักลวดลายต่างๆ การก่ออิฐนั้นเป็นการก่อชนิดไม่ใส่ปูน คงจะใช้ยางไม้เป็นตัวเชื่อมผิว สำหรับหินทรายและศิลาแลงใช้วิธีเหมือนกัน โดยใช้ศิลาแลงก้อนสี่เหลี่ยมขนาดต่างๆ วางกดทับเป็นชั้นลดหลั่นกันไป โดยให้น้ำหนักของแต่ละก้อนกดทับกันเองลงไปในแนวตั้ง ส่วนหลังคาจะก่ออิฐเรียงขึ้นไปโดยใช้วิธีสันเหลี่ยมต่อเนื่องกันไปเรื่อยๆ จนถึงยอดแล้วประดับหลังคาด้วยกลีบขนุน ใช้ผนังอาคารและกรอบประตูหลอกช่วยรับน้ำหนัก กรอบประตูและอกเสากลางกรอบประตูด้วยหินทราย ขณะที่บานประตูก่อด้วยอิฐ ทับหลังประดับวางอยู่บนทับหลังจริงที่ยื่นออกมาเล็กน้อย และค้ำอยู่ด้วยเสาประดับกรอบประตู มีการเตรียมขุมประตู โดยด้านบนเหนือวงโค้งสันเหลี่ยมของขุมประตูแต่ละขุมปรากฏแผ่นหินทรายขนาดใหญ่ ยื่นเข้าไปในอาคารส่วนหนึ่งยื่นออกมารับหน้าบันของปราสาทแก้ว ทับหลังจริงจะมีส่วนที่ยื่นออกมาเล็กน้อย เพื่อรองรับทับหลัง

ประดับไม้ให้ลื่นตลก ส่วนใหญ่ของทับหลังประดับจะค้าไว้ด้วยเสาประดับกรอบประตู่ เป็นเทคนิคที่นิยมโดยทั่วไปในสมัยบายน จะเห็นได้จากการก่อสร้างอโรคยาศาลเกือบทุกแห่งที่สร้างในสมัยนั้น ต่างกันก็เพียงแต่ไม่มีแผ่นหินรองรับหน้าบัน ได้เปลี่ยนจากอิฐมาเป็นศิลาแลง สามารถก่อโดยที่น้ำหนักไม่ต้องกดบนทับหลังประดับมากนัก เมื่อเสาประดับกรอบประตู่หักหายไปทับหลังประดับจึงไม่สามารถติดตั้งอยู่ได้ ปราสาทที่ใช้เทคนิคแบบนี้ ซึ่งเป็นช่วงสมัยที่เป็นปลายนครวัดต่อกับบายน

ภาพประกอบ 10 การขุดค้นพบประติมากรรมหินทราย
(ภาพโดย เขมิกา หุโธสง และคณะ, 2551)

การขุดค้นพบประติมากรรมหินทราย (ภาพประกอบ 10) เป็นรูปเคารพสภาพเกือบสมบูรณ์และชิ้นส่วนรูปเคารพ เช่น ส่วนศีรษะ มือ ลำตัว เท้า รูปแบบศิลปกรรมที่ปรากฏจะมีทั้งศิลปะแบบปาปวน นครวัด และบายน อาจเป็นพระเศียรของเทพเจ้าหรือทวารบาล ส่วนมีอนั้นจะทำท่าชินมูทรา คือ จับนิ้วโป้งและนิ้วชี้ติดกัน มีชิ้นหนึ่งทำเป็นมือของเทวรูป 2 องค์ จับทับกัน นอกจากนี้ยังพบชิ้นส่วนพระหัตถ์ของพระนารายณ์ ทรงธรรณีและทรงสังข์ด้วย ส่วนเทวรูปที่พบอาจเป็นทวารบาลศิลปะแบบนครวัด และเทวรูปศิลปะบายน 2 องค์ เป็นพระโพธิสัตว์และนางปรัชญาปรมิตา ส่วนเท้าจะมีเตี้ยติดอยู่และยังพบชิ้นส่วนประติมากรรมอื่นๆ อีกคือชิ้นส่วนสิงห์ทวารบาล แทนรูปเคารพแทนหินและแผ่นศิลาฤกษ์ในบริเวณฐานรอบๆ ปราสาท และชิ้นส่วนเครื่องประดับอาคารสถาปัตยกรรม หินทรายที่พบก็มีกีสลับขนุนสลักเป็นรูปฤษีนาค องค์เทพประจำทิศ นางอัปสรมีขนาดลดหลั่นกันไปตามความสูงของชั้นหลังคาที่ตั้งประดับอยู่ พบส่วนยอดของปราสาท คือ บัวยอดปราสาท โดยทำเป็นส่วนๆ มาประกอบกันเป็นรูปวงกลม เคยพบจารึกที่ยอดปราสาทองค์กลางด้วยชิ้นส่วนทับหลังที่ปราสาทแห่งนี้ ในขณะที่ขุดค้นไม่พบเนื่องจากถูกโจรกรรมไปหมดแล้ว บางส่วนสามารถนำกลับคืนมาได้ ปัจจุบันเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขอนแก่น พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร (เขมิกา หุโธสง และคณะ, 2551: 6) จากการศึกษา พบว่าหลักฐานที่ค้นพบจากปราสาทกุสุมาลย์ ส่วนมากจะนำไปเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย เพื่อ

ป้องกันการลักขโมยจำเป็นจะต้องเก็บรักษาไว้ เพื่อเป็นหลักฐานการศึกษาเรียนรู้ในการค้นพบของกรมศิลปากร ส่วนที่หายไปเป็นที่น่าเสียดายเพราะเป็นหลักฐานสำคัญเพื่อบ่งบอกได้อย่างชัดเจนมากขึ้น ในอนาคตคงจะมีการจำลองนำมาไว้ให้ดูชมเพื่อการศึกษาเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวหรือบุคคลทั่วไป

ภาพประกอบ 11 การขุดค้นบริเวณฐานปราสาทกุสุมาแลง
(ภาพโดย เขมิกา หุโธสง และคณะ, 2551)

การขุดค้นบริเวณฐานปราสาทกุสุมาแลง (ภาพประกอบ 11) ของทางกรมศิลปากรในปี พ.ศ. 2537 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการขุดค้น นภัทธ กลางสวัสดิ์ (2560: สัมภาษณ์) กล่าวว่า กรมศิลปากรได้แต่งตั้งให้ตนเองเป็นหัวหน้าคุมคนงานชาวบ้านในการขุดครั้งนี้ประมาณ 50 คน เป็นลูกจ้างรายวันๆ ละประมาณ 70-80 บาท/วัน โดยกรมศิลปากรกำกับดูแลการขุดค้น มีทั้งเครื่องมือหนักกรดแม่โคไคร่ตักดินเพื่อเปิดหน้าดินออก แล้วให้คนงานทำการขุดค้นหาวัตถุโบราณ คนสุขภาพแข็งแรงให้ไปขุดห่างออกไปหน่อย ส่วนคนที่มีความระเอียดอ่อนบ้างก็ให้ขุดโดยรอบฐานปราสาท มีเจ้าหน้าที่คอยควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด หากพบชิ้นส่วนวัตถุสิ่งใดก็บอกเจ้าหน้าที่ แล้วมีคณะทำงานขุดหนึ่งของกรมศิลปากรจัดสรรไว้เข้าไปดำเนินการต่อค่อยๆ แคะแชะตามวิธีการขุดค้นโบราณวัตถุ เพื่อที่จะได้รักษาสภาพไว้ให้ได้ดีที่สุดเพื่อป้องกันการแตกหัก ในการขุดค้นครั้งนี้ใช้เวลาประมาณ 8 เดือน ที่ปรากฏเห็นโบราณวัตถุที่ค้นพบเป็นหินศิลาแลง และหินทรายแกะสลักเป็นรูปต่างๆ มีเทวรูป ทั้งเล็กและใหญ่เท่าครึ่งตัวคน เล็กขนาดศอก ปรากฏมีหลายชั้นที่ขุดพบไม่สมบูรณ์ บางองค์ก็ขาดแขนขาดและคอขาด เป็นปฏิมากรรมหินทรายแกะสลัก เช่น ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ เทวรูป รูปวัว 3 หนอก กระรอก 3 ทาง หมายสรวงตัวใหญ่ 2 ตัว เดิมตั้งอยู่ด้านหน้าประตูทางเข้าของปราสาท ช้าง 3 เศียร เทวรูปที่แต่งกายเป็นทหาร พรหมสี่หน้า และอื่นๆ อีกมากมาย ในส่วนที่ค้นพบสำริดส่วนมากเป็นก้องแขนหรือปลอกแขน และเครื่องมือช่าง เช่น มีด เทวรูป ช้างสามเศียร พรหมสี่หน้าขนาดเท่าแขนหรือเท่าฝ่ามือ ในส่วนโบราณวัตถุที่ขุดค้นพบได้คำนวณว่าน่าจะมีประมาณไม่น้อยกว่า 200-300 ชิ้น โดยกรมศิลปากรขนย้ายนำไปเก็บรักษาไว้ที่ กรมศิลปากรที่ 12 จังหวัดนครราชสีมา

ปัจจุบันมีให้ชมได้ที่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา จากการลงพื้นที่ พบว่า การขุดค้นมีเจ้าหน้าที่ของกรมศิลปากร และชาวบ้านได้ร่วมกันขุดค้น และได้พบโบราณวัตถุหลากหลายชิ้นหลายอันเป็นที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งได้ค้นพบเป็นจำนวนมาก ถ้ามีการนำมาจำลองให้ได้รับชมที่สถานที่จริงจะเป็นสิ่งที่ดีต่อการศึกษาเรียนรู้เป็นอย่างยิ่ง และเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมได้เป็นอย่างมาก

การขุดค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีบริเวณฐานปราสาทคู่สวนแดง (ภาพประกอบ 12) ค้นพบเครื่องโลหะมักจะเป็นชิ้นส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการก่อสร้าง เช่น เหล็กยึด ลวด ตะปู มีดถากศิลาแลง นอกจากนี้ยังค้นพบชิ้นส่วนราชยานคานหาม โดยทำเป็นรูปหัวนาคสำริด สำหรับเครื่องปั้นดินเผา ค้นพบอยู่โดยทั่วไปบริเวณปราสาทมีทั้งแบบเนื้อดินธรรมดาและเครื่องเคลือบ ค้นพบมากที่สุดจะเป็นเครื่องถ้วยเขมร โดยจะพบภาชนะหลายประเภท คือไหเต่าช้าง ชาม ตลับ กระปุก มีทั้งแบบเคลือบสีเขียวและเคลือบน้ำตาล ตกแต่งแบบต่างๆ คงจะผลิตขึ้นที่เตาในบริเวณเขตจังหวัดบุรีรัมย์ และยังค้นพบเครื่องถ้วยจากแหล่งอื่นๆ โดยเฉพาะเครื่องถ้วยจีนแบบชิงไป ซึ่งมีอายุประมาณได้อยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 16 – 19 เป็นเครื่องดินเผา และกระเบื้องมุงหลังคา ซึ่งเป็นกระเบื้องกาบกล้วยมีทั้งกระเบื้องตัวผู้และตัวเมีย กระเบื้องเชิงชายไม่เคลือบเป็นดินเผา เช่นเดียวกับ บราลีที่ใช้ประดับสันหลังคา (นภัทร กลางสวัสดิ์. 2560: สัมภาษณ์) จากการศึกษา พบว่า การขุดค้นสามารถนำหลักฐานที่ค้นพบ นำมายืนยันได้ว่าอยู่ในช่วงยุคสมัยใด ถือว่าเป็นแหล่งโบราณสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งในยุคสมัยนั้น สามารถบ่งบอกได้ว่าพื้นที่แห่งนี้มีความเจริญรุ่งเรืองในยุคสมัยขอมแผ่อำนาจการปกครองมาถึงพื้นที่แหล่งโบราณสถานแห่งนี้

ภาพประกอบ 12 การขุดค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีปราสาทคู่สวนแดง
(ภาพโดย เขมิกา ทุไรสง และคณะ, 2551)

บริเวณโดยรอบปราสาทกุสุมาแล มีลักษณะเป็นคันคูเหมือนคูเมืองเก่าที่ปรากฏให้เห็นได้ นภทร กลางสวัสดิ์ (2560: สัมภาษณ์) กล่าวว่า ในช่วงที่กรมศิลปากรมาสำรวจนั้นได้มีแผนที่ทางอากาศของเดิมจะปรากฏว่ามีเส้นแวงที่บึงที่ทางกรมศิลปากรได้ทำสัญลักษณ์ไว้ในอาณาบริเวณที่มีลักษณะคันคูเมืองที่ปรากฏเห็นได้ในปัจจุบัน ทางกรมศิลปากรก็เคยบอกว่าอาจมีเมืองตั้งอยู่ในบริเวณโรงเรียนปราสาทกุสุมาแล จากการลงพื้นที่ พบว่า มีต้นไม้ขึ้นอยู่เต็มคันคูลักษณะเป็นคันคูดิน บางแห่งเจ้าของที่ดินจำรองมาเกรดไถเอาคันคูดินออกทำเป็นผืนนา บางคนก็ไม่ทำอะไรปล่อยไว้เช่นนั้นจะเห็นได้เป็นช่วงขาดตอนบ้าง แต่ทางทิศตะวันออกของ โรงเรียนกุสุมาแลพิทยาคม เป็นคันคูชาวบ้านได้อาศัยเดินทางไปมาความกว้างประมาณ 8 – 10 เมตร บ้างเล็กบ้างใหญ่คาดว่าชาวบ้านที่ทำนาเอารถไถนาไถเอาชายคันคูเข้าเรื่อยๆ ทำทุกปีก็จะเล็กลงตามหลักการคงเป็นเช่นนั้น และปรากฏว่ามีถนนคนเดินปัจจุบันอยู่โดยรอบบริเวณโรงเรียนกุสุมาแลพิทยาคม อยู่ทาง ทิศตะวันออกของปราสาทกุสุมาแล แดง คันคูระยะห่างจากตัวปราสาทกุสุมาแล ไปในทิศต่างๆ ดังนี้ คือ ทิศเหนือระยะห่างออกไปประมาณ 250 เมตร ทิศตะวันออกระยะห่างออกไปประมาณ 1,250 เมตร ทิศใต้ระยะห่างออกไปประมาณ 250 เมตร และทิศตะวันตกระยะห่างออกไปประมาณ 250 เมตร พร้อมด้วยทิศตะวันออกมีคันคูกันไว้คันคูหนึ่งเขตสุดของโรงเรียนกุสุมาแลพิทยาคม ระยะห่างออกไปประมาณ 500 เมตร คาดว่าเป็นถนนคนเดิน ส่วนเมืองที่ตั้งอาจอยู่จุดใดจุดหนึ่งของคันคูที่ปรากฏล้อมรอบปราสาทกุสุมาแล ในบริเวณโรงเรียนปราสาทกุสุมาแลพิทยาคม มีลักษณะเนินสูงกว่าอาณาบริเวณอื่นๆ โดยรอบ ซึ่งปัจจุบันยังคงให้เห็นเป็นรูปลักษณะได้อยู่ในปัจจุบัน

ประวัติที่มาของชื่อปราสาทกุสุมาแล

ที่มาของชื่อปราสาทกุสุมาแล เนื่องจากจากคนกลุ่มหนึ่งได้อพยพแสวงหาที่ตั้งถิ่นเพื่อทำมาหากิน ประยูร ทำไร่สง และกวี วารี (2560: สัมภาษณ์) กล่าวว่า บรรพบุรุษของตนได้เดินทางมาจากอำเภोजตุรพิมาร จังหวัดร้อยเอ็ด ราวปี พ.ศ. 2410 เห็นสภาพพื้นที่ตั้งบ้านเรือนเหมาะสมกับการทำเกษตร จึงได้ตั้งหลักปักฐานสร้างบ้านเรือนมาจนถึงปัจจุบัน 151 ปี ครั้งแรกอาศัยอยู่ประมาณ 4-5 ครัวเรือน ตั้งอยู่ไม่ห่างหนองน้ำขนาดใหญ่ เพื่อประโยชน์ในการใช้สอยและทำการเกษตร เรียกว่า หนองกุ มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 80 ไร่ อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ของหมู่บ้านและห่างออกไปอีกประมาณ 2 กิโลเมตร เป็นที่ตั้งของ “ปราสาทกุ” สมัยนั้นมีแต่ปรอทบึงและมีดินที่บวมมองเห็นแต่ส่วนบนของปราสาทกุ และมีหนองน้ำข้างปราสาทกุมีน้ำที่ใสสะอาดมากๆ ในบริเวณใกล้เคียงไม่มีหมู่บ้านอยู่เลย และภายในบริเวณปราสาทกุ มีหินศิลาแลงที่ตั้งตระหง่านอยู่หลายก้อน มีลักษณะดูเหมือนลูกแตงโมที่ผ่าเป็นชิ้น ซึ่งมีลักษณะเป็นชิ้นแบ่งสี่ส่วนก็มี และมีรูปเหมือนเมล็ดแตงโมอยู่ที่ผ่าเป็นชิ้น ซึ่งมีเส้นผ่าศูนย์กลางของลูกแตงโมประมาณ 1.80 เมตร สาเหตุที่เรียกว่าปราสาทกุสุมาแล ซึ่งมีที่มาของรูปลักษณะเหมือนแตงโม ชาวบ้านได้พบเห็นจึงได้เรียกชื่อว่า ปราสาทกุสุมาแล ส่วนทางด้านของ เข็มทอง เทียงธรรม (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า หินศิลาแลงมีอยู่หลายก้อนดูเหมือนลูกแตงโม และลักษณะแตงโมผ่าเป็นชิ้นเป็นส่วน เหมือนคนผ่าแบ่งกันกิน และมีรูปเหมือนเมล็ดแตงโมอยู่ที่ผ่าเป็นชิ้น มีรูปลักษณะคล้ายแตงโม จึงเกิดมีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่า มีสามเณรรูปหนึ่งนามว่า สามเณรมิ จำพรรษาอยู่ที่วัดบ้านหวาย ในสมัยนั้นซึ่งท่านเป็นผู้มีอาคมแก่กล้าและเป็นผู้ผ่าแตงโมลูกนั้นด้วยคาถาอาคมของท่านออกเป็น 4 ซีก และนำไปตั้งไว้ประจำทั้ง 4 ทิศ ใน

ปัจจุบันปรากฏตั้งไว้ให้เห็นอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้มีอยู่ทางด้านหน้าของปราสาทค์กุสวณแดงจากการลงพื้นที่ พบว่า เป็นเพียงเรื่องเล่าสืบต่อมาจากบรรพบุรุษ ที่ใช้อาคมผ่าหินให้เป็น 4 ซีก

ภาพประกอบ 13 ฐานบัวประดับยอดปราสาทค์หรือยอดปราสาท
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2560)

ส่วนทางด้าน คำหอม ปัทบุรี (2560: สัมภาษณ์) กล่าวเพิ่มเติมว่า สิ่งที่ผู้คนได้พบเห็นมีลักษณะคล้ายลูกแตงโมที่ปรากฏว่าเป็น “ฐานบัวประดับยอดปราสาทค์หรือยอดปราสาท” โดยนำมาหินทรายมาแกะสลักเป็นฐานบัวประดับยอดปราสาทค์หรือยอดปราสาท (ภาพประกอบ 13) ซึ่งตกลงมาจากยอดปราสาทค์ทั้งสามหลัง ถ้าเรานำมาประกบเข้าด้วยกันจะมีลักษณะคล้ายแตงโม และบางชิ้นจะมีลักษณะเหมือนแตงโมผ่ากลางหรือแบ่งเป็นสี่ชิ้น ส่วนคำว่า “กุ” ภาษาอีสาน แปลว่า ปราสาทค์ หรือปราสาท ทางภาคอีสานจึงนิยมเรียกว่า ปราสาทค์กุ ส่วนคำว่า “สวน” ก็คงจะเชื่อมโยงกับแตงโม เพราะถ้ามีแตงโมก็ต้องมี “สวน” เป็นพื้นที่ทำการเกษตร เช่น สวนแตงโมหรือไร่แตงโม นำคำมาผสม ดังนี้ ปราสาทค์ + กุ + สวน + แตงโม โดยตัดคำว่า “โม” ตัดออกให้เหลือแต่ “แตง” นำมาผสมเข้าด้วยกันก็จะได้นามว่า “ปราสาทค์กุสวนแตง” จากการลงพื้นที่ พบว่า ฐานบัวประดับยอดปราสาทค์มีลักษณะคล้ายแตงโมเมื่อนำมาประกบเข้ากัน จึงมีที่มาของเรื่องเล่าว่าสามเณรได้ผ่าซีกด้วยอิทธิฤทธิ์หรือวิद्याคม แต่ความเป็นจริงคงไม่เป็นเช่นนั้นเพราะลักษณะเป็นชิ้นอยู่แล้ว และนำมาประกบเข้ากัน ในอดีตเรื่องเล่าที่ผ่านมามีการแต่งเติมเสริมให้คนอยากรู้อยากเห็นดึงดูดใจคนสนใจ คนส่วนใหญ่มองดูมีลักษณะคล้ายแตงโม แต่ความเป็นจริงสิ่งที่มองเห็นนั้น คือ ฐานบัวประดับยอดปราสาทค์ ซึ่งปรากฏว่ามีอยู่ให้เห็นปัจจุบัน

บ้านกุสวนแตง ตั้งชื่อตามปราสาทค์กุสวนแตง เพราะเป็นหมู่บ้านแรกที่มาอาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ ส่วน ประยูร ทำไธสง และกวี วารี (2559: สัมภาษณ์) กล่าวว่า ชาวบ้านที่มาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของปราสาทค์กุ ได้นำชื่อมาตั้งเป็นชื่อของหมู่บ้านนามว่า “บ้านกุสวนแตง” และได้มีการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านขึ้นในปี พ.ศ. 2475 โดยมีผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 9 คน

คือ 1) นายสีขู ปัญญาประดิษฐ์ 2) นายทอง เทียมโธสง 3) นายคง รอดโธสง 4) นายเกิด วีโธสง 5) นายเสริม งามสุข 6) นายจาก ทูลโธสง 7) นายสงัด ทูลโธสง 8) นายสุนนต์ วิสาธร 9) นายอดุลย์เดช วิสาธร ปัจจุบันเป็นกำนันตำบลกุ้งสวนแตง รวมมีประชากรชาย 399 คน ประชากรหญิง 417 คน รวมมีประชากรชายและหญิง 816 คน มีผู้อาศัยอยู่ 172 ครัวเรือน ในอดีตที่ผ่านมาหมู่บ้านกุ้งสวนแตงตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอพุทไธสง ต่อมาปี พ.ศ. 2535 ได้แบ่งเขตการปกครองเป็นอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ และได้แบ่งเขตการปกครองจาก ตำบลหนองแวง มาตั้งตำบลใหม่ได้นำมาว่า ตำบลกุ้งสวนแตง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ ในปี พ.ศ. 2540 จนถึงปัจจุบัน

ภาพประกอบ 14 ประตูโขงทางเข้าวัดกุ้งสวนแตง
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2560)

ประวัติบ้านดงยางและวัดกุ้งสวนแตง

ปราสาทกุ้งสวนแตง อดีตตั้งอยู่ในเขตพื้นที่บ้านดงยาง หมู่ที่ 2 ตำบลกุ้งสวนแตง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ นภัท กลางสวัสดิ์ (2560: สัมภาษณ์) กล่าวว่า บ้านดงยางเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่มีความสำคัญต่อปราสาทกุ้งสวนแตง เพราะในอดีตชาวบ้านได้ใช้เป็นสถานที่บำเพ็ญบุญหรือทำบุญ โดยอาศัยบริเวณพื้นที่ปราสาทกุ้งสวนแตง เป็นสถานที่ตั้งวัด แต่ปัจจุบันได้ย้ายออกไปตั้งทางทิศเหนือของปราสาทกุ้งสวนแตง โดยการจัดสรรของกรมศิลปากรที่ 12 จังหวัดนครราชสีมา เพราะว่าวัดจะตั้งอยู่ในเขตโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนเป็นของกรมศิลปากรไม่ได้ จึงจำเป็นต้องย้ายออกไป และได้ตั้งชื่อว่า “วัดกุ้งสวนแตง” (ภาพประกอบ 14) ถือเป็นวัดประจำบ้านดงยาง ปัจจุบันอยู่ในเขตรับผิดชอบการปกครองของพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านใหม่ไชยพจน์ โดยมีรักษาการเจ้าอาวาสในปัจจุบันนามว่า พระวัลลภ ปากาโร ส่วนประวัติของบ้านดงยาง สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2475 โดยการย้ายถิ่นฐานมาจากบ้านหนองแวง ตำบลหนองแวง มาตั้งถิ่นฐานทำการเกษตรเพราะเห็นเป็นพื้นที่เหมาะสม

ในการทำเกษตรหรือทำนา จึงได้ย้ายถิ่นฐานเดิมมาตั้งในพื้นที่บ้านดงยางจนถึงปัจจุบัน ครั้งแรกมาอยู่จำนวน 2-3 ครอบครัว โดยการนำของ นายอ้าย มากพูล และนายโคขุย มากพูล ต่อมาได้ย้ายเข้ามามากขึ้น จึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านขึ้นนามว่า บ้านดอนยาง ตำบลหนองแวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ มีผู้ใหญ่บ้านคนแรกนามว่า นายสา วรสีหะ ต่อมาได้รับการแต่งตั้งเป็นกำนันตำบลหนองแวง

ที่มาของชื่อว่า “บ้านดอนยาง” เพราะว่าอาณาบริเวณที่ตั้งหมู่บ้านมีต้นยางนาขึ้นเป็นจำนวนมาก มีแต่ต้นใหญ่ๆ ขนาดสองถึงสามคนโอบไม่รอบก็มี แต่ชาวบ้านเรียกสั้นๆ ว่า ต้นยาง ปัจจุบันไม่มีให้เห็นแล้ว ส่วนคำว่า “ดอน” คนท้องถิ่นอีสานเรียกพื้นที่ที่เป็นเนินดินสูงมีป่าไม้ขึ้นเต็มนิยมเรียกว่า ดอน เช่น ดอนปู่ตา หรือดอนหัวนา เป็นต้น นำทั้งสองความหมายมารวมกัน คือ ดอน + ต้นยาง แต่ตัดคำว่า ต้นออก จึงเรียกว่า “ดอนยาง” ต่อมาในปี พ.ศ. 2535 ได้แบ่งเขตการปกครองขึ้นใหม่ ทางกรมจึงเห็นสมควรที่จะตั้งชื่อใหม่ว่า บ้านดงยาง ตำบลหนองแวง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ เหตุที่ได้ชื่อใหม่นี้เพราะอาณาบริเวณนั้นในอดีตมีต้นยางนาขึ้นอยู่เต็มพื้นที่อย่างหนาแน่นน่าจะเลือกตามศัพท์เรียกว่า ดง คือไม้ชนิดเดียวเกิดอยู่หนาแน่น ตามคานิยามของกรมจึงสมควรที่จะได้ชื่อใหม่ว่า บ้านดงยาง ปัจจุบันหน่วยราชการนำต้นยางนาให้ชาวบ้านปลูกที่ป่าชุมชนบ้านดงยาง อยู่ไม่ไกลหมู่บ้านนัก เพื่ออนุรักษ์ต้นยางนาให้เกิดมีเหมือนในอดีตที่ผ่านมา และส่วนหนึ่งชาวบ้านได้นำไปปลูกตามหัวไร่ปลายนา ในครั้งอดีตจนถึงปัจจุบันมีผู้ใหญ่บ้านรวม 5 คน คือ 1) นายสา วรสีหะ 2) นายพร วิสาธร 3) นายหนู เทียงธรรม 4) นายอ้ายเดช โคบุตร 5) นายนภัท กลางสวัสดิ์ ปัจจุบันเป็นผู้ใหญ่บ้านตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 และมีผู้อาศัยอยู่ จำนวน 85 ครัวเรือน มีประชากรรวม 340 คน โดยเป็นชาย 188 คน หญิง 152 คน มีอาชีพทำการเกษตรหรือทำนาเป็นส่วนใหญ่ ปัจจุบันผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านดงยาง คอยสอดส่องดูแลปราศรัยกุสวณแดง โดยรับมอบหมายจากเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรให้ช่วยดูแลเขตพื้นที่ปราศรัยกุสวณแดง เพื่อแจ้งเหตุต่างๆ ภายในเขตพื้นที่ของปราศรัยกุสวณแดง เช่น เกิดพายุฝนมีเหตุทำให้ต้นไม้หักล้ม อาจเป็นเหตุทำให้โบราณสถานเสียหายได้ จำเป็นจะต้องมีคนคอยเป็นหูเป็นตาแทนกรมศิลปากร หากมีเหตุต้องรีบแจ้งให้ทางกรมศิลปากรทราบโดยด่วน ปัจจุบันทางกรมศิลปากรร่วมประชุมพนักงาน ทางด้านผู้ใหญ่บ้านดงยางได้รับเชิญเข้าประชุมและแสดงความคิดเห็นร่วมด้วยเสมอ และทางด้านกรมศิลปากรได้ว่าจ้าง นางคำหอม ปัทธูรี ชาวบ้านดงยางเป็นลูกจ้างของกรมศิลปากรที่ 12 นครราชสีมา เพื่อทำความสะอาดดูแลสภาพโดยทั่วไปของปราศรัยกุสวณแดงในปัจจุบัน

อดีตการสร้างวัดกุสวณแดง นภัท กลางสวัสดิ์ (2560: สัมภาษณ์) กล่าวว่า ในอดีตที่ผ่านมาบรรพบุรุษหรือผู้อาวุโสประจำหมู่บ้านท่านเล่าให้ฟังว่า ประมาณปี พ.ศ. 2490 ได้มีพระธุดงค์ชื่อว่า “หลวงพ่อไซ” ได้เดินทางมาพักอาศัยอยู่จำพรรษาในพื้นที่ปราศรัยกุสวณแดง จึงได้สร้างกุฏิหลังเล็กเป็นที่อยู่จำพรรษาด้านหน้าปราศรัยกุสวณแดง เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างวัดในพื้นที่ปราศรัยกุสวณแดง และท่านอยู่จำพรรษาจนจบงานท่านได้มรณภาพ เมื่อปี พ.ศ. 2500 ต่อมาได้มี หลวงพ่อหุย ก็ได้มาอยู่จำพรรษาได้มีการสร้างกุฏิและสร้างศาลาเพื่อประกอบกิจทางพระศาสนา อยู่ด้านหน้าปราศรัยกุสวณแดง 1 หลัง เป็นการช่วยดูแลรักษาวัตถุโบราณร่วมด้วย เพราะสมัยนั้นมีการลักลอบขุดสมบัติเพื่อนำวัตถุโบราณไปขายให้กับพ่อค้าคนกลางนำออกไปขายต่างประเทศ ด้วยเหตุนี้พระภิกษุและชาวบ้าน จึงได้ช่วยกันดูแลรักษาเป็นหูเป็นตาให้กับทางกรมศิลปากร ถึงกระนั้นก็มีคนมาลักลอบขุดอยู่เลื้อยมาเวลาที่พระท่านไม่อยู่ บางชิ้นเขาเอาไปไม่ได้ก็จะนำมารักษาไว้ที่ศาลาหรือฝั่งโขงศาลา

นั่นเอง ส่วนทางด้านของ บานเย็น คำหมื่น (2561: สัมภาษณ์) กล่าวเสริมว่า ในสมัยที่พ่อหนู เที่ยงธรรม ท่านเป็นผู้ใหญ่บ้าน มีขโมยลักลอบขุดโบราณวัตถุที่ปราสาทกุสวณแดง ท่านได้ไปดูก็พบหินทรายแกะสลักรูปทรงสามเหลี่ยมสวยงามมาก ท่านบอกว่าขโมยลากไปเป็นทางยาวคงเอาไปไม่ได้เพราะหนักมาก พ่อจึงได้นำมาฝังดินไว้ได้ยิ่งข้าวไม่ทราบว่ขโมยมันรู้ได้อย่างไร ช่วงเวลาไม่มีคนอยู่บ้านขโมยมาลักขุดเอาไป จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่กรมศิลปากรได้นำวัตถุโบราณที่ขุดค้นพบ ไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขอนแก่น และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร กรุงเทพฯ เพื่อป้องกันการลักขโมยวัตถุโบราณขายออกนอกประเทศเหมือนอย่างที่ผ่านมา ส่วนทางด้าน นภัทร กลางสวัสดิ์ (2560: สัมภาษณ์) กล่าวว่า ต่อมาในปี พ.ศ. 2516 หลวงพ่อบุญตา อยู่จำพรรษา ทางกรมศิลปากรเห็นว่าวัดอยู่ภายในบริเวณพื้นที่โบราณสถาน จึงเห็นสมควรที่จะย้ายออกจากเขตพื้นที่โบราณสถาน บรรดาชาวบ้านและเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร ได้ช่วยกันระดมทุนย้ายวัดออกไปไว้ที่ด้านตะวันตกของปราสาทกุสวณแดง อยู่ด้านหลังแต่ก็อยู่ในอาณาบริเวณปราสาทกุสวณแดง ต่อมาได้ย้ายออกจากบริเวณด้านหลังปราสาทกุสวณแดง ไปทางทิศเหนือโดยการจัดสรรพื้นที่แบ่งให้ตั้งวัด โดยเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร มีเขตรั้วติดกับปราสาทกุสวณแดง ชื่อว่า วัดกุสวณแดง บ้านดงยาง ตำบลกุสวณแดง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

กุฎาชี

กุฎาชี ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 บ้านกุฎาชี ตำบลหนองเอื้อง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นศาสนสถานทางพระพุทธศาสนา มหายาน ก่อด้วยหินศิลาแลงและหินทราย แผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางทิศตะวันออก เป็นโบราณสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่สามารถบ่งบอกถึงอารยธรรมขอมโบราณที่มีความเจริญรุ่งเรือง ได้แก่อำนาจการปกครองมาสู่เขตพื้นที่ภาคอีสานของประเทศไทย

ประวัติศาสตร์โบราณคดีกุฎาชี

กุฎาชี มีประวัติศาสตร์ทางโบราณคดีที่น่าสนใจ ซึ่งเป็นศาสนสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งของพระพุทธศาสนา มหายาน มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 18 เรียกว่า อโรคยาศาล หรือสถานพยาบาล หนึ่งในจำนวน 102 แห่ง ที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 แห่งอาณาจักรขอมทรงโปรดให้สร้างขึ้นตามหัวเมืองต่างๆ ทั่วราชอาณาจักร ในบริเวณประเทศไทย ค้นพบอโรคยาศาลอย่างน้อย 31 แห่งกระจายอยู่ทั่วไปในเขตภาคอีสาน นวพรรณ ภัทรมูล (2551) ได้กล่าวว่า พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงสืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์มหิธรปุระ พระองค์ทรงขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 1724 อภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงชัยราชเทวี แต่พระนางสวรรคตเมื่อพระชนม์มัยยังน้อย พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ จึงทรงอภิเษกสมรสกับพระนางอินทรเทวี เป็นพระพี่นางของพระนางชัยราชเทวี และพระนางอินทรเทวีทรงมีความรอบรู้ในปรัชญาและทรงนับถือพระพุทธศาสนา มหายาน พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ก็ทรงนับถือตามพระนางอินทรเทวี ผู้เป็นพระชายาของพระองค์ และพระองค์ทรงมีพระเมตตาต่ออาณาประชาราษฎร์เป็นอย่างยิ่ง ทรงโปรดให้สร้างสิ่งอันเป็นสาธารณประโยชน์ต่อประชาชนเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ทรงโปรดให้สร้างสถานพยาบาลหรืออโรคยาศาล จำนวน 102 แห่ง ทั่วทั้งราชอาณาจักร เพื่อเป็นที่รักษาคนป่วย อีกทั้งยังพระราชทานข้าวของเครื่องใช้ตลอดจนยารักษาโรคอันมาก อโรคยาศาล

เป็นสถานพยาบาลที่สร้างขึ้นตามรายการของอาณาจักรขอมในสมัยพระนคร เชื่อมกับปราสาทนครธม และปราสาทหินอื่นๆ

พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้แผ่พระราชอำนาจไปถึงสถานที่ใดก็จะสร้างปราสาทหินเอาไว้ มีลักษณะโดดเด่นที่เป็นโครงสร้างของอโรคยาศาล มีแผนผังและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ทรงสมัย สุทธิธรรม (2558) กล่าวว่า อโรคยาศาล มีองค์ประกอบ ดังนี้ คือ 1) ปรารงค์ประธาน จะมีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมมีปรารงค์รูปทรงพุ่มมีมุขยื่นออกไปด้านนอกเล็กน้อย ซึ่งมักจะหันหน้าออกไปทางทิศตะวันออกเสมอ ช่องหน้าต่างของปรารงค์เจาะหรือไม่เจาะก็ได้ องค์ประธานอาจเรียกว่า สุตตาลัย ตั้งอยู่ในตำแหน่งกึ่งกลางของบริเวณกำแพงแก้วรูปสี่เหลี่ยมที่ล้อมปรารงค์ 2) บรรณาลัย คืออาคารที่สร้างด้วยศิลาแลง จะตั้งอยู่ทางมุมด้านหน้าทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ภายในกำแพงแก้วบริเวณใกล้กับโคปุระ (ด้านหน้าของปรารงค์ประธาน) หันไปทางทิศตะวันตก (หน้าประตูทางเข้าไปสู่ตัวปรารงค์ประธาน) เป็นที่เก็บคัมภีร์ทางศาสนาหรือใช้เป็นที่เก็บสิ่งของที่สำคัญในการประกอบพิธีกรรม ส่วนใหญ่จะก่อสร้างด้วยศิลาแลงที่มีประตูเข้าออกทางเดียว บางแห่งประดิษฐานรูปเคารพเอาไว้ภายใน 3) ชุมโคปุระ เป็นชื่อเฉพาะที่ใช้เรียกชุมประตูกำแพงทางเข้า-ออก ส่วนใหญ่สร้างขึ้นชุมเดียวทางด้านทิศตะวันออก ระหว่างกึ่งกลางกำแพงแก้วด้านทิศตะวันออกของอโรคยาศาล 4) กำแพงแก้ว สร้างขึ้นรอบอโรคยาศาล โดยมีช่องประตูทางเข้าสู่ภายในทางด้านทิศตะวันออก การเจาะประตูทางเดินเข้าสู่ปราสาทประธานสร้างขึ้นใหญ่โตเป็นที่ประดิษฐานรูปเคารพด้วยแล้วแต่ขนาดของบริเวณอโรคยาศาล 5) สระน้ำ หรือเรียกว่า บารายขนาดเล็ก บริเวณโรงพยาบาลหรือ อโรคยาศาล มีการขุดสระน้ำเอาไว้รอบกำแพงแก้ว บริเวณทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ สร้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขุดลึกลงไปแล้วกรูขอบสระด้วยศิลาแลงสี่ด้าน สำหรับเก็บน้ำไว้ใช้ในการประกอบพิธีกรรมและกิจกรรมต่างๆ ของอโรคยาศาล จากการลงพื้นที่ศึกษา พบว่า กู่ฤๅษี มีลักษณะตามที่ได้ระบุไว้รวมจำนวนทั้ง 5 องค์ประกอบ ตามที่กล่าวมาจึงทำให้ทราบว่า โบราณสถานแห่งนี้ เป็นอโรคยาศาล ในยุคสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ที่ทรงสร้างขึ้นเป็นหนึ่งในจำนวน 102 แห่ง ซึ่งปรากฏอยู่ในพื้นที่ประเทศไทยทางภาคตะวันออกและภาคอีสานค้นพบ จำนวน 31 แห่ง

ประวัติความเป็นมา กู่ฤๅษี

บริบทพื้นที่ กู่ฤๅษี (ภาพประกอบ 15) เป็นโบราณสถาน หันหน้าไปทางทิศตะวันออก สร้างในยุคสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เรียกว่า อโรคยาศาลหรือสถานพยาบาล มีโครงสร้างที่ประกอบด้วย คือ 1) ปรารงค์ประธาน 2) ชุมโคปุระ 3) บรรณาลัย 4) กำแพงแก้ว 5) บาราย หรือสระน้ำ ปัจจุบัน กู่ฤๅษีมีสภาพเดิมๆ ที่ยังไม่ได้ขุดแต่งร่องความหวังจากกรมศิลปากรที่จะมาบูรณะปรับปรุงขุดแต่งให้ได้เป็นรูปเป็นร่างน่าชมกว่าปัจจุบัน ถือเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่ง เขย ศิริวิทยากุล (2560: สัมภาษณ์) อธิบายพื้นที่ กู่ฤๅษี ดังนี้ คือ

ภาพประกอบ 15 บริเวณพื้นที่กู่ฤๅษี
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2560)

ภาพประกอบ 16 ปรากฏการณ์ที่กู่ฤๅษี
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2560)

1. ปรากฏการณ์ (ภาพประกอบ 16) อดีตองค์ปรากฏการณ์จะเป็นชุ่มเต็ม มีความสมบูรณ์และสวยงามมากกว่าปัจจุบันที่พังลงมาหมดแล้ว เหลือให้เห็นการจัดกระจายชาวบ้านจึงได้เอามาวางเรียงรายเป็นพื้นล้อมรอบองค์ปรากฏการณ์อย่างเป็นระเบียบที่เห็นในปัจจุบัน เพื่อให้พระนั่งฉันภัตตาหารและบรรดาชาวบ้านก็นั่งด้านหน้า และใช้ประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนาในสมัยที่ยังไม่ได้แยกวัดออกจากกู่ฤๅษี พระภิกษุสงฆ์ใช้บริเวณพื้นที่กู่ฤๅษี จัดเป็นสถานที่ประกอบกิจการ

ศาสนา ลักษณะขององค์ปราสาทประธาน มีทางเข้าด้านเดียว คือ ทางด้านหน้าอยู่ทางทิศตะวันออกขององค์ปราสาทประธาน และมีประตูหลอก 3 ด้าน พอให้เห็นเป็นรูปร่างในปัจจุบัน

ภาพประกอบ 17 กำแพงแก้ว
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2560)

2. กำแพงแก้ว (ภาพประกอบ 17) คือ นำหินศิลาแลงที่แกะสลักเป็นรูปทรงกำแพงแก้วนำมาวางโดยรอบปราสาทประธาน ความสูงประมาณ 1.20–1.50 เมตร มีซุ้มประตูทางเข้าทางเดียว เรียกว่า ซุ้มโคปุระ วางเป็นแถวเป็นแนวอย่างเป็นระเบียบ และมีแนวหินศิลาที่แกะเป็นแนวยาวดูเหมือนลายมีรูปทรงเล็กน้อยเป็นบางช่วงมีบางช่วงไม่มี อาจมีการนำมาตกแต่งของชาวบ้านลักษณะคนนำมาวางให้เป็นแถวดูพอรู้ว่าเป็นกำแพงแต่ไม่ใช่ของเดิมทั้งหมด เพราะของเดิมมีลักษณะเหมือนเอวขันของโบสถ์ ที่เราเห็นได้ทั่วไปในปัจจุบัน แต่กำแพงแก้วของกุฎีคงจะมีการตกแต่ง ในสมัยก่อนนั้นมีพระองค์หนึ่งชื่อว่าพระอาจารย์น้อย (ไม่ทราบฉายา) อายุประมาณ 30 ปี และมีอายุพรรษา 8 พรรษา (ท่านบวชเป็นพระภิกษุได้ 8 ปี) ท่านเป็นพระอยู่ทางภาคเหนือได้เดินธุดงค์มาพักอาศัยอยู่ที่กุฎี ประมาณปี พ.ศ. 2498 ได้จำพรรษาอยู่ที่กุฎี ประมาณ 10 ปี ในขณะที่ท่านมาจำพรรษาอยู่ ได้นำพาชาวบ้านมาบูรณะทำความสะอาดอาณาบริเวณกุฎี และได้มีการตกแต่งพอให้เห็นเป็นรูปเป็นร่างกำแพงแก้ว โดยเอาหินมาเรียงเป็นกำแพงให้เห็นได้ในปัจจุบัน

3. ซุ้มโคปุระหรือซุ้มประตูทางเข้าออกกำแพง (ภาพประกอบ 18) จะมีหินศิลาแลงได้พังทับถมและมีต้นไม้ขึ้นอยู่ 2–3 ต้น จึงทำให้ซุ้มประตูพังก็เป็นได้ ซึ่งถ้าจะทำการบูรณะก็จะทำให้น่าดูน่าชมปัจจุบันจึงต้องรองบประมาณจากกรมศิลปากรที่ เข้ามาบูรณะตกแต่งไว้ให้ผู้คนได้ดูได้ชมโบราณสถานที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เพื่อยังประโยชน์คนรุ่นต่อไปได้ศึกษาหาความรู้ต่อไป ซุ้มโคปุระหรือซุ้มประตูทางเข้าถ้าอยู่ด้านในมองดูจะเห็นเป็นรูปทรงการวางหินศิลาแลงรูปแบบกำแพงขึ้นมาทั้งสองข้าง และมีลักษณะเป็นช่องทางเดินระยะสัก 3–4 เมตร กว้างประมาณ 1.50 - 1.80 เมตร มีช่องทางเดินเข้าไปแต่ทางเข้าได้เอาหินศิลาแลงตั้งเรียงปิดกั้นไว้ คงจะเป็นชาวบ้านเอามา

ตั้งเรียงไว้ในสมัยที่ของพระอาจารย์น้อย ท่านมาจำพรรษาอยู่ และมีการตกแต่งบางส่วนขึ้นต่อมาร
ศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน แล้วจึงได้ย้ายวัดออกไปอยู่นอกเขตพื้นที่โบราณสถาน อยู่
ตรงข้ามถนนด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของกุฎีที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน

ภาพประกอบ 18 ซุ้มโคปุระหรือซุ้มประตูทางเข้าออกกำแพงของกุฎี
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2560)

ภาพประกอบ 19 บรรณาลัย
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2560)

4. บรรณาลัย (ภาพประกอบ 19) เป็นอาคารสร้างด้วยหินศิลาแลง อยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ ทรงสมัย สุทธิธรรม (2558) กล่าวว่า บรรณาลัยเป็นอาคารตั้งอยู่ภายในกำแพงแก้วใกล้กับโคปุระ เรียกว่า บรรณาลัย ใช้เก็บสิ่งของหรือประกอบพิธีกรรม หันหน้าไปทางทิศตะวันตก มีประตูเข้าทางเดียว ปัจจุบันเหลือเพียงรูปทรงกำแพงสูงประมาณ 2.00- 2.50 เมตร ด้านยาว 4-5 เมตร ด้านบนของกำแพงมีลายเหมือนลายบัวรูปลักษณะน่าชม หากไม่สังเกตก็อาจจะไม่รับรู้ความหมายของสิ่งนี้ว่าสร้างเพื่ออะไร ชาวบ้านเองยังไม่รู้ว่านี่เป็นบรรณาลัย จึงถือเป็นแหล่งไว้ศึกษาหาความรู้ ส่วนชาวบ้านมีคติความเชื่อแต่สิ่งลึกลับหรือความศักดิ์สิทธิ์เท่านั้น ควรรู้ความหมายแต่ละอย่างด้วย จึงสมควรยิ่งในปัจจุบันหากมีนักท่องเที่ยวมาชม จะได้บรรยายได้ถูกต้องตามความเป็นจริง และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นความเชื่อเป็นตัวเชื่อมดึงดูดเป็นอย่างดีเป็นที่นิยมในปัจจุบัน

5. สระน้ำหรือบารายขนาดเล็ก (ภาพประกอบ 20) อยู่ในบริเวณพื้นที่ของอโรคยาศาล มีการขุดสระน้ำเอาไว้นอกกำแพงแก้ว อยู่ทางมุมด้านหน้าทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ความกว้างและความยาว ประมาณ 12 x12 เมตร มีความลึกพอประมาณและมีหินศิลาแลงเรียงเป็นแนวเอียงตามรูปสระหรือกรูทั้งสี่ด้านตลอดถึงกันบ่อ เพื่อป้องกันดินพังถือว่าเป็นภูมิปัญญาของคนโบราณ ถือว่าเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ คนสมัยโบราณสร้างสิ่งใดสิ่งหนึ่งย่อมจะมีความหมายในตัวเสมอ สร้างเพื่อกักเก็บน้ำไว้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ในอดีตคนอีสานอาจจะเอาแนวคิดนี้มาใช้ มีการขุดบ่อน้ำกว้าง 5-6 เมตร ขุดไว้เป็นน้ำดื่มและน้ำใช้ เพราะสมัยอดีตมีการขาดแคลนน้ำจำเป็นจะต้องขุดไว้ โดยนำไม้ลำต้นใหญ่พอควรตัดให้ได้ประมาณเท่าบ่อน้ำทำเป็นแนวกันดินพังลงไป (คนอีสานเรียกว่า ช่าง) บางบ่อลึกมากจนน้ำใต้ดินออกเพื่อใช้ในหน้าแล้งได้ เป็นแนวคิดหรือภูมิปัญญาชาวบ้านที่ทำขึ้น แต่ปัจจุบันไม่มีให้เห็นแล้วเพราะมีการขุดสระ ขุดลอกหนองลอกคลองของรัฐบาลได้เข้ามาช่วยเหลือ จึงเหลือเพียงความทรงจำไว้เท่านั้น

ภาพประกอบ 20 สระน้ำหรือบารายขนาดเล็ก
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2560)

ประวัติบ้านกู่ฤๅษี

กู่ฤๅษี ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่การปกครองของหมู่บ้านกู่ฤๅษี โดยชุมชนชาวบ้านมีส่วนสำคัญหรือเป็นกำลังสำคัญคอยช่วยกันดูแลรักษาโบราณสถานแห่งนี้ เพราะอยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 100 กว่าเมตร เจริญ เทศไธสง (2560: สัมภาษณ์) กล่าวว่า ชุมชนชาวบ้านกู่ฤๅษี ได้อพยพแสวงหาพื้นที่ทำการเกษตรหรือทำนา จากถิ่นฐานเดิมแถบแม่น้ำลำสาครยาม เมื่อปี พ.ศ. 2314 จากอดีตจนถึงปัจจุบันรวมประมาณ 245 ปี โดยมีผู้นำเป็นหัวหน้า คือ 1) พ่อใหญ่ตุ่น แม่ใหญ่จันทร์ เทศไธสง 2) พ่อใหญ่คง แม่ใหญ่อยู่ เทศไธสง 3) พ่อใหญ่แหยม เทศไธสง 4) พ่อใหญ่สูง แม่ใหญ่จ้อย เทศไธสง 5) พ่อโม้ เทศไธสง เป็นผู้มาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนเป็นครั้งแรก และมีผู้ที่อพยพมาจากถิ่นฐานอื่นร่วมด้วย คือ บ้านครบุรี และบ้านหนองไม้ตาย จากเขตพื้นที่โคราช หรือนครราชสีมา ได้เข้ามาอยู่อาศัยร่วมด้วยจึงได้เกิดเป็นหมู่บ้านขึ้นมา มีการแต่งตั้งผู้ปกครองหมู่บ้านขึ้นเรียกว่า ผู้ใหญ่บ้าน โดยการประชุมลงมติคัดสรรเอาคนในหมู่บ้านเป็นคนนำเคารพเชื่อถือได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน และมีการตั้งชื่อหมู่บ้านนามว่า บ้านกู่ฤๅษี (ภาพประกอบ 42) โดยเอาชื่อของกู่ฤๅษีมาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ติดกับหมู่บ้านนั่นเอง ผู้ใหญ่บ้านกู่ฤๅษี รวมทั้งหมดจำนวน 12 คน คือ 1. นายโม้ เทศไธสง 2. นายป้อม เทียนไธสง 3. นายอินทร์ ทาไธสง 4. นายโป้ วุฒิไธสง 5. นายโสม พูนไธสง 6. นายเป้ วุฒิไธสง (รับเรียกสมัยที่ 2) 7. นายดี โสม้งนอก 8. นายสด วุฒิไธสง 9. นายเชียม เทิงไธสง 10. นายแหลม โสม้งนอก 11. นายแหลม โสม้งนอก (สมัยที่ 2) 12. นายเจริญ เทศไธสงเป็นผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน บ้านกู่ฤๅษี ในอดีตอยู่ในพื้นที่ตำบลทองหลาง ในปี พ.ศ. 2530 ได้แยกออกมาเป็นตำบลหนองเอื้อง ปัจจุบันตั้งอยู่ในพื้นที่ บ้านกู่ฤๅษี หมู่ 4 ตำบลหนองเอื้อง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ มีผู้อยู่อาศัย 117 ครัวเรือน ประชากรชาย จำนวน 256 คน ประชากรหญิง 256 คน จำนวนประชากรทั้งสิ้น 512 คน ชาวบ้านส่วนใหญ่พูดภาษาไทยอีสาน นับถือศาสนาพุทธ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีลำน้ำแอกและลำน้ำสะเทตไหลผ่าน อาชีพหลักส่วนใหญ่คือ ทำนา ทอผ้า เครื่องจักสาน ปลูกผัก ค้าขาย และรับจ้างทั่วไป ในสมัยอดีตอยู่ในเขตพื้นที่การปกครองของตำบลทองหลาง ต่อมาประมาณในปี พ.ศ. 2530 แบ่งเขตการปกครองออกมาเป็นตำบลหนองเอื้อง ในปัจจุบันหมู่บ้านกู่ฤๅษีตั้งอยู่ หมู่ที่ 4 ตำบลหนองเอื้อง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ ชาวบ้านส่วนใหญ่พูดภาษาไทยอีสาน นับถือศาสนาพุทธ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีลำน้ำแอก และลำน้ำสะเทตไหลผ่าน อาชีพหลักส่วนใหญ่คือ ทำนา อาชีพเสริม คือ ทอผ้า เครื่องจักสาน ปลูกผัก ค้าขาย และรับจ้างทั่วไป ชาวบ้านกู่ฤๅษีให้ความสำคัญต่อกู่ฤๅษี ซึ่งมีคติความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพยำเกรงต่อผู้คน และชาวบ้านพร้อมด้วยคอยดูแลปกป้องรักษาแทนเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ประวัติวัดกู่ฤๅษี

อดีตวัดกู่ฤๅษี ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่กู่ฤๅษี ต่อมาทางกรมศิลปากรที่ 12 จังหวัดนครราชสีมา ได้มาขึ้นทะเบียนโบราณสถานเพิ่มเติม โดยมีการปักเขตพื้นที่ชัดเจนในของกู่ฤๅษี ในปี พ.ศ. 2525 มีความจำเป็นจะต้องย้ายวัดออกจากกู่ฤๅษี คำเตียง ทุยไธสง (2560: สัมภาษณ์) กล่าวว่า ได้มีผู้ศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา คือ นายอำคา ทุยไธสง (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) ชาวบ้านโคกจิกได้ถวายที่สร้างสำนักสงฆ์หรือที่พักสงฆ์ จำนวน 2 ไร่ ได้ตั้งชื่อว่า วัดกู่ฤๅษี โดยได้ย้ายออกจากกู่ฤๅษีมาตั้งอยู่ทางด้านหน้าทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีถนนตัดผ่านตรงข้ามกับกู่ฤๅษี มีเจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนัก

ผ่านมา จำนวน 3 รูป คือ 1) หลวงพ่อแก้ว 2) หลวงพ่อหัด 3) หลวงพ่อหนา ทั้งสามรูปได้มรณภาพแล้ว ปัจจุบันวัดกุฎีชัย ได้กลายเป็นวัดร้างเพราะว่าตั้งแต่พระทั้ง 3 รูป ได้มรณภาพลงจึงทำให้ไม่มีพระรูปใดมาอยู่อีกเลย คงจะเห็นว่าพระรูปใดมาอยู่ก็มรณภาพ ด้วยเหตุนี้จึงไม่มีพระรูปใดกล้าเข้ามาอยู่หรืออาจเป็นเพราะว่าพระทั้ง 3 รูป ท่านมาอยู่วัดกุฎีชัย ท่านชอบเล่นไสยศาสตร์ คือ ท่านมีคาถาวิชาอาคมหรือวิทยาคม เป็นดาบสองคมของบุคคลที่เล่นไสยศาสตร์ อาจแพ้อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของกุฎีชัย เป็นเหตุทำให้เสียชีวิตลงเป็นการสันนิษฐานเอาเท่านั้น แต่อีกอย่างพระทั้ง 3 รูป ท่านมีอายุมากด้วยวัยชราทำให้มรณภาพลงก็เป็นได้ เพราะท่านมีอายุประมาณ 60-70 ปี จะว่ากันตามความเป็นจริงคงเป็นเพราะว่าท่านอายุมากร่างกายก็ย่อมจะร่วงโรยตามกาลเวลา ไม่มีอะไรที่จะอยู่ได้ตลอดกาลทุกคนในโลกตกอยู่ในกฎของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ทุกขัง ความทุกข์ของสภาพร่างกายที่ร่วงโรย อนัตตา ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนบังคับให้ไม่เกิด แก่ เจ็บ และตาย ก็ไม่ได้จำต้องเป็นไปตามกฎของไตรลักษณ์ ดังนั้น วัดจึงไม่มีพระมาอยู่จำพรรษาประมาณ 7-8 ปี ถึงปัจจุบัน

ดังนั้น ชาวบ้านในชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านกุฎีชัย ได้ให้ความสำคัญต่อ วัดกุฎีชัย เพราะเป็นจุดเริ่มต้นที่ทางด้านพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำทางด้านศาสนา ได้เข้ามาพัฒนาบูรณะกุฎีชัย ในเบื้องต้นที่เห็นในปัจจุบัน ถึงแม้ว่าจะได้ย้ายวัดออกจากกุฎีชัย ชาวบ้านก็ให้ความสำคัญและให้ความสำคัญเช่นเคยที่มีมาแต่เก่าก่อน ส่วนกุฎีชัย ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นมีความเชื่อถือว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่เคารพยำเกรงต่อชาวบ้านในชุมชนและผู้คนที่ผ่านไปผ่านมาที่ได้พบเห็น พร้อมด้วยนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมศึกษาเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของโบราณสถานของกุฎีชัย ส่วนชาวบ้านกุฎีชัย ได้ช่วยดูแลปกป้องรักษาโบราณสถานของกุฎีชัย ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

พระพุฒาจารย์

พระพุฒาจารย์ เป็นพระพุทธรูปโบราณที่ประดิษฐานในพระอุโบสถ วัดสระจันทร์ ตำบลหนองเยือง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ พุทธลักษณะไม่เหมือนในยุคสมัยใด เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นแบบโบราณซึ่งมีกรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูป ในอดีตนิยมนำวัตถุมงคลมาบรรจุไว้ในฐานหรือสร้างองค์พระพุทธรูป ซึ่งทำให้เกิดอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์บันดาลให้ประสบความสำเร็จต่อผู้คนที่มาบนบานหรือขอพรได้ ทำให้เกิดศรัทธาความเชื่อของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นที่เคารพศรัทธาต่อผู้คนที่มาในชุมชนท้องถิ่น

ประวัติความเป็นมาของพระพุฒาจารย์

พระพุฒาจารย์ (ภาพประกอบ 21) ทรงประดิษฐานพระอุโบสถวัดสระจันทร์ ถือเป็นพระพุทธรูปโบราณที่ทรงคุณค่าทางด้านจิตใจของชุมชนท้องถิ่น เป็นโบราณวัตถุในเชิงลักษณะของพุทธศิลป์ เป็นศิลปะการสร้างแบบโบราณ คำเดียว หุยไธสง (2560: สัมภาษณ์) กล่าวว่า พระพุฒาจารย์ สร้างขึ้นในราวปี พ.ศ. 2451 รวมอายุได้ 110 ปี โดยมีประธานผู้อุปถัมภ์ในการก่อสร้างคือ นายตาแสง ทาไธสง ซึ่งเป็นผู้นำพาชาวบ้านสร้างขึ้น โดยมีพระอธิการเอี้ยง ซึ่งเป็นเจ้าอาวาส เป็นผู้ควบคุมดูแลการก่อสร้างขึ้นจนแล้วเสร็จ ต่อมาได้ลาสิกขาออกมาแต่งงานกับบุตรสาวของนายตาแสง ทาไธสง โดยนายคำเตย หุยไธสง ยืนยันว่าได้รับการเล่าสืบต่อจากญาติผู้ใหญ่ที่ได้เสียชีวิตแล้ว คือ พ่อใหญ่คง ในอดีตท่านบวชเป็นสามเณรร่วมสมัยกับพระอธิการเอี้ยง ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสในสมัยนั้น

และได้ร่วมในการก่อสร้างพระพุทธรูป ต่อมาสามแฉกรคงได้อุปสมบทเป็น “พระภิกษุคง” ได้สึกออกมาอยู่ทางโลกแต่งงานมีครอบครัวและมีลูกหลานจวบจนอายุของพ่อใหญ่คง 101 ปี ได้เสียชีวิตลงประมาณ 10 กว่าปีที่ผ่านมา ถือว่าเป็นข้อมูลที่มีหลักฐานอ้างอิงจากตัวบุคคล เป็นที่เชื่อถือได้ว่าพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นซึ่งมีชื่อว่า “พระพุฒาจารย์” สร้างจริงในปี พ.ศ. 2451 เป็นพระพุทธรูปโบราณองค์หนึ่งอายุรวมได้หนึ่งศตวรรษ คือ 100 ปี ตามหลักฐานการอ้างอิงถึงพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2552 ให้ความหมาย คำว่า โบราณวัตถุ หมายถึง “สิ่งของที่เป็นโบราณที่เคลื่อนที่ได้ เช่น พระพุทธรูป เทวรูป ศิลากาจิกร อายุเก่าแก่กว่า 100 ปี ขึ้นไป” จึงจะเรียกได้ว่าหนึ่งศตวรรษ (พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน, 2558 อ้างอิงจาก พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2552, 2538: 491) จากการศึกษา พบว่า มีลายลักอักษรเขียนที่ผนังพระอุโบสถ กับบนกุฏิสงฆ์หลังใหญ่ วัน/เดือน/ปี มีแต่การสร้างพระอุโบสถไม่ระบุการสร้างพระพุฒาจารย์ แต่ก็ไม่ตรงกันในการสร้างอาจจะคาดเดาเอาเพราะเขียนขึ้นมาพอคล้ายๆ แต่จากการสัมภาษณ์จึงได้รู้ความจริงมีบุคคลเป็นสักขีพยานยืนยันการสร้างขึ้นจริงในราวปี พ.ศ. 2451

ภาพประกอบ 21 พระพุฒาจารย์ วัดสระจันทร์
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2560)

พระพุฒาจารย์ จัดอยู่ในประเภทโบราณวัตถุในบรรดาพระพุทธรูปศาสนา ที่ทรงคุณค่าทางด้านพุทธศิลป์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นฝีมือของช่างจังหวัดศรีสะเกษ และช่างชาวนาน (ประเทศเวียดนาม) เป็นศิลปะผสมผสานงานช่างจึงปรากฏว่าลักษณะของพระพุทธรูปไม่เหมือนปางในยุคสมัยใด จัดเป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะองค์ เป็นหนึ่งเดียวที่ปรากฏมีในเขตพื้นที่ของอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ หรือมีหนึ่งเดียวในจังหวัดบุรีรัมย์ ถือเป็นพระพุทธรูปที่หาชมได้ยากยิ่ง ต่อมาได้มีการสร้างพระอุโบสถหรือสิม ครอบองค์พระพุฒาจารย์ ซึ่งเป็นองค์พระ

ประธานในพระอุโบสถ หลักฐานการสร้างจากการเขียนไว้บนกุฏิหลังใหญ่ ซึ่งเป็นลายลักษณ์อักษรว่า สร้างขึ้นในสมัยของท่านพระอริการบุตรศรี เป็นเจ้าอาวาส ปี พ.ศ. 2470 เสร็จในสมัยพระมหาค เป็นเจ้าอาวาส ปี พ.ศ. 2473 โบสถ์หรือสิมหลังเก่า (ภาพประกอบ 22) สิ้นงบประมาณในการก่อสร้าง รวมจำนวน 2,470 บาท ส่วนทางด้าน พระครูวิบูลธรรมธัช (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า ในอดีตวัดสระจันทร์ ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลทองหลาง อำเภอพุทไธสง พระอุโบสถหรือสิม มีอยู่ทีเดียว คือ วัดสระจันทร์ ถ้าใครจะบวชจะต้องมาบวชที่วัดสระจันทร์ ปัจจุบันได้แบ่งเขตการปกครองจากตำบลทองหลาง ในปี พ.ศ. 2537 มาจัดตั้งเป็นตำบลหนองเยือง ต่อมาวัดสระจันทร์ ได้มีการสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ (ภาพประกอบ 23) เพราะหลังเก่าเป็นทรูฐานปูนและโครงสร้างข้างบนเป็นไม้ ทำให้เกิดการผุพังตามกาลเวลา ดูแล้วไม่สามารถจะทำนุบำรุงให้คงสภาพเดิมได้ จึงได้สร้างขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2534 แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2536 รวมการก่อสร้างแล้วเสร็จประมาณ 3 ปี สิ้นงบประมาณการก่อสร้างจำนวนทั้งสิ้นรวม 2,215,578 บาท โดยสร้างรูปแบบสมัยใหม่เป็นรูปทรงนิยมสร้างในปัจจุบัน คือ ศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ โดยพระอุโบสถสร้างขึ้นใหม่ใช้เป็นที่ประดิษฐานขององค์พระพุทธรูปจากการลงพื้นที่ทำให้ทราบว่า สิมหลังเก่าหรือหลังเดิม ที่ได้ก่อสร้างขึ้นใหม่นั้นมีลักษณะที่เป็นศิลปะแบบโบราณที่หาชมได้ยากในปัจจุบัน ถ้าหากว่าอนุรักษ์ไว้คงจะมีคุณค่าเป็นยิ่งนัก ฐานเป็นโครงสร้างปูนข้างบนโครงหลังคาเป็นไม้ และมีลักษณะที่น่าเกรงขามเมื่อเข้าไปข้างในจากการบอกเล่าจากชาวบ้าน ดูแล้วคงความขลังศักดิ์สิทธิ์เป็นยิ่งนัก แต่เป็นที่น่าเสียดายศิลปะโบราณที่ทรงคุณค่านี้วันจะมีให้เห็นน้อยลงทุกทีในยุคสมัยปัจจุบัน

ภาพประกอบ 22 พระอุโบสถหรือสิมหลังเก่า
(ภาพจากหนังสือทำวัดสวดมนต์วัดสระจันทร์, 2545)

ภาพประกอบ 23 พระอุโบสถหลังใหม่
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2560)

ส่วน คำเตียง ทุยโรตอง (2560: สัมภาษณ์) กล่าวว่า ในสมัยของท่านพระอธิการเอี้ยง เป็นเจ้าอาวาส ได้มีแนวคิดในการที่จะสร้างพระพุทธรูปขึ้นมาเพื่อเป็นตัวแทนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนเอาไว้เป็นที่เคารพสักการบูชา เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจของพุทธศาสนิกชนของชาวพุทธ ได้ร่วมกับชาวบ้านในชุมชน โดยมีนายตาแสง ทาโรตอง เป็นประธานฝ่ายฆราวาส เป็นผู้มีฐานะดีในสมัยนั้นเป็นผู้อุปถัมภ์ ได้ว่าจ้างช่างจากจังหวัดศรีสะเกษ แต่บรรดาชาวบ้านนิยมเรียกว่าช่างเขมรหรือขแมร์ ซึ่งอาศัยอยู่ในจังหวัดติดเขตชายแดนประเทศกัมพูชา คนส่วนมากใช้ภาษาพื้นถิ่นนิยมเรียกว่า ภาษาเขมรหรือขแมร์ ซึ่งเป็นภาษาพื้นถิ่นของคนไทยที่อาศัยอยู่ติดชายแดนไทย-กัมพูชา จากการลงพื้นที่ทำให้ทราบว่า ช่างที่มาจากจังหวัดศรีสะเกษ จึงใช้ภาษาพื้นถิ่นของตนเองบรรดาชาวบ้านเรียกว่า ช่างเขมรหรือขแมร์ ซึ่งเป็นหัวหน้านำพาลูกน้องที่เป็นช่างมาด้วย โดยมีช่างญวนหรือชาวเวียดนาม ซึ่งได้อพยพมาอยู่ประเทศไทย ได้ร่วมกันสร้างพระพุทธรูปองค์นี้ขึ้น ซึ่งช่างญวนมีศิลปะทางการก่อสร้างพระอุโบสถหรือสิม หลักฐานที่เป็นศิลปะการสร้างของชาวญวน โดยสร้างในเขตพื้นที่อีสานใต้ คือ ธาตุเจดีย์บรรจุอัฐินายตาแสง ทาโรตอง (ภาพประกอบ 24) ปัจจุบันตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของพระอุโบสถของวัดสระจันทร์ ซึ่งมีสัญลักษณ์ในเชิงศิลปะลวดลายของช่างญวนหรือชาวเวียดนาม ที่ปรากฏอยู่ที่องค์ธาตุเจดีย์ เป็นการผสมผสานกับสัญลักษณ์ของท้องถิ่นไทยอีสานถือเป็นเอกลักษณ์ คือ ก่องข้าว หรือกระต๊อบข้าว อยู่บนปลายยอดเจดีย์ และยังได้อนุรักษ์เอาไว้ให้เห็นเป็นอนุสรณ์ในปัจจุบัน จากการลงพื้นที่ทำให้เห็นว่า ช่างญวนในอดีตมีศิลปะในการก่อสร้างและได้มาสร้างวัดสระจันทร์ ซึ่งปรากฏว่ามีศิลปะของชาวญวนหรือ

เวียดนาม ผสมผสานอยู่ที่ฐานธาตุเจดีย์ ที่บรรจุอัฐิของพ่อตาแสง ผู้อุปถัมภ์สร้างพระพุทธรูป
ปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบัน

ภาพประกอบ 24 ธาตุบรรจุอัฐิ
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2560)

มูลเหตุที่มาของชื่อพระพุทธรูป

มูลเหตุได้ชื่อว่า พระพุทธรูป คำเดียว ทูยโธสง (2560: สัมภาษณ์) กล่าวว่า
จากการที่ได้รับฟังจากเรื่องเล่าสืบมาจากบรรพบุรุษ จากการตั้งชื่อตามลักษณะการสร้างของนายช่าง
สร้างพระพุทธรูปซึ่งร่วมกับนายตาแสง ทาโธสง พร้อมด้วยชาวบ้านในสมัยนั้นมีทัศนคติความเชื่อ
ของตน โดยมีนัยยะและความหมายของคำว่า พระพุทธรูป ดังนี้ คือ คำว่า พระ หมายถึง
พระพุทธรูป ส่วนคำว่า พุ คือ พุทธ หมายถึง พระพุทธเจ้า ส่วนคำว่า ฎา ก็คือคำว่า ทา อันหมายถึง
การใช้มือในการฉาบปูนลูบทาหรือปั้นองค์พระพุทธรูป โดยการใช้มือทำนั่นเอง เพราะช่างสมัยก่อนนั้น
ไม่มีอุปกรณ์ก่อสร้างทันสมัยเหมือนดังปัจจุบันนี้ การสร้างจึงเน้นเรื่องของการทำด้วยมือในการขึ้น
รูปลักษณะของพระพุทธรูป ส่วนคำว่า จาร หมายถึง การขีดเขียนแบบพระพุทธรูป โดยใช้ลักษณะของ
การจารที่ขีดเขียนรูปลักษณะ หรือการจารเหมือนดังการจารลงในใบลานบันทึกตำนานเรื่องราวหรือ
อักษรเลขยันต์ ซึ่งจะเห็นได้จากปัจจุบันตามวัดวาอารามต่างๆ ในตู้ใบลานหรือพิพิธภัณฑ
ความหมายของคำ 4 คำ นำมาจำแนกแจกแจงแล้วนำเอามาผสมกันเข้าจึงมีความหมายดังนี้ คือ พระ
+ พุ + ทา + จาร ทั้งสี่คำรวมผสมกันเข้าจึงได้คำว่า พระพุทธรูป ซึ่งชื่อเหมือนกับนามของพระทรง

สมณศักดิ์ชั้นสูง แต่มีความจำเป็นจะต้องใช้คำให้ถูกต้องในการเขียนภาษาจึงได้ชื่อว่า “พระพุทฺธมาจารย์” แต่ความเป็นจริงในการตั้งชื่อซึ่งเป็นแนวคิดตามความเข้าใจของช่างและนายตาแสง ทาโธสง พร้อมด้วยชาวบ้าน จากการลงพื้นที่ทำให้เห็นว่า การตั้งชื่อพระพุทฺธรูป โดยมีแนวคิดเกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้าน และจากจินตนาการร่วมกับคติความเชื่อของช่าง พร้อมด้วยชาวบ้านในการตั้งชื่อ เพื่อที่จะได้มีชื่อเรียกพระพุทฺธรูปนามว่า พระพุทฺธมาจารย์ ที่ได้สร้างขึ้นมาจากด้วยแรงศรัทธาซึ่งปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบัน

ภาพประกอบ 25 พระพุทฺธมาจารย์
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2560)

พุทธลักษณะของพระพุทฺธมาจารย์

พุทธลักษณะขององค์พระพุทฺธมาจารย์ (ภาพประกอบ 25) เป็นพระพุทฺธรูปที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นในเชิงพุทธศิลป์ ซึ่งมีการสร้างในรูปแบบผสมผสานในคติความเชื่อของคนท้องถิ่นร่วมกับช่างศรีสะเกษหรือช่างเขมร และช่างญวน ส่วนมากพระพุทฺธรูปในสมัยก่อนไม่มีรูปแบบตายตัว แล้วแต่แนวคิดหรือทัศนคติของช่างที่สร้าง ถือเอาคติความเชื่อของตนและชุมชนท้องถิ่นในการสร้าง จึงได้รูปแบบของพระพุทฺธรูปไม่เหมือนในที่ใดลักษณะขององค์พระที่สร้างเป็นปางสมาธิ แต่มีทั้งสองข้างวางที่โคนขาใกล้หัวเข่า มือซ้ายวางกุ่มไว้ที่หัวเข่าซ้าย มือขวาแบมือวางไว้ที่ใกล้หัวเข่าขวารูปแบบประธานพร หน้าตักกว้าง 1.59 นิ้ว สูงประมาณ 2.59 นิ้ว ศีรษะมีรัศเกล้าเหมือนมงกุฎ ส่วนบนศีรษะมีแท่งยาวเป็นเสาสูง 10 นิ้ว เส้นผ่าศูนย์กลาง 3 นิ้ว ปลายยอดเป็นกลีบดอกบัว พระเนตรเปิด ยิ้มเล็กน้อย ใบหน้าอ้มเอิบ สร้างด้วยปูนปั้นเป็นศิลปะหาชมได้ยากมาก และศิลปะการสร้างผสมผสานระหว่างเขมรหรือขแมร์ พร้อมด้วยมีศิลปะญวน แล้วมีแนวคิดของท้องถิ่น

ไทยอีสานเข้าไว้อีกด้วย ใบหน้าดวงตาและปุ่มเกศาเล็กเหมือนศิลปะลานช้าง ลักษณะตรงนาสิกหรือจมูกใหญ่โตงและหน้าผากโหนกใหญ่ ส่วนด้านศีรษะรัดเกล้าและเครื่องประดับที่หูเรียกว่า จรหู มีเครื่องประดับเห็นเด่นชัด เป็นศิลปะแบบพุทธศาสนาหายาน สร้างรูปลักษณะคล้ายดังพระโพธิสัตว์ มีลักษณะของจรหู ปลายล่างงอนขึ้นชี้ให้เห็นแนวคิดและมีคติความเชื่อในการรับฟังแต่สิ่งดี ๆ จากเบื้องบนหรือ เทพ เทวดา เป็นต้น

ภาพประกอบ 26 ปางนั่งขัดสมาธิ
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2560)

การสร้างพระพุทธรูป เป็นรูปแบบที่ไม่เหมือนยุคสมัยใด ถือเป็นแนวคิดของช่างที่สร้างน่าจะนำคติความเชื่อพื้นถิ่นของตน และคติความเชื่อของช่างยวน นำมาสร้างร่วมอยู่ในองค์พระพุทธรูปหรือมีคติความเชื่อต่อพระพุทธศาสนาหายาน โดยการสร้างพระพุทธรูปเหมือนประหนึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ที่จะมาช่วยเหลือมนุษย์ เช่น ลักษณะนั่งขัดสมาธิ (ภาพประกอบ 26) มือซ้ายวางกุมไว้ที่หัวเข่าซ้าย มือขวาแบออกแต่นิ้วงอนขึ้นวางไว้ที่หัวเข่าขวา ประหนึ่งว่าท่านกำลังพิจารณาเพื่อช่วยเหลือมนุษย์ มีข้อสังเกตอีกอย่างในส่วนเศียรข้างบนเป็นแท่งสูงชันประมาณ 10 นิ้ว (ภาพประกอบ 27) เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 3 นิ้ว ส่วนยอดปลายมีกลีบบัวบนยอดปลายเปรียบเสมือนดังประหนึ่งเป็นหลักชัยทางพระพุทธศาสนาที่สูงที่สุด คือ พระนิพพาน หรือหลักหินแบบสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ถือเป็นหลักชัยในการประกาศพระศาสนาไปทั่วทั้ง 10 ทิศ ก็มีส่วนเป็นไปได้อีกอย่างหนึ่งก็เป็นความเชื่อของชนชาวพื้นเมืองท้องถิ่นเขมรหรือขแมร์ และไทยอีสานที่เรียกว่า หลักบ้านหลักเมือง เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของความอยู่เย็นเป็นสุขของชุมชนหมู่บ้าน เป็นหลักยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ หรือเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจที่เราเห็นได้ในปัจจุบันที่นิยมทำไว้ตามหมู่บ้านในชนบทไทยอีสานเรียกว่า มเหศักดิ์หลักเมือง หรือในเมืองเรียกว่า เสาหลักเมือง ดังนั้น พระพุทธรูปนามว่า พระพุทธรูป จึงมีลักษณะเด่นเป็นเอกลักษณ์ไม่เหมือนยุคใด มีการผสมผสานทั้งทางด้านศิลปะลานช้าง ศิลปะขอม และศิลปะยวน ที่นำคติความเชื่อของตนมาผสมผสานผ่านงานศิลป์ จึงถือ

ได้ว่าพระพุทธรูปองค์นี้มีลักษณะเด่นเฉพาะองค์ ไม่พบเห็นที่ไหนในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ หรือจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นที่เคารพศรัทธาต่อชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ภาพประกอบ 27 ลักษณะเศียรและยอดเศียร
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2560)

ภาพประกอบ 28 ประตูโขง วัดสระจันทร์
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2561)

ประวัติวัดสระจันทร์

วัดสระจันทร์ (ภาพประกอบ 28) เป็นวัดเก่าแก่แห่งหนึ่งมีประวัติความเป็นมาที่สำคัญและเป็นทีเคารพศรัทธาของผู้คนในชุมชนท้องถิ่น คำเตียง พุโยธสง (2560: สัมภาษณ์) กล่าวว่า วัดสระจันทร์ เป็นวัดเก่าแก่อยู่คู่มุมบ้านซึ่งยึดถือจารีตประเพณีดั้งเดิมให้คงอยู่ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ในอดีตได้มีผู้ริเริ่มในการนำพาชาวบ้านสร้างวัดสระจันทร์ คือ นายตาแสง และนายนาม ทาโธสง สร้างเมื่อราวประมาณปี พ.ศ. 2442 รวมอายุได้ 119 ปี สาเหตุที่ได้ชื่อว่า วัดสระจันทร์ ได้รับข้อมูลจากการบอกเล่าเรื่องราวจากบรรพบุรุษ ได้เล่าว่าในอาณาบริเวณพื้นที่ของวัด ได้มีสระน้ำขนาดใหญ่ และไม้ต้นไม้นชนิดหนึ่งมีชื่อว่า “ต้นจันทร์” ได้ปรากฏขึ้นอยู่ข้างสระน้ำ จึงมีแนวคิดเห็นพ้องต้องกันว่าควรที่จะตั้งชื่อตามสัญลักษณ์ที่ปรากฏอยู่ที่สระน้ำ คือ ต้นจันทร์ นำคำมาผสมคำกันขึ้นโดยตัดคำว่า “น้ำและต้น” เอาสองคำนี้ออกเสียแล้วให้เหลือแต่คำว่า “สระ + จันทร์” จึงนำมาผสมกันเข้าจึงได้นามวัดว่า “วัดสระจันทร์” ตั้งขึ้นในสมัยท่านพระอธิการเอี้ยง เป็นเจ้าอาวาส ราวปี พ.ศ. 2451 ส่วนทางด้าน พระสุตใจ ดินวโร (2560: สัมภาษณ์) กล่าวว่า วัดสระจันทร์ ในอดีตถึงปัจจุบันมีเจ้าอาวาสปกครอง รวมจำนวน 26 รูป คือ 1. พระอธิการเคน 2. พระอธิการเทพ 3. พระอธิการเสน 4. พระอธิการเอี้ยง 5. พระอธิการโพธิ์ 6. พระอธิการแปล 7. พระอธิการยอด 8. พระอธิการบุตรศรี 9. พระอธิการภู 10. พระมหาคง 11. พระอธิการบุญมี 12. พระอธิการผา 13. พระบัว ธรรมโชโต 14. พระอธิการละไม 15. พระอธิการใบ 16. พระอธิการทองดี 17. พระอธิการอินทร์ 18. พระอธิการบุศ 19. พระอธิการหนู 20. พระอธิการสนั่น ทิติโก 21. พระอธิการแดง 22. พระอธิการสุตใจ ดินวโร 23. พระอธิการสมส่วน 24. พระอธิการสำราญ เตชวโร 25. พระอธิการเลื่อน รตนโชโต 26. พระครูวิบูลธรรมธัช ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาส ในปีพ.ศ. 2525 และได้รับตำแหน่งเป็นเจ้าคณะอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ องค์ปัจจุบัน

ประวัติบ้านโคกจิกและบ้านหนองเอื้อง

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านที่มีความสำคัญต่อวัดสระจันทร์ ได้ให้ความช่วยเหลืออุปถัมภ์ค้าชุดแลรักษาโดยตลอด เหมือนภาษิตที่กล่าวว่า “วัดจะมีหลักฐานเพราะบ้านช่วย คนจะสวยเพราะมีวัดตติณีสัย บ้านและวัดผลัดกันช่วยก็อวยชัย ถ้าขัดกันก็บรลยทั้งสองทาง” ดังนั้น ชาวบ้านในชุมชนทั้ง 2 หมู่บ้าน มีประวัติความเป็นมา ดังนี้

1. บ้านโคกจิก หมู่ที่ 1 ตำบลหนองเอื้อง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ ได้รับข้อมูลจาก วิโรจ ทัดโธสง (2560: สัมภาษณ์) กล่าวว่า ประวัติการก่อตั้งของหมู่บ้านโคกจิก ในราวปี พ.ศ. 2442 โดยมีผู้มาตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยครั้งแรก คือ นายตาแสง และนายนาม ทาโธสง ได้อพยพเดินทางแสวงหาถิ่นฐานมาจาก บ้านบง บ้านบ่อ และเมืองป่าหลาน ปัจจุบันเรียกว่า อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เพื่อแสวงหาพื้นที่ทำกินในการประกอบอาชีพการเกษตร เช่น ทำนา และทำสวน เป็นต้น ได้เห็นว่าตรงที่สร้างบ้านโคกจิกในปัจจุบันเป็นพื้นที่เหมาะแก่การเพาะปลูกมีความอุดมสมบูรณ์ ดังคำภาษิตว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” จึงได้ปักหลักถิ่นฐานสร้างที่อยู่อาศัย ซึ่งไม่ไกลจากหนองน้ำเรียกว่า หนองเอื้อง เพื่อใช้สอยในการบริโภคและใช้ประกอบอาชีพการเกษตร ต่อมาได้ขยายหมู่บ้านใหญ่ขึ้นจึงมีการสรรหาผู้นำของหมู่บ้าน คือ ผู้ใหญ่บ้าน จึงได้มีการจัดแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านขึ้นตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันรวมมี จำนวน 10 คน คือ 1) นายตาแสง ทาโธสง 2)

นายคำหมา มากพูล 3) นายลี วรรณสุข 4) นายสา ทุยไธสง 5) นายเที่ยง ธนัชสร (อดีตกำนัน) 6) นายแสวง มากพูล (อดีตกำนัน) 7) นายเฒ่า ทาไธสง (อดีตกำนัน) 8) นายวิโรจน์ ทัดไธสง (อดีตกำนัน) 9) นายคำเตียง ทุยไธสง (อดีตกำนัน) 10) นายณรงค์ ผาสุก เป็นผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน มีผู้อยู่อาศัย จำนวน 184 ครัวเรือน มีประชากรชาย 376 คน และประชากรหญิง 411 รวมประชากร จำนวน 787 คน

สาเหตุที่ได้ตั้งชื่อว่า “บ้านโคกจิก” มีเรื่องเล่าจากบรรพบุรุษท่านกล่าวว่า ในพื้นที่แห่งนี้มีต้นไม้ชนิดหนึ่งลำต้นใหญ่ขึ้นเยอะมากๆ มีนามเรียกว่า “ต้นจิก” (ปัจจุบันมีให้เห็นบ้างเล็กน้อย) คำว่า “โคก” คนอีสานพื้นถิ่นนิยมเรียกสถานที่ที่เป็นป่าดังกล่าวว่า “โคก” เพราะพื้นที่บริเวณนั้นเป็นเนินดินที่ราบสูง และมีต้นจิกขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก ชาวบ้านที่มาตั้งถิ่นฐานจึงได้นำชื่อนี้มาตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านโคกจิก” ตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน ส่วน คำเตียง ทุยไธสง (2560: สัมภาษณ์) กล่าวเพิ่มเติมว่า ในครั้งอดีตบรรพบุรุษบางส่วนท่านได้เดินทางอพยพแสวงหาถิ่นฐานที่อยู่อาศัยมาจากเขตพื้นที่ของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ และได้ขยายพื้นที่ทำกินจากหมู่บ้านหนองแวง ตำบลหนองแวง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ กล่าวได้ว่าในครั้งอดีตบรรพบุรุษท่านได้เดินทางมาจากหลายพื้นที่ ได้มาพบเห็นพื้นที่แถบนี้มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำ การเกษตร จึงได้รวมตัวกันตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนขึ้น ส่วนใหญ่พูดภาษาไทยอีสาน นับถือ พระพุทธศาสนา อาชีพหลัก คือ การทำนา อาชีพเสริม คือ ทอผ้า ปลูกหม่อน เลี้ยงไหม ปลูกผัก ค้าขาย รับจ้าง และทำเครื่องจักสาน ปัจจุบันนี้ได้มีการตั้งร้านค้าขายของฝากจากชาวบ้านตามสาย ทางถนนใหญ่ เช่น ผ้าไหม ผ้าซิ่นตีนแดง และเครื่องจักสาน เป็นอาชีพเสริมของชุมชนในช่วงเวลาว่าง เว้นจากการทำนา เป็นส่วนดีของหมู่บ้านซึ่งอยู่ติดถนนหลวงหมายเลข 202 อยู่ระหว่างเส้นทาง อำเภอประทาย - อำเภอพุไธสง อยู่ห่างจากตัวอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ ไปทางทิศตะวันตก ซึ่งมี ระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร

2. บ้านหนองเอื้อง ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลหนองเอื้อง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ บ้านหนองเอื้องมีความสำคัญต่อชุมชนท้องถิ่นเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่มีประวัติความเป็นมาในการจัดตั้งหมู่บ้านได้รับข้อมูลจาก ชาญ พิกุลนอก (2559: สัมภาษณ์) กล่าวว่า ในราว ประมาณปี พ.ศ. 2529 ได้แบ่งเขตการปกครองออกจากหมู่บ้านโคกจิก สาเหตุเพราะหมู่บ้าน กลายเป็นชุมชนใหญ่มีประชากรอยู่เป็นจำนวนมากขึ้น จึงสมควรแบ่งหมู่บ้านเป็น 2 หมู่ คือ บ้านโคกจิก แบ่งเขตการปกครองด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้าน จัดตั้งเป็นหมู่ที่ 1 ส่วนทางด้านทิศตะวันตก จัดตั้งเป็นหมู่ที่ 2 โดยแบ่งเขตเอาถิ่นฐานเดิมของผู้ก่อตั้งบ้านเรือนครั้งแรกในอดีตที่ผ่านมาจึงตั้งชื่อ หมู่บ้านว่า บ้านหนองเอื้อง โดยการตั้งชื่อของหมู่บ้านเอาตามชื่อหนองน้ำประจำหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน ในการที่ได้ตั้งชื่อนี้เพราะว่าฝ่ายปกครองและกรรมการหมู่บ้าน พร้อมด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิของหมู่บ้านได้เห็นความสำคัญของหนองน้ำแห่งนี้ ซึ่งได้อาศัยเป็นน้ำดื่ม น้ำใช้ถือเป็น หนองน้ำอยู่คู่กับการสร้างบ้านเรือนมาตั้งแต่อดีตของบรรพบุรุษที่มาปักหลักตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ที่ แห่งนี้ จึงได้เอานามนั้นมาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านนามว่า “บ้านหนองเอื้อง” ต่อมาปี พ.ศ. 2537 ได้แบ่งเขต การปกครองจากเขตพื้นที่ตำบลทองหลาง มาจัดตั้งเป็นตำบลใหม่ชื่อว่า “ตำบลหนองเอื้อง”

ที่มาของชื่อว่า “หนองเอื้อง” ซึ่งมีประวัติความเป็นมาจากความทรงจำ ที่เป็นเรื่องเล่าจากบรรพบุรุษที่ได้ถ่ายทอดสืบต่อมาถึงปัจจุบัน โดยได้รับข้อมูลจาก คำเตียง ทุยไธสง (2559: สัมภาษณ์) กล่าวว่า จากข้อมูลที่ได้ยินได้ฟังจากบรรพบุรุษได้เล่าสืบต่อมามีว่า ในครั้งอดีต

สมัยก่อนนั้นลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ลุ่มลักษณะของดินเป็นดินร่วนปนทราย สภาพภูมิประเทศอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยป่าไม้หลากหลายชนิดหลายพันธุ์และมีสัตว์ต่างๆ หลายชนิดด้วยกัน มาอาศัยอยู่ในบริเวณนี้อาศัยลงมาในน้ำในหนองน้ำแห่งนี้เช่นกัน ในครั้งอดีตสมัยก่อนการสร้างบ้านเรือนจำเป็นจะต้องตั้งอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำหรือหนองน้ำ เพื่อประโยชน์ใช้สอยทำการเกษตร บรรพบุรุษผู้ก่อตั้งบ้านเรือนได้เลือกทำเลที่เหมาะสมสร้างบ้านเรือนใกล้หนองน้ำแห่งนี้ที่มีน้ำอุปโภคบริโภคและทำการเกษตรได้ อยู่มาวันหนึ่งได้มีสัตว์ชนิดหนึ่งคนพื้นถิ่นอีสานเรียกว่า “เยื้อง” มีชื่อเต็มเรียกว่า “เยื้องผา” ส่วนมานิยมเรียกสั้นๆ ว่า “เยื้อง” (ส่วนภาคกลางเรียกว่า เลียงผา) ได้ลงมาอาศัยกินน้ำแห่งนี้มากกว่าสัตว์อื่นๆ และได้ตกลงไปตายในหนองน้ำ ชาวบ้านได้พบเห็นได้เล้าสืบทอดกันปากต่อปาก จึงเป็นเหตุให้ได้เรียกหนองน้ำนั้นจนติดปากว่า “หนองเยื้อง” ตั้งแต่ครั้งในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน จึงได้นำมาตั้งเป็นชื่อของหมู่บ้านว่า “บ้านหนองเยื้อง” ต่อมาจึงได้นำชื่อมาตั้งเป็น “ตำบลหนองเยื้อง” ในปัจจุบัน หมู่บ้านหนองเยื้อง ซึ่งมีผู้ใหญ่บ้านรวม จำนวน 4 คน คือ 1. นายสม พุยไธสง 2. นายธงชัย จันทบุรี 3. นายชาญ พิกุลนอก 4. นายชาญ แถ้วไธสง เป็นผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน มีผู้อยู่อาศัย 116 ครัวเรือน ประชากรชาย 292 คน ประชากรหญิง 276 คน รวมประชากรชายและหญิง จำนวน 568 คน

จากการศึกษา พบว่า พื้นที่วัฒนธรรมในเขตพื้นที่อีสานใต้ ปรากฏว่ามีการค้นแหล่งที่มาของชาติพันธุ์อีสานหรือลาว พร้อมด้วยความเป็นมา โดยมีประวัติศาสตร์โบราณคดี อยู่ในพื้นที่หลายแห่งที่มีความเชื่อมโยงประวัติความเป็นมาของโบราณสถาน โบราณวัตถุ และวัฒนธรรมประเพณี ที่ปรากฏอยู่ในช่วงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ สมัยทวารวดี และสมัยลพบุรี ค้นพบหลักฐานที่ปรากฏตามยุคสมัยทางประวัติศาสตร์โบราณคดี เป็นจุดเด่นชัดเจนปรากฏอยู่ในพื้นที่อีสานใต้จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวอันดั่งต้นๆ เช่น ปราสาทหินพิมาย และปราสาทหินพนมรุ้ง สามารถเชื่อมโยงเข้าสู่ปราสาทนครวัด ซึ่งสร้างในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ได้ทรงสร้างปราสาทอีกหลายแห่ง ซึ่งปรากฏมีหลักฐานทางโบราณคดีจากกรมศิลปากร ได้ทรงสันนิษฐานว่า ปราสาทกุสุวันแดง ก็สร้างอยู่ในยุคสมัยนี้เช่นกัน ต่อมาถึงยุคของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้ทำการบูรณะต่อเติมเสริมสร้างต่อมา และมีการสร้างอโรคยาศาล ที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ของอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ คือ กู่ฤาษี เป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดบุรีรัมย์ ที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่อีสานใต้ ถือเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏมี โบราณสถาน โบราณวัตถุ และวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งเกิดจากการค้นพบทางโบราณคดี ส่วนทางด้านศาสนสถานทางพระพุทธศาสนาปรากฏมีโบราณวัตถุทางพุทธศิลป์ คือ พระพุทธรูป ซึ่งเป็นพระพุทธรูปโบราณประดิษฐานอยู่ภายในของพระอุโบสถ วัดสระจันทร์ ปรากฏว่าชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นมีความเคารพนับถือเลื่อมใสศรัทธามิตรีความเชื่อว่า เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้น ศาสนสถานทั้ง 3 แห่ง คือ ปราสาทกุสุวันแดง กู่ฤาษี และพระพุทธรูป ซึ่งมีประวัติศาสตร์โบราณคดี และมีความเป็นมาของศาสนสถานซึ่งเกิดจากความทรงจำสืบทอดกลายเป็นเรื่องเล่าถึงความศักดิ์สิทธิ์หรือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ศาสนสถานทั้ง 3 แห่ง เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี โบราณสถาน โบราณวัตถุ สังคม วัฒนธรรมประเพณี และความทรงจำในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อนำมาเป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์

ความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

ความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

ความทรงจำ เกิดจากการรับรู้ ประสบการณ์ที่ได้จากการฟัง การทำ การพูด การคิด และความสามารถบอกเล่าเรื่องราวที่เป็นความทรงจำในปัจจุบัน หรือความจำเรื่องราวในอดีตที่ผ่านมา จึงถือได้ว่าความทรงจำมีความสำคัญอีกด้านหนึ่ง เบญจวรรณ นาราส์จจ์ (Paul Connerton, 1989) กล่าวว่า ความทรงจำ เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและผลิตซ้ำขึ้นส่งผ่านต่อเนื่องในสังคม ผ่านการกระทำซ้ำๆ ในรูปแบบการเข้าถึง รักษา หรือพยายามช่วงชิงอำนาจบางอย่างในสังคม ในคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่กำหนดความสัมพันธ์กับคนกลุ่มอื่นๆ เป็นต้น ความทรงจำต่ออดีตที่เกิดขึ้นซึ่งเก็บรักษาไว้ในจิตใจของบุคคล ถือเป็นสิ่งสำคัญในการแสดงออกที่เชื่อมต่อกันกับอดีต ที่มีบทบาทสำคัญของความทรงจำ เป็นเสมือนการสร้างแผนที่ความคิด ขณะเดียวกันก็เป็นการถ่ายทอดความทรงจำให้กับสมาชิกรุ่นต่อไปด้วย ดังนั้น ความทรงจำจึงเป็นสิ่งสำคัญในการจดจำแล้วนำมาเล่าสืบทอดให้กับชนรุ่นต่อไปได้รับรู้รับทราบ เป็นกระบวนการที่สำคัญจากการได้ยิน ได้ฟัง ได้เห็น และการรับรู้ จากเรื่องราวในอดีตที่ผ่านมา นำมาถ่ายทอดให้สังคมและอนุชนรุ่นต่อไปได้รับทราบ เช่น เรื่องเล่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือความทรงจำของที่เกิดจากเรื่องเล่าพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของปราสาทกุสุวันแดง กุฎาชี และพระพุฒาจารย์ เป็นต้น

พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เกิดจากคติความเชื่อของชุมชนท้องถิ่นทำให้ผู้คนเคารพศรัทธาจากเรื่องเล่าในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ปฐม หงส์สุวรรณ (2557: 168) กล่าวว่า เรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ (Sacred Narrative) ถือเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นปฏิบัติการทางสังคมมีประวัติเรื่องราวเกี่ยวกับสถานที่ซึ่งเชื่อว่ามีอำนาจศักดิ์สิทธิ์คอยปกป้องรักษาอยู่ในพื้นที่ศาสนสถานทางศาสนา จนเป็นเหตุให้เกิดความทรงจำของชุมชนกลายเป็นเรื่องเล่าอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ทางศาสนาของชุมชนท้องถิ่น มีความหมายต่อวิถีชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนที่มีคติความเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ล้วนสามารถบันดาลคุณและโทษให้เกิดขึ้นแก่ผู้คนได้ด้วย ซึ่งเป็นคติความเชื่อของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ดังนั้น ความทรงจำที่เกิดจากเรื่องเล่าในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ถือเป็นผลผลิตที่เกิดจากทัศนคติทางความเชื่อ ความคิด ความทรงจำ และการรับรู้ ถือเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมที่เกิดจากความทรงจำที่เป็นเรื่องเล่าของบรรพบุรุษหรือท่านผู้รู้ในอดีตได้เล่าสืบทอดกันมาจนกลายเป็นตำนานที่มีคติความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น วัด พระอุโบสถ วิหาร พระธาตุเจดีย์ และพระพุทธรูป พร้อมด้วยโบราณสถาน ซึ่งสอดคล้องกับความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 3 แห่ง คือ ปราสาทกุสุวันแดง กุฎาชี และพระพุฒาจารย์ ดังนี้

ปราสาทกุสุวันแดง

ปราสาทกุสุวันแดง เป็นโบราณสถานยุคขอมเจริญรุ่งเรืองได้แผ่ขยายอำนาจการปกครองเข้ามาในพื้นที่เขตภาคอีสาน และได้สร้างศาสนสถานเพื่อประกอบพิธีทางศาสนาในดินแดนพื้นที่ของตนปกครองอยู่ พร้อมด้วยได้แผ่ขยายอารยธรรมในพื้นที่การปกครองของตน ได้เห็นเป็นที่ประจักษ์แก่

สายตาเป็นโบราณสถานในปัจจุบัน และมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับที่เป็นความทรงจำปรากฏคู่สวนแดง ถือว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีเทพอารักษ์หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกปักรักษาในพื้นที่ศาสนสถานปรากฏคู่สวนแดง ตามทัศนะคติของชุมชนท้องถิ่นมีคติความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ มีความทรงจำที่เป็นเรื่องเล่า ดังนี้

ความทรงจำเรื่องเล่าปรากฏคู่สวนแดง

ปรากฏคู่สวนแดง เป็นศาสนสถานของศาสนาฮินดู ชุมชนที่อาศัยอยู่ในยุคสมัย ขอมรุ่งเรืองได้แผ่ขยายอำนาจการปกครองเข้ามาในพื้นที่แห่งนี้ จึงมีการก่อสร้างศาสนสถานทางศาสนาเอาไว้ ได้เป็นสัญลักษณ์ทางศาสนาที่ทรงนับถือศาสนาฮินดู เพื่อประกอบพิธีกรรมตามลัทธิทางศาสนาอาจมีการแบ่งชนชั้นตามลัทธิเทวราช กล่าวคือผู้ทำหน้าที่ผู้ปกครองจะมีฐานะเป็นสมมุติเทพรวมถึงบรรดาเครือญาติของผู้ปกครองด้วย ชนชั้นรองลงมาคือชนชั้นที่ทำพิธีกรรม ซึ่งอาจจะเป็นพราหมณ์และท้ายสุดก็คือประชาชนที่อุทิศให้เป็นทาสดูแลโบราณสถานแห่งนี้ ในบริเวณชุมชนของปราสาทปรากฏคู่สวนแดง คงมีปราสาทเป็นศูนย์กลางอันเป็นที่รวมศรัทธา และคติความเชื่อตลอดถึงทำพิธีกรรมต่างๆ ส่วนบริเวณนอกปราสาทออกไปทางด้านทิศตะวันออก ปรากฏว่ายังมีบาราย หรือสระน้ำขนาดใหญ่ เพื่อใช้ประโยชน์สำหรับการอุปโภคบริโภคและหล่อเลี้ยงชุมชนอีกด้วย ลักษณะของชุมชนมีศาสนสถานอ่างเก็บน้ำรูปสี่เหลี่ยมและสระน้ำศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งประกอบด้วย วิวัฒนาการมาจากชุมชนโบราณในสมัยก่อนที่มีคูน้ำล้อมรอบตัวเมืองหลายๆ ชั้น ซึ่งมีแผนผังไม่สม่าเสมอแน่นอน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2559: 43) ซึ่งทำให้เห็นว่า บารายหรืออ่างเก็บน้ำมีไว้หล่อเลี้ยงชุมชนรวมทั้งทำพิธีกรรมทางศาสนา ย่อมแสดงให้เห็นว่าการรู้จักระบบการเก็บกักน้ำหรือชลประทาน เป็นอย่างดี และชุมชนคงตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้ๆ กับบารายนี้ ส่วนทางศาสนสถานนั้นใช้เป็นทำพิธีทางศาสนาไม่ได้ใช้เป็นที่อยู่อาศัย นอกจากนี้ชุมชนแห่งนี้ยังตั้งอยู่บนเส้นทางโบราณ จากเมืองพระนครมายังเมืองต่างๆ ในภาคอีสานใต้หรืออีสานตอนล่าง และมีโบราณสถานที่อยู่ห่างออกไปไม่ไกลนักคือ กู่ฤๅษี หรือเรียกว่า อโรคยาศาล ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 อยู่ห่างออกไปในเส้นทางลัดตรงไปประมาณ 4 กิโลเมตร ถ้าไปเส้นทางถนนหลักอยู่ห่างออกไปประมาณ 10 กิโลเมตร และปราสาทนางรำด้านตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 30 กิโลเมตร จากลักษณะดังกล่าวข้างต้น ไม่ว่าจะบารายและขนาดของศาสนสถานก็ดี กล่าวได้ว่าชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนใหญ่พอสมควร มีศูนย์กลางศรัทธาอยู่ที่ตั้งโบราณสถานที่มีลักษณะโครงสร้างและการใช้บารายเป็นระบบชลประทานแสดงให้เห็นถึงอำนาจการปกครองของขอมโบราณ ได้แผ่ขยายอารยธรรมเข้าสู่ภูมิภาคอีสานซึ่งเป็นดินแดนแดงของประเทศไทยในปัจจุบันนั่นเอง

สัญลักษณ์ป้ายประตูทางเข้าปรากฏคู่สวนแดง (ภาพประกอบ 29) ตรงทางเข้าเป็นจุดเด่นถือเป็นแรงจูงใจในการท่องเที่ยวโบราณสถาน และมีความทรงจำที่เป็นเรื่องเล่าจากชาวบ้านเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ปรากฏคู่สวนแดง จากอดีตถึงปัจจุบันก็ยังคงมีคติความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของปรากฏคู่สวนแดง เข้มทอง เทียงธรรม และ เย็น คำหมื่น (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า สมัยอดีตที่ผ่านมาบันปรากฏคู่เป็นป่ารกทึบปกคลุมเอาไว้ และมีดินทับถมเห็นแต่ส่วนบนของปรากฏคู่กุมองเห็นเป็นรูปทรง ตามคติความเชื่อของคนโบราณหากมีโบราณสถานหรือโบราณวัตถุ ถือว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกปักรักษา ชาวบ้านจึงไม่มีใครกล้าที่จะเข้าไปใกล้บริเวณนั้น ถ้าบุคคลใดได้เดินผ่านบริเวณโบราณสถานที่มีป่าปกคลุมอยู่ ถ้าหากแม้ว่าไม่ถือดอกไม้ธูปเทียนไป

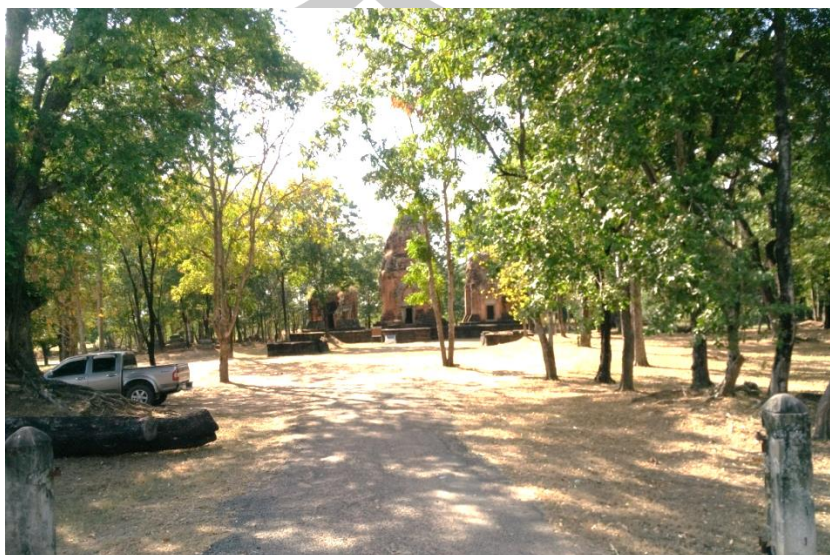
ไหว้หรือไปวางไฉนหน้าปราสาทเพื่อขออนุญาตเดินทาง ก็จะทำให้เกิดการเจ็บไข้ได้ป่วยรักษาอย่างไรก็ไม่หาย บุคคลผู้นั้นจะต้องกลับมาขอขมาลาโทษจึงจะหายจากอาการเจ็บป่วยนั้นได้ บางคนไม่เชื่อทำทนายลบหลู่ก็จะเกิดเหตุการณ์ให้เห็นบ่อยครั้ง ในสมัยนั้นมีผู้คนมาบอกกล่าวกันบ่อยครั้งมาก จึงทำให้ชาวบ้านมีความเชื่อว่าพื้นที่ปราสาทสุวันแดง เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีเทพอารักษ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกปักรักษาพื้นที่แห่งนี้ ปัจจุบันนี้ก็ยังมีคติความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อยู่เช่นเดิม

ภาพประกอบ 29 ประตูทางเข้าปราสาทสุวันแดง
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2560)

เหมือนอย่างเหตุการณ์ของเด็กนักเรียนเป็นเด็กผู้ชายคนหนึ่งอยู่บ้านห้วยเหี้ย ตำบลหนองเยือง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ ได้เดินทางมาเรียนที่โรงเรียนสุวันแดงพิทยาคม ได้เข้าไปเที่ยวชมและศึกษาเรียนรู้โบราณสถาน ได้ปีสวาระรถข้างจอมปลวกในพื้นที่ปราสาทสุวันแดง พอกลับบ้านไปเกิดการเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุและมีอาการเหมือนผีเข้าเจ้าทรง ตามคติความเชื่อของคนอีสานได้ไปหาหมอธรรมหรือหมอสงฆ์ ท่านหักว่าไปปีสวาระรถหัวพระภูมิเจ้าที่ในพื้นที่ปราสาทสุวันแดง ทางหมอธรรมหรือหมอสงฆ์จึงให้ไปสมมาคารวะหรือขอขมาลาโทษในพื้นที่ปราสาทสุวันแดง จึงจะหายเป็นปกติตามธรรมเนียมประเพณีโบราณการขอขมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์จำเป็นจะต้องมี “เหล้าไหไก่ตัว” ไปคารวะก็จะหาย แต่จำเป็นจะต้องให้ผู้เฒ่าผู้แก่หรือผู้อาวุโสของหมู่บ้านดงยางไปบอกกล่าวให้ ดังนั้น บรรดาญาติของเด็กพร้อมด้วยชาวบ้านห้วยเหี้ยได้มาขอให้ นางเข็มทอง เทียงธรรม และผู้อาวุโส 3-4 คน นำเหล้าไห (คือนำก้านมะละกามาตัดเอาทางโคนความยาวประมาณ 2 นิ้ว แล้วเทเหล้าใส่ลงไปเรียกว่า เหล้าไห) และไก่ตัว (นิยมนำไก่หนุ่มหรือไก่สาวมาต้มนำไปถวาย 1 ตัว เรียกว่า ไก่ตัว) ได้นำพากันไปบอกกล่าวขอขมาคารวะต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ปราสาทสุวันแดง ปรากฏว่าอาการเจ็บป่วยไข้ได้หายเป็นปกติอย่างอัศจรรย์ นี่จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่บรรดาชาวบ้านมีความเชื่อต่อปราสาทสุวันแดงเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีเทพอารักษ์คอยปกปักรักษาอยู่ หากบุคคลใดลบหลู่หรือทำไม่เหมาะสมก็จะบันดาลให้เกิดปรากฏการณ์บางอย่างได้อย่างหนึ่งขึ้น เช่น เด็กนักเรียนเป็นตัวอย่าง ดังนั้น

ปราสาทกุสุวันแดง ซึ่งมีภูมิทัศน์ทางเข้าปราสาทกุสุวันแดงจัดเป็นสถานที่น่าท่องเที่ยวพร้อมเส้นด้วยมีต้นไม้
นาๆ ชนิดน่าพักผ่อนหย่อนใจ

ภาพประกอบ 30 ภูมิทัศน์ปราสาทกุสุวันแดง
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2560)

ความทรงจำของบรรพบุรุษได้เล่าสืบต่อมา ได้อพยพแสวงหาพื้นที่ตั้งถิ่นฐาน
บ้านเรือนทำการเกษตร ประชวร ทำไร่สง, กวี วารี, เข้มทอง เทียงธรรม และบานเย็น คำหมื่น (2560:
สัมภาษณ์) กล่าวสอดคล้องกันว่า ในสมัยอดีตมีคนกลุ่มหนึ่งได้เดินทางมาจากอำเภอจตุรพักตรพิมาน
จังหวัดร้อยเอ็ด ในราวปี พ.ศ. 2410 ได้มาหยุดพักและได้มองเห็นสภาพพื้นที่เหมาะสมกับการทำ
เกษตร จึงได้ตั้งหลักปักฐานสร้างบ้านเรือนเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยในการประกอบสัมมาอาชีพในพื้นที่แห่ง
นี้เพื่อทำการเกษตรเพราะปลูกข้าว ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน โดยตั้งอยู่ไม่ห่างจากหนองน้ำ
ขนาดใหญ่มากนัก เพื่อประโยชน์ในการใช้สอยและทำการเกษตร ปัจจุบันเรียกว่า หนองกู่ มีเนื้อที่
ประมาณ 80 ไร่ ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือเล็กน้อยของหมู่บ้าน ส่วนปราสาทกุสุวันแดงห่างออกไป
ประมาณ 2 กิโลเมตร ในอดีตสมัยนั้นปราสาทเป็นปรางค์ที่ปักคลุมเอาไว้ต้นไม้ใหญ่ และมีดินทับถม
เห็นแต่ส่วนบนของปราสาทก่อเป็นรูปทรง มีหนองน้ำข้างปราสาทปรากฏว่ามีน้ำที่ใสสะอาดมากๆ ใน
บริเวณใกล้เคียงนี้ไม่มีหมู่บ้านใดเลย ต่อมาประมาณในราวปี พ.ศ. 2450 ได้มีชายคนหนึ่งได้เข้าไปยิง
นกในบริเวณปราสาทในสมัยที่เป็นปรางค์ที่ปัก ชายคนดังกล่าวได้เข้าไปกราบไหว้ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ใน
บริเวณนั้นเพื่อขอขมาลาโทษเพราะหากบุคคลใดเข้ามาในเขตพื้นที่แถบนี้ แล้วไม่กราบไหว้บอกกล่าว
ก็จะม็อันเป็นไป ชายคนดังกล่าวจึงได้กราบขออนุญาตต่อพระภูมิเจ้าที่ เพื่อลวงล้าเข้าไปในเขตพื้นที่
ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อยิงนกนำไปทำอาหาร เพราะเวลานั้นในบริเวณนั้นมีเป็นจำนวนมากไม่มีใครกล้าเข้าไป จึง
เป็นเหตุให้เป็นที่ชุมนุมของสัตว์หลากหลายพันธุ์ ชายคนดังกล่าวได้มุดป่าผ่าดงไม้เข้าไปปรากฏว่าได้
พบกับสิ่งหนึ่งซึ่งมีลักษณะเป็นปากถ้ำ ในบริเวณดังกล่าวมีต้นไม้ปกคลุมเป็นจำนวนมาก จึงทรงสันนิ
ฐานว่าน่าจะเป็นทางเข้าในส่วนขององค์ปราสาทกุสุวันแดง และในบริเวณป่าแถบนั้นก็ได้พบสัตว์ป่า

เป็นจำนวนมาก เช่น นก ลิง ค่าง บ่าง ชะนี ไก่ป่า กระรอก กระแต และบางครั้งเจอเสือ ต่อมามีการจับจองพื้นที่ทำกินเพื่อประกอบอาชีพการเกษตร ปรากฏว่าได้พบประติมากรรมที่ทำด้วยหินศิลาแลง โดยมีต้นไม้อายุหลายต้นล้อมรอบ ต้นไม้มีหลายชนิดแต่ละต้นมีขนาดประมาณห้าคนโอบ และปรากฏว่าได้พบปรางค์กู 3 หลัง หลังกลางจะใหญ่กว่าหลังอื่น ส่วนปราสาทหลังที่อยู่ทางทิศใต้จะมีต้นมะขามใหญ่หุ้มยอดอยู่ ต่อมาทางกรมศิลปากรได้เข้ามาสำรวจ และได้ใช้รถแม็คโครดึงเอาต้นมะขามออก เพราะรากของต้นมะขามจะทำให้ปรางค์กูพังทลายลงมาได้ และต่อมาก็ได้มีโครงการบูรณะขุดตกแต่งโบราณสถานขึ้นใหม่ จึงทำให้มองเห็นภูมิทัศน์ปรางค์กูสวนแดง (ภาพประกอบ 30) ซึ่งปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน

คติความเชื่อพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ปรางค์กูสวนแดง

พื้นที่ปรางค์กูสวนแดง ในอดีตไม่มีใครกล้าเข้าไปลวงล้ำหรือแม้แต่ตัดไม้ เพราะกลัวต่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์สามารถให้คุณและโทษได้ นกัทธ กลางสวัสดิ์ (2560:สัมภาษณ์) กล่าวว่าพื้นที่ปรางค์กูสวนแดง ในอดีตบรรดาชาวบ้านมีคติความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ มีปรากฏการณ์ให้เห็นหลายอย่าง เช่น บุคคลใดที่จะลวงล้ำเอาเขตพื้นที่เอาเป็นที่ทำกิน ก็จะมีการเตือนด้วยนิมิตฝันมาบอกกล่าวหรืออาจป่วยด้วยไม่ทราบสาเหตุ พอมาขอขมาก็จะหายแล้วไม่มีใครกล้าลวงล้ำเข้าไปอีก อาณาบริเวณโดยรอบพื้นที่ปรางค์กูสวนแดง เป็นคูดินล้อมรอบ ซึ่งปัจจุบันยังคงเป็นเค้าเดิมหลงเหลืออยู่มีพื้นที่โดยรอบกว้างพอสมควรต่อมาจึงได้ยกพื้นที่บางส่วนให้เป็นพื้นที่บริเวณวัดและพื้นที่ตั้งของโรงเรียนกุสวนแดงพิทยาคมในปัจจุบัน ส่วนในอดีตปรางค์กูสวนแดงมีความทรงจำจากบรรพบุรุษท่านเล่าให้ฟังว่าประมาณปี พ.ศ. 2490 ได้มีพระภิกษุรูปหนึ่งนามว่า “หลวงพ่อไข” ท่านได้เดินธุดงค์มาพบเจอสถานที่ปรางค์กูแห่งนี้เข้า เกิดมีความศรัทธาเพราะมีความเหมาะสมที่จะอยู่ปฏิบัติธรรมกรรมฐานเป็นอย่างยิ่ง ท่านมาปักกรด เกิดนิมิตเห็นจิตวิญญาณผู้ที่ลวงลับไปแล้วเฝ้าสมบัติอยู่ที่ปรางค์กูแห่งนี้คือผู้ที่ลวงลับตายไปแล้วแต่มีจิตผูกพันกับสิ่งของหรือทรัพย์สินสมบัติอันมีค่าอยู่ในพื้นที่ปรางค์กูสวนแดงทำให้ดวงจิตวิญญาณวนเวียนอยู่ไม่สามารถไปจุติภพภูมิอื่นได้ ผู้คนนิยมเรียกวิญญาณพวกนี้ว่า “ปู่โสมเฝ้าทรัพย์” ได้มาปรากฏให้ท่านได้พบเจอแสดงความดุร้าย แต่ท่านได้ภาวนาอธิษฐานจิตแผ่เมตตาอุทิศส่วนบุญกุศลให้กับดวงวิญญาณเหล่านั้น จึงทำให้ดวงวิญญาณเหล่านั้นได้คลายความดุร้ายลง ดวงจิตวิญญาณอ่อนโยนด้วยพลังแห่งความเมตตาที่ท่านได้แผ่ให้ ตั้งแต่นั้นมาก็ไม่ปรากฏความดุร้ายให้ท่านเห็นอีกเลย

ชาวบ้านได้ทราบข่าวว่ามีพระจะมาอยู่จึงได้สร้างกุฏิหนึ่งหลังเล็กๆ อยู่ด้านหน้าปรางค์กู เป็นที่พักอาศัยให้ท่านจำพรรษา เป็นจุดเริ่มต้นแห่งการสร้าง “วัดกุสวนแดง” ที่มีอยู่ให้เห็นในปัจจุบัน แต่ก่อนท่านจะมาอยู่พักอาศัยปฏิบัติธรรมอยู่ปรางค์กูสวนแดงแห่งนี้ ไม่มีใครกล้าที่จะเข้ามาหรือเดินทางผ่านหากไม่มีความจำเป็นจริงๆ เพราะว่าหากมันล้มเอาดอกไม้มาคารวะหรือทำความเคารพกราบไหว้ก็จะมีอันเป็นไปต่างๆ นานา ด้วยความเขินหรือความดุร้ายของจิตวิญญาณที่ปกปักรักษาปรางค์กู หลวงพ่อไขท่านเล่าให้ฟังว่าอาจเป็นด้วยที่ดวงจิตวิญญาณหวงแหนสมบัติที่มีอยู่ในพื้นดินในบริเวณพื้นที่ปรางค์กูสวนแดง ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากกลัวคนจะมาลักขโมย ถึงอย่างนั้นก็ยังมีคนมาประกอบพิธีกรรมทางไสยศาสตร์เพื่อลักลอบขุดเอาไปขาย บางชิ้นเอาไปไม่ได้รอยลากเป็นทางยาวชาวบ้านเห็นก็นำมาเก็บรักษาไว้ที่บ้านผู้ใหญ่ อาจเป็นด้วยอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักรักษาปรางค์

กุสวณแต่ง แสดงถึงอำนาจจนทำให้ขโมยลักเอาไปไม่ได้ แต่กระนั้นก็ยังวนเวียนมาขุดเอา โดยไม่เกรงกลัวต่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แสดงให้เห็นอำนาจความโลภหรือกิเลสของคนอยู่เหนือความเกรงกลัวต่อทุกสิ่งทุกอย่าง พอมีพระภิกษุสงฆ์ท่านมาอยู่จึงได้นำไปเก็บรักษาไว้ที่พักรของท่าน โดยฝังดินไว้มีอยู่หลายชิ้น ต่อมาได้สร้างศาลาเพื่อใช้เป็นที่พักพิงบุญแต่ชาวบ้านที่มาทำบุญสิ่งของที่พบก็นำมาเก็บหรือฝังไว้ในศาลา โดยสร้างศาลาอยู่ด้านหน้าปราสาทกุสวณแต่นั้นเอง ตั้งแต่มีวัดชาวบ้านก็เริ่มเข้ามาเที่ยวชมและมาเพื่อบนบานขอพรต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ปราสาทกุสวณแต่ง โดยพระท่านแนะนำบอกกล่าวขอพรประสบความสำเร็จเป็นจำนวนมาก เครื่องบวงสรวงหรือเครื่องบนบานไม่กำหนด ผู้ไปขอพรที่ฐานโยนีอยู่ภายในปราสาทประธานองค์กลาง (ภาพประกอบ 31) ซึ่งปรากฏอยู่ในปัจจุบัน โดยนำดอกไม้ธูปเทียนไปจุดหน้าแท่นบูชาอิฐฐานขอพร ถ้าประสบความสำเร็จก็จะมาแก้บนด้วยสิ่งใดก็จะนำสิ่งเหล่านั้นมาแก้บน ปัจจุบันก็เห็นร่องรอยนำธูปเทียนมาจุดขอพรและพวงมาลัยพร้อมด้วยดอกไม้ยังมีปรากฏอยู่ให้เห็นในปัจจุบัน

ภาพประกอบ 31 ฐานโยนี
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2561)

ทางด้านของ คำหอม ปัทมสุรี (2560: สัมภาษณ์) กล่าวเพิ่มเติมว่า ตามลักษณะคติความเชื่อของชาวบ้านหรือคนในปัจจุบันนี้ ได้แสวงหาเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจหรือหาที่พึ่งทางใจ เวลามีปัญหาหรือมีความต้องการอยากประสบความสำเร็จอย่างใดอย่างหนึ่งก็จะแสวงหาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เช่น พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ เทวรูปศักดิ์สิทธิ์ ศาลเจ้า และปราสาท กุ หรือ กู เป็นต้น ปราสาทกุสวณแต่งก็เป็นหนึ่งในจำนวนนั้นด้วย จะเห็นได้ว่ามีร่องรอยการมากราบไหว้บูชาขอพรบนบาน เพื่อจุดประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งที่มาขอพรบนบานไว้ ปรากฏว่ามีพานบายศรีดอกไม้ธูปเทียนและพวงมาลัยปรากฏอยู่ที่ฐานโยนีหรือแท่นบูชาปราสาทประธานองค์กลาง โดยมีคนนำมาสักการบูชาหรือมาบูชาแก้บนที่เขามาบนไว้มิให้เห็นบ่อยครั้ง ถ้าไม่นำออกไปหรือทำความสะอาดดอกไม้ธูปเทียน

และพวกมาลัยคงจะมีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ตนเองมีหน้าที่จำเป็นจะต้องทำความสะอาดอยู่เสมอ จึงได้นำออกไปเพราะเป็นหน้าที่ที่จะต้องดูแลความสะอาดสถานที่ให้สะอาดอยู่เสมอ แต่ก็ไม่ได้ห้ามคนที่มาประกอบพิธีบนบานจะคอยดูแลมองดูอยู่ห่างๆ ไม่ได้สอบถามว่ามาบนเรื่องอะไรหรือขอในเรื่องใดบ้าง แต่พอจะทราบมาบ้างจากคนที่มาบนบานหรือทำพิธีกรรมตามความเชื่อของเขา หากว่าบุคคลเหล่านั้นเห็นเราก็จะมาขออนุญาตบ้างเป็นบางครั้ง ส่วนมากจะตรงเข้าไปทำพิธีกรรมเลยก็มี ส่วนบุคคลใดที่มาขออนุญาตประกอบพิธี เขาก็จะเล่าเรื่องราวให้ฟังว่ามีจุดประสงค์ที่มาบนบานจากปรารภค้ กูขอให้ลูกได้สอบข้าราชการติด เช่น ตำรวจ ทหาร ครู หรือหน่วยงานราชการต่างๆ เป็นต้น บางคนก็จะนำพาลูกหลานมาบนบานสานกล่าวขอพรให้ได้เดินทางไปทำงานประเทศนอกได้ทำงานดีๆ มีเงินเดือนดีๆ หรือบางคนมาบนบานขอไม่ให้ติดทหารก็มีให้เห็นทุกปี สิ่งของที่มาบนบานส่วนมากเป็นบายศรีดอกงูรูปเทียนและพวกมาลัยเป็นส่วนมาก (ภาพประกอบ 32) พอสำเร็จตามที่ได้บนไว้ก็จะนำพานบายศรี ดอกไม้รูปเทียน และพวกมาลัยมาราบไหว้ บางรายจะมีเครื่องเส้นบวงสรวงด้วย เช่น เหล้า ไก่ ขนม และผลไม้ เป็นต้น นำมาถวายเป็นเครื่องบูชาที่มีแต่เป็นส่วนน้อย พอเขากลับก็จะเก็บสิ่งของและทำความสะอาดถือเป็นหน้าที่ที่ต้องทำให้สะอาดอยู่เสมอ เพราะเป็นโบราณสถานที่มีคนมาเที่ยวชมและทางกรมศิลปากรให้ดูแลความสะอาด แต่ก็ไม่ได้ห้ามคนที่มาบนบานหรือถวายเครื่องสักการบูชาที่มาบนบาน มีให้เห็นอยู่เสมอตั้งแต่มาทำงานที่นี่หลายปี หรือตั้งแต่หลังจากทางกรมศิลปากรได้มาทำการบูรณะชุดคัน ที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 3 ดังนั้น ปรารภค้กู่สวนแดง จึงเป็นที่รู้จักของชาวบ้านและชุมชนถิ่นว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์มีเทพเทวาอารักษ์คอยปกปักรักษาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ยังคงมีความศักดิ์สิทธิ์ให้ปรากฏอยู่เสมอ หากมีใครมาลบหลู่หรือทำผิดในพื้นที่ปรารภค้กู่สวนแดงเหมือนอย่างเด็กนักเรียนกู่สวนแดงพิทยาคม ที่กล่าวไปแล้วนั้นจึงถือว่าปรารภค้กู่สวนแดงเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งปรากฏเป็นเรื่องเล่าจากบรรพบุรุษสืบมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพประกอบ 32 ดอกไม้รูปเทียนและพวกมาลัย ปรารภค้ประธานองค์กลาง
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2561)

ตำนานเรื่องเล่าปรางค์กู่สวนแตง

ความทรงจำจากเรื่องเล่าที่กลายเป็นตำนานได้เล่าสืบต่อกันมาจวบจนถึงปัจจุบัน ในเรื่องของการสร้างปรางค์กู่สวนแตงและกู่ฤๅษี ประยูร ท่าโธสง และ กวี วารี (2560: สัมภาษณ์) ปรากฏว่ามีเรื่องเล่าจากบรรพบุรุษได้สืบทอดต่อกันมาถึงปัจจุบัน ท่านได้กล่าวว่า ปรางค์กู่สวนแตง และกู่ฤๅษี ได้มีการสร้างขึ้นพร้อมกัน ส่วนปรางค์กู่สวนแตงนั้นเป็นปรางค์ของผู้หญิงเป็นผู้สร้างขึ้น หินศิลาแลงและด้วยอิฐแดง ส่วนกู่ฤๅษีนั้นเป็นกู่ของผู้ชายเป็นผู้สร้างขึ้นด้วยหินศิลาแลง การสร้างในยุคสมัยในครั้งอดีตที่ผ่านมา ซึ่งผู้ชายและผู้หญิงในยุคสมัยนั้นเป็นคนชนชาติขอม ซึ่งคนทั้งสองกลุ่มทั้งผู้ชายและผู้หญิง ในการก่อสร้างปรางค์กู่สวนแตง และกู่ฤๅษี ในครั้งนี้ก่อนที่เริ่มมีการก่อสร้างปรางค์กู่ทั้งสองขึ้น ได้มีการตกลงได้มีการสัญญากันว่าจะมีการสร้างแข่งขันกันเกิดขึ้น และมีการให้สัญญากันอีกว่าถ้าหากฝ่ายไหนของใครสร้างเสร็จก่อนก็จะได้ให้มีการปล่อยโคมไฟขึ้นสู่ท้องฟ้าเพื่อเป็นสัญญาณ ถ้าหากอีกฝ่ายเห็นโคมไฟขึ้นสู่ท้องฟ้าเมื่อไหร่ ก็จะถือว่าอีกฝ่ายหนึ่งนั้นได้สร้างเสร็จก่อนแล้ว ทั้งสองฝ่ายก็ได้แยกย้ายเข้าสู่สถานที่ก่อสร้างของแต่ละฝ่าย ส่วนทางด้านฝ่ายหญิงได้ดำเนินการก่อสร้างปรางค์กู่สวนแตง จึงได้มีแนวคิดเพื่อหาอุบายหลอกล้อทางด้านฝ่ายชายที่ทำการก่อสร้างกู่ฤๅษี โดยฝ่ายหญิงได้ใช้มารยาทหญิงหลอกล้อผู้ชายไปช่วยตนสร้างปรางค์กู่สวนแตง พวกผู้ชายหลงใหลในมารยาทหญิงจึงได้กลับไปช่วย และคิดว่าตนเป็นผู้ชายอย่างไรเสียก็สร้างเสร็จก่อนผู้หญิงอยู่แล้ว ด้วยความประมาท พอใกล้แล้วเสร็จบรรดาผู้หญิงใช้เร่อบายหลอกว่าเสร็จแล้วจึงได้ปล่อยโคมไฟขึ้นสู่ท้องฟ้าแล้วตีฆ้องขึ้นดังๆ เป็นสัญญาณ ส่วนทางด้านฝ่ายชายด้วยความประมาทเห็นว่าตนเป็นผู้ชายมีพลังกำลังเหนือกว่าผู้หญิงหลงใหลมารยาทหญิงได้ไปช่วยจนเกือบแล้วเสร็จ จึงได้กลับมาเร่งมือสร้างของตน แต่กลับได้เห็นสัญญาณโคมไฟของฝ่ายหญิง และสัญญาณฆ้องที่ตีสัญญาณเช่นนั้น ฝ่ายชายคิดว่าฝ่ายหญิงมีความสามารถสร้างเสร็จจริงๆ จึงเกิดความเสียใจเป็นอย่างมากที่พ่ายแพ้ต่อผู้หญิง ฝ่ายชายจึงได้หยุดในการดำเนินการก่อสร้าง ปรากฏว่า กู่ฤๅษี จึงสร้างยังไม่เสร็จเราจึงเห็นได้จากซากปรักหักพังที่วางระเกะระกะ ซึ่งไม่เป็นรูปลักษณะของโครงสร้างที่ไม่สมบูรณ์เท่าไรนักดังที่เห็นในปัจจุบันนี้ ส่วนทางด้านของปรางค์กู่สวนแตง ฝ่ายหญิงได้เร่งมือทำงานสำเร็จสวยงามตั้งเด่นเป็นสง่าจากสภาพที่เห็นในปัจจุบัน ดังนั้น ปราชญ์โบราณท่านได้กล่าวสืบต่อมาไว้ว่า “เร่มารยาทหญิงมีรอยเร่เล่มเกวียนยากยิ่งที่จะรู้เท่าทัน” ท่านจึงให้ครุระวังไว้ ถือเป็นเรื่องเล่าที่ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์กันทั้ง 2 กู่ ที่มีความเชื่อมโยงกันมาตั้งแต่ยุคสมัยขอมรุ่งเรืองปกครองพื้นที่แห่งนี้ เป็นเรื่องเล่าที่กลายเป็นตำนาน สืบทอดต่อกันมาตั้งแต่อดีตซึ่งปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบัน

ปรางค์กู่สวนแตง มีทัศนคติทางความเชื่อที่เกิดจากชุมชนท้องถิ่น ได้รับรู้เรื่องราวจากเรื่องเล่าหรือความทรงจำของบรรพบุรุษ มีคติความเชื่อที่ว่าสถานที่แห่งนี้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ จึงก่อเกิดเป็นจารีตประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบมาจากอดีตถึงปัจจุบัน เกิดมีแนวคิดที่มีมุมมองอย่างหนึ่งที่จะนำสิ่งเหล่านี้มาสร้างวาทกรรมของชาวบ้าน ให้มีบทบาทสำคัญต่อการจูงใจของนักท่องเที่ยวทางเลือกได้เข้ามาเที่ยวชมศาสนสถาน เป็นแนวคิดที่สร้างสรรค์ของชุมชนท้องถิ่น เพื่ออนุรักษ์และปกป้องรักษาศาสนสถานอันเป็นโบราณสถาน และโบราณวัตถุ เพื่อศึกษาเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี และความเป็นมาของศาสนสถาน ซึ่งมีคติความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากความทรงจำผ่านเรื่องเล่า จึงก่อเกิดทำให้ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นเห็นความสำคัญต่อปรางค์กู่สวนแตง จากเรื่องเล่าที่เป็นตำนานในเชิงเป็นวาทกรรมของนิทานพื้นบ้าน เพื่อปลูกจิตสำนึกรักบ้าน

เกิดและเป็นคติเตือนใจอย่าหลงเชื่ออะไรง่าย ๆ ที่ยังไม่ได้พิสูจน์หรือพิจารณาให้ดี ดังเช่นมารยาของผู้หญิงหลอกผู้ชายให้หลงเชื่อว่าสร้างเสร็จแล้วผู้ชายก็หลงเชื่อจริงทำให้ฝ่ายผู้ชายพ่ายแพ้ นี่ก็ถือว่าเป็นเรื่องเล่าที่บรรพบุรุษได้เล่าสืบๆ ต่อกันมาให้ลูกหลานได้รับรู้รับฟัง แต่ความเป็นจริงชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นของอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ มีคติความเชื่อเป็นพื้นฐานเดิมจากบรรพบุรุษว่าปราสาทกุสุวันแดง เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ประกอบพิธีทางศาสนามาตั้งแต่ยุคสมัยขอมโบราณ จึงถือได้ว่าปราสาทกุสุวันแดงเป็นศาสนสถานประจำอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ มีคติความเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกปักรักษา เป็นที่เคารพศรัทธายำเกรงของคนชุมชนท้องถิ่น จนก่อเกิดประเพณีพิธีกรรมเกิดขึ้นจากคติความเชื่อพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของปราสาทกุสุวันแดง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

กุฎี

กุฎี ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่การปกครองของหมู่บ้านกุฎี โดยมีชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นมีส่วนสำคัญเป็นกำลังคอยช่วยกันดูแลรักษาโบราณสถาน เพราะอยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 70 เมตร เป็นโบราณสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งของชุมชนท้องถิ่น ที่มีความทรงจำจากเรื่องเล่าและที่มีคติความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ มีอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกปักรักษาโบราณสถาน ทำให้ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นเกิดความเคารพศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์จนก่อเกิดมีจารีตประเพณีปฏิบัติสืบมาถึงปัจจุบัน

ภาพประกอบ 33 กุฎี

(ภาพโดยผู้วิจัย, 2561)

ความทรงจำเรื่องเล่ากุฎี

ความทรงจำที่เกิดจากเรื่องเล่าและประสบการณ์จากการได้เห็น ได้ยิน และได้ฟังจนเกิดความทรงจำขึ้นในพื้นที่กุฎี เชย ศิริวิทยากุล (2560: สัมภาษณ์) กล่าวว่า กุฎี (ภาพประกอบ 33) มีคติความเชื่อของชุมชนท้องถิ่นว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ จึงเกิดความเคารพศรัทธายำเกรงต่อผู้คนในชุมชนท้องถิ่น และมีคติความเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่มีเทพอารักษ์คอยปกปักรักษา

สถานที่แห่งนี้อยู่ หากบุคคลใดมีความทุกข์เดือดร้อนก็จะไปขอพรต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ศาลหรือที่องค์
 ปรางค์ประธาน เพื่อขอให้ท่านช่วยเหลือประสบความสำเร็จมามากต่อมากแล้ว หรือบางคนก็ได้โชคล
 ลาภก็มีให้เห็นอยู่บ่อยครั้ง ในอดีตปรางค์ประธานที่เห็นในปัจจุบันเป็นซุ้มเต็มมีความสมบูรณ์มาก แต่
 ปัจจุบันได้พังลงมาหมดแล้วที่เห็นกระจัดกระจายปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ต่อมาได้มีพระมาอยู่จำพรรษา
 ได้พักอาศัยอยู่ที่กุฎี ชาวบ้านจึงได้ช่วยกันจัดพื้นที่โดยเอาหินศิลาแลงที่กระจัดกระจายอยู่มาวาง
 เรียงเป็นพื้นด้านหน้าปรางค์ประธาน พื้นที่ด้านข้างโดยรอบก็นำหินศิลาที่กระจัดกระจายมาวางอย่าง
 เป็นระเบียบ ส่วนตัวปรางค์ประธานให้พระนั่งฉันภัตตาหาร ชาวบ้านนั่งด้านหน้าในการทำบุญและ
 ประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา สมัยนั้นยังไม่ได้แยกวัดออกจากกุฎี พระภิกษุสงฆ์ท่านจำพรรษา
 อยู่ในบริเวณพื้นที่กุฎี และใช้เป็นสถานที่ประกอบกิจการทางศาสนา จะเห็นได้จากองค์ปรางค์ประธาน
 ได้ประดิษฐานพระพุทธรูปปางสมาธิหน้าตัก 38 นิ้ว (ภาพประกอบ 34) เป็นพระประธานในการ
 ประกอบพิธีสร้างในปี พ.ศ. 2515 รวมอายุได้ 46 ปี สร้างโดยหลวงพ่อดมหมาย เจริญศิลป์ เจ้าภาพ
 อุปถัมภ์ คือ ร้านทองแสงสุวรรณ ตลาดอำเภอประเทาย จังหวัดนครราชสีมา และรูปปั้นพระฤๅษีหน้า
 ตัก 9 นิ้ว ที่ปรากฏอยู่ตั้งประดิษฐานอยู่ภายในปรางค์ประธานมีจำนวน 5 ตน เชื่อว่ามีผู้ศรัทธานำมา
 ถวายแก่บน เมื่อมีปัญหาที่แก้ไขไม่ได้หรือหาทางออกไม่เจอ ก็จะมองหาที่พึ่งตามคติความเชื่อว่าองค์
 เทพ เทวดารักษ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จะสามารถบันดาลให้สำเร็จได้ ถือเป็นคติความเชื่อมา
 แต่บรรพบุรุษสืบมาถึงปัจจุบัน

ภาพประกอบ 34 พระพุทธรูปปางสมาธิหน้าตัก 38 นิ้ว
 (ภาพโดยผู้วิจัย, 2561)

ภาพประกอบ 35 องค์ปรางค์ประธาน พื้นที่ขุดพบพระโพศรี
(ภาพโดย ผู้วิจัย, 2560)

ในสมัยอดีตที่ผ่านมา มีพระรูปหนึ่งนามว่า “พระอาจารย์น้อย” ในสมัยนั้นท่านมีอายุประมาณ 30 กว่าปี บวชได้ 8 พรรษา เป็นพระทางภาคเหนือได้เดินธุดงค์มาพักอาศัยกุฎุณี โดยท่านได้นิมิตเห็นสถานที่แห่งนี้และท่านเล่าให้ฟังว่า ท่านได้เป็นผู้เคยได้สร้างศาสนสถานกุฎุณีแห่งนี้ในอดีตชาติที่ผ่านมา เหมือนดังคติความเชื่อทางพุทธศาสนา เชื่อว่าคนเราเกิดมาสร้างบุญบารมีหลายภพชาติ ดังเช่น พระพุทธเจ้าที่ก่อนจะตรัสรู้ก่อนตรัสสมาธิโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้า ทรงเกิดมาสร้างบารมีหลายภพหลายชาติ ในชาติสุดท้ายทรงเกิดเป็นพระเวสสันดร ดังนั้น พระอาจารย์น้อย ท่านระลึกชาติได้ก็ไม่แปลกอะไรเลยที่ท่านเคยได้สร้างกุฎุณีแห่งนี้ท่านจึงได้เดินทางมาค้นหาและได้ค้นพบ จึงได้อยู่พักอาศัยอยู่จำพรรษาเป็นเวลาประมาณ 10 ปี ในขณะที่ท่านได้พักอาศัยอยู่นั้น ได้นำพาชาวบ้านทำนุบำรุงและทำความสะอาดอาณาบริเวณกุฎุณี สมัยนั้นเป็นป่ารกที่มีต้นไม้และเครือไม้ปกคลุมกุฎุณีเต็มไปหมด ไม่มีใครกล้าเข้าใกล้หรือที่จะไปทำอะไร เพราะเกรงกลัวต่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของกุฎุณี ชาวบ้านมีความเชื่อว่าพื้นที่หรือสถานที่โบราณสถานแห่งนี้มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกปักรักษาอยู่ และในบริเวณกุฎุณียังมีเครือตำแยหรือหมามุ่ย ถ้าใครเข้าใกล้หรือโดนชนตำแยก็จะคันเป็นอันมาก พระอาจารย์น้อยท่านได้มาจำพรรษาอยู่ในพื้นที่กุฎุณี ประมาณในราวปี พ.ศ. 2497 ท่านได้ช่วยทำนุบำรุงกุฎุณี โดยร่วมกับชาวบ้านทำลายเครือตำแย ภาคอีสานเรียกว่า หมามุ่ย ชาวบ้านช่วยกันจนแล้วเสร็จสะอาดตาสามารถพักอยู่อาศัยได้ และตกแต่งสิ่งก่อสร้างให้ดูดีกว่าเดิม พระอาจารย์น้อย ได้นิมิตเห็นพระพุทธรูปจึงได้ประชุมชาวบ้านและได้ลงมือขุดตรงกลางปรางค์ประธานตามที่ได้นิมิตเห็น ได้พบพระพุทธรูปหินทรายปางยืนถือไม้เท้า 1 องค์ เพื่อนำมาไว้เป็นที่สักการบูชาเคารพกราบไหว้ แล้วจึงได้ให้ชาวบ้านถมพื้นที่ตรงที่ขุดไม่ให้ขุดอีกต่อ ปัจจุบันพื้นที่ขุดตรงกลางองค์ปรางค์ประธาน (ภาพประกอบ 35) ได้สร้างพระพุทธรูปและเทพื้นคอนกรีตปิดไว้ ส่วนพระพุทธรูปองค์ที่ขุดค้นพบชาวบ้านได้นำมาเป็นพระเสี่ยงทาย โดยมีลักษณะ ฐานกว้าง 8 นิ้ว มีความสูงประมาณ 12 นิ้ว น้ำหนักประมาณ 8 กิโลกรัม ได้ตั้งชื่อว่า “พระโพศรี” ต่อจากนั้นไม่นานทางด้านพระอาจารย์น้อย จึงได้ประชุมกับชาวบ้านร่วมกันประกอบพิธีทำบุญอุทิศส่วนบุญกุศลให้กับ

ดวงจิตวิญญาณบรรพชนผู้สร้างกุฎีฯ โดยจ้างลิเกมาทำการแสดงในงานครั้งนี้ด้วย หลังจากนั้นทางด้านของพระอาจารย์น้อย ได้เดินทางกลับบ้านเกิดทางภาคเหนือ และไม่ได้กลับคืนมาอีกเลยจวบจนปัจจุบัน (เชย ศิริวิทยากุล. 2560: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 36 วัดหริดี

(ภาพโดยผู้วิจัย, 2560)

ส่วนทางด้าน พระหยวก สุวีโร (2561: สัมภาษณ์) กล่าวเพิ่มเติมว่า พระโพศรี ที่ขุดได้นั้นได้นำไปเก็บรักษาไว้ที่ วัดหริดี (ภาพประกอบ 36) ตั้งอยู่ในหมู่บ้านกุฎีฯ หลังจากที่พระอาจารย์น้อย ได้เดินทางกลับบ้านแล้ว ต่อมาได้มีกลุ่มคนมาขโมยพระที่ขุดได้ไป ภายหลังจากได้สืบคุกกี้พอรู้แต่พระเขาขายไปแล้วจึงไม่ได้จับเพราะไม่มีหลักฐาน คนที่พาเขามาขโมยเป็นหลานเขยของคนในบ้านกุฎีฯนั่นเอง เขาเป็นคนบ้านหนองพวง เคยมาบวชอยู่ที่วัดหริดี บ้านกุฎีฯ ได้จำพรรษาอยู่ 3 ปี แล้วได้แต่งงานกับคนในหมู่บ้านและรู้จักพระที่นำพาคนมาขโมยได้เป็นอย่างดี จึงได้ติดต่อกับกลุ่มคนมาขโมยพระที่ขุดได้ไป ในสมัยนั้นพระหยวก สุวีโร เป็นเด็กเห็นคนแปลกหน้าเข้ามาในหมู่บ้าน 3 คน การแต่งตัวด้วยชุดสูทกางเกงขาขาว เสื้อแขนยาวร้องเท้าขัดมันอย่างดีจำได้จนติดตามมาถึงทุกวันนี้ เขาถามเรื่องวัดหริดี ว่ามีพระจำพรรษาอยู่กี่รูป และได้สอบถามหลายอย่างเช่นกัน พอวันรุ่งขึ้นต่อมาเวลาเช้าก็ได้รู้ข่าวพระโบราณองค์นั้นได้หายไปแล้ว แต่ก่อนนั้นมีคนเคยมาขโมยแล้วหลายครั้งแต่เอาไปไม่ได้ ลอยลางไปตามพื้นไม้เป็นทางยาวแต่เคลื่อนออกจากฐานไม่ได้ คงด้วยความประมาทเชื่อว่าไม่มีใครสามารถเอาไปได้ ในครั้งนี้เช่นกันคิดว่าคงเอาไปไม่ได้ แต่สุดท้ายเห็นแต่ขันดอกไม้รูปเทียนวางไว้ที่ใกล้ฐานตั้งพระ ขโมยต้องมีความรู้เกี่ยวกับการอัญเชิญพระที่มีความศักดิ์สิทธิ์มีอิทธิฤทธิ์ถึงได้นำไปได้ เป็นที่น่าเสียดายพระโบราณที่ควรค่าเอาไว้ให้ลูกหลานได้ชื่นชม ที่รู้จักว่าเป็นบุคคลผู้นี้เอาไปเพราะว่าเขาได้กลับไปอยู่บ้านเดิม พอที่เขาป่วยรักษาไม่หายสักทีก็เลยไปดูหมอธรรมหรือหมอสงฆ์ได้ทักว่า มีสิ่งหนึ่งที่ได้ไปทำผิดไว้เขาลงโทษทำอย่างไรก็รักษาไม่หายหากไม่ไปขอขมา คนป่วยรับสารภาพว่าได้นำคนไปขโมยเอาพระโบราณไปจริงจึงได้ไปขอขมาลาโทษที่ กุฎีฯ จากนั้นหมอธรรมจึงทำการรักษา

หายเป็นปกติ ต่อมาได้ประพาศิตัวไม้ดีเกิดป่วยด้วยโรคปัจจุบันไม่นานก็เสียชีวิตลง ถือเป็นกรวดใช้
 ผลกรรมของคนที่ประพาศิตัดศีลธรรมยอมได้รับผลของกรรมที่ทำ

ภาพประกอบ 37 องค์พระฤๅษี

(ภาพโดยผู้วิจัย, 2561)

คติความเชื่อพื้นถิ่นที่ศักดิ์สิทธิ์ฤๅษี

ฤๅษี เป็นสถานที่แห่งหนึ่งที่บรรดานักแสวงหาที่พึ่งทางใจ ในเวลายามทุก
 ยากลำบากก็จะหันหน้ามาพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนบานขอพรต่อเทพอารักษ์ เพื่อดลบันดาลให้สำเร็จ
 ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ตามที่ตนขอไว้ พอสำเร็จจึงนำสิ่งของที่บนไว้นำมาถวายไว้ในองค์ปรางค์
 ประธาน แต่ปัจจุบันถวายที่ศาล เช่น ดอกไม้ธูปเทียน บายศรี พวงมาลัย หมากพลู บุหรี่ สุราหรือ
 เหล้า หัวหมู ไก่หนุ่ม-สาว ขนมหวาน ผลไม้ เป็นต้น โดยไม่ได้เจาะจงอยู่ที่ผู้มาบนว่าจะถวายอะไร จึง
 ปรากฏว่ามีองค์พระฤๅษีที่อยู่ในปรางค์องค์ประธานของฤๅษี (ภาพประกอบ 37) คงเป็นผลแห่ง
 ความสำเร็จของบุคคลที่มาบนบาน เป็นเครื่องแก่นบนของผู้สำเร็จ ตามวัตถุประสงค์จึงได้นำมาถวายที่
 เห็นในปัจจุบัน

สาเหตุของการสร้างศาลที่ตั้งอยู่ด้านหน้าฤๅษี (ภาพประกอบ 38) เป็นที่เคารพ
 บูชาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเป็นที่ยึดเหนี่ยวขององค์เทพเทวารักษ์หรือพระภูมิเจ้าที่ ตามคติความเชื่อ
 ของคนในชุมชนหมู่บ้านหรือในชุมชนท้องถิ่น เขย ศิริวิทยากุล (2560: สัมภาษณ์) กล่าวว่า ก่อนที่จะ
 ได้ตั้งศาลขึ้นนั้นตนนิมิตฝันว่ามีคนมาบอกหวย จึงได้ไปบอกพระที่จำพรรษาอยู่ที่วัดฤๅษี ท่านจึงได้
 บอกต่อกับบรรดาญาติโยมที่มาวัดทำให้มีคนถูกเป็นจำนวนมาก จึงได้มีการสร้างศาลถวายต่อองค์เทพ
 เทวารักษ์และพระภูมิเจ้าที่ในปี พ.ศ. 2537 ครั้งแรกสร้างเพียงศาลเล็กๆ แต่พอศาลเก่าพังลงจึง
 ได้มีการสร้างศาลใหม่ใหญ่กว่าเดิมที่เห็นในปัจจุบัน เพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจของชาวบ้านที่
 มีคติความเชื่อช่วยปกป้องรักษาฤๅษีเพื่อป้องกันขโมยที่จะมาลักลอบขุดวัตถุโบราณได้อีกทางด้วย และ

ศาลถือเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่สิงสถิตอยู่ที่กุฎี เป็นที่ยำเกรงกลัวต่อบุคคลผู้พบเห็น ไม่กล้าที่จะลุกกล้าเข้าไปใกล้ขอบขโมยชุดในสถานที่แห่งนั้นเพราะเกรงกลัวเจ้าภูมิเจ้าที่หรือองค์เทพเทวาอารักษ์จะลงโทษเอา ส่วนทางด้านกรมศิลปได้มาพบเห็นก็ได้บอกกล่าวกับชาวบ้านว่า “ในช่วงเวลานี้สร้างศาลขึ้นมาตามคติความเชื่อของชาวบ้านนั้นนะไม่เป็นไรทำไปเถอะเพื่อชาวบ้านช่วยดูแลกุฎีด้วย แต่หากว่าถ้าทางกรมศิลปากรดำเนินการบูรณะตกแต่ง ขอให้พากันย้ายออกไปไว้ที่อื่นด้วยนะ ” ชาวบ้านก็เต็มใจที่ทำตามจึงไม่ต้องเอาศาลออก สถานที่ตั้งศาลอยู่ด้านหน้าซึ่งเอียงๆ ตรงซุ้มประตูทางเข้าที่เรียกว่า ซุ้มโคปุระ ส่วนทางด้านสระน้ำหรือบารายขนาดเล็ก อยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของกุ

ภาพประกอบ 38 ศาลตั้งอยู่ด้านหน้ากุฎี
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2560)

บ่อน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์ (ภาพประกอบ 39) ชาวบ้านในชุมชนมีคติความเชื่อว่าเป็นบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โดยตั้งอยู่ในบริเวณกึ่งกลางซุ้มโคปุระ และปราสาทประธาน ถ้าเราเข้าไปก็จะสังเกตเห็นหินศิลาหรือหินทราย ที่วางอยู่ตรงพื้นที่เหมือนเสาปราสาทค์ำประตูทางเข้าหรือทับหลัง ไม่มีลวดลายวางไว้ที่พื้นเป็นหินศิลาแลงที่ชาวบ้านพากันนำมาเรียงเป็นพื้นใช้เป็นที่นั่งในเวลาทำบุญ และอยู่ติดกันนั้นจะมีหินทรายที่ตรงกลางมีหลุมลึกลงไปประมาณ 10 นิ้ว และเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 9 นิ้ว ลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมเหมือนกับฐานโยนีหรือที่ตั้งแทนบูชาศิวิลิ่งค์ คือ พิธีบูชาพระอิศวร โดยมีพิธีทางพราหมณ์ใช้น้ำหรือน้ำนมเทลาดศิวิลิ่งค์ น้ำนั้นก็ไหลอาบลงไปแล้วมีล่องน้ำไหลเป็นสายลงมาคนที่เคารพบูชาก็จะถือน้ำนั้นศักดิ์สิทธิ์ โดยนำน้ำมาดื่มกินและเอามาล้างหน้าหรือเอามาลูบหัว ตรงกันข้ามกับชาวบ้านมีคติความเชื่อว่าเป็นบ่อน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์ จึงได้มีการสร้างองค์พระฤๅษี โดยสร้างด้วยปูนซีเมนต์มีความสูงประมาณ 1 ศอก เอาไว้ที่ข้างบ่อน้ำมนต์ เวลาที่คนไปทำบุญก็จะสร่งน้ำองค์พระฤๅษี น้ำก็จะไหลลงไปบ่อแล้วผู้คนก็นำน้ำนั้นไปอธิษฐานจิตประพรมหัวหรือลำตัวบ้างก็นำไปอาบเพื่อเป็นสิริมงคล ต่อมาทางกรมศิลปากรได้เข้ามาจัดระเบียบขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน จึงได้ให้ชาวบ้านเอาองค์พระฤๅษีออกจึงเหลือเพียงล่องลอยไว้ให้เห็นในปัจจุบัน

ภาพประกอบ 39 ล่องลอยบ่อน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2560)

ตำนานเรื่องเล่ากู่

กู่ฤๅษี มีสระน้ำหรือบารายขนาดเล็ก อยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของกู่ฤๅษี มีตำนานเล่าว่า ได้มีสระน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์ของพระฤๅษี 108 องค์ (ภาพประกอบ 40) เพื่อใช้อาศัยน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์ในประกอบพิธีกรรมต่างๆ โดยใช้ น้ำในสระรูปสี่เหลี่ยมที่มีหินศิลาแลงกรูขอบสระมีน้ำอยู่ได้ตลอดปี ในอดีตพระฤๅษี จำนวน 108 คน ได้เดินทางมาอยู่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ และได้ประกอบพิธีกรรมในการปลุกเสกน้ำในสระให้กลายเป็นน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์ จึงเรียกว่า สระน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์ และมีเรื่องเล่าว่าสระน้ำแห่งนี้มีพญานาคอาศัยอยู่รักษาสระน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์ ใครเป็นอะไรก็อธิษฐานเอาน้ำศักดิ์สิทธิ์มาบำบัดปัดเป่าก็จะหายอยู่เย็นเป็นสุข สมัยอดีตนั้นจะดูไม่เห็นเป็นรูปสระสักเท่าไรนักมีความตื่นเขินมาก ต่อมาสมัยพระอาจารย์จันทร์ ท่านมาจำพรรษาอยู่ที่กู่ฤๅษี ท่านมาอยู่หลังพระอาจารย์น้อย ท่านได้พาชาวบ้านขุดดินออกจากสระ โดยใช้อุบายไคร้ขุดดินออกจากสระของกู่ฤๅษีก็จะถูกหอย บรรดาลูกศิษย์และชาวบ้านจึงพากันขุดดินออกจากสระพอดกกลางคืน นายเขย ศิริวิทยากุล ก็ได้ฝันว่ามีคนมาบอกเลขหอย ตื่นเช้ามาจึงได้ไปบอกท่านพระอาจารย์จันทร์ ท่านจึงได้เขียนใส่กระดาษไว้ เกิดถูกจริงตามที่ท่านเขียนไว้ ผู้คนจึงได้มาช่วยกันขุดจนเสร็จสมบูรณ์เป็นรูปสระมีน้ำใสสะอาดที่เห็นในปัจจุบัน (เขย ศิริวิทยากุล, 2560: สัมภาษณ์) จากการลงพื้นที่ทำให้พบว่า บาราย ซึ่งเป็นสระน้ำขนาดเล็กกว้าง 12 x 12 เมตร เพื่อประโยชน์ในการใช้สอยของโรงพยาบาลในครั้งอดีต แต่ตำนานถือเป็นเรื่องเล่าที่สร้างสีสันให้กับกู่ฤๅษี ในอดีตคงมีคนนำไปใช้สอยและนำไปเพื่อประโยชน์ตามคติความเชื่อว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ แต่ปัจจุบันได้รับการรักษาไว้เพื่อการศึกษาเรียนรู้และให้นักท่องเที่ยวได้ชม

ภาพประกอบ 40 สระน้ำมรดกศักดิ์สิทธิ์ของพระฤๅษี 108 องค์
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2560)

กู่ฤๅษี มีความเชื่อมโยงกับพระฤๅษีในอดีต เพราะว่าได้ฟังจากเรื่องเล่าของผู้ให้สัมภาษณ์มีส่วนในความเป็นไปได้ คงคา หิมालัย (2555: 5) กล่าวว่า ฤๅษี คือ ผู้บำเพ็ญพรต หรือ บำเพ็ญตบะ เพื่อให้จิตใจสงบตั้งมั่นจนมีอิทธิฤทธิ์ และมีความเชี่ยวชาญสาขาวิชาต่างๆ ทรงสถิตอยู่ในเบ็องบนสวรรค์ ป่าหิมพานต์ ป่าเขาลำเนาไพร ภูเขา ถ้ำ กระท่อมหรืออาศรมที่เรียบง่าย ดังนั้นพระฤๅษี จึงเป็นนักพรตหรือนักบวชที่ออกบำเพ็ญตบะเพื่อบรรลุอำนาจแห่งฌานสมาบัติมีอิทธิฤทธิ์ เป็นผู้หยั่งรู้และรอบรู้ในสรรพวิชาต่างๆ ส่วน นิยม วงศ์พงษ์คำ (ม.ป.ป.: 51) กล่าวว่า พระฤๅษี คือนักบวชที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาต่อการบูชาพระศิวะในลัทธิฮินดูตันตระ ดังนั้นจึงไม่แปลกเลยที่ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นในอดีตที่ผ่านมาบางคนจึงเรียกว่ากู่ฤๅษี เพราะมีพระฤๅษีมาพักอยู่อาศัย พระฤๅษีในปัจจุบันนี้มีมากมายหลายจังหวัดในภาคอีสานและในทุกภาคของประเทศไทย ซึ่งมีความสอดคล้องกับทางด้าน พระครูประดิษฐ์โชติคุณ (2561: สัมภาษณ์) ท่านก็กล่าวเพิ่มเติมว่า แต่ก่อนนั้นในอดีตชาวบ้านก็เรียกว่า กู่ฤๅษี เป็นที่อยู่ของนักบวชหรือฤๅษี ดังนั้น กู่ฤๅษี ถือเป็นสิ่งสำคัญที่น่าคิดอาจจะมึนักพรตนักบวชหรือฤๅษีมาอยู่อาศัยจริงตามคำเล่าขานก็เป็นไปได้ ถือเป็นทัศนคติของแต่ละท่านที่ได้แสดงความคิดเห็น ได้มีพิธีกรรมการจัดงานพิธีไหว้ครูหรือนัดชุมนุมฤๅษีในการประกอบพิธีต่างๆ มีตำนานเรื่องเล่าพระฤๅษีมาอาศัยอยู่ 108 ตน ได้มาอาศัยอยู่และร่วมประกอบพิธีกรรมบางอย่าง คนทั้งหลายจึงได้เรียกชื่อกู่ตามพระฤๅษีที่มาอยู่อาศัยเรียกว่า “กู่ฤๅษี”

ทัศนคติหนึ่งซึ่งมีความทรงจำจากเรื่องเล่าสาเหตุที่เรียกว่า กู่ฤๅษี จากหลายท่านที่มาของชื่อวกู่ฤๅษี มีเรื่องเล่าสืบต่อมากลายเป็นตำนานเกี่ยวกับพระฤๅษี ซึ่งมาอาศัยอยู่ที่โบราณสถานแห่งนี้ จึงได้รับขนานนามวกู่ฤๅษี พระครูสุตะพลธรรม (2561: สัมภาษณ์) ท่านกล่าวว่า คำว่าตำนานก็มีความหมายที่น่าฟังน่าคิดอยู่นะ เพราะมีเค้ามีมูลในเชิงความหมาย อย่างที่ปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้อาวุโสประจำหมู่บ้านท่านเล่าให้ฟังแต่ก่อนเขาเรียกว่ากู่ฤๅษี เพราะว่ามีฤๅษีมาอาศัย

อยู่บรรดาชาวบ้านแถบนี้ที่เป็นคนเฒ่าคนแก่เขานิยมเรียกว่ากุฎิฤๅษี ต่อมาก็มาเรียกเป็นทางการว่ากุฎิฤๅษี มาจนถึงปัจจุบัน ส่วนทางด้าน เซย ศิริวิทยากุล (2560: สัมภาษณ์) กล่าวเสริมว่า มีตำนานเล่าขานสืบต่อกันมา มีเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรได้มาอธิบายให้ชาวบ้านฟังด้วย ดังนั้น สาเหตุที่เรียกว่า กุฎิฤๅษี มีอยู่ด้วยกัน 2 ประเด็น คือ 1) สมัยก่อนมีความเชื่อกันว่า ในบริเวณกุฎิฤๅษี มีไม้ชนิดหนึ่งมีลักษณะเป็นเครือลำต้นเป็นหนามเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในบริเวณกุฎิ มีชื่อที่นิยมเรียกว่าต้นฤๅษี (ปัจจุบันไม่มีให้เห็นแล้ว) คลายต้นดินหนามทุกวันนี้ ผู้คนเห็นดังนั้นจึงเรียกตามชื่อของต้นไม้ที่นั่นเรียกว่า กุฎิฤๅษี เรื่องเล่านี้เกิดจากเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรเป็นผู้ให้ข้อมูล ตั้งแต่ครั้งที่มาขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานเพิ่มเติมในการมาปักเขตพื้นที่ในปี พ.ศ. 2525 ด้วยเหตุดังกล่าวจึงได้เรียกชื่อว่า กุฎิฤๅษี มาจนถึงปัจจุบัน 2) ในอดีตสมัยก่อนนั้น “กุ” ไม่มีชื่อเรียก ต่อมาในยุคสมัยใดไม่ทราบได้ปรากฏมีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาจนเป็นตำนานเล่าขานว่า มีผู้บำเพ็ญศีลพรตที่นิยมเรียกว่าฤๅษีหรือพระฤๅษี ได้เดินทางมาพักอาศัยอยู่ที่กุเป็นจำนวน 108 คน คนทั้งหลายได้เห็นเช่นนั้นจึงเรียกสถานที่นี้ว่า กุฎิฤๅษี ดังนั้น จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ได้เรียกชื่อตามบรรพบุรุษที่เล่าขานสืบต่อกันมาถึงปัจจุบันเรียกว่า กุฎิฤๅษี

วัดกุฎิฤๅษี (ภาพประกอบ 42) ในอดีตอยู่บริเวณพื้นที่กุฎิฤๅษี ต่อมาทางกรมศิลปากรที่ 12 จังหวัดนครราชสีมา ขึ้นทะเบียนโบราณสถานเพิ่มเติม โดยมีการปักเขตพื้นที่ของกุฎิฤๅษี ในปี พ.ศ. 2525 และมีความจำเป็นจะต้องย้ายวัดออกจากกุฎิฤๅษี คำเตียง หุยโธสง (2560: สัมภาษณ์) กล่าวว่า มีผู้ศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา คือ นายอำคา หุยโธสง (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) คนบ้านโคกจิก ได้ถวายที่ดินสร้างสำนักสงฆ์หรือที่พักสงฆ์ จำนวน 2 ไร่ ได้ตั้งชื่อวัดว่า วัดกุฎิฤๅษี โดยได้ย้ายออกจากกุฎิฤๅษี มาอยู่ทางด้านหน้าทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีถนนตัดผ่านตรงข้ามกับกุฎิฤๅษี มีเจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักผ่านมาแล้วจำนวน 3 รูป คือ 1) หลวงพ่อแก้ว 2) หลวงพ่อหัด 3) หลวงพ่อหนา ทั้งสามรูปได้มรณภาพ คือ เสียชีวิตแล้วทั้ง 3 รูป ปัจจุบันวัดกุฎิฤๅษี จึงได้กลายเป็นวัดร้างเพราะว่าตั้งแต่พระทั้ง 3 รูป ได้มรณภาพลงจึงทำให้ไม่มีพระรูปใดกล้าเข้ามาอยู่อีกเลย คงจะเห็นว่าพระรูปใดมาอยู่ก็มีมรณภาพด้วยเหตุนี้จึงไม่มีพระรูปใดกล้าเข้ามาอยู่ หรืออาจเป็นเพราะว่าพระทั้ง 3 รูป ที่ท่านมาอยู่วัดกุฎิฤๅษี ท่านชอบเล่นไสยศาสตร์ คือ ท่านมีคาถาวิชาอาคมหรือเรียกว่า วิทยาคม ถือเป็นดาบสองคมที่เล่นไสยศาสตร์ หรืออาจแพ้อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของกุฎิฤๅษีจึงเป็นเหตุทำให้เสียชีวิตลงเป็นการสันนิษฐานเอาเท่านั้น แต่อีกอย่างพระทั้ง 3 รูป ท่านมีอายุมากด้วยวัยชราที่เคยทำให้มรณภาพลงก็เป็นได้ เพราะว่าท่านมีอายุประมาณ 60 – 70 ปี จะว่ากันตามความเป็นจริงคงเป็นเพราะว่าท่านอายุมากร่างกายก็ย่อมจะร่วงโรยตามกาลเวลาไม่มีอะไรที่จะอยู่ได้ตลอดกาลทุกคนในโลกตกอยู่ในกฎของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง คือความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ทุกขัง คือความทุกข์ของสภาพร่างกายที่ร่วงโรย อนัตตา คือ ไม่ใช่ตัวตนบังคับให้ไม่เกิด แก่ เจ็บ และตาย ก็ไม่ได้จำเป็นต้องเป็นไปตามกฎของไตรลักษณ์ ดังนั้น วัดได้ร้างลงไม่มีพระมาอยู่จำพรรษาเป็นเวลาประมาณ 7 – 8 ปี ถึงปัจจุบัน

ดังนั้น ชาวบ้านในชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านกุฎิฤๅษี ได้ให้ความสำคัญต่อวัด ที่เป็นจุดเริ่มต้นของการช่วยบูรณะดูแลแต่เดิมมาจนถึงแม้ว่าจะย้ายออกแล้วก็ตามที่ ส่วนกุฎิฤๅษี ชาวบ้านเป็นอันมากมีความเชื่อถือว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากความทรงจำอันดีจากบรรพบุรุษสืบมาถึงปัจจุบัน เป็นที่เคารพยำเกรงต่อผู้คนผ่านไปผ่านมาและพบเห็น พร้อมด้วยนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมา ส่วนชาวบ้านกุฎิฤๅษี ได้เห็นความสำคัญของกุฎิฤๅษี ได้ช่วยคอยเป็นหูเป็นตาแทนเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร ช่วยดูแลคอยปกป้องรักษาโบราณสถานตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

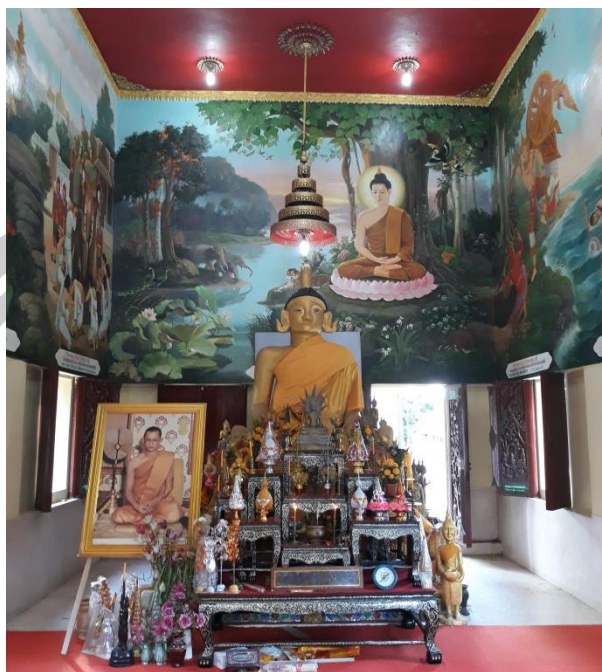
พระพุฒาจารย์

พระพุฒาจารย์ เป็นพระพุทธรูปโบราณประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถ วัดสระจันทร์ สถานที่ตั้งอยู่ท่ามกลางระหว่าง 2 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านโคกจิก และหมู่บ้านหนองเยื้อง ตำบลหนองเยื้อง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ มีคติความเชื่อของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์สามารถบันดาลให้ผู้ไปบนบานสมประสงค์ดังใจหมายได้ และบริเวณพื้นที่วัดสระจันทร์ จัดเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านมีความเคารพศรัทธาเป็นอย่างยิ่ง

ความทรงจำเรื่องเล่าพระพุฒาจารย์

พระพุฒาจารย์ เป็นพระพุทธรูปโบราณสร้างด้วยปูนปั้น ทรงประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ในพระอุโบสถของวัดสระจันทร์ มีความทรงจำจากเรื่องเล่าของบรรพบุรุษที่ได้ชื่อนามว่า พระพุฒาจารย์ เพราะว่าเป็นการตั้งชื่อตามลักษณะการสร้าง คือ นายช่างที่มาสร้างอยู่จังหวัดศรีสะเกษ และช่างญวน ได้ร่วมกันสร้างพระพุทธรูป พร้อมด้วยพ่อตาแสง เป็นผู้อุปถัมภ์ในการก่อสร้างและชาวบ้านในสมัยนั้น มีทัศนคติความเชื่อของตน โดยมีนัยยะและความหมายของคำว่า พระพุฒาจารย์ ดังนี้ คือ พระ หมายถึง พระพุทธรูป ส่วนคำว่า พุ คือ พุทธ หมายถึง พระพุทธเจ้า ส่วนคำว่า ฒา ก็คือ คำว่า ทา อันหมายถึง การใช้มือในการฉาบปูนลูบทา หรือปั้นองค์พระพุทธรูป โดยการใช้มือทำนั่นเอง เพราะช่างสมัยก่อนนั้นไม่มีอุปกรณ์ก่อสร้างทันสมัยเหมือนดังปัจจุบัน การสร้างจึงเน้นเรื่องของการทำด้วยมือเป็นส่วนมากในการขึ้นรูปลักษณะของพระพุทธรูป ส่วนคำว่า จาร หมายถึง การขีดเขียนแบบพระพุทธรูป โดยใช้ลักษณะการจารเหมือนดังการจารอักขระ เลขยันต์ ลงในใบลานบันทึกตำนานเรื่องราวต่างๆ หรือคัมภีร์พระไตรปิฎกปรากฏอยู่ในตู้โบราณของวัด และพิพิธภัณฑสถานฯ ดังนั้น ความหมายของคำทั้งสี่คำนำมาจำแนกแจกแจงจึงมีความหมายดังนี้ คือ พระ + พุ + ทา + จาร ทั้งสี่คำรวมกันจึงได้นามว่า พระพุฒาจารย์ แต่คำที่ปรากฏอยู่ไม่ถูกต้องจำเป็นจะต้องเขียนให้ถูกต้องตามตัวอักษร ดังนี้ คือ พระพุฒาจารย์ แต่ชื่อนี้เหมือนกับชื่อพระสมณศักดิ์ ความเป็นจริงแล้วการตั้งชื่อเอาตามทัศนคติหรือตามแนวความคิดความเข้าใจของนายช่างและนายตาแสง พร้อมด้วยชาวบ้าน จึงได้เรียกชื่อท่านว่า พระพุฒาจารย์ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน (คำเตียง หุยไฮสง. 2560: สัมภาษณ์)

วัดสระจันทร์ สาเหตุที่ได้รับขนานนามว่า วัดสระจันทร์ ได้มีเรื่องเล่าที่มาของข้อมูลจาก คำเตียง หุยไฮสง (2560: สัมภาษณ์) กล่าวว่า ได้รับการบอกเล่าเรื่องราวจากบรรพบุรุษที่ได้สืบทอดต่อกันมา ได้รู้ว่าในพื้นที่อาณาบริเวณวัดสระจันทร์ ได้ปรากฏว่ามีสระน้ำขนาดใหญ่ และมีต้นไม้ชนิดหนึ่งนามว่า “ต้นจันทร์” ได้ปรากฏขึ้นอยู่ข้างขอบสระน้ำ ในสมัยนั้นยังไม่ได้มีการตั้งชื่อวัดแต่อย่างใด จึงได้ประชุมคณะกรรมการชาวบ้านได้นำเสนอว่าจะมีการตั้งชื่อวัดว่าอย่างไร บันดานักปราชญ์ชาวบ้านผู้มีความรู้ที่เคยบวชเรียนเขียนอ่านมาก่อน ได้สังเกตเห็นว่ามีต้นจันทร์เกิดขึ้นที่ขอบสระน้ำในวัด จึงมีแนวคิดเห็นพ้องต้องกันว่าควรที่จะตั้งชื่อตามสัญลักษณ์ที่ปรากฏเพื่ออ้างอิงต่อลูกหลานในอนาคตได้ คือ สระน้ำ และต้นจันทร์ นำคำมาผสมกันโดยตัดคำว่า น้ำและต้นออกเสียแล้วให้เหลือแต่คำว่า “สระ + จันทร์” จึงได้นามวัดว่า “วัดสระจันทร์” โดยนำเสนอในที่ประชุมจึงเห็นพร้อมต้องกันว่าเหมาะสมเป็นอย่างยิ่งที่จะให้ชื่อว่า “วัดสระจันทร์” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

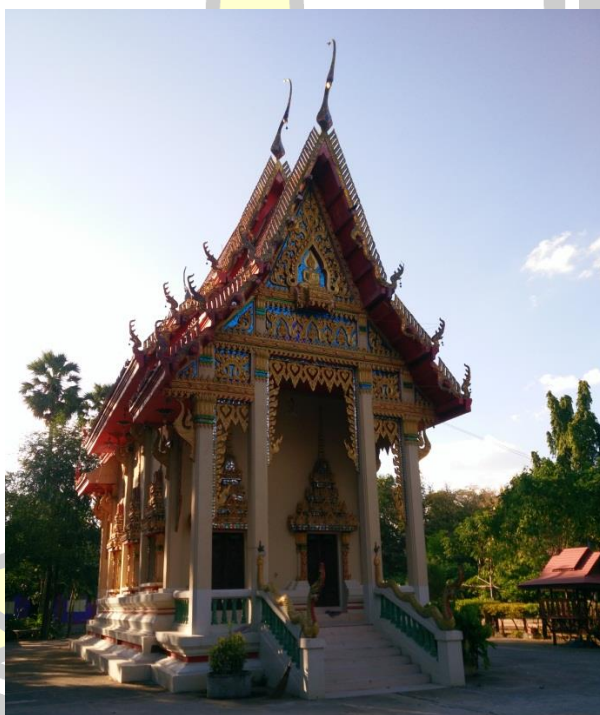

ภาพประกอบ 41 พระพุฒาจารย์ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำวัดสระจันทน์
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2561)

คติความเชื่อพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์พระพุฒาจารย์

พระพุฒาจารย์ ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถวัดสระจันทน์ ถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนเคารพศรัทธา แสง จันทรงาม (2534: 184) กล่าวว่าพระอุโบสถ เป็นอาคารศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธศาสนา เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปและประติมากรรมของบุคคลสำคัญทางพระพุทธศาสนา พระอุโบสถใช้เป็นที่พักพิงของสงฆ์ เช่น การอุปสมบท การรักษาอุโบสถศีล การทำวัตรสวดมนต์ และกรานกฐิน เป็นต้น ดังนั้น พระอุโบสถวัดสระจันทน์จึงถือเป็นอาคารศักดิ์สิทธิ์ที่มีพระพุทธรูปคือพระพุฒาจารย์ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถ ที่ชุมชนชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำวัดสระจันทน์ (ภาพประกอบ 41) จึงเกิดความเลื่อมใสศรัทธาเป็นอย่างยิ่ง ส่วน พระครูวิบูลธรรมธัช (15 เมษายน 2561) กล่าวอ้างอิงในงานวางศิลาฤกษ์พระอุโบสถของ วัดชายอรัญ ตำบลทองหลาง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ กล่าวเรื่องราวเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของพระอุโบสถและพระพุทธรูปทรงนามว่าพระพุฒาจารย์ ของวัดสระจันทน์ ให้กับคณะพระสงฆ์และบรรดาญาติโยมที่มาร่วมงานวางศิลาฤกษ์ โดยเล่าว่าพระครูทองม้วน ท่านอยู่อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา ได้นำพาญาติโยมมาขอเอาดินสีมูมพระอุโบสถวัดสระจันทน์ เพราะว่ามีชาวบ้านป่วยมานานรักษาไม่หายสักที หมอทางโรงพยาบาลระบุงสาเหตุไม่ได้ จึงพากันไปดูหมอธรรมหรือหมอทรง เขาทักให้ไปเอาดินสีมูมพระอุโบสถวัดสระจันทน์ที่ประดิษฐานพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ (ภาพประกอบ 42) ต้องวัดนี้เท่านั้น โดยนำเอามาฝังไว้สีมูมบ้านให้พี่ชายคาบ้านของคนป่วยก็จะหาย ชาวบ้านจึงได้ไปหาท่านพระครูทองม้วนได้เล่าเรื่องให้ท่านฟัง ท่านบอกว่ารู้จักดีเพราะท่านเคยรับกิจนิมนต์มาแฉ่วนั้นอยู่ แล้วท่านจึงได้นำพาคณะศรัทธา

ญาติโยมชาวบ้าน และญาติคนป่วยเดินทางมาขอเอาดินเพียงมูมละหนึ่งกำมือทั้งสี่มุมของพื้นที่พระอุโบสถวัดสระจันทร์ มาถึงท่านก็เล่ารายละเอียดในเรื่องราวต่างๆ ในสิ่งที่เกิดขึ้นให้ฟัง ท่านพระครูวิบูลธรรมธัช ก็อนุญาตให้ดำเนินการตามต้องการได้โดยพาแต่งดอกไม้ธูปเทียนเข้าไปในพระอุโบสถ แล้วกล่าวคำขอจาก พระพุฒาจารย์ ซึ่งเป็นพระประธานในพระอุโบสถ แล้วจึงได้ดำเนินการขุดเอาดินสี่มุมของพระอุโบสถ พอท่านพระครูทองม้วน ได้ดินสี่มุมพระอุโบสถแล้วท่านก็นำพาคณะญาติโยมกลับ ต่อมาไม่นานวันพระครูทองม้วน ก็ได้โทรมาแจ้งให้ทางท่านพระครูวิบูลธรรมธัช ได้รับทราบ ว่า “ผมกลับถึงวัดก็นำพาญาติโยมประกอบพิธีฝังสี่มุมบ้านตามที่หมอธรรมได้บอกทุกประการ ปรากฏว่าหน้าตาคนป่วยสดใสยิ้มแย้มขึ้น ไม่กี่วันต่อมาก็หายเป็นปกติ ผมเชื่อเลยว่าพระพุทธรูปในพระอุโบสถวัดสระจันทร์ ศักดิ์สิทธิ์จริงๆ” จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้เห็นว่า เขตพื้นที่พระอุโบสถเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งนำดินไปฝังตามคติความเชื่อแล้วปรากฏว่าคนป่วยหายจริงๆ และอยู่เย็นเป็นสุขสืบมา เพราะเป็นสถานที่พระสงฆ์ให้ประกอบพิธีสังฆกรรม และเป็นสถานที่สวดมนต์ภาวนาทำวัตรเช้า- เย็น จึงถือว่าเป็นสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา จัดเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ภาพประกอบ 42 พระอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์

(ภาพโดยผู้วิจัย, 2561)

พระพุฒาจารย์ เป็นพระพุทธรูปที่ชุมชนชาวบ้านให้ความเคารพศรัทธาเป็นอย่างยิ่ง พระสุตใจ ดินวโร (2560: สัมภาษณ์) กล่าวว่า ชาวบ้านมีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพอารักษ์คอยปกป้องรักษาองค์พระพุฒาจารย์ สามารถบันดาลให้ได้รับผลสำเร็จตามความปรารถนาตามคำขอได้ที่บนได้ ดังนี้ คือ 1) ขอให้มียูกสำหรับคนที่มียูกยาก 2) ขอให้ได้สอบเข้ารับราชการได้ เช่น

ข้าราชการครู ตำรวจ ทหาร หรือเจ้าหน้าที่ อบ.ต. เป็นต้น 3) ขอให้ลูกหลานศึกษาเล่าเรียนประสบความสำเร็จตามความปรารถนา 4) ขอให้ได้ไปทำงานต่างประเทศ 5) สาบานเลิกเหล้าและยาเสพติดต่างๆ 6) ช่วยเหลือบุคคลที่มีความเดือดร้อนต่างๆ ส่วนมากมาบ้นให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งใจไว้ ถ้าสำเร็จต้องมาแก้บนด้วยเครื่องบูชาแก้บน โดยมีเครื่องบวงสรวงแก้บนด้วยผลไม้ 9 ชนิด (ผลไม้มงคล ยกเว้นมังคุดและละมุดเพราะกลัวจะคุดจะมุดซึ่งไม่เป็นมงคล) ผลไม้ที่ขาดไม่ได้ คือ กล้วยพาล (มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กล้วยเทพรส หรือทิพรส เป็นชื่อที่เป็นมงคล) และมะพร้าว (คือความแพรวพราวมีความบริสุทธิ์อยู่ข้างใน) ผู้นำพาทำพิธีการบวงสรวง คือ หลวงพ่อสุดใจ ดินวโร โดยนำพาโยมแต่งชั้น 5 (เทียน 5 คู่ ดอกไม้ 5 คู่) แล้วนำพาประกอบพิธีแก้บนหรือสาบานไว้ในกรณีที่ยกแล้วคนไหนไม่ทำตามคำสาบานจะมีอันเป็นไปซึ่งมีคติความเชื่อเช่นนั้น

ภาพประกอบ 43 ฐานพระพุทธรูป โดยรอบจะมีพวงมาลัยคล้อง
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2560)

ส่วน พระครูวิบูลธรรมธัช (2560: สัมภาษณ์) กล่าวว่า แต่ก่อนนั้นเป็นผู้นำพาญาติโยมประกอบพิธีสาบานหรือแก้บนแต่พอนำสาบานคนเหล่านั้นที่มาสาบานได้ไปกินเหล้าเกิดเหตุมีอันเป็นไปจริงๆ ถ้าคนไหนไม่ทำตามคำสาบาน เช่น คนในหมู่บ้านไปขับรถแท็กซี่ที่กรุงเทพฯ มาสาบานเลิกเหล้าเป็นเวลา 1 ปี พอเวลาผ่านไปได้ประมาณ 9 หรือ 10 เดือน โดนเพื่อนขอร้องแถมบังคับให้กินเหล้าแล้วคงไม่เป็นไร พอกินแล้วจึงไปขับรถแท็กซี่ได้สักพักก็เกิดร้อนรุ่มกระวนกระวาย อึดอัดใจจะขาดประสาทหลอนเกิดอาการกลัว พอคิดได้ว่าตัวเองผิดคำสาบานจึงได้รับกลับ

บ้านมาขอขมาลาโทษกับท่านพระครูวิบูลธรรมธัช ท่านก็พาขอขมาลาโทษจึงได้หายจากอาการที่เป็นอยู่ ต่อมาท่านพระครูจึงได้ให้หลวงพ่อดุสิต เป็นผู้ประกอบพิธีนำพาญาติโยมสาบานหรือบนบานแทนท่านจะเห็นได้จากฐานพระพุทธรูป โดยรอบฐานจะมีพวงมาลัยคล้อง (ภาพประกอบ 43) จากบุคคลที่มาขอพรและที่มาบนหรือแก้บน ถือเป็นรูปแบบแนวปฏิบัติกลายเป็นจารีตประเพณีสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพประกอบ 44 ศาลของหลวงพ่อดุสิตใหญ่จารย์ทราย
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2561)

ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นมีความเชื่อว่า วัดสระจันทร์มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกปักรักษา เกิดความเคารพศรัทธายำเกรงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด ศรีศักร วัลลิโกดม (2559) กล่าวว่า วัด คือ รูปแบบหนึ่งของสถาบันทางสังคมของมนุษย์ ความเป็นสากลของสถาบันนี้ก็คือ การเป็นพื้นที่สาธารณะที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์และการประกอบประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อนั้นๆ ทั้งในทางศาสนาและไสยศาสตร์ ทั้งความเชื่อและพิธีกรรมคือสิ่งที่ทำให้คนมีความสัมพันธ์กันทางสังคม และเกิดสำนึกถึงความเป็นพวกเดียวกันอยู่ในชุมชนเดียวกัน ความเป็นชุมชนไม่มีทางเกิดขึ้นได้ถ้าหากไม่มีสถาบันทางสังคมภายในชุมชนดังกล่าว ดังนั้น วัดสระจันทร์ ถือเป็นพื้นที่สาธารณะที่ปรากฏว่ามีคติความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกปักรักษา และมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์นามว่า พระพุทธรูป ประดิษฐานภายในพระอุโบสถของวัดสระจันทร์ พร้อมด้วยมีศาลของพระภูมิเจ้าที่หรือเทพอารักษ์ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า ศาลหลวงพ่อดุสิตใหญ่จารย์ทราย โดยการบอกเล่าของ ไบ ทูนไธสง, คำพันธ์ุ กองไธสง, ประทุม วิถี และวุ้น จอดนอก (2561:

สัมภาษณ์) กล่าวว่า หลวงพ่อใหญ่จารย์ทราย อดีตท่านเจ้าพรรษาอยู่วัดสระจันทร์ ได้มรณภาพลงหรือเสียชีวิตคาผ้าเหลืองแล้วดวงจิตวิญญาณไม่ไปไหนคอยปกป้องรักษาวัด ตามหลักแล้วครูบาอาจารย์ท่านบอกว่าเป็นดวงธรรมของท่าน คือ ภายละโลกนี้ไปแล้วแต่ดวงธรรมหรือดวงจิตยังอยู่ คอยปกป้องรักษาวัดอยู่ หากพระที่อยู่อาศัยในวัดทำผิดด้วยเหตุประการใดประการหนึ่งจะเกิดปรากฏการณ์บางอย่างที่เกิดขึ้นกับตัวของพระองค์นั้นที่ทำผิด เช่น มีการเจ็บไข้ได้ป่วยหาสาเหตุไม่ได้ และมีอาการเหมือนคนถูกผีเข้าเจ้าทรง จำเป็นจะต้องให้หายก ทายิกา หรือญาติพี่น้องของหลวงพ่อใหญ่จารย์ทราย ได้มาบอกกล่าวให้โดยมีดอกไม้ธูปเทียน คือ ชัน 5 (มีดอกไม้ขาว 5 คู่ เทียนเล่มเล็ก 5 คู่) จัดแจงเสร็จแล้วพาพระท่านไปขอขมา ถ้าท่านไปไม่ได้ก็จะให้ผู้ไปประกอบพิธีบอกกล่าวขอขมาแทนอาการของพระที่เป็นอยู่ก็จะหายเป็นปกติ มีพระที่จะมาอยู่พักอาศัยอยู่วัดสระจันทร์ ต้องไปบอกกล่าวที่ศาลก่อนถึงจะอยู่อาศัยได้ ถ้าไม่ไปบอกกล่าวก็จะเกิดเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง บางครั้งท่านเจ้าอาวาส คือ พระครูวิบูลธรรมธัช ได้ไปบอกกล่าวจึงจะอยู่เย็นเป็นสุข ศาลของหลวงพ่อใหญ่จารย์ทราย ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันออกของกุฏิใหญ่ ทางด้านหลังพระพุทธรูปองค์ใหญ่มีหน้าตัก 5 เมตร ปรากฏมารวิชัย (ภาพประกอบ 44) ในพื้นที่ของวัดสระจันทร์ ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีเทพอารักษ์หรือมีดวงจิตวิญญาณคอยปกป้องรักษาอยู่ ส่วนชาวบ้านที่ได้ไปรักษาศิลโลโบสถ์ในช่วงเข้าพรรษา หากมั่นใจว่าได้กระทำผิดจะมีอันเป็นไป เป็นที่ย่าเกรงต่อชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นและผู้ที่ย้ำมารักษาศิลพระอุโบสถ พร้อมด้วยพระที่อยู่ภายในวัดสระจันทร์ เป็นอย่างยิ่ง

วัดสระจันทร์ ถือได้ว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เพราะมีองค์ประกอบที่ปรากฏอยู่ คือ พระพุทธรูปนามว่า พระพุฒาจารย์ มีคติความเชื่อว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น และมีศาลที่ชาวบ้านและพระให้ความเคารพยำเกรงคือ ศาลของหลวงพ่อใหญ่จารย์ทราย ที่คอยปราบพยศพระหรือบุคคลที่มากกระทำผิดไม่เหมาะสมดงามภายในวัด จึงถือได้ว่าเป็นวัดหนึ่งที่มีความสำคัญต่อชุมชนท้องถิ่น อาศัยเป็นที่พึ่งทางใจและเป็นสถานที่ทำบุญเสริมสร้างบารมีในทางพระพุทธศาสนา และชาวบ้านในชุมชนมีคติความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่มีความทรงจำกลายเป็นเรื่องเล่าถึงความศักดิ์สิทธิ์ภายในวัดสระจันทร์ ให้ได้รับรู้สืบต่อมาในอดีตถึงปัจจุบัน

ดังนั้น ความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ของชุมชนท้องถิ่นในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ ปรากฏมีสัญลักษณ์ที่ทรงคุณค่าสำคัญทางศาสนสถาน ซึ่งจัดเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี และความเป็นมาของศาสนสถาน พร้อมด้วยความทรงจำเกิดจากเรื่องเล่าสืบต่อมาจากบรรพบุรุษกลายเป็นตำนานในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนสถาน จำนวน 3 แห่ง คือ ปรากฏกุสวณแดง กุฎี และพระพุฒาจารย์ เกิดจากคติความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น ทำให้มีความเคารพศรัทธาจากเรื่องเล่าจากความทรงจำของบรรพบุรุษสืบต่อกันมาถึงปัจจุบัน ทำให้เห็นคุณค่าของความทรงจำในเรื่องเล่าพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ แสง จันทร์งาม (2534: 182) กล่าวว่า พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ คือ อาณาบริเวณที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา ดังนั้น ศาสนสถานทั้งสามแห่งมีความเกี่ยวเนื่องด้วยการประกอบพิธีกรรมทางศาสนสถาน ทั้งทางพุทธ และพราหมณ์ ถือเป็นโบราณสถานที่เกี่ยวเนื่องด้วยการประกอบพิธีกรรมโดยคติความเชื่อทางศาสนาจะเห็นได้จากการสร้างประติมากรรมเกี่ยวเนื่องด้วยศาสนา เช่น ศาสนาฮินดูหรือพราหมณ์ และศาสนาพุทธ มีสิ่งก่อสร้างที่เป็นองค์ประกอบของศาสนสถาน เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัด

พระพุทธรูป และรูปเคารพต่างๆ เพื่อใช้องค์ประกอบทางศาสนาในพื้นที่ทั้ง 3 แห่ง เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เกิดจากคติความเชื่อของชุมชนท้องถิ่นให้ความเคารพศรัทธายำเกรงต่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่คอยปกป้องรักษาในพื้นที่ของศาสนสถาน ซึ่งเกิดจากความทรงจำที่เป็นเรื่องเล่ากลายเป็นจารีตประเพณีถือปฏิบัติสืบต่อมาจากบรรพบุรุษ จึงก่อเกิดมีกิจกรรมประเพณีเกิดขึ้น และนำมาเป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ ที่จะกล่าวในบทต่อไป

ประเพณีประดิษฐ์กับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ศึกษาวัฒนธรรม และจารีตประเพณีในพื้นที่การวิจัย เพื่อรวบรวมข้อมูล จากการสัมภาษณ์ในเชิงลึก ของประเพณีประดิษฐ์กับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ กรณีศึกษา ปรากฏคู่สวนแดง กู่ฤๅษี และพระพุทธรูป เพื่อตอบโจทย์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยมีเนื้อหาของประเพณีประดิษฐ์กับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ที่มีประเด็นสำคัญของประเพณีที่มีอยู่ในพื้นที่ของชุมชนหรือประเพณีดั้งเดิมนำมาเสริมสร้างในบริบทใหม่ของการประดิษฐ์สร้างประเพณี หรือเรียกว่า ประเพณีประดิษฐ์

อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ เป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดบุรีรัมย์ ที่อยู่ในเขตพื้นที่อีสานใต้หรืออีสานตอนล่างซึ่งมีวัฒนธรรม และจารีตประเพณี เพื่อนำมาเป็นแนวทางส่งเสริมท่องเที่ยวเชิงศาสนา โดยมีการจัดงานบุญประเพณีประจำปีสืบเนื่องจากประเพณีดั้งเดิมและประเพณีที่ประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม จึงมีการผลิตสร้างวัฒนธรรมประเพณีเป็นที่นิยมในสังคมปัจจุบัน เรียกว่า ประเพณีประดิษฐ์ เป็นการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมให้คงอยู่และผลิตสร้างประเพณีใหม่เข้ามาให้เป็นที่นิยมยอมรับของสังคมและชุมชนท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 3 แห่ง คือ ปรากฏคู่สวนแดง กู่ฤๅษี และพระพุทธรูป ดังนี้

ปรากฏคู่สวนแดง

ปรากฏคู่สวนแดง เป็นโบราณสถานที่สำคัญของอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ มีวัฒนธรรมประเพณีสืบเนื่องมาจากความทรงจำในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ จนก่อเกิดเป็นจารีตประเพณีถือปฏิบัติมาจากรบพบุรุษสืบมาจนถึงปัจจุบัน กลายเป็นบุญประเพณีที่ยิ่งใหญ่ในระดับอำเภอ เป็นงานบุญประจำปีที่ได้จัดขึ้น โดยมีการจัดงานอย่างสร้างสรรค์นำสิ่งใหม่ๆ เข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดงานประเพณีเป็นที่นิยมชมชอบของสังคมในปัจจุบัน เรียกว่า ประเพณีประดิษฐ์ โดยจำแนกให้เห็นในประเพณีดั้งเดิมและมีการประดิษฐ์สร้างประเพณีขึ้นมาใหม่ ในการจัดงานประเพณีปรากฏคู่สวนแดง โดยมีการจัดงานประเพณี จำนวน 3 ประเพณี คือ งานประเพณีบุญบั้งไฟเสี่ยงทาย งานประเพณีปรากฏคู่สวนแดง และบุญบั้งไฟ และมีการประดิษฐ์สร้างประเพณีขึ้นมาใหม่หนึ่งประเพณี คือ งานประเพณีปรากฏคู่สวนแดง ดังนี้

งานประเพณีบุญบั้งไฟเสี่ยงทาย

งานประเพณีบุญบั้งไฟเสี่ยงทาย คือ ประเพณีของชาวบ้านที่จัดขึ้น มีจุดประสงค์เพื่อต้องการจุดบั้งไฟเสี่ยงทาย อยากราบว่าฟ้าฝนก่อนถึงฤดูทำนาในปีนั้นฝนจะดีหรือไม่ จึงได้จัดพิธี

กรรมการจัดบั้งไฟเสี่ยงทายเกิดขึ้น ถือเป็นบุญประเพณีที่ทำสืบทอดมาแต่บรรพบุรุษหรือปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจของชาวนาที่ใกล้จะถึงฤดูการทำนา

ประเพณีดั้งเดิม

งานประเพณีบุญบั้งไฟเสี่ยงทาย แรกเริ่มเดิมทีมีการจัดขึ้นจากแนวคิดของบรรพบุรุษหรือปราชญ์ชาวบ้านของหมู่บ้านกุสุวันแดง และบ้านดงยาง ได้ร่วมประกอบพิธีจัดขึ้นประจำทุกปี นภทศ กลางสวัสดิ์ (2560: สัมภาษณ์) กล่าวว่า ชาวบ้านได้ร่วมกันจัดงานบุญบั้งไฟเสี่ยงทายก่อนฤดูทำนาเพื่อจะดูว่าฟ้าฝนในปีนี้จะดีหรือไม่ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 ของทุกปี โดยจัดขึ้นที่ปรารังค์กุสุวันแดง ปกติแล้วงานประเพณีบุญบั้งไฟจะนิยมจัดขึ้นในเดือน 6 แต่แนวคิดบวกกับคติความเชื่อของคนโบราณหรือบรรพบุรุษจัดขึ้นในเดือน 5 คงมีเหตุผลบางอย่างที่จัดขึ้นตามความเชื่อของตนที่ไม่เกี่ยวกับงานบุญบั้งไฟซึ่งเป็นประเพณีตามฮีตสิบสองที่นิยมจัดขึ้นในเดือน 6 ด้วยหลักการและเหตุผลของบรรพบุรุษ หรือปู่ย่า ตายาย ได้กล่าวให้ฟังว่า วันเพ็ญเดือน 5 คือ วันพระขึ้น 15 ค่ำ ของทุกปีถือเป็นวันมงคลหรือวันดีของเดือน 5 มีอยู่แค่วันเดียวเท่านั้น ด้วยเหตุดังกล่าว พบว่า จากแนวคิดของปราชญ์ชาวบ้านแต่โบราณจึงได้จัดงานบุญบั้งไฟเสี่ยงทายขึ้น โดยอิงอาศัยคติความเชื่อจากบรรพบุรุษหรือท่านผู้รู้ เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจให้กับชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทำนา จึงมีการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟเสี่ยงทายเป็นการประยุกต์จากประเพณีดั้งเดิมของประเพณีบุญบั้งไฟที่นิยมทำกันในเดือน 6 นำมาเสริมสร้างดัดแปลงแต่ก็ยังมีส่วนของประเพณีดั้งเดิมให้คงอยู่ จากหมู่บ้านกลายเป็นหลายๆ หมู่บ้านได้เข้ามามีส่วนร่วม แต่มีหมู่บ้านหลักในการจัดงาน คือ บ้านดงยาง เพราะอยู่ในพื้นที่ปรารังค์กุสุวันแดง

การจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟเสี่ยงทาย ในอดีตมีการจัดขึ้นตามคติความเชื่อตามโบราณประเพณีหรือมีแนวความคิดเพื่อเสี่ยงทายก่อนฤดูการทำนา ซึ่งชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นได้จัดงานประเพณีบุญบั้งไฟเสี่ยงทายขึ้น เข้มทอง เทียงธรรม (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า การจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟเสี่ยงทาย ทำเฉพาะในหมู่บ้านใกล้เคียง และมีหมู่บ้านเข้ามามีส่วนร่วมในงานมากขึ้นเรื่อยๆ กลายเป็นบุญใหญ่ที่ทำกันอย่างยิ่งใหญ่ในอดีตที่ผ่านมา ถือเป็นคติความเชื่อของชุมชนท้องถิ่น ถ้าหมู่บ้านไหนไม่มาเข้าร่วมก็จะเกิดอาเพศฝนฟ้าก็จะไม่ตกต้องตามฤดูกาล เกิดความแห้งแล้งทำนาไม่ได้ผลผลิตเต็มที่ ดังนั้น จึงทำให้ชาวบ้านและชุมชนในตำบลใกล้เคียงได้นำบั้งไฟมาจุดเสี่ยงทายร่วมกัน บางคนบอกว่าเป็นการจุดถวายปรารังค์กุสุวันแดง เพื่อขอให้ฟ้าฝนดีตกต้องตามฤดูกาลเพื่อทำนาให้ได้ผลผลิตที่ดีงาม ได้มีชาวบ้านในเขตพื้นที่ตำบลใกล้เคียงเข้ามาร่วมด้วย เช่น ตำบลทองหลาง ตำบลหนองแวง และตำบลหนองเยือง เป็นต้น จากการลงพื้นที่ทำให้ทราบว่า ในปัจจุบันคงเหลือเฉพาะภายในตำบลกุสุวันแดง ประมาณ 3 – 4 หมู่บ้านใกล้เคียงปรารังค์กุสุวันแดงเท่านั้น ส่วนตำบลอื่นๆ ด้วยมีเหตุผลที่ว่าบุญบั้งไฟเสี่ยงทายดูแล้วก็เปรียบเสมือนเป็นประเพณีอันเดียวกับประเพณีบุญบั้งไฟที่จัดในเดือน 6 ที่มีการจัดงานขึ้นในงานประเพณีกุสุวันแดงและบุญบั้งไฟ เป็นบุญประจำปีของจำอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ ถือเป็นบุญบั้งไฟที่ร่วมการจัดงานทั้งอำเภอ ด้วยเหตุผลดังกล่าวชาวบ้านในตำบลอื่นๆ จึงไม่ได้เข้ามาร่วมในงานบุญบั้งไฟเสี่ยงทาย ทำให้เหลือไม่กี่หมู่บ้านที่ยังคงรักษาประเพณีดั้งเดิมให้คงอยู่ต่อไป

การผสมผสานพิธีกรรม

งานประเพณีบุญบั้งไฟเสี่ยงทายได้มีการจัดขึ้นครั้งแรกในปีใดไม่มีใครทราบแน่ชัด แต่รู้ว่าได้จัดทำขึ้นทุกปี นภัท กลางสวัสดิ์ (2560: สัมภาษณ์) กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า ชาวบ้านหรือชุมชนท้องถิ่นในเขตพื้นที่ใกล้เคียงได้ร่วมกันจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟเสี่ยงทาย ในพื้นที่ปรารงค์ภูสวนแตง เขตพื้นที่โบราณสถานมีคติความเชื่อที่ปรารงค์ภูสวนแตงเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพอารักษ์คอยปกป้องรักษาอยู่ และในอดีตวัดภูสวนแตง ได้ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ในบริเวณด้านหน้าปรารงค์ ularจัดงานจึงต้องอิงอาศัยทางด้านพระพุทธศาสนาเพื่อประกอบทำพิธีกรรมต่างๆ ของการจัดงานบุญบั้งไฟเสี่ยงทาย ในครั้งอดีตได้มีการจัดพิธีกรรม ดังนี้

1. การประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยอาราธนาพระสงฆ์ทรงสมณะศักดิ์ คือ พระสงฆ์ที่ได้รับพระราชทานตราตั้งให้มีอำนาจในทางปกครองหรือเจ้าอาวาส จำนวน 9 รูป มีการไหว้พระรับศีล อาราธนาพระปริตร เจริญพระพุทธมนต์ และถวายภัตตาหารเช้า

2. การประกอบพิธีกรรมทางพราหมณ์ คือ พิธีกรรมการบวงสรวงปรารงค์ภูสวนแตง โดยท่านผู้รู้ในการประกอบพิธีกรรม คือ ปราชญ์ชาวบ้านภูสวนแตง หรือเรียกอีกอย่างว่า “ตาจ๋ม” คือ บุคคลนั้นจะต้องเป็นบุคคลที่ชาวบ้านเคารพศรัทธาและเป็นผู้ชำนาญการเรื่องประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น บวงสรวงเทพอารักษ์ พระภูมิเจ้า และผีปูด เป็นต้น โดยมีตาจ๋มก็คือผู้เป็นพราหมณ์นั่นเองเป็นผู้นำพาประกอบพิธีกรรม ในภาคอีสานตาจ๋มจะมีแหบทุกหมู่บ้าน โดยชาวบ้านสรรหาบุคคลที่มีความรู้ความสามารถรอบรู้พิธีกรรมต่างๆ และอาจเป็นปราชญ์ชาวบ้านที่รอบรู้ในเรื่องวัฒนธรรมประเพณีของหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี ในอดีตผู้ประกอบพิธีกรรมบวงสรวงปรารงค์ภูสวนแตง คือ พ่อใหญ่จารย์เหล่ง ปัจจุบันท่านเสียชีวิตแล้ว ต่อมาได้แต่งตั้งบุคคลใหม่ขึ้นมาแทนที่ คือ นายสุภาพ วันนา ได้เป็นผู้นำพาประกอบพิธีกรรมในการบวงสรวง โดยมีเครื่องประกอบพิธีกรรม คือ อาหารหวานคาว เหล้าไห และไก่ตัว เท้าที่ชาวบ้านจะหาได้ โดยไม่จำกัดและไม่เจาะจงเครื่องบวงสรวงบุคคลใดมีความต้องการจะถวายอะไรก็จะนำมารวมกันไว้ในสถานที่ประกอบพิธีกรรม และสิ่งของที่ควรเตรียมไว้จำเป็นจะต้องใช้ คือ ดอกไม้ธูปเทียนชั้น 5 ชั้น 8 เทียนค่าคืบ ค่าคิง (ค่าคืบ คือ เทียนยาวหนึ่งคืบของคน ส่วนค่าคิง คือ มีความยาวจากสายสะดือถึงคางเรียกว่าค่าคิง คือ เทียนที่คนภาคอีสานนิยมนำไปให้พระท่านทำน้มนต์) เพื่อใช้เข้าร่วมในพิธีกรรมพอถึงเวลาที่กำหนดพราหมณ์ก็ได้ประกอบพิธีอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพอารักษ์มารับเครื่องสักการบูชาซึ่งปกป้องรักษาปรารงค์ภูสวนแตง

3. การประกอบพิธีกรรมการจุดบั้งไฟเสี่ยงทาย (ภาพประกอบ 45) หรือเรียกอีกอย่างว่าการจุดบั้งไฟถวายปรารงค์ภูสวนแตง นภัท กลางสวัสดิ์ และ เข้มทอง เทียงธรรม (2560: สัมภาษณ์) กล่าวว่า การประกอบพิธีกรรมการจุดบั้งไฟเสี่ยงทาย โดยมีพราหมณ์หรือท่านผู้เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นผู้อาวุโส เป็นผู้นำประกอบพิธีกรรม คือ ประนมมือกลางหน้าอกบางครั้งยืนหรือนั่งก็ได้ตามความเหมาะสม แล้วกล่าวอัญเชิญเทพอารักษ์หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องรักษาปรารงค์ภูสวนแตง ได้อัญเชิญมาเพื่อลดบันดาลให้พิธีกรรมการเสี่ยงทายจุดบั้งไฟ ขอให้มีความเข้มขลังมีความศักดิ์สิทธิ์ และการประกอบพิธีกรรมการเสี่ยงทายได้มีความแม่นยำตรงตามลักษณะที่กำหนดไว้ พอเสร็จพิธีก็จะมีการจุดบั้งไฟขนาดเล็กของแต่ละหมู่บ้านที่ทำมา เริ่มจุดบั้งไฟก็จะมีการทำนายทายทักลักษณะการขึ้นของบั้งไฟ “ถ้าขึ้นสูงขึ้นตรงขึ้นสวยงามจะทำให้ได้รับผลดีจากการทำนาข้าวกล้าอุดมสมบูรณ์ ถ้าขึ้นไม่ตรงลงไม่สวยก็จะได้บ้างแต่ก็ไม่เต็มที่ ก็คือดีปานกลาง หากขึ้นไปแล้วแตกข้างบนก็

จะได้บ้างเสียบ้าง คือ ได้บ้างเป็นบางส่วนและเสียหายไม่ได้เป็นบางส่วนหรืออีกอย่างคือ นาลุ่มจะดี นานอนหรือนาโคกจะเสียหาย ส่วนที่จุดแล้วแตกตรงแทนจุดที่ททายว่าการทำงานปีนี้จะไม่ไ้ผลเกิดความเสียหายเป็นส่วนมาก” นี่เป็นส่วนหนึ่งของการประกอบพิธีกรรมการจุดบั้งไฟเสี่ยงทาย ถือเป็นคติความเชื่อของคนชุมชนท้องถิ่นในภาคอีสาน มีคติความเชื่อสืบมาแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน การทำนายฤกษ์ฤกษ์แบบนี้ส่วนหนึ่งก็อาศัยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ในปราสาทคู่สวนแตงบันดาลให้การจุดบั้งไฟเสี่ยงทายเป็นจริง ส่วนมากที่ผ่านมาก็เป็นจริงตามคำทำนายในการเสี่ยงทาย พอเสร็จพิธีกรรมการทำนายทายทักก็แยกย้ายกันกลับบ้าน ถือว่าในปีประเพณีจบลงด้วยดี

ภาพประกอบ 45 พิธีการจุดบั้งไฟเสี่ยงทาย

(ภาพจาก <https://sites.google.com/site/prangkusuantang>, 2560)

ประเพณีประดิษฐ์

ประเพณีประดิษฐ์ คือ การนำเอาประเพณีดั้งเดิมนำมาเสริมสร้างเพิ่มเติมสิ่งใหม่ ๆ เข้าร่วมในการจัดงาน และมีการประดิษฐ์สร้างประเพณีใหม่ขึ้น แต่ก็ยังคงอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิมให้คงอยู่ เช่น ในอดีตงานประเพณีบุญบั้งไฟเสี่ยงทายไม่มีมหรสพหรือการละเล่นต่างๆ เข้ามาเป็นมีส่วนร่วมประกอบในงาน จึงได้มีการปรับเปลี่ยนมีการประดิษฐ์สร้างประเพณีหรือที่เรียกว่า ประเพณีประดิษฐ์ ได้มีการว่าจ้างมหรสพและการละเล่นต่างๆ เข้ามาในการจัดงานขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ โดยอิงอาศัยวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ปราสาทคู่สวนแตง นภัทธ กลางสวรรค์ และ เข้มทอง เทียงธรรม (2560: สัมภาษณ์) กล่าวสอดคล้องกันว่า การจัดงานที่เกิดขึ้นนี้ได้ร่วมกับชาวบ้านใกล้เคียงร่วมเป็นกรรมการในการจัดงาน มีการจ้างมหรสพและการละเล่นต่างๆ อาศัยพื้นที่ด้านหน้าปราสาทคู่สวนแตง และอีกอย่างเป็นการหาปัจจัยในการสร้างวัดเพื่อการทำงานบำรุงพระศาสนา โดยได้รับบริจาคปัจจัยจากชาวบ้านที่มาเที่ยวงานบุญบั้งไฟเสี่ยงทาย ส่วนหนึ่งมีการขายดอกไม้ธูปเทียนเพื่อเข้าไปสักการบูชาปราสาทคู่สวนแตง ถือว่าได้เงินส่วนนี้มาเป็นค่าจ้างมหรสพที่มาร่วมในงาน เช่น หมอลำ ภาพยนตร์ รำวง

และมวย พร้อมด้วยได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มของการละเล่นต่างๆ หลากหลายชนิดที่มาลงในงาน ถือว่ามีความสนุกสนานรื่นเริงตลอดคืน พอรุ่งเช้าวันต่อมาก็ทำบุญตักบาตรเป็นเสร็จพิธี จากการลงพื้นที่ พบว่า สิ่งทีกล่าวมาถือเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นการเสริมเพิ่มเติมเข้ามาใหม่ที่เรียกว่า ประเพณี ประดิษฐ์ เป็นที่นิยมของสังคมในปัจจุบันในการจัดงานทั่วภูมิภาคของประเทศไทย เพื่อให้ทันต่อยุคสมัยใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟเสี่ยงทายในอดีตที่วัดอยู่ภายในพื้นที่ปรารงค์กุสวณแดง ปัจจุบันนี้ไม่ได้จัดพิธีใหญ่โตแบบนั้นอีกแล้ว เพราะได้ย้ายวัดออกจากปรารงค์กุสวณแดง โดยข้อกำหนดกฎหมายของกรมศิลปากร ที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ผ่านมา แต่มีพิธีกรรมการบวงสรวงถวายเครื่องสักการบูชาปรารงค์กุสวณแดง และมีการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟเสี่ยงทายเช่นเดิม ส่วนมหรสพและการละเล่นต่างๆ ได้โยกย้ายไปจัดในงานประเพณีบวงสรวงปรารงค์กุสวณแดง ซึ่งในอดีตจัดขึ้นโดยเจ้าหน้าที่ทางภาครัฐของอำเภอพุทไธสง ซึ่งมีการจัดขึ้นในเดือน 6 ด้วยเหตุผลบางประการดังกล่าวทั้งในอดีตที่ผ่านมา

งานประเพณีปรารงค์กุสวณแดงและบุญบั้งไฟ

งานประเพณีปรารงค์กุสวณแดงและบุญบั้งไฟ คือ งานประจำปีของปรารงค์กุสวณแดง ร่วมกันจัดโดย องค์กร พ่อค้า คาราชการ หน่วยงานต่างๆ และประชาชนอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ มีส่วนร่วมในการจัดงานในครั้งนี้ถือเป็นงานบุญประเพณีประจำอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ เป็นงานประจำปีงานหนึ่งที่จัดได้อย่างยิ่งใหญ่ในปัจจุบัน มีการประยุกต์สืบสานจากประเพณีดั้งเดิมนำมาเสริมเพิ่มเติมสิ่งใหม่ๆ เป็นที่นิยมในสังคมปัจจุบัน เป็นการประดิษฐ์สร้างประเพณี แต่คงไว้ซึ่งของเดิมให้คงอยู่ เป็นการปรับเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับยุคสมัยในการจัดงานบุญประเพณีที่มีการจัดขึ้นในปัจจุบัน จะมีความแตกต่างจากในอดีตที่มีการจัดงานประเพณีดั้งเดิมอยู่มาก ดังจะได้จำแนกให้เห็น ดังนี้ คือ

ประเพณีดั้งเดิม

ประเพณีดั้งเดิม แรกเริ่มเดิมทีในอดีตมีการจัดงานขึ้นเรียกว่า งานประเพณีบวงสรวงปรารงค์กุสวณแดง เป็นประเพณีดั้งเดิมทำมาตั้งแต่บรรพบุรุษได้ประกอบพิธีกรรมขึ้นจากกลุ่มของชาวบ้าน นกัธ กลางสัวส์ดี (2560: สัมภาษณ์) กล่าวว่า งานประเพณีบวงสรวงปรารงค์กุสวณแดง เป็นบุญประเพณีดั้งเดิมที่ทำกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ โดยมีการประกอบพิธีบวงสรวงขึ้นทุกปีก่อนจะลงมือทำนาเพื่อขอพรต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพบูชาและเพื่อเป็นสิริมงคลให้แก่ครอบครัวของตนให้อยู่เย็นเป็นสุข และเพื่อขอพรต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ในปรารงค์กุสวณแดง ได้คลันดาลให้การนาได้ผลผลิตอุดมสมบูรณ์ ถือเป็นคติความเชื่อของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น ที่ถือปฏิบัติสืบมาจากคติความเชื่อของบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน จุดเริ่มต้นของงานบวงสรวงปรารงค์กุสวณแดง ไม่ทราบแน่ชัดว่าได้เริ่มประกอบพิธีกรรมในปีใด แต่ได้มีการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงเป็นประจำในช่วงระหว่างเดือน 6 ของทุกปี ดังนี้ คือ 1) การประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา อารธนาพระสงฆ์ทรงสมณะศักดิ์ คือ พระสงฆ์ที่ได้รับพระราชทานตราตั้งให้มีอำนาจในทางปกครองหรือเจ้าอาวาส จำนวน 9 รูป โดยมีพิธีการไหว้พระรับศีล อารธนาพระปริตร เจริญพระพุทธมนต์ ถวายภัตตาหารเช้า และกรวดน้ำรับพร เป็นเสร็จพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา 2) การประกอบพิธีกรรมทางพราหมณ์ โดยมีพิธีกรรมการบวงสรวงปรารงค์กุสวณแดง เจ้าพิธีกรรม คือ พ่อใหญ่จารย์เหล่า ปัจจุบันท่านเสียชีวิตแล้ว ต่อมาจึงได้แต่งตั้งบุคคล

ใหม่ขึ้นมาแทนที่ คือ นายสุภาพ วันนา เป็นผู้นำพาประกอบพิธีกรรมสืบต่อมาเป็นพราหมณ์หรือตาจ้ำ ประจำหมู่บ้านดงยาง โดยมีเครื่องบวงสรวง คือ อาหารหวานคาว เหล้า ไท่ ไก่ตัว และสิ่งของที่ชาวบ้านจะหาได้โดยไม่จำกัดและไม่เจาะจงนำมาร่วมประกอบพิธีกรรมจัดในเครื่องบวงสรวง เป็นแนวปฏิบัติตามคติความเชื่อของบรรพบุรุษสืบมาจนถึงปัจจุบัน

ประเพณีประดิษฐ์

ประเพณีประดิษฐ์ คือ การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมในการจัดงานประเพณีของปรากฏการณ์ดวงแดง โดยมีการผสมผสานประเพณีใหม่และเก่าเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงานประเพณีบวงสรวงปรากฏการณ์ดวงแดง และได้เปลี่ยนชื่อใหม่ เรียกว่า “งานประเพณีปรากฏการณ์ดวงแดงและบุญบังไฟ” โดยมีการนำประเพณีดั้งเดิมนำมาประดิษฐ์สร้างประเพณีใหม่ และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับยุคสมัยเป็นที่ยอมรับของสังคม เรียกว่า ประเพณีประดิษฐ์ โดยจำแนกงานประเพณีออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 งานประเพณีบวงสรวงปรากฏการณ์ดวงแดง

งานประเพณีบวงสรวงปรากฏการณ์ดวงแดง ถือเป็นประเพณีดั้งเดิมที่ได้นำมาปรับปรุงเสริมเพิ่มเติมสิ่งใหม่ๆ เรียกว่าประเพณีประดิษฐ์ โดยมีการจัดงานของทางภาครัฐเข้ามา มีบทบาทสำคัญ นภัทร กลางสวัสดิ์ (2560: สัมภาษณ์) ได้มีการปรับเปลี่ยนงานประเพณีบุญบังไฟเสี่ยงทายจัดขึ้นในเดือน 5 ที่ปรากฏว่ามีหรรสพและการละเล่นต่างๆ ทางภาครัฐจึงได้ประชุมชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น ขอปรับเปลี่ยนนำมาจัดขึ้นในงานประเพณีของเดือน 6 โดยภาครัฐจะรับเป็นผู้ดำเนินการจัดงาน แต่อยู่ภายใต้ความร่วมมือของภาคประชาชน จากการลงพื้นที่ พบว่า งานบุญประเพณีบวงสรวงปรากฏการณ์ดวงแดง จึงมีการผสมผสานในการประดิษฐ์สร้างประเพณีขึ้น ส่วนทางด้านงานประเพณีบุญบังไฟเสี่ยงทายก็ยังคงรักษาประเพณีให้คงมีอยู่เช่นเดิม แต่ที่ไม่มีหรรสพและการละเล่นเท่านั้นเอง เป็นการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ หรือตามเหตุปัจจัยในการดำเนินงานตามแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวหรือตามนโยบายของภาครัฐ และด้วยเหตุผลอีกอย่างหนึ่งที่ภาครัฐนำมาตามหลักการและเหตุผล คือ ในช่วงระหว่างเดือน 5 จะตรงกับงานประเพณีสงกรานต์หรือเทศกาลสงกรานต์ ทางภาครัฐเห็นว่าการจัดงานประเพณีสงกรานต์ของแต่ละหมู่บ้านและตำบลมีการจัดงานอยู่แล้ว จึงมีการประชุมลงมติดำเนินการขอยกย้ายหรรสพและการละเล่นต่างๆ นำไปจัดขึ้นในช่วงระหว่างงานประเพณีบวงสรวงปรากฏการณ์ดวงแดงของเดือน 6 แต่ไม่กำหนดวันตายตัวจะดูความเหมาะสมในการจัดงาน โดยจะมีมติในที่ประชุมของคณะกรรมการดำเนินงานและชาวบ้านในชุมชนพื้นที่ใกล้เคียงพร้อมด้วยทางภาครัฐ ในการดำเนินการจัดงานบุญประเพณีบวงสรวงปรากฏการณ์ดวงแดง โดยมีหน่วยงานราชการหรือภาครัฐเข้ามาดำเนินการจัดงาน และมีชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ในช่วงเวลาในอดีตการจัดงานยังอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอพุทไธสง ยังไม่ได้แบ่งการปกครองออกมาเป็นอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ ทางหน่วยงานภาครัฐเข้ามามีบทบาทหน้าที่ในการดำเนินการจัดงานมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลายอย่าง และมีการจัดการอย่างเป็นระบบเพื่อความเหมาะสม โดยมีงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานทางภาครัฐ และการสนับสนุนจาก พ่อค้า ประชาชน และนักการเมือง เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงานประเพณีขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ ได้มีการประดิษฐ์

สร้างประเพณีเพิ่มเติมกิจกรรมของงานประเพณีบวงสรวงปราสาทกุ้งสวนแตง ส่วนที่เพิ่มเข้ามาใหม่ คือ มหกรรมให้ชมตลอดคืน เช่น หมอรำหมู่ หรือหมอรำเพลิน หมอเรื่องต่อกลอน (ปัจจุบันประยุกต์เป็น หมอรำซิ่ง) รำวงชาวบ้าน มวยไทย และภาพยนตร์ เป็นต้น และได้รับการสนับสนุนทุนจากการละเล่น ในการจัดงานจาก ชิงช้า ม้าหมุน และหนูนาพาโชค เป็นต้น

ส่วน ลำลี ฉัตรโธสง (2560: สัมภาษณ์) กล่าวสอดคล้องว่า การจัดงาน ประเพณีบวงสรวงปราสาทกุ้งสวนแตง ในอดีตเริ่มแรกจัดเพียงวันเดียว พอภาครัฐเข้ามาจัดงานเพิ่มเป็น 2 วัน 2 คืน ได้จัดอย่างยิ่งใหญ่มาก มีการแสดงมหกรรมและการละเล่นต่างๆ อย่างมากมาย ได้มีคนเข้ามาเที่ยวดู ชมอย่างหนาแน่นและไม่มีการทะเลาะวิวาทตบตีกันเหมือนปัจจุบัน มีการแสดงและการละเล่นตลอดคืน คือ วันแรกของงาน มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา (ภาพประกอบ 46) โดยอาราธนาพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์จำนวน 9 รูป ได้มีการเชิญนักการเมือง ข้าราชการ พ่อค้า และประชาชน เข้าร่วมกิจกรรมในงาน โดยมีคณายกเป็นผู้นำประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ไหว้พระรับศีล อาราธนาพระปริตร พระสงฆ์ เจริญพระพุทธมนต์ และประกอบพิธีถวายภัตตาหารเช้า กรวดน้ำรับพร ต่อมาได้มีการประกอบพิธีกรรม บวงสรวงปราสาทกุ้งสวนแตง (ภาพประกอบ 47) พรหมณ์ที่ได้เรียนเชิญมานำพาประกอบพิธีกรรมมีการจัด เครื่องบวงสรวงอย่างยิ่งใหญ่ คือ บายศรี หัวหมู เหล้า และขนม 9 ชนิด พร้อมด้วยผลไม้ 9 อย่าง โดย พรหมณ์ผู้ประกอบพิธีกรรมบวงสรวงได้เดินทางมาจากทางภาคกลาง เป็นพรหมณ์ผู้ชำนาญการในการประกอบพิธีกรรม และมีการรำถวายปราสาทกุ้งสวนแตง ต่อด้วยมีพิธีกล่าวเปิดงาน โดยหน่วยงาน ทางภาครัฐจัดสรรหามา พอถึงภาคกลางคืนมีการแสดงมหกรรมให้ชมตลอดคืน ส่วนในวันที่สองของ งาน เวลากลางวันมีการละเล่นต่างๆ พอถึงภาคกลางคืนก็มีมหกรรมให้ชมตลอดคืน ส่วนหน่วยงาน ราชการก็มีการจัดการแสดง และมีการประกวดการแข่งขันในงานร่วมด้วย โดยส่วนราชการจัดสรรหามาแข่งขัน และมีการจัดเลี้ยงแขกผู้มีเกียรติด้วย จนถึงเวลาอันเหมาะสมกล่าวปิดงานอย่างเป็นทางการ

ภาพประกอบ 46 การประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา
(ภาพโดย เทศบาลตำบลบ้านใหม่ไชยพจน์, 2560)

ภาพประกอบ 47 พิธีบวงสรวงปราสาทคู่สวนแตง
(ภาพโดย เทศบาลตำบลบ้านใหม่ไชยพจน์, 2559)

ภาพประกอบ 48 งานประเพณีปราสาทคู่สวนแตงและบุญบังไฟ
(ภาพจาก ป.โจ บ้านใหม่ไชยพจน์, 2561)

ส่วนที่ 2 งานประเพณีปราสาทคู่สวนแตงและบุญบังไฟ

งานประเพณีปราสาทคู่สวนแตงและบุญบังไฟ (ภาพประกอบ 48) ได้มีการจัดงานขึ้นในช่วงเดือนพฤษภาคม เดือน 6 เป็นการจัดงานทดแทนงานประเพณีบวงสรวงปราสาทคู่สวนแตง ที่ได้วางเว้นไประยะหนึ่ง ได้นำมาปรับปรุงแก้ไขคือการประดิษฐ์สร้างประเพณีใหม่ และมีการสร้างเสริมเพิ่มเติมเข้ามาอีกประเพณีหนึ่ง คือ บุญบังไฟ เป็นการประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัยใหม่ เรียกว่า ประเพณีประดิษฐ์ เป็นที่นิยมของสังคมในปัจจุบัน ได้ปรับเปลี่ยนชื่อและการแสดงการเล่นต่างๆ ให้เข้ากับยุคสมัยในปัจจุบัน ประเพณีเดิมชื่อ งานประเพณีบวงสรวงปราสาทคู่สวนแตง

ปรับเปลี่ยนชื่อเป็น งานประเพณีปรางค์กู่สวนแตงและบุญบั้งไฟ โดยมีการอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิมให้คงอยู่ แต่มีการปรับเปลี่ยนในบริบทของงานให้เหมาะสมมากยิ่งขึ้น จากเหตุที่มีการแบ่งเขตการปกครองใหม่ เดิมอยู่เขตการปกครองของอำเภอพุทไธสง ต่อมามีการแบ่งเขตการปกครองเป็นอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จึงได้มีการประชุมลงมติให้มีการจัดงานประเพณี เพื่อเป็นการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งปรากฏว่าปรางค์กู่สวนแตงได้มีกิจกรรมการจัดงานที่ขาดหายในระยหนึ่งจากประเพณีดั้งเดิมที่เคยจัด ได้มีแนวคิดร่วมกันให้มีการจัดงานขึ้นใหม่ คือ งานประเพณีปรางค์กู่สวนแตง และมีแนวคิดสร้างสรรค์ในการจัดงานได้เพิ่มเติมเข้าร่วมในงาน คือ งานประเพณีบุญบั้งไฟ ได้มีมติจากที่ประชุมจัดเป็นงานประเพณีประจำปีของอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

ความเป็นมาของงานประเพณี

การจัดงานบุญประเพณีปรางค์กู่สวนแตงและบุญบั้งไฟ มีการประดิษฐ์สร้างประเพณีใหม่เข้ามาในการจัดงาน ไชยศ เวหน (2561: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า การจัดงานบุญประจำปีปรางค์กู่สวนแตง โดยมีเทศบาลตำบลบ้านใหม่ไชยพจน์ ร่วมกับ 5 องค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ และส่วนราชการ พ่อค้า ประชาชน และนักการเมือง ได้จัดงานขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ โดยกิจกรรมภายในงานประกอบด้วย พิธีกรรมการบวงสรวงปรางค์กู่สวนแตง มีขบวนแห่ขบวนพ้อนรำ และขบวนบั้งไฟอันสวยงามจาก 5 ตำบล พร้อมด้วยการแข่งขันจุดบั้งไฟขึ้นสูง ส่วนในช่วงเวลาภาคกลางคืนมีการแสดงแสงสีเสียงในเรื่องของตำนานปรางค์กู่สวนแตง พร้อมด้วยมหรสพสมโภชตลอดทั้งคืน ในอดีตสมัยก่อนนั้นปรางค์กู่สวนแตง อยู่ในเขตการปกครองของอำเภอพุทไธสง การจัดงานประเพณีบวงสรวงปรางค์กู่สวนแตง ทางอำเภอพุทไธสง เป็นผู้ดำเนินการจัดงานขึ้นทุกปี แต่สมัยนั้นยังไม่มีงานบุญบั้งไฟ อาจจะเห็นว่าชาวบ้านในท้องถิ่นได้จัดงานบุญบั้งไฟเสี่ยงทายในช่วงเดือน 5 อยู่แล้ว จึงได้มีแต่การจัดงานประเพณีบวงสรวงปรางค์กู่สวนแตงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ก็ถือว่างานในครั้งก่อนนั้นจัดได้อย่างยิ่งใหญ่เช่นกัน ได้หยุดมาสักกระยะหนึ่งคงจะประมาณปี พ.ศ. 2535 ในช่วงเวลาของการขอจัดตั้งเป็น “กิ่งอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์” ที่ได้รับการอนุมัติจากกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2535 เนื่องในโอกาสกระทรวงมหาดไทยครบรอบ 100 ปี และมีพระราชกฤษฎีกายกฐานะเป็นอำเภอ เมื่อวันที่ 11 เมษายน พ.ศ. 2540 นามว่า “อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์” ต่อมาจึงได้มีการจัดตั้งเทศบาลตำบลบ้านใหม่ไชยพจน์ วันที่ 25 พฤษภาคม 2542 โดยมีนายกเทศมนตรีคนแรก คือ นายไชยศ เวหน (ผู้ให้สัมภาษณ์) จึงมีแนวคิดในการริเริ่มการจัดงานประเพณีปรางค์กู่สวนแตงขึ้นมาอีกครั้ง โดยเสนอเข้าที่ประชุมตามแผนและนโยบายการจัดงานประเพณีประจำอำเภอ โดยมีส่วนร่วมทุกตำบลในเขตอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จึงได้มีแนวคิดนำประเพณีบุญบั้งไฟเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงาน กำหนดการจัดงานขึ้น 2 วัน 2 คืน คือ มีการจัดงานในช่วงเดือน 6 หรือ เดือนพฤษภาคม ของทุกปี จึงมีการตั้งชื่อเรียกงานประเพณีขึ้นใหม่ เรียกว่า “งานประเพณีปรางค์กู่สวนแตงและบุญบั้งไฟ” ดังนั้น การกำเนิดเกิดขึ้นเป็นงานประจำปีของอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน เป็นการผสมผสานวัฒนธรรมประเพณีใหม่และเก่า เข้ามามีส่วนร่วมในการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม ในการจัดงานเพื่อให้เป็นที่นิยมและเป็นที่ยอมรับของสังคมตามยุคสมัยในปัจจุบัน และเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

ภาพประกอบ 49 นายอนุรัฐ ไทยตรง รองผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ กล่าวเปิดงาน
(ภาพจาก โครงข่ายตาสืบประรด, 2561)

อำนาจรัฐกับการจัดงานประเพณี

การจัดงานบุญประเพณีที่จัดขึ้นที่ปราสาทกุสุวันแดง ถือเป็นการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา โดยการจัดงานประเพณีปราสาทกุสุวันแดงและบุญบังไฟ นำมาดำเนินการจัดการอย่างเป็นระบบแบบแผนในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ปราสาทกุสุวันแดง โดยภาครัฐเข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดงาน ร่วมกับภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงานประเพณีของปราสาทกุสุวันแดง ซึ่งทางภาครัฐมีความพร้อมทางด้านงบประมาณและบุคลากรในการจัดงานบุญประเพณีประจำปีในคราวครั้งนี้ ประกาศิต วัดโธสง, สมเด็จจ มากพูน และรัชดา ทัดโธสง (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า การจัดงานในแต่ละปีจะมีงบประมาณในการจัดงานของวัฒนธรรม และมีส่วนร่วมจากงบประมาณในแต่ละตำบล การจัดงานจึงถือเป็นสิทธิ์และอำนาจของรัฐโดยตรงในการวางระเบียบแบบแผนในการจัดงาน แต่จะต้องเข้าวาระการประชุมร่วมกับภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วย โดยมีการกำหนดการจัดงานภายในระหว่างเดือน พฤษภาคม ของทุกปี อาจเป็นต้นเดือนหรือกลางเดือนอยู่ที่มติในที่ประชุมหรือความเหมาะสมภายในปีนั้นๆ ที่จะจัดขึ้น ดังนั้น ในปีนี้จึงกำหนดขึ้น วันที่ 5 – 6 พฤษภาคม 2561 โดยมี นายอนุรัฐ ไทยตรง รองผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นประธานกล่าวเปิดงาน (ภาพประกอบ 49) และมีนายอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ กล่าวรายงานและวัตถุประสงค์ของการจัดงานประจำปี เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวและการจัดนิทรรศการออกร้านของแต่ละตำบลได้นำเอาสินค้าโอท็อป คือสินค้าพื้นบ้านที่จะทำรายได้ในตำบล เช่นผ้าไหม เครื่องจักสาน และผลิตภัณฑ์อาหาร เป็นต้น มีกิจกรรมเสริมในการจัดงานประเพณี คือ การวิ่งมินิมารathon เพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว โดยมีผู้สนใจเข้าร่วมแข่งขันในครั้งนี้พอสมควร และมีการกำหนดจุดสตาร์ทเริ่มต้นจากกุฎีฯ ถึงปราสาทกุสุวันแดง ในวันที่ 5 พฤษภาคม 2561 เป็นส่วนหนึ่งของการจัดงานเพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของปราสาทกุสุวันแดงและกุฎีฯ

โดยทางหน่วยงานของอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ ได้ร่วมกับเทศบาลตำบลบ้านใหม่ไชยพจน์ และอีก 5 องค์การบริหารส่วนตำบลมีส่วนร่วมในการจัดงานบุญประเพณีในปี พ.ศ. 2561 โดยมีการจัดงานขึ้นจำนวน 2 วัน ดังนี้

ภาพประกอบ 50 การแข่งขันจุดบั้งไฟสูง

(ภาพจาก <https://sites.google.com/site/prangkusuantang>, 2560)

วันแรกของงาน คือ วันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2561 มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ โดยนิมนต์พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ 9 รูป มาประกอบกิจทางศาสนาในภาคเช้า โดยมีมัคนายกเป็นผู้นำพาประกอบพิธีกรรมไหว้พระรับศีล อาราธนาพระปริตและเจริญพระพุทธมนต์ พร้อมด้วยถวายฉันภัตตาหารเช้าเสร็จคณะสงฆ์ให้พร ยะถา-สัพพี กรวดน้ำรับพรเป็นเสร็จพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ต่อมาจึงมีการประกอบพิธีกรรมบวงสรวง โดยพราหมณ์ได้กล่าวโองการอัญเชิญเทพ เทวดาอารักษ์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตคอยปกป้องรักษาปราสาทกุสุวันเตง อัญเชิญมารับเครื่องสักการะในพิธีกรรมการบวงสรวง และมีพิธีการรำถวายปราสาทกุสุวันเตง พอเสร็จพิธีการรำถวายส่วนทางด้านเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการ และพ่อค้าประชาชน ได้เรียนเชิญ นายโสภณ ชาร์มย์ อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม ได้กล่าวพบปะกับผู้เข้าร่วมในพิธีกรรมการบวงสรวงปราสาทกุสุวันเตง พอท่านกล่าวกับผู้เข้าร่วมงานพิธีบวงสรวงจบลง ภาคบ่ายการประกอบพิธีในการจุดบั้งไฟสูงถวายปราสาทกุสุวันเตง โดยในแต่ละตำบลได้นำมาร่วมจุดในงาน ในอดีตทุกปีมีการแข่งขันจุดบั้งไฟสูงชิงชนะเลิศ ต่อมาคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) อันมีพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นหัวหน้าคณะยึดอำนาจการปกครอง ในวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 จึงได้มีทหารเข้ามาควบคุมดูแลและมีบทบาทสำคัญในพื้นที่ทั่วประเทศไทย ฝ่ายทหารมีการประกาศห้ามแข่งขันจุดบั้งไฟ เพราะการแข่งขัน

จุดบั้งไฟเป็นการพนัน เริ่มประกาศห้ามใน ปี พ.ศ. 2558 (เพราะเข้าข่ายมีการเล่นการพนันเข้ามาเกี่ยวข้อง) ทางภาครัฐและคณะกรรมการจัดงานได้ขออนุญาตจุดบั้งไฟสูงของแต่ละตำบลจัดเข้ามาประกวดแข่งขัน เพื่อต้องการอนุรักษ์ไว้ซึ่งประเพณีดั้งเดิมให้คงอยู่ จึงมีการติดต่อขออนุญาตจุดบั้งไฟสูง เพื่อประโยชน์ในงานประเพณี ดังนั้น ในแต่ละตำบลของอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ ได้นำบั้งไฟของแต่ละตำบลที่นำมาจุดแข่งขันบั้งไฟสูงตามประเพณีและเพื่อถวายปราสาทคู่สวนแดง (ภาพประกอบ 50) พร้อมด้วยมีการแข่งขันชิงรางวัลชบวนแห่บั้งไฟสวยงาม เพื่อประโยชน์ของงานประเพณีปราสาทคู่สวนแดงและบุญบั้งไฟ ได้ดำเนินการขับเคลื่อนไปได้และเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นให้คงอยู่ ส่วนในภาคค่ำมีการแสดงซุ้มใหญ่เหมือนจริงบนเวทีจริงด้วยระบบแสงสีเสียงอย่างยิ่งใหญ่ตระการตาเป็นที่น่าชม ใช้เวลาในการซุ้มใหญ่พอสมควรเรียบร้อยจนกว่าจะแล้วเสร็จสมบูรณ์

การจัดงานประเพณีปราสาทคู่สวนแดงและบุญบั้งไฟ โดยอำนาจของรัฐที่มีการจัดงานประเพณีขึ้น จัดเป็นทุนนิยมที่อำนาจรัฐเข้ามาดำเนินการจัดการอย่างเบ็ดเสร็จในการทำงาน โดยมีการจัดสรรงบประมาณและวางระเบียบแบบแผนในการจัดงาน พร้อมด้วยจัดสรรหาบรรดาแขกผู้มีเกียรติเข้ามาร่วมเป็นสักขีพยานในการจัดงานประเพณี ถือเป็นทำเนียบของการจัดงานของภาคส่วนที่มีการจัดงานประเพณีขึ้น โดยมีภาครัฐเข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดงาน พร้อมกับมีร่วมกับพ่อค้าและประชาชน จึงได้เรียนเชิญแขกผู้มีเกียรติ คือ นายโสภณ ชาร์มย์ อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม เข้ามาร่วมในงานถือเป็นบทบาทสำคัญของนักการเมือง ที่มีส่วนร่วมในงานประเพณีสำคัญของชุมชนท้องถิ่น โดยมีการเรียนเชิญท่านมาร่วมประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและร่วมประกอบพิธีกรรมการบวงสรวงปราสาทคู่สวนแดง ถือเป็นความนิยมของทุกภาคส่วน หรือทำเนียบปฏิบัติของภาครัฐที่อิงอาศัยนักการเมืองเข้ามามีส่วนร่วมด้วย และได้เรียนเชิญท่านกล่าวพบปะกับผู้เข้าร่วมประกอบพิธีบวงสรวง พร้อมด้วยกล่าวพบปะกับพี่น้องประชาชนผู้เข้าร่วมพิธีกรรมการบวงสรวง เป็นส่วนหนึ่งของการจัดงานที่มึนักการเมืองซึ่งเป็นบุคคลสำคัญที่มีบทบาทในจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการประชาสัมพันธ์และส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวในงานประเพณีปราสาทคู่สวนแดงและบุญบั้งไฟ และยังมึนักการเมืองท้องถิ่นเข้ามาร่วมในการจัดงานครั้งนี้ด้วย จัดว่าเป็นที่นิยมของคนในชุมชนท้องถิ่นทางภาคอีสาน ถ้ามีงานประเพณีหรืองานประจำปีที่มีสำคัญอย่างใดอย่างหนึ่ง จะต้องมึนักการเมืองระดับประเทศหรือนักการเมืองท้องถิ่น เข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดงานร่วมด้วยเสมอ พร้อมด้วยรับทุนสนับสนุนในการจัดงานร่วมด้วย จึงเป็นที่นิยมเรียนเชิญเข้ามาร่วมเป็นเกียรติในงานประเพณีต่างๆ เพื่อเป็นการสร้างสีสันและเป็นเกียรติในงาน พร้อมด้วยเป็นที่ยอมรับของสังคมเป็นที่นิยมตามยุคสมัยในปัจจุบัน

ประเพณีประดิษฐ์กับการวิงมินิมารathon

การจัดงานวิงมินิมารathon เป็นการจัดงานส่งเสริมการท่องเที่ยวในงานประเพณีปราสาทคู่สวนแดงและบุญบั้งไฟ เป็นการประดิษฐ์สร้างประเพณี เพื่อมีส่วนร่วมในการจัดงานประจำปีของอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ ถือเป็นแนวคิดสร้างสรรค์ที่นำมามีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้อีกทางหนึ่ง และเพื่ออนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น ย่อมจะต้องมีสิ่งดึงดูดจิตใจหลากหลายด้านถือเป็นการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของปราสาทคู่สวนแดง ให้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวให้มากยิ่งขึ้น จึงมีการประดิษฐ์สร้างประเพณีวิงมินิมารathonเข้ามาเสริมในงาน

จัดเป็นกิจกรรมเสริมพิเศษเข้ามามีบทบาทในการจัดงาน เป็นที่ยอมรับของสังคมและชุมชนท้องถิ่น การจัดงานการวิ่งมินิมาราธอน (ภาพประกอบ 51) โดยมีระยะเส้นทางประมาณ 6.6 กิโลเมตร เริ่มต้นจาก กู่ฤาษี ซึ่งเป็นโบราณสถานอีกแห่งหนึ่งของอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ โดยกำหนดวิ่งมาตามเส้นทางเพื่อเข้าสู่เส้นทางที่กำหนดไว้ คือ ปรากฏ์กุ้สวนแดง โดยมีการจัดขึ้นในงานประเพณีปรากฏ์กุ้สวนแดงและบุญบั้งไฟ ในวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2561 เป็นการจัดงานขึ้นในงานประเพณีปรากฏ์กุ้สวนแดงและบุญบั้งไฟ เริ่มปล่อยนักวิ่งที่เข้ามาร่วมกิจกรรมในการแข่งขันจากจุดสตาร์ทในช่วงเช้า โดยมีรางวัลชนะเลิศและรางวัลพลอบใจแก่ผู้เข้าแข่งขัน พร้อมด้วยมีเหรียญรางวัลให้กับผู้เข้าเส้นชัยตามลำดับ ถือเป็น การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวได้อีกทางหนึ่งด้วย การวิ่งมินิมาราธอนซึ่งเป็นที่นิยมและเป็นที่ยอมรับในสังคมปัจจุบัน โดยการนำกิจกรรมมาประยุกต์ในการประดิษฐ์สร้างประเพณีเข้ามาผสมผสานในงาน ตามรูปแบบวิถีและการจัดการทางภาครัฐ โดยมีส่วนร่วมของภาคประชาชนให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี

ภาพประกอบ 51 การจัดงานวิ่งมินิมาราธอน
(ภาพโดย ป.โจ บ้านใหม่ไชยพจน์, 2561)

พิธีบวงสรวงปรากฏ์กุ้สวนแดง

การประกอบพิธีกรรมบวงสรวงปรากฏ์กุ้สวนแดง (ภาพประกอบ 52) ในอดีตที่ผ่านมาการจัดงานได้มีการว่าจ้างพราหมณ์ผู้ชำนาญการจากทางภาคกลาง แต่ปัจจุบันได้มีการว่าจ้างพราหมณ์หรือปราชญ์ชาวบ้าน โดยมีเหตุผลทางภาครัฐมีการสนับสนุนพราหมณ์ที่อยู่ในเขตพื้นที่ของตน คือ นายไฉ พิมพา บ้านหินตั้ง ตำบลหนองแวง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยทางหน่วยงานราชการจัดงานออกหนังสือเรียนเชิญให้เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมการบวงสรวง มีการจัดเตรียมเครื่องบวงสรวงอย่างยิ่งใหญ่กว่าที่เคยจัดมาในครั้งอดีตที่ผ่านมา ไฉ พิมพา (2561: สัมภาษณ์) อธิบายว่า พิธีกรรมการบวงสรวงในครั้งนี้มีเครื่องบวงสรวงประกอบพิธี โดยทางเจ้าหน้าที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ เป็นผู้จัดเตรียมเครื่องบวงสรวงทุกอย่าง ส่วนนายไฉ พิมพา เป็นผู้ประกอบ

พิธีทางพราหมณ์และเป็นผู้กำหนดเครื่องบวงสรวงว่ามีอะไร ส่วนทางด้านของควมมีหัวหมู 1 หัว (ทำอะไรก็จะได้สำเร็จไม่ยากแบบหมูๆ) ไก่ต้ม 1 ตัว ปลาช่อนหนึ่งหรือต้ม หอย ปู (แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของอาหาร) และเหล้าขาว 1 ขวด อาจมีเหล้าสีและเบียร์ก็ได้ (เปรียบเหมือนการเสวยน้ำจันท์) ส่วนผลไม้มีผลไม้ 9 ชนิด คือ ทับทิม กล้วย มะละกอ ขนุน สับปะรด น้อยหน่า มะพร้าว แอปเปิล และองุ่น เป็นต้น (แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร) ส่วนทางด้านขนมหวาน 9 ชนิด คือ ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง นางเล็ด และขนมอื่นๆ ที่มีชื่อเป็นมงคล เป็นต้น (แสดงถึงสิ่งที่ทำ พุด คืด และความสำเร็จดังสมประสงค์ที่ตั้งใจให้เหมือนกับสิ่งดีๆ ที่นำมาถวายเหมือนขนมหวาน ไม่มีรสขมมาเจือปน) ส่วนทางด้านบายศรีมีชุดใหญ่จำนวน 1 ชุด ด้านหน้ามีบายศรี 16 ชั้น 1 คู่ บายศรีปากชาม 1 คู่ และบายศรีฉัตร 9 ชั้น 1 คู่ (แสดงถึงการจับต้องสิ่งใดให้มีแต่สิริมงคล และเป็นการอัญเชิญเทพ เทวดา บนสรวงสวรรค์ชั้นที่ 16 และชั้นที่ 9 ได้มาอำนวยอวยพร) แล้วจึงมีการแต่ง ชั้น 5 ชั้น 8 หนึ่งชุด (เปรียบเสมือนการกระทำบวงสรวงต้องประกอบด้วยศีล 5 และศีล 8) จัดไว้ที่พานรองด้วยผ้าขาว และมีหมากพลู บุหรี่ น้ำและนม (แสดงถึงการต้อนรับขับสู้แต่แขกผู้มาเยือน) แล้วแต่จะจัดหาได้ พร้อมด้วยมี ต้นกล้วย 4 ต้น (แสดงถึงการทำอะไรก็กล้วยๆ ประสบความสำเร็จทุกอย่าง) และต้นอ้อย 4 ต้น (แสดงถึงความหวานฉ่ำชื่นใจในการทำ พุด คืด ไม่มีรสขมมาเจือปน) ตั้งสี่มุมที่โต๊ะเครื่องบวงสรวง ส่วนโต๊ะปูด้วยผ้าขาวหรือจัดให้เหมาะสมกับชุดเครื่องบวง ในสมัยอดีตก่อนหน้านั้นที่ผ่านมาครูบาอาจารย์ที่ทำสืบทอดกันมา เครื่องบวงสรวงไม่มากขนาดนี้ การบวงสรวงมีเพียงเหล้า ไก่ตัว และพริกขี้หนู 1 พริก หรือหนึ่งชุด (แสดงถึงการต้อนรับขับสู้แต่แขกผู้ที่เราอัญเชิญมา) แล้วแต่จะหาได้ไม่มีกำหนดเหมือนปัจจุบันที่ทำตามคตินิยมการประกอบพิธีกรรมของพราหมณ์ทางภาคกลาง จัดเป็นประเพณีประติษฐ์ ซึ่งเป็นที่นิยมในปัจจุบัน

ภาพประกอบ 52 พิธีกรรมบวงสรวงปรากฏ์กุสวานแดง
(ภาพโดย เทศบาลตำบลบ้านใหม่ไชยพจน์, 2561)

ส่วนทางด้านของ ไว พิมพา (2561: สัมภาษณ์) กล่าวต่อว่า ในการจัดพิธีกรรมการบวงสรวง ได้มีการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัยโดยนำแนวทางการประกอบพิธีในรูปแบบของพราหมณ์สำนักพระราชวัง หรือพราหมณ์ทางภาคกลางนำมาใช้ที่เขียนไว้ในหนังสือ “ตำราพราหมณ์ชาติฉบับมาตรฐาน” รวบรวมโดย อาจารย์ธรรมจักร สิงห์ทอง ในปี 2542 หน้า 978 คือ คำประกาศสังเวทพระภูมิ พร้อมด้วยโองการบูชาเทวดาและคำประกาศเทวดา อยู่ในหนังสือ “ตำรามรดกอีสานหรือมูลมังอีสาน” โดยอาจารย์ สวิง บุญเจิม ปี 2549 หน้า 410-411 แล้วนำมาประยุกต์ใช้เพราะว่าการกล่าวเบื้องต้นก็เหมือนกัน แล้วนำมาประยุกต์เข้าให้ทันสมัยในรูปแบบพราหมณ์ทางภาคกลาง ได้เห็นการประกอบพิธีกรรมที่วัดหลักศิลา บ้านหินตั้ง ตำบลหนองแวง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยเจ้าภาพผู้มาสร้างพระอุโบสถ คือ คุณสิริยา เลิศบุญชัย และคุณสมบุรณ์ น้อยโสภာ ได้เชิญมาประกอบพิธีในการจัดตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ และพิธีบวงสรวงพระภูมิเจ้าที่ เพื่อความเป็นสิริมงคลให้เกิดมีแก่ท่านผู้เป็นเจ้าของและคณะผู้ศรัทธาสร้างพระอุโบสถ พร้อมด้วยชาวบ้านหินตั้ง ในปี พ.ศ. 2552 ได้มีโอกาสเห็นการประกอบพิธีกรรมจึงรู้ได้ทันทีว่า โองการกล่าวอัญเชิญเทพเทวาอันมีอยู่ในมูลมังอีสานและมรดกอีสานนั่นเอง ในเบื้องต้นการกล่าวโองการก็เป็นเช่นเดียวกันและตนเองได้ศึกษามาจากครูบาอาจารย์ คือ ท่านพระครูโอภาสธรรมรัก นามเดิม หลวงพ่อแสง อโศโก อดีตรองเจ้าคณะอำเภอพุทไธสง และอดีตเจ้าอาวาสวัดหลักศิลา ปัจจุบันท่านได้มรณภาพนานแล้ว สมัยท่านมีชีวิตอยู่ท่านเป็นเกจิอาจารย์ดังมากในสมัยนั้น ได้ถ่ายทอดความรู้ให้กับบัณฑิตลูกศิษย์ที่มีทั้งพระภิกษุสงฆ์และฆราวาส หนึ่งในฆราวาสก็คือ นายไว พิมพา ได้นำความรู้บางอย่างที่ได้ศึกษามานั้นได้นำมาประยุกต์ใช้ร่วมสมัยกับการศึกษาดำรับตำราเพิ่มเติมจนได้นำมาใช้ในปัจจุบัน โดยได้เริ่มทำพิธีกรรมของพราหมณ์หรือเจ้าพิธีกรรมในการประกอบพิธีการบวงสรวงมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 ถึงปัจจุบันรวมประมาณ 9 ปี ได้ประกอบพิธีในงานต่างๆ ในเขตอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ เช่น พิธีวางศิลาฤกษ์และฉลองพระอุโบสถ กุฏิ ศาลา และได้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น การบวงสรวงปราสาทคู่สวนแดง และกุฎี เป็นต้น เป็นประสบการณ์ที่ได้รับผลสำเร็จเป็นที่น่าภาคภูมิใจและเป็นที่ยอมรับในปัจจุบัน

พิธีรำถวายปราสาทคู่สวนแดง

พิธีรำถวายปราสาทคู่สวนแดง (ภาพประกอบ 53) ถือเป็นพิธีกรรมร่วมสมัยหรือเรียกว่าประดิษฐ์สร้างประเพณี เป็นการประยุกต์ทำรำจากของเดิมนำมาดัดแปลงให้เข้ากับสถานที่โบราณสถาน และการประดิษฐ์สร้างทำรำนำมาใช้ในการประกอบพิธีบวงสรวงถวายปราสาทคู่สวนแดงโดยเฉพาะ ถือเป็นแนวคิดที่สร้างสรรค์ของผู้คิดค้นทำรำ และเลือกเพลงประกอบในการรำถวายปราสาทคู่สวนแดง ย่อมจะมีบทบาทสำคัญในการประดิษฐ์สร้างทำรำ จะต้องประยุกต์เข้ากับวิถีของพื้นที่แต่ละสถานที่จะไม่เหมือนกัน แล้วแต่ว่าพื้นที่หรือสถานที่แห่งนั้นจะมีความสำคัญแบบไหนและอย่างไร เป็นอีกบทบาทหนึ่งของที่สำคัญต่อการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีเป็นที่ยอมรับของสังคมในปัจจุบัน และเพื่ออนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่ โดยคณะครูและนักเรียนโรงเรียนคู่สวนแดงพิทยาคม และโรงเรียนบ้านหนองไผ่ ได้นำนักเรียนมารำถวายหน้าปราสาทคู่สวนแดง เป็นการปลูกจิตสำนึกของเด็กให้รู้จักรักษาซึ่งวัฒนธรรมประเพณีปลูกจิตสำนึกรักบ้านเกิด เป็นส่วนหนึ่งของ

การจัดงาน เป็นการสร้างสีสันให้เกิดขึ้นและเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวได้รับชมการแสดงออกทางด้านวัฒนธรรมประเพณีที่ทำงานของคนอีสานพื้นถิ่น เป็นไฮไลท์ของงานปราสาทคู่สวนแดงอีกด้านหนึ่ง

ภาพประกอบ 53 พิธีรำถวายปราสาทคู่สวนแดง
(ภาพโดย ป.โจ บ้านใหม่ไชยพจน์, 2561)

ภาครัฐกับการดำเนินการจัดงานประเพณี

วันที่สองของงาน คือ วันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2561 มีการกำหนดแบบแผนในการจัดงานในภาคเช้าไม่มีกิจกรรม แต่จะมีในภาคบ่ายประมาณเวลา 15.00 น. มีการจัดตั้งขบวนแห่งของหน่วยงานเทศบาลบ้านใหม่ไชยพจน์ และขบวนแห่งขององค์การบริหารส่วนตำบล รวมจำนวน 5 ตำบล คือ ตำบลคู่สวนแดง ตำบลหนองแวง ตำบลทองหลาง ตำบลบ้านแดงใหญ่ และตำบลหนองเยือง โดยมีการตั้งขบวนพร้อมกันอยู่ที่หน้าว่าการอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ พอได้เวลาที่กำหนดไว้ก็ได้เดินทางออกจากหน้าว่าการอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จัดเรียงตามขบวนแห่งของแต่ละตำบล ที่ได้จัดเตรียมไว้เข้าสู่พื้นที่จัดงานประเพณีปราสาทคู่สวนแดงและบุญบั้งไฟ ทุกปีจะจัดขบวนแห่งออกเดินในช่วงเช้าแต่ด้วยเหตุผลบางประการ เพื่อความสะดวกในการจัดงานอย่างต่อเนื่อง จึงมีการกำหนดขึ้นใหม่สืบเนื่องต่อถึงภาคกลางคืน ด้วยเหตุนี้จึงได้จัดขบวนแห่งเวลาบ่ายสามโมงเย็น พอขบวนแห่งถึงปราสาทคู่สวนแดง ก็จะมีการประกวดขบวนพ้อนรำ โดยมีเจ้าหน้าที่หรือกรรมการตัดสินจัดเก็บผลคะแนนตั้งแต่ขบวนแห่งที่สวยงาม ขบวนพ้อนรำ แนวคิดสร้างสรรค์จัดรถขบวนแห่ง และการแต่งชุดที่สวยงามหรือชุดแฟนซี

ภาพประกอบ 54 การแสดงประกอบแสงสีเสียงชุดนิทานพื้นบ้านตำนานประวัติปรางค์กู่สวนแตง
(ภาพโดย ป.โจ บ้านใหม่ไชยพจน์, 2561)

ภาพประกอบ 55 การจัดเลี้ยงอาหารแบบขันโตกให้กับแขกผู้มีเกียรติ
(ภาพโดย ป.โจ บ้านใหม่ไชยพจน์, 2561)

จวบจนถึงประมาณ เวลา 20.00 น. รองผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ คือ นายอนุรัฐ ไทยตรง ได้มาเป็นประธานกล่าวเปิดงาน ส่วน นายสุรชัย โคตรบุตรดี นายอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ กล่าวรายงานและวัตถุประสงค์ในการจัดงาน เพื่อสืบสานงานประเพณีปรางค์กู่สวนแตงและบุญบั้งไฟ คงไว้ซึ่งประเพณีอันดีงามของพื้นบ้านของคนอีสาน เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี เพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา และเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจให้ดีขึ้น พอกกล่าวรายงานเสร็จก็

จะมีการมอบรางวัลชนะเลิศในการประกวดการแข่งขันขบวนรถแห่และแนวคิดสร้างสรรค์ ขบวนพ็อนรำ ชุดการตกแต่งขบวนผาแดงนางไอ่ รถขบวนแห่บั้งไฟโก้หรือบั้งไฟสวยงาม และการแต่งกายด้วยชุดแฟนซีหรือชุดแต่งกายสวยงาม ต่อจากนั้นก็มีการแสดงประกอบแสงสีเสียงในชุดนิทานพื้นบ้าน เรื่องราวประวัติศาสตร์ความเป็นมาของปราสาทกุสุวันแดง (ภาพประกอบ 54) พร้อมด้วยมีการจัดเลี้ยงอาหารแบบขันโตก (อาหารพื้นบ้านของไทยอีสาน) แต่แขกผู้มีเกียรติ (ภาพประกอบ 55) ถึงเวลาอันเหมาะสมแก่การแสดง คือ เวลา 21.00 น. โดยประมาณก็จะให้นักแสดงถ่ายรูปร่วมกัน และประธานในพิธีกล่าวปิดงานอย่างเป็นทางการ จัดได้ว่าเป็นผลสำเร็จของการจัดงานประเพณีปราสาทกุสุวันแดง และบุญบั้งไฟ ส่วนทางด้านมหรสพก็ยังคงมีการเล่นต่อ และมีมวยดั่งมาจากค่ายมวยต่างๆ ได้ทำการขึ้นชกบนเวที โดยเจ้าหน้าที่จัดงานได้จัดที่สนามของโรงเรียนกุสุวันแดงพิทยาคม จนถึงเวลาอันสมควรก็เป็นอันเสร็จสิ้นของการจัดงานประจำปี

ภาพประกอบ 56 ขบวนรถแห่บั้งไฟสวยงาม
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2560)

การประกวดการแข่งขันขบวนแห่ชิงชนะเลิศ

งานประเพณีปราสาทกุสุวันแดงและบุญบั้งไฟ โดยมีการจัดงานบุญบั้งไฟเป็นหัวเอกหรือเป็นตัวหลักในงาน นายสำลี ฉัตรไธสง (16 กรกฎาคม 2560: สัมภาษณ์) กล่าวว่า คือ ภายในการจัดงานมีการจัดการประกวดการแข่งขันขบวนพ็อนรำ การประกวดขบวนแห่บั้งไฟสวยงาม ซึ่งมีการจัดตกแต่งของแต่ละตำบลที่จัดเข้าร่วมประกวดในงานรวม 5 ตำบล โดยมีจุดเริ่มต้นเดินจากหน้าว่าการอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ ตามเส้นทางที่กำหนดมาจนถึงปราสาทกุสุวันแดง ในแต่ละตำบลมีการตกแต่งริ้วขบวนเพื่อประชันการแข่งขັນในขบวนพ็อนรำขบวนสวยงามใช้คนประมาณ 50 - 100 คน และในแต่ละขบวนของแต่ละตำบลจะมีแนวคิดสร้างสรรค์ได้มีการจัดการตกแต่งขบวน เช่น ขบวนรถแห่บั้งไฟสวยงาม (ภาพประกอบ 56) ที่ประดับประดาอย่างอลังการแต่ละขบวนแห่ของแต่ละตำบล

เช่น รถขบวนแห่เล่นหมอลำซิ่ง (ภาพประกอบ 57) รถขบวนแห่พืชผลทางการเกษตร ตามภูมิปัญญาชาวบ้านที่หาได้ แล้วมีการทอผ้า เครื่องจักสานต่างๆ นำมาประดับตกแต่งรถแห่และมีคนประกอบการแสดงด้วย เป็นที่น่าตื่นตาตื่นใจของผู้พบเห็นถือเป็นแนวทางเพื่อส่งเสริมประเพณีพื้นบ้านของชาวอีสานในงาน และยังมีการขายของที่ระลึกหรือของฝากซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์สินค้าโอท็อปของแต่ละตำบลได้นำสิ่งของขายในงาน คือ การจัดร้านขายของที่ระลึกของแต่ละตำบลนำมาจำหน่ายเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนตามภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น ผ้าไหม เครื่องจักสาน และผลิตภัณฑ์อาหาร เป็นต้น เป็นการประยุกต์ร่วมสมัยในการจัดงานทรวงไรซึ่งวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมให้คงอยู่ ส่วนที่เพิ่มเข้ามาในการจัดงานถือเป็นองค์ประกอบเพื่อการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวปราสาทคู่กุ้งสวนแดง

ภาพประกอบ 57 รถขบวนแห่หมอลำซิ่ง

(ภาพโดยผู้วิจัย, 2561)

การจัดงานประเพณีปราสาทคู่กุ้งสวนแดงและบุญบั้งไฟ มีการจัดขบวนแห่ประดับตกแต่งในแต่ละขบวนอย่างสวยงาม นำมาแข่งขันชิงชนะเลิศซึ่งเกิดจากศิลปะจากแนวคิดของชาวบ้านและภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดขบวนแห่ของแต่ละตำบล สมร อาบไธสง (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า การประกวดแข่งขันขบวนแห่ที่จัดตกแต่งจากแนวคิดของแต่ละตำบล ที่มีการจัดเข้าประกวดขบวนแห่บั้งไฟสวยงาม ขบวนแห่ความคิดสร้างสรรค์พืชผลทางการเกษตร (ภาพประกอบ 58) และขบวนแห่ฟ้อนรำ เป็นต้น โดยได้รับความร่วมมือทุกตำบลในอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ เช่น ตำบลทองหลาง จะมิ่งบประมาณในทางจัดตกแต่งจากองค์การบริหารส่วนตำบลทองหลาง การจัดสรรปันส่วนกันในแต่ละอย่าง เช่น นางรำ คนถือป้าย ชาวบ้านร่วมเดินขบวน รถแห่ ของประดับตกแต่งแต่ละคัน รถแห่บั้งไฟสวยงาม และขบวนแห่ผาแดงนางไอ่ มีการบริหารจัดการจากเจ้าหน้าที่นำงบประมาณมาแจกจ่ายในแต่ละภาคส่วนที่กล่าวมา และจะต้องให้เหมาะสมตามสภาพที่มีการจัดขึ้น เช่น นางรำได้ค่าตอบแทน 400 บาทต่อคน ถึง 1,000 บาทต่อคน ถ้าว่าคุ้มหรือไม่ บอกค่าเดียวว่าไม่คุ้มค่าเหนื่อยเลยเพราะว่าการฝึกและการเตรียมงานใช้เวลาประมาณ 1-3 อาทิตย์ โดยประมาณนี้ แต่ทำด้วยใจรักและเพื่อความสามัคคีเพื่อเป็นหน้าเป็นตาให้กับหมู่บ้านและตำบล โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณ

จากองค์การบริหารส่วนตำบลของแต่ละตำบลได้จัดสรรให้ ส่วนที่เขามึงบประมาณให้มากน้อยก็ชนะไป เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลหนองแวง เป็นต้น เพราะเขาทุ่มงบประมาณในการจัดได้ยิ่งใหญ่สวยงาม ดังนั้น การจัดงานจำเป็นจะต้องมีงบประมาณของตำบลแต่ละภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงาน

ภาพประกอบ 58 รถขบวนแห่ความคิดสร้างสรรค์ที่แสดงผลทางการเกษตร
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2561)

การจัดงานประเพณีในครั้งนี้ ถือว่าเป็นการประดิษฐ์สร้างประเพณี เพื่อนำมาเป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยนำแนวคิดที่สร้างสรรค์ผลงานนำมาจัดแสดงเสริมเข้ามาในงานร่วมด้วย โดยมีส่วนร่วมในหลายๆ ภาคส่วน ที่จัดสรรงบประมาณมาจัดในขบวนเพื่อส่งเข้าแข่งขันชิงรางวัลชนะเลิศ คือ ใบประกาศอย่างเป็นทางการ และโล่ พร้อมด้วยเงิน แต่สิ่งที่ลงทุนกับขบวนนั้นมากกว่าที่ได้รับหลาย 10 เท่า แต่มีความภาคภูมิใจของหน่วยงานและประชาชนที่ได้เข้าร่วมในการจัดงาน เพราะเห็นว่างานประเพณีที่จัดขึ้น เพื่ออนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ ให้คงอยู่และสืบสานต่อไป เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและเป็นการสร้างความสามัคคีในหมู่คณะเป็นที่ยอมรับในสังคมในชุมชนท้องถิ่น พร้อมด้วยเป็นที่นิยมยอมรับของสังคมทั่วไปในปัจจุบัน โดยมีการประกวดขบวนพ็อนรำ (ภาพประกอบ 59) ในแต่ละตำบลที่จัดขึ้นมีนางรำร่วมในขบวนไม่ต่ำกว่า 40 คน และคนเดินตามขบวนไม่ต่ำกว่า 100 คน ถือเป็นกติกากาที่ได้ดำเนินการกำหนดให้มีขึ้น โดยเฉพาะนางรำและผู้ร่วมเดินขบวนจะต้องแต่งชุดเหมือนกันและมีการสวมใส่ผ้าขึ้นตีนแดง (ภาพประกอบ 60) ซึ่งถือว่าผ้าขึ้นตีนแดงเป็นที่นิยมสวมใส่ไปในงานพิธีต่างๆ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ผ้าขึ้นตีนแดงเป็นผ้าทอที่มีชื่อเสียงเป็นอันดับต้นๆ ของอำเภอฟุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ จึงได้มีการนำมามีส่วนร่วมสวมใส่ตกแต่งในการแสดงครั้งนี้ด้วย เพราะอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ในอดีตขึ้นตรงต่อการปกครองของอำเภอฟุทไธสง จึงมีความสัมพันธ์จากอดีตถึงปัจจุบัน พร้อมด้วยมีความเกี่ยวเนื่องในการจัดการหรือดำเนินการจัดในงานครั้งนี้ ที่ได้จากชุดแต่งกายของแต่ละตำบลจัดแต่งขึ้น

ภาพประกอบ 59 การประกวดการแข่งขันขบวนพ็อนรำ
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2561)

ภาพประกอบ 60 การประกวดขบวนพ็อนรำและการแต่งกายสวมใส่ผ้าขึ้นตีนแดง
(ภาพโดยผู้วิจัย, 2561)

โดยมีการตกแต่งขบวนแห่ของแต่ละตำบลนำมาประกวดการแข่งขันในงาน เพื่อที่จะให้เห็นถึงวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนท้องถิ่น ในแต่ละตำบลจึงมีแนวคิดสร้างสรรค์ในการ จัดการตกแต่งชุดอย่างเหมาะสมเพื่อร่วมในขบวนแห่อย่างสวยงาม (ภาพประกอบ 61) และมีชุด ตกแต่งด้วยเสื้อผ้าอาภรณ์และมีเครื่องประดับอย่างสวยงาม ซึ่งในแต่ละตำบล ซึ่งมีความคิดสร้างสรรค์ ในการแต่งกายด้วยชุดแฟนซี พร้อมด้วยมีรถขบวนแห่บังไฟโก้หรือบังไฟสวยงาม ซึ่งมีการประดิษฐ์ สร้างคิดค้นสร้างสรรค์ผลงานของตนเองนำมาประดับประดาอย่างสวยงาม ในแต่ละตำบลจะมีแนวคิด

สร้างสรรค์ของแต่ละตำบล มีความแตกต่างกันออกไปบ้างในเชิงศิลป์ โดยมีการจัดนำมาประชันแข่งขันกันอย่างสวยงาม เพื่อเข้าร่วมขบวนในคราวครั้งนี้ และมีการจัดนิทรรศการของขบวนรถแห่เข้ามาร่วมในงาน มีทั้งในรูปแบบการสร้างสรรค์ประดับประดาอย่างสวยงามของแต่ละตำบล เพื่อแสดงให้เห็นวิถีชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่นเป็นที่นิยมชมชอบของนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน เมื่อขบวนแห่มาถึงปรากฏคู่สวนแตง ก็จะมีการเตรียมตัวแข่งขันประกวดฟ้อนรำด้านหน้าปรากฏคู่สวนแตง มีการประดิษฐ์ทำรำนามาแข่งขันอย่างสวยงามของแต่ละตำบลที่ฝึกซ้อมเตรียมกันมา โดยใช้เวลา 10 นาทีในการฟ้อนรำเพื่อให้คณะกรรมการได้พิจารณาตัดสินของแต่ละตำบลที่ส่งเข้าแข่งขันเพื่อชิงชัยชนะในครั้งนี้ ถือเป็นสีสันในการจัดงานประเพณีปรากฏคู่สวนแตงและบุญบั้งไฟ เพื่ออนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นให้คงอยู่กับคนไทยอีสานตลอดไป เป็นการสร้างให้เกิดมีสีสันในรูปแบบประยุกต์ของแต่ละตำบลในขบวนแห่ที่บรรจงสร้างสรรค์ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือแนวคิดของแต่ละตำบลบรรจงตกแต่งสร้างสรรค์ขึ้นมา เป็นที่นิยมชมชอบของนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน

ภาพประกอบ 61 การประกวดแต่งชุดแฟนซีประยุกต์ร่วมสมัย
(ภาพโดย เทศบาลตำบลบ้านใหม่ไชยพจน์, 2561)

เรื่องเล่านิทานพื้นบ้านผาแดงนางไอ่

การจัดงานเพื่ออนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น โดยมีการจัดกิจกรรมร่วมในขบวนแห่ มีการนำวรรณกรรมอีสานหรือนิทานพื้นบ้านเข้ามาจัดแสดงและตกแต่งบรรจงประดิษฐ์สร้างสรรค์ผลงานของขบวนแห่อย่างสวยงาม เป็นส่วนหนึ่งของการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นที่นิยมของสังคมและนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน ถือเป็นงานอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของคนอีสานมีการนำนิทานพื้นบ้าน เรื่องผาแดงนางไอ่ (ภาพประกอบ 62) ได้นำมาจัดแสดงในงานบุญบั้งไฟได้รับความชื่นชมและเป็นที่ยอมรับในปัจจุบัน ไชยศ เวहन, ประกาศิต วัดโธสง, สมเด็จจ มากพูน และรัชดา ทัดโธสง (2561: สัมภาษณ์) ได้กล่าวสอดคล้องกันว่า การนำเอาวรรณกรรมที่เป็นตำนานในนิทานพื้นบ้านของชาวอีสาน ที่เป็นตำนานรักสามเส้าของนิทานพื้นบ้านเรื่อง “ผาแดงนางไอ่” ในเนื้อ

เรื่องมีตัวละคร คือ ท้าวผาแดง ท้าวพงศ์ และนางไฉ่ ทั้งสามเคยมีความผูกพันรักกันมาตั้งแต่อดีตชาติ ส่วนนางไฉ่เป็นธิดาของพระราชามือเมืองชะอีตา บ้างก็เรียกว่าเมืองธิดานคร นางไฉ่เป็นสตรีที่มีสิริโฉมงดงามมาก เป็นที่เลื่องลือไปทั่วในนครต่างๆ ทั้งโลกมนุษย์และเมืองบาดาล โดยมีชายหนุ่มต่างหมายปองที่จะได้อภิเษกกับนางไฉ่ ในจำนวนนั้นมีท้าวผาแดงเจ้าชายแห่งเมืองผาโพง และท้าวพงศ์ โอรสสุทโธนาค เจ้าผู้ครองนครบาดาล ส่วนทางด้านเจ้าเมืองธิดาอยากให้อธิดาของตนได้มีคู่ครองจึงได้จัดให้มีการจัดแข่งขันบั้งไฟขึ้น ซึ่งเป็นประเพณีแต่โบราณของเมืองเอกชะอีตา ถ้าหากว่าใครชนะจะเป็นผู้ครอบครองเมืองธิดานคร และได้นางไฉ่เป็นคู่สมรส สุดท้ายทั้งคู่ก็แพ้บั้งไฟจึงไม่ได้อภิเษกสมรสกับนางไฉ่ แต่ท้าวพงศ์ไม่ยอมลดละจึงได้แปลงกายเป็นกระรอกเผือกเฝ้าติดตามนางไฉ่ สุดท้ายได้ถูกนายพรานฆ่าตายแสร้งเนื้อกินกันทั้งเมือง ยกเว้นพวกแม่ม้าย ส่วนพญานาคผู้เป็นพ่อทราบข่าวการตายของลูกชาย จึงโกรธแค้นเป็นยี่งนักจึงได้ขึ้นมาถล่มเมืองจนล่มจมลงใต้บาดาล กลายเป็นหนองน้ำใหญ่ที่ปรากฏในปัจจุบัน คือ หนองหาร จังหวัดสกลนคร บ้างก็อ้างว่า หนองหาร จังหวัดอุดรธานี บ้างก็อ้างว่า หนองหาร อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม ในแต่ละพื้นที่ที่มีการอ้างสิทธิ์อื่นที่จริงจะเป็นที่ไหนอย่างไรนั้นก็เหลือไว้เพียงตำนานที่เป็นวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านของภาคอีสานด้วยกัน ส่วนที่ไม่จมลงใต้บาดาลมีเหลือไว้ให้เห็นเป็นดอนเรียกว่าดอนแม่ม้าย ที่ปรากฏว่าไม่ได้กินเนื้อกระรอกเผือกจึงรอดตาย ส่วนทางด้านท้าวผาแดงได้โอกาสรีบควมม้าหนีออกจากเมือง โดยไม่ลืมแวะรับนางไฉ่ ถึงแม้ว่าจะมีม้าผีเท้าดีก็หนีไม่พ้นทัพพญานาคที่ทำให้แผ่นดินถล่มตามมาติดๆ ในที่สุดก็กลืนท้าวผาแดงและนางไฉ่ พร้อมด้วยม้าแสนรู้ชื่อ “บั๊กสาม” จมหายไปใต้บาดาล ด้วยเหตุนี้จึงได้มีการจัดแข่งขันขบวนรถแห่และการแสดงตำนานนิทานพื้นบ้านของชาวอีสานเรื่องผาแดงนางไฉ่ มีความสืบเนื่องเกี่ยวกับงานประเพณีบุญบั้งไฟและการจัดการแข่งขันจุดบั้งไฟ ถือได้ว่าเป็นสีสันความสวยงามเป็นที่นิยมชมชอบของนักท่องเที่ยวและเป็นการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวปราสาทคู่สวนแดงของอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพประกอบ 62 การประกวดขบวนแห่ผาแดงนางไฉ่

(ภาพโดยผู้วิจัย, 2561)

ภาพประกอบ 63 ถ่ายรูปไว้เป็นที่ระลึกบรรดานักแสดงและแขกผู้มีเกียรติ
(ภาพโดย ป.โจ บ้านใหม่ไชยพจน์, 2561)

ดังนั้น การจัดงานประเพณีปราสาทคู่สวนแตงและบุญบังไฟ ถือเป็นการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง และมีการเสริมสร้างประติษฐ์ประเพณี มีการปรับเปลี่ยนขั้นตอนในประเพณีประติษฐ์ ตามกระแสสังคมที่นิยมในปัจจุบัน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่น จึงมีผู้เข้าร่วมในพิธีกรรมต่างๆ ปฐม หงส์สุวรรณ (2560: 142) กล่าวว่า ประเพณีประติษฐ์ในชุมชนอีสานมีการเปลี่ยนแปลงในเชิงแนวคิดและที่มาของการจัดการในประเพณีของราษฎร และมีการปรับเปลี่ยนไปเป็น “ประเพณีของรัฐ” ซึ่งขั้นตอนการดำเนินการต่างๆ จะมีส่วนเกี่ยวข้องเชื่อมโยงเรื่องราวของรัฐจะเป็นตัวบุคคล วัสดุอุปกรณ์ แนวคิดและนโยบายก็เป็นส่วนหนึ่งของรัฐ ทางภาครัฐจึงมีบทบาทสำคัญในการจัดงานมีความพร้อมมากกว่าราษฎรหรือชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น จึงเป็นความสิ่งจำเป็นทางภาครัฐจึงเข้ามาดำเนินการจัดการที่เห็นได้ในปัจจุบัน ดังนั้น ประเพณีปราสาทคู่สวนแตงและบุญบังไฟ เป็นส่วนหนึ่งของภาครัฐเข้ามาบริหารจัดการ ส่วนภาคราษฎรในชุมชนท้องถิ่นให้ความร่วมมือได้เป็นอย่างดี ปรากฏผลของงานออกมาอย่างสวยงามอลังการงานประติษฐ์ และการแสดงในระบบแสงสีเสียงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ นิทานพื้นบ้าน การประกวดฟ้อนรำ ประกวดชบวนแห่ และการประกวดชบวนแฟนซี เป็นการประยุกต์ร่วมสมัยเป็นที่ยอมรับของสังคมในปัจจุบัน สุดท้ายมีการถ่ายรูปไว้เป็นที่ระลึกของบรรดาเหล่านักแสดงและแขกผู้มีเกียรติในงาน (ภาพประกอบ 63) พร้อมกันก่อนงานจะจบลงด้วยดี ถือได้ว่าการจัดงานเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

งานประเพณีปราสาทคู่สวนแตง

งานประเพณีปราสาทคู่สวนแตง (ภาพประกอบ 64) เป็นงานประเพณีประติษฐ์ที่มีการประติษฐ์สร้างประเพณีขึ้นใหม่ภายใต้เงื่อนไขบริบทของประเพณีดั้งเดิมการจัดงาน เพื่อสนองนโยบายกระทรวงวัฒนธรรม โดยมีงบประมาณสนับสนุนในการจัดงานขึ้น 1 วัน คือ วันที่ 2 มีนาคม 2562 โดยมีการเข้าร่วมประชุมของทุกภาคส่วน จึงได้มีการพิจารณาการจัดงานบุญประเพณีให้เหมาะสมและสอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละภูมิภาคด้วย ประกาศิต วัดโธสง, สมเด็จ มากพูน และ

รัชดา ทัดไธสง (2562: สัมภาษณ์) กล่าวสอดคล้องกันว่า เพื่อสนองนโยบายทางภาครัฐและกระทรวงวัฒนธรรม จึงได้มีการประชุมส่วนราชการโดยมีนายอำเภอ นายสุรชัย โคตรบุตรดี เป็นประธาน ร่วมกับส่วนราชการสถานศึกษา เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง 5 ตำบล และผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ร่วมประชุมเพื่อหาข้อสรุปในการจัดงานประเพณีขึ้นหลายเดือนที่ผ่านมา ก่อนที่จะมีการจัดงานประเพณีปรางค์กู่สวนแตง โดยมีการจัดระเบียบแบบแผนในการจัดงานประเพณีปรางค์กู่สวนแตง เพื่อให้สอดคล้องงานเทศกาลงานประเพณีประจำปีทางภาคอีสาน เช่น งานนมัสการองค์พระธาตุพนม งานนมัสการพระบรมธาตุนาคูน และงานเทศกาลปิดทองพระเจ้าใหญ่วัดหงษ์ อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นต้น ซึ่งมีการจัดงานในช่วงระหว่างกลางเดือน 3 ถึงกลางเดือน 4 ด้วยเหตุดังกล่าวจึงได้มีแนวคิดจากหลายๆ ภาคส่วนที่เข้าร่วมประชุมการจัดงาน เพื่อให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีของภาคอีสาน จึงมีการเสนอให้การจัดงานประเพณีปรางค์กู่สวนแตง นำมาจัดในช่วงเทศกาลงานประจำปีหรือเทศกาลท่องเที่ยวงานประเพณีต่างๆ ทางภาคอีสาน มีการจัดงานในช่วงระหว่างกลางเดือน 3-4 โดยมีการจำแนกงานประเพณีปรางค์กู่สวนแตงและบุญบังไฟ ออกเป็น 2 ส่วน คือ งานประเพณีปรางค์กู่สวนแตง นำมาจัดขึ้นในวันที่ 2 มีนาคม 2562 หรือในระหว่างเดือน มีนาคม ส่วนทางด้านงานประเพณีบุญบังไฟ มีมติที่ประชุมให้มีการจัดงานตามฮีต ประเพณีดั้งเดิมในช่วงเดือน 6 หรือในระหว่างของเดือน พฤษภาคม เป็นการจัดให้เป็นสัดส่วนและเพื่อความสอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีตามลักษณะของฮีตสิบสองทางภาคอีสาน และเพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลงานประเพณีประจำปีทางภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาพประกอบ 64 งานประเพณีปรางค์กู่สวนแตง
(ภาพโดย เทศบาลตำบลบ้านใหม่ไชยพจน์, 2562)

อำนาจรัฐกับการจัดงานประเพณี

งานประเพณีปรางค์กู่สวนแตง มีการประดิษฐ์สร้างประเพณีขึ้นตามแนวคิดหรือนโยบายทางภาครัฐ ได้มีการจัดงานให้เป็นระบบแบบแผนตามกระทรวงวัฒนธรรม ได้มีการจัดงานขึ้นตามนโยบายของภาครัฐ และมติในที่ประชุมเห็นชอบในการจัดงานประเพณีปรางค์กู่สวนแตง

ประกาศิต วัดโฆสง, สมเด็จฯ มากพูน และ รัชดา ทัดโฆสง (2562: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า ส่วนราชการ อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่ สถานศึกษา ผู้นำชุมชน ท้องถิ่น และประชาชนในเขตพื้นที่ ซึ่งได้จัดงานประเพณีปรางค์กู่สวนแตง ประจำปี 2562 ขึ้นในวันที่ 2 มีนาคม 2562 ได้รับเกียรติจาก นายโสภณ ชาร์มย์ อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม เป็นประธานในการประกอบพิธีทางศาสนา (ภาพประกอบ 65) และพิธีบวงสรวงปรางค์กู่สวนแตง เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์งานประเพณีปรางค์กู่สวนแตง ของอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ และเป็นการอนุรักษ์ไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีที่ดั่งามสืบไป โดยมีการจัดงานปีนี้เป็นปีแรก ได้รับความร่วมมือจาก ทุกภาคส่วนและมีการประกอบพิธีกรรมในภาคเช้า ประกอบพิธีทางศาสนาพุทธ โดยอาราธนา นามินต์ พระภิกษุสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ 9 รูป ร่วมประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์ และถวายภัตตาหารเช้า และรับพรจากพระภิกษุ ในการประกอบพิธีในภาคเช้า

ภาพประกอบ 65 นายโสภณ ชาร์มย์ อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม
(ภาพโดย เทศบาลตำบลบ้านใหม่ไชยพจน์, 2562)

พิธีการแห่เครื่องสูง

พิธีการแห่เครื่องสูง พร้อมด้วยได้มีการจัดตั้งขบวนแห่เครื่องสูง เพื่อเข้าร่วม พิธีกรรมการบวงสรวงในงานประเพณีปรางค์กู่สวนแตง มีการจัดตั้งขบวนแห่เครื่องสูงจากที่ว่าการ อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ เดินตามเส้นทางที่กำหนดไว้เพื่อเข้าสู่สถานที่จัดงานประเพณีปรางค์กู่ สวนแตง มีคณะครูอาจารย์และเด็กนักเรียนจากโรงเรียนกู่สวนแตงพิทยาคม รับจัดตกแต่งเครื่องสูงที่ มีการประดิษฐ์สร้างอย่างสวยงามพร้อมทั้งชุดที่สวมใส่บรรจงคัดสรรมาเพื่องานประเพณีปรางค์กู่สวน แตงโดยเฉพาะ การบรรจงดำเนินการจัดขบวนแห่เครื่องสูงมีคณะครูอาจารย์และเด็กนักเรียนเข้า ร่วมพิธีในขบวนแห่เครื่องสูงอย่างสวยงาม ส่วน อิศรียา เลหาดีรานนท์ (2557) ได้อธิบายว่า เครื่องสูง หมายถึง เครื่องแสดงพระอิสริยยศ เช่น ฉัตร พัดโบก และจามร สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน

เล่มที่ ๖ อธิบายถึง เครื่องสูง ว่า เครื่องสูงมีมาแต่โบราณ แต่ไม่ทราบว่ามีมาตั้งแต่เมื่อใด ในหนังสือไตรภูมิพระร่วงก็มีกล่าวถึงเครื่องสูงไว้ พอจะสันนิษฐานได้ว่า เครื่องสูงคงจะมีขึ้นในรัชกาลพระมหาธรรมราชาลิไทย ซึ่งเป็นผู้ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือไตรภูมิพระร่วง หรืออาจจะมีมาก่อนหน้านั้นก็ได้ ดังนั้น ขบวนแห่เครื่องสูงจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการจัดงานในคราวครั้งนี้เพื่อเข้าร่วมในพิธีกรรมการบวงสรวงในการจัดงานประเพณีปรางค์กู่สวนแตง แต่จะขาดเสียมิได้จำเป็นอย่างยิ่งจะต้องมีการเรียนเชิญผู้มีเกียรติเข้ามามีส่วนร่วมในงานของนักรบเมืองคนสำคัญของจังหวัดบุรีรัมย์ คือ นายโสภณ ชาร์มย์ อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม ประธานในการประกอบพิธีทางศาสนาและพิธีกรรมการบวงสรวงปรางค์กู่สวนแตง

ภาพประกอบ 66 ขบวนแห่เครื่องสูง
(ภาพโดย เทศบาลตำบลบ้านใหม่ไชยพจน์, 2562)

เครื่องสูงเป็นเครื่องแสดงพระอิสริยยศ กระทรวงวัฒนธรรม (2559) อธิบายว่า เครื่องสูง คือ เครื่องสำหรับแสดงอิสริยยศที่สำคัญที่ใช้ในงานที่ปรากฏในริ้วขบวนแห่พระศพของพระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศ์เมื่อครั้งเสด็จสู่สวรรคาลัย เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมราชประเพณีที่สำคัญของชาติ ดังนั้น การนำเครื่องสูงมาจัดตกแต่งในริ้วขบวนแห่เข้าร่วมพิธีกรรมการบวงสรวงปรางค์กู่สวนแตง (ภาพประกอบ 66) เพื่อเชิดชูเกียรติให้กับอดีตผู้สร้างปรางค์กู่สวนแตง คือ พระเจ้าสุริยวงษ์ที่ 2 และพระเจ้าชัยวงษ์ที่ 7 ซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรขอมโบราณ จึงมีการแต่งกายย้อนยุคสมัยขอมโบราณ เพื่อสร้างสรรคจึงมีการประดิษฐ์สร้างประเพณีขึ้นเพื่อเป็นการเคารพในสถานที่จัดงานระลึกถึงสิ่งที่ตั้งงามในยุคสมัยขอมรุ่งเรือง ที่ได้ทรงสร้างศาสนสถานปรางค์กู่สวนแตง ซึ่งเป็นโบราณสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งของอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จึงได้มีการประดิษฐ์สร้างประเพณีนำเครื่องสูงซึ่งเป็นเครื่องแสดงถึงพระอิสริยยศเข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดงานในคราวครั้งนี้ และอีกส่วนหนึ่งก็เพื่อเป็นการโปรโมทการท่องเที่ยวของปรางค์กู่สวนแตง จึงมีการประดิษฐ์สร้างประเพณีใหม่ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงานเป็นที่ยอมรับของสังคมและเป็นที่ยินชอบ

ของนักท่องเที่ยวที่ได้มาเที่ยวชมในงาน ได้เวลาอันเหมาะสมขบวนแห่เครื่องสูงได้เดินทางมาจากหน้า ที่ว่าการอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ ได้เดินทางมาถึงก็มีการเตรียมความพร้อมในการเข้าร่วม ประกอบพิธีการบวงสรวง พราหมณ์ได้เข้าประกอบพิธีกรรมมีการอัญเชิญจิตวิญญาณของ พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 และพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรขอม โบราณ มารับเครื่องสังเวยและรับเครื่องสักการะในคราวครั้งนี้ พร้อมด้วยมีการจัดริ้วขบวนเครื่องสูง มาร่วมประกอบพิธีด้านหน้าปราสาทกุ່สวนแดง และบรรดาแขกผู้มีเกียรติและเจ้าหน้าที่จัดงานเข้าร่วม พิธีบวงสรวง (ภาพประกอบ 67) ได้เข้าร่วมเป็นสักขีพยานในการจัดพิธีบวงสรวง โดยพราหมณ์ ผู้ประกอบพิธี คือ นายไว พิมพา ส่วนเครื่องบวงสรวงพร้อมด้วยการประดับตกแต่งสถานที่ จัด ดำเนินการของเจ้าหน้าที่ของอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ เช่นเดียวกับพิธีกรรมการบวงสรวงในงาน ประเพณีปราสาทกุ່สวนแดงและบุญบังไฟ และได้จัดให้มีการประกอบพิธีการรำบายศรีหรือพิธีการรำ ถวายในพิธีบวงสรวงปราสาทกุ່สวนแดง โดยได้รับความร่วมมือจากคณะครูและเด็กนักเรียนโรงเรียน กุ່สวนแดงพิทยาคม ในการจัดตกแต่งเครื่องสูงอย่างสวยงามจนกระทั่งเสร็จพิธีจบลงด้วยดี

ภาพประกอบ 67 บรรดาแขกผู้มีเกียรติและเจ้าหน้าที่เข้าร่วมพิธีบวงสรวง

(ภาพโดย เทศบาลตำบลบ้านใหม่ไชยพจน์, 2562)

ภาครัฐกับการดำเนินการจัดงานประเพณี

การจัดงานประเพณีเป็นการจัดการของภาครัฐ ที่มีบทบาทสำคัญในการจัด งานอย่างเบ็ดเสร็จ และมีการจัดกิจกรรมต่างๆ ภายในงานซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการดำเนินการจัดงาน ส่วนภาคกลางคืนมีการประดิษฐ์สร้างประเพณีร่วมสมัย โดยมีการแสดงแสงสีเสียงเรื่องราวทาง ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของปราสาทกุ່สวนแดง (ภาพประกอบ 68) และชมการแสดงด้วยระบบแสงสี เสียงในชุดของบุญผะเหวดบ้านเฮา (มหาเวศสันดรชาดก) ฉบับไทย-อีสาน มีการบรรจงประดิษฐ์สร้าง การแสดงละครเวทีประกอบแสงสีเสียง โดยนักแสดงของทีมงานมืออาชีพ และคณะครู พร้อมด้วย นักเรียนของโรงเรียนกุ່สวนแดงพิทยาคม มีส่วนร่วมในการแสดงในคราวครั้งนี้ด้วย (สำรวจ นักการเรียน

และคณะ, 2558: 4) กล่าวว่า ประเพณีการเทศน์มหาชาติ จัดเป็นการทำบุญที่สำคัญและมีความหมายมากที่สุด ในสังคมไทย เนื่องจากเป็นประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวไทย ที่สืบเนื่องมาแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน เพราะความเชื่อที่ว่าถ้าผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติแล้วจะได้กุศลอย่างแรงกล้า และหากใครตั้งใจฟังให้จบภายในวันเดียวก็จะได้เกิดร่วมศาสนาพระศรีอริยเมตไตรยโพธิสัตว์ ซึ่งจะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ด้วยเหตุนี้ทุกภูมิภาคของไทยจึงได้นิยมจัดงานเทศมหาชาติหรืองานบุญผะเหวดเข้าร่วมในงานประเพณีนี้ด้วย

ภาพประกอบ 68 การแสดงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาของปราสาทกุสุมาแลง
(ภาพโดย เทศบาลตำบลบ้านใหม่ไชยพจน์, 2562)

ภาพประกอบ 69 การแสดงแสงสีเสียงประยุกต์งานบุญผะเหวดบ้านเฮา
(ภาพโดย เทศบาลตำบลบ้านใหม่ไชยพจน์, 2562)

ดังนั้น การจัดงานครั้งนี้เพื่อสนองงานตามนโยบายของอำนาจรัฐบาล ทางส่วนท้องถิ่นจึงได้ประชุมลงมติได้มีการหยิบยกนำประเพณีงานบุญผะเหวด เข้ามามีส่วนร่วมในงาน

เพราะเป็นประเพณีสำคัญของภาคอีสาน มีการประดิษฐ์สร้างประเพณีนำมาประยุกต์การแสดงในงาน บุญผะเหวด (ภาพประกอบ 69) ที่นิยมจัดขึ้นในช่วงเทศกาลเดือน 4 ตามจารีตประเพณีของฮีตสิบสอง นำมาประยุกต์การแสดงแสงสีเสียงชุดประเพณีบุญผะเหวดบ้านเฮา นำมาจัดเข้าร่วมในงานประเพณี ปรารงค์กุ๊สวนแดง เป็นการสร้างสีสันให้กับผลงานการแสดงในรูปแบบใหม่ และเพื่อการสร้างสรรค ผลงานในรูปแบบการแสดงละครเวทีประกอบแสงสีเสียงเป็นที่นิยมและยอมรับของสังคม โดยการนำ ประเพณีดั้งเดิมมาสร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบยุคเข้ากับระบบแสงสีเสียงอย่างตระการตาขึ้นชมต่อ บรรดาแขกผู้มีเกียรติและนักท่องเที่ยว เพื่อเป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวปรารงค์กุ๊สวนแดง และ ภายในงานได้เรียนเชิญเจ้าหน้าที่ส่วนราชการและแขกผู้มีเกียรติเข้าร่วมพิธีเปิดงานประเพณีปรารงค์ กุ๊สวนแดง ในภาคกลางคืนโดยมี นายอนุรัฐ ไทยตรง รองผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นประธานกล่าว เปิดงาน และกล่าวรายงานโดย นายสุรชัย โคตรบุตรดี นายอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ การจัดงานในครั้งนี้ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวงานประเพณีปรารงค์กุ๊สวนแดง เพื่ออนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมให้ คงอยู่ และการโปรโมทแหล่งท่องเที่ยวปรารงค์กุ๊สวนแดง พร้อมด้วยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา

กู่ฤๅษี

กู่ฤๅษี เป็นโบราณสถานที่สำคัญของชุมชนท้องถิ่นมีคติเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ จึงเป็นที่มา ของการเกิดงานบุญประเพณีขึ้นเพื่อสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นให้คงอยู่ และเป็นแหล่งโบราณ สถานที่สำคัญของอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ เป็นจุดศูนย์รวมน้ำใจของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น จึงเกิด มีการจัดงานประเพณีขึ้น โดยมีส่วนร่วมทั้งหน่วยงานราชการ พ่อค้า และประชาชนในชุมชนท้องถิ่น ได้มีการจัดงานบุญประเพณีขึ้น จำนวน 2 ประเพณี ดังนี้

ภาพประกอบ 70 งานประเพณีกู่ฤๅษี

(ภาพโดย อมรพรรณ บุญที, 2561)

งานประเพณีกู่ฤๅษี

งานประเพณีกู่ฤๅษี (ภาพประกอบ 70) มีการจัดงานประจำปี สืบทอดมาตั้งแต่ในอดีต เรียกว่า “งานประเพณีบวงสรวงกู่ฤๅษี” ต่อมาภาครัฐเข้ามาดำเนินการจัดงานจึงมีการเปลี่ยนชื่อเป็น “งานประเพณีกู่ฤๅษี” เป็นการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัย มีการประดิษฐ์สร้างประเพณีเกิดขึ้นในการจัดงาน เพื่อเป็นการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความสามัคคีในชุมชน พร้อมด้วยส่งเสริมการท่องเที่ยวกู่ฤๅษี และเพื่อให้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวและสาธารณชน

ภาคประชาชนกับการจัดงานประเพณี

งานประเพณีกู่ฤๅษี แรกเริ่มเดิมทีเป็นงานประจำปีที่จัดขึ้นจากภาคประชาชน โดยมีผู้นำชาวบ้านและชาวบ้านกู่ฤๅษี อุดม สรนอก (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า การจัดงานประเพณีกู่ฤๅษี แรกเริ่มเดิมทีมีชื่อว่า งานประเพณีบวงสรวงกู่ฤๅษี พอภาครัฐเข้ามาจัดจึงมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ในครั้งอดีตการจัดงานมีขึ้นทุกปีในยุคสมัยของ นายเซียม เทิงโรสง อดีตผู้ใหญ่บ้านกู่ฤๅษี ได้เป็นผู้นำพาชาวบ้านจัดงานบวงสรวงกู่ฤๅษี เพื่อเป็นสิริมงคลให้กับชาวบ้านได้อยู่เย็นเป็นสุข และได้เล็งเห็นว่าได้ว่างจากภารกิจจากการทำนาเก็บเกี่ยวข้าวขึ้นย้งฉางเสร็จเรียบร้อยแล้ว และในช่วงของเดือนมีนาคม ภายในเดือน 3 ถึงเดือน 4 ทางภาคอีสานนิยมจัดงานประจำปีหรืองานประเพณีขึ้น เช่น งานนมัสการพระธาตุพนม และงานปิดทองพระเจ้าใหญ่วัดหงส์ เป็นต้น จึงมีแนวคิดที่จะจัดงานบุญประเพณีขึ้น เพื่อสืบทอดเจตนาธรรมณ์ในครั้งอดีตที่เคยจัดงานขึ้นที่กู่ฤๅษี เมื่อในครั้งอดีตที่ผ่านมาเคยจัดทำมาแล้วครั้งหนึ่งสมัยพระอาจารย์น้อย มีการจัดงานฉลองกู่ฤๅษี เพื่ออุทิศส่วนบุญกุศลให้กับบรรพชนที่ล่วงลับไปแล้วซึ่งเป็นผู้ที่ได้สร้างกู่ฤๅษี หลังจากนั้นก็ว่างเว้นไปหลายปี จึงมีแนวคิดจัดงานขึ้นใหม่เป็นการจัดงานในการประกอบพิธีบวงสรวงกู่ฤๅษี เพื่อเป็นสิริมงคลให้กับชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุขหลังเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จเรียบร้อย จึงได้มีการจัดงานขึ้น 2 วัน ดังนี้

ภาพประกอบ 71 ร่วมพิธีเจริญพระพุทธมนต์ และถวายภัตตาหารเช้า

(ภาพจาก อมรพรรณ บุญที, 2561)

วันแรกของงาน ได้อารธนานิมนต์พระสงฆ์ จำนวน 9 รูป ประกอบพิธีทางศาสนาไหว้พระรับศีล เจริญพระพุทธมนต์ และถวายภัตตาหารเช้าแด่พระสงฆ์ (ภาพประกอบ 71) ต่อจากนั้นก็จะมีการประกอบพิธีสงฆ์สงฆ์กุฎาชี โดยพราหมณ์เป็นผู้นำพากล่าวอัญเชิญเทพ เทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในพื้นที่กุฎาชี พร้อมด้วยดวงจิตวิญญาณของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ผู้ที่ดำริสร้างศาสนสถานแห่งนี้ ได้อัญเชิญมารับเครื่องสักการะที่ทรงจัดถวาย ในอดีตผู้ประกอบพิธี คือ ตาจัม ประจำหมู่บ้านกุฎาชี การจัดเครื่องสักการะถวายก็จัดตามสมควรที่ชาวบ้านจัดหาได้ ไม่ยิ่งใหญ่เหมือนปัจจุบัน พอบวงสรวงเสร็จก็จะมีการละเล่นต่างๆ ในภาคกลางวันส่วนกลางคืนก็จะมีการแสดงมหรสพให้ชมตลอดคืน

วันที่สองของงาน มีการจัดการละเล่นในเวลากลางวันเป็นปกติ ส่วนเวลากลางคืนก็มีมหรสพเช่นเดิม พอรุ่งเช้าอีกวันก็จะนิมนต์พระมาสมโภชเช้าทำบุญตักบาตร เป็นเสร็จพิธีในการจัดงานบุญประเพณี ซึ่งในสมัยอดีตที่ชาวบ้านจัดขึ้น การจัดงานปกติแล้วก็จะมีผลประโยชน์ในการจัดงาน ไม่ว่าจะเป็นงานเล็กหรืองานใหญ่ จึงมีการจัดคณะกรรมการของหมู่บ้าน โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานในการดูแลผลประโยชน์ร่วมกับชาวบ้าน และมีการประชุมปรึกษาหารือว่าผลประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดงานจะนำไปใช้ทำอะไรบ้างหรือจะนำไปพัฒนาอะไรบ้าง จึงได้สรุปในที่ประชุมว่ารายได้ส่วนหนึ่งก็จะนำไปพัฒนาหมู่บ้าน และอีกส่วนหนึ่งก็จะนำไปเพื่อพัฒนาวัดกุฎาชี และอีกส่วนหนึ่งเก็บไว้เป็นทุนในการจัดงานในปีต่อไป

ประเพณีประติษฐ์

การจัดงานประเพณีกุฎาชี ถือเป็นแนวคิดที่สร้างสรรค์ส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น และการจัดงานก็เป็นการร่วมสมัยเก่าและใหม่ เป็นการจัดงานในรูปแบบประเพณีประติษฐ์ โดยมีการอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิมและเพิ่มเติมสิ่งใหม่ๆ เข้ามา จึงมีการประติษฐ์สร้างประเพณีขึ้นในการจัดงาน ซึ่งประกอบด้วยมหรสพให้ชมตลอดคืน เช่น ลิเก หมอรำ รำวง หนัง และการชกมวย เป็นต้น และได้รับทุนสนับสนุนในการจัดงานจากการละเล่นต่างๆ เช่น การตีไก่ หนุณาพาโชค และอื่นๆ ต่อมา มีการจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล จึงได้โอนถ่ายงานประเพณีบวงสรวงกุฎาชีมาบริหารจัดการโดยองค์การบริหารส่วนตำบลหนองเยือง ในปี พ.ศ. 2537 โดยมีการจัดสรรงบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองเยือง จึงมีการปรับเปลี่ยนชื่อเรียกใหม่ เรียกว่า งานประเพณีกุฎาชี เพื่อให้ทันสมัยต่อการจำชื่อได้ง่าย โดยได้รับการสนับสนุนจากอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ ได้มีการดำเนินการจัดงาน 2 วัน การจัดงานมีการแก้ไขตัดแปลงตามสถานการณ์บ้านเมืองปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย สิ่งที่เป็นประเพณีดั้งเดิมก็ควรอนุรักษ์ไว้ ส่วนที่เป็นการละเล่นเข้าข่ายการพนันที่ไม่เหมาะสมก็นำเข้าที่ประชุมสภาตำบลพร้อมด้วยคณะกรรมการชุมชนชาวบ้านภายในตำบล โดยมีบ้านกุฎาชี เป็นหลักในการจัดงาน และมีการห้ามการละเล่นที่เป็นการพนัน แต่ก็มีส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีอย่างสร้างสรรค์ในการจัดงานครั้งนี้

การจัดงานแข่งเรืออีโปงชิงรางวัลชนะเลิศ (ภาพประกอบ 72) โดยเอาโคนต้นตาลมาผ่าเป็น 2 ซีก แล้วทำการเจาะแต่งเหลือแต่เปลือกนอก จากนั้นใช้กระดานปิดตรงท้าย แล้วยาด้วยชัน ส่วนโคนของต้นตาลจะเป็นหัวเรือ ส่วนยอดจะเป็นท้ายเรือ ถือว่าเป็นการทำเรือโดยภูมิปัญญาชาวบ้าน เรียกว่า เรืออีโปง บ้างก็เรียกว่า เรือโปงตาล หรือ เรือโปง (อุตม สรนอก. 2561:

สัมภาษณ์) จากการลงพื้นที่พบว่า การจัดงานเป็นการจัดงานเพื่อส่งเสริมภูมิปัญญาชาวบ้าน เพราะปกติแล้วชาวบ้านใช้เรืออีโปง ใช้ประกอบหาปลาเลี้ยงชีพในลำห้วยสะเทต กว้างประมาณ 20 เมตร ยาวประมาณ 16.5 กิโลเมตร เป็นลำห้วยที่มีขนาดใหญ่ มีน้ำตลอดปี เป็นแหล่งน้ำที่สำคัญในการทำเกษตร และการประมงมีเส้นทางน้ำไหลลงสู่ม่น้ำมูล จึงได้มีการนำเรืออีโปงที่ใช้ประกอบการประมงหาปลา นำมาประดิษฐ์สร้างประเพณีร่วมสมัยเป็นที่ยอมรับของชุมชนและสังคม โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่นำมาส่งเสริมเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงานครั้งนี้ด้วย โดยภาครัฐมองเห็นว่าการจัดงานประเพณีต่างๆ ของแต่ละภูมิภาคจะต้องมีกิจกรรมเสริมเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงานเสมอ เช่น งานประเพณีกุสวณแดง ก็นำประเพณีบุญบั้งไฟและการวิ่งมินิมาราธอน เข้ามามีส่วนร่วมกลายเป็นจุดเด่นของการจัดงาน ดังนั้น การจัดงานประเพณีกุฎีฯ ควรจะมีกิจกรรมเสริมจึงสังเกตเห็นว่าชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นมี ลำห้วยสะเทต และใช้เรืออีโปง ในการหาปลาที่ได้รับการสืบทอดการทำเรืออีโปง จากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษสืบมาถึงปัจจุบัน โดยใช้สถานที่หนองน้ำสาธารณะซึ่งห่างจากกุฎีฯ ประมาณ 100 กว่าเมตร ถือเป็นประเพณีประดิษฐ์ ที่มีการแข่งขันเรืออีโปงชิงรางวัลชนะเลิศ มีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์และส่งเสริมการท่องเที่ยวงานประเพณีกุฎีฯ และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของชุมชน

ภาพประกอบ 72 การจัดงานแข่งเรืออีโปงชิงรางวัลชนะเลิศ
(ภาพโดย <https://m.tnews.co.th>. 2559)

อำนาจรัฐกับประเพณีประดิษฐ์

หน่วยงานทางภาครัฐที่เข้ามาดำเนินการจัดงานประเพณีกุฎีฯร่วมกับ พ่อค้า ประชาชน และนักการเมืองท้องถิ่น พร้อมด้วยองค์การบริหารส่วนตำบลหนองเยือง ได้มีบทบาทสำคัญในการจัดงาน ชูชัย ทัดไธสง และ อมรพรรณ บุญที (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า การจัดงานประเพณีกุฎีฯ ในอดีตที่ผ่านมามีการจัดงาน 2 วัน ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงในการจัดงานเพราะมีเหตุการณ์ทางการเมืองจึงมีการปรับเปลี่ยนตามเหตุการณ์ จากที่เคยจัดงาน 2 วัน จึงมีการปรับเปลี่ยนเป็นการจัดงาน 1 วัน เพราะด้วยสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของประเทศ การบริหารจัดการจึงมีการปรับเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ เพราะมีการตัดงบประมาณในบางส่วน

ของหน่วยงานออก จึงเป็นสาเหตุให้มีการปรับเปลี่ยนการดำเนินงาน ด้วยงบประมาณที่มีจำกัดในการจัดงาน จึงได้ยื่นวาระเข้าที่ประชุมปรึกษาหารือในหลายฝ่าย ทั้งหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบล ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน และนักการเมืองท้องถิ่น จึงได้ข้อสรุปว่าต้องมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงในการจัดงานให้เหมาะสมกับสถานการณ์ การจัดงานให้คงอยู่เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น และเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวภู่อุทัย จากการดำเนินการจัดงาน 2 วัน ลดลงเหลือ 1 วัน เป็นมติในที่ประชุมการจัดงานประเพณีภู่อุทัย ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาถึงปัจจุบันประมาณ 3-4 ปี ดังนั้น การจัดงานประจำปีประเพณีภู่อุทัย มีวัตถุประสงค์ 4 ข้อ คือ 1) เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น 2) เพื่อส่งเสริมโบราณสถานภู่อุทัย ให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดบุรีรัมย์ 3) เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นมีจิตสำนึกและหวงแหนทรัพยากรในพื้นที่ 4) เพื่อเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชนและประชาชนทั่วไป จากการลงพื้นที่ทำให้เห็นว่า การจัดงานประเพณีภู่อุทัย เป็นการจัดงานโดยอำนาจของภาครัฐที่มีบทบาทสำคัญ และมีการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ของบ้านเมืองพร้อมด้วยงบประมาณที่ได้รับจากงบประมาณรายปีของรัฐบาล ถ้ามีการตัดงบประมาณก็จะมีผลกระทบที่จะมีการวางแผนจัดงานลดลงตามสัดส่วนที่ได้รับงบประมาณสนับสนุน จึงมีทั้งข้อดีและข้อเสียที่เกิดขึ้นจากการจัดงาน ต้องอาศัยอำนาจรัฐมาเป็นตัวชีวิตว่าจะมีการจัดงานหรือไม่ ถ้าสถานการณ์บ้านเมืองปกติสุขคงจะไม่มีเหตุการณ์ที่จะต้องลดทอนอำนาจรัฐในการจัดงาน คงจะมีการจัดงานปกติที่เคยจัดมาดังที่ผ่านมาอย่างแน่นอน

ภาพประกอบ 73 พิธีกรรมการบวงสรวงภู่อุทัย

(ภาพโดยอมรพรรณ บุญที, 2561)

การจัดงานประเพณีภู่อุทัย โดยมีการจัดงานขึ้นภายในเดือน มีนาคม ของทุกปี อาจมีการเปลี่ยนแปลงเฉพาะวันและเวลา ในปีนี้กำหนดการจัดงานขึ้นในวันที่ 23 มีนาคม 2561 โดยมีแนวทางการจัดงาน ดังนี้ คือ ก่อนวันงาน 1 วัน เจ้าหน้าที่พร้อมด้วยชาวบ้านภู่อุทัยและชาวบ้านใกล้เคียงมีการเตรียมงานจัดสถานที่ดูความพร้อมให้แล้วเสร็จ ส่วนในวันงานได้มีการจัดงานขึ้นในช่วง

เข้า ได้นิมนต์พระสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่วัดในเขตตำบลหนองเยือง จำนวน 9 รูป เข้าร่วมในพิธีเจริญพระพุทธมนต์และฉันภัตตาหารเช้า เสร็จจากพิธีสงฆ์ก็จะมีขบวนแห่เครื่องบวงสรวงเดินทางออกจากกลางหมู่บ้านกู่ฤๅษี โดยมีชาวบ้านในหมู่บ้านต่างๆ ภายในตำบลหนองเยือง และตำบลใกล้เคียง พร้อมด้วยแขกผู้มีเกียรติที่ได้เรียนเชิญมาร่วมในงาน พอถึงกู่ฤๅษีก็จะเริ่มประกอบพิธีกรรมการบวงสรวง (ภาพประกอบ 73) โดยมีหมอปราหมณ์ที่ทางเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองเยืองได้เชิญมา คือ นายไว พิมพา ปราหมณ์ผู้ประกอบพิธีกรรมกล่าวโองการอัญเชิญเทพ เทวดาอารักษ์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ในพื้นที่กู่ฤๅษี อัญเชิญมารับเครื่องสักการะการบวงสรวงเป็นไปอย่างเรียบร้อย

ภาพประกอบ 74 นายสุรชัย โคตรบุตรดี นายอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ กล่าวเปิดงาน

(ภาพโดย อมรพรรณ บุญที, 2561)

การจัดงานครั้งนี้มีหน่วยงานราชการดำเนินการจัดงาน ได้เรียนเชิญนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองเยือง คือ นายชูชัย ทัดไธสง กล่าวรายงานการจัดงาน ต่อจากนั้นจึงได้เรียนเชิญนายสุรชัย โคตรบุตรดี นายอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์เป็นประธานกล่าวเปิดงาน (ภาพประกอบ 74) ส่วน สุวิทย์ ทัดไธสง และ ถายชัย ดากรุง (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า การพ่อนรำถวาย กู่ฤๅษี (ภาพประกอบ 75) มีการประดิษฐ์ทำรำและชุดสวมใส่ประกอบการรำถวาย มีการบรรจงสร้างสรรค์นำมาประยุกต์ให้เข้ากับบรรยากาศการแสดงบวงสรวงกู่ฤๅษี โดยมีบุคลากรหนุ่มสาวชาวบ้านกู่ฤๅษี และมีการแสดงของเด็กนักเรียนบนเวที โดยนักเรียนโรงเรียนวัดสระจันทร์ และโรงเรียนเทพรังษี พร้อมด้วยการแสดงเด็กเล็กก่อนเกณฑ์บ้านกู่ฤๅษี เป็นส่วนหนึ่งของการจัดงานที่มีส่วนร่วมในงานประเพณีของนักเรียนและคณะครูอาจารย์พร้อมด้วยชาวบ้าน ถือเป็นส่วนร่วมของสังคมชุมชนท้องถิ่นเพื่อกระชับความสามัคคีให้เกิดขึ้นทางภาครัฐและภาคประชาชน และมีการแสดงดนตรีอิเล็กทรอนิกส์ให้ได้ชมด้วยพร้อมด้วยมีการจัดเลี้ยงต้อนรับบันดาแขกผู้มีเกียรติที่มาร่วมงาน จากการผลิตพื้นที่มีข้อสังเกตเห็นว่า การจัดงานของรัฐที่มีอำนาจในการจัดงานและวางระเบียบแบบแผนอย่างเป็นระบบ เช่น ผู้ที่จะมาเปิดงาน หรือผู้กล่าวรายงาน และการแสดงของเด็กนักเรียนเพื่อรำถวายกู่ฤๅษี ถือ

เป็นการประยุกต์ร่วมสมัย ซึ่งในอดีตการจัดงานไม่เคยมี จึงถือว่าเป็นประเพณีประดิษฐ์ จากบริหารจัดการจัดการของภาครัฐโดยแท้จริงที่มีบทบาทสำคัญในการจัดงาน ได้มีส่วนร่วมจากคณะครูอาจารย์จากโรงเรียน และมีส่วนร่วมกับภาคประชาชน

ภาพประกอบ 75 การฟ้อนรำถวายกู่ฤๅษี
(ภาพโดย องค์การบริหารส่วนตำบลหนองเยือง, 2561)

การจัดงานประเพณีกู่ฤๅษี ย่อมมีผลกระทบในบทบาททางการเมืองที่เข้ามามีส่วนร่วมด้วยเสมอ ชูชัย ทัดไธสง และ อมรพรรณ บุญที (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า เหมือนในอดีตที่ผ่านมาการจัดงานมีขึ้น 2 วัน ต่อมาเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง จึงมีการสนองต่อนโยบายของรัฐบาลจากการจัดงานมีการละเล่นหลายอย่าง เช่น มีการแข่งขันเรืออีโปง คือ เรือที่ทำด้วยต้นตาลจากภูมิปัญญาชาวบ้าน และมีมหรสพให้ได้ชมตลอดคืน เพราะผลจากการเมืองของประเทศไทย ปัจจุบันได้ตัดงบประมาณบางส่วนออกจากองค์การบริหารส่วนตำบล จึงเป็นเหตุให้มีการจัดงานกระชับลงให้เหลือเพียง 1 วัน แต่จะไม่ให้ประเพณีสูญหายจะคงอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นไว้ การจัดงานจะมีการวางแผนงานให้กระชับและยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของการจัดงานไว้เช่นเดิม ดังนั้น การจัดงานจึงเห็นได้ว่าเป็นการประยุกต์ให้เข้าสถานการณ์และจัดระเบียบแบบแผนให้ทันสมัย ถือเป็นการจัดงานประเพณีกู่ฤๅษีให้คงอยู่ เพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวกู่ฤๅษี โดยนำประเพณีดั้งเดิมมาประยุกต์ปรับเปลี่ยนแก้ไขให้ทันสมัย เป็นการประดิษฐ์สร้างประเพณีหรือเรียกว่าประเพณีประดิษฐ์ เพื่อให้สอดคล้องเข้าได้กับสถานการณ์บ้านเมืองและต้องเป็นที่ยอมรับของชุมชนและสังคมได้ด้วย

ส่วน ธนวรรณ นิธิปถานันท์ (2556: 147) กล่าวว่า ประเพณีประดิษฐ์ ได้แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนสองกลุ่ม คือ กลุ่มที่มีอำนาจ และกลุ่มที่อยู่ใต้อำนาจ ในคนจำนวนสองกลุ่มนี้เห็นได้ถึงประเพณีในปัจจุบันอิงอาศัยอำนาจรัฐที่คอยอุปถัมภ์หรือดำเนินการ อาจเป็นได้ถึง ความเกี่ยวเนื่องด้วยระบบการเมืองเข้ามามีส่วนร่วมด้วย เช่น พิธีการเปิดงานหรืองานประเพณีในปัจจุบันจำเป็นต้องเอาหน้าการเมืองที่ในท้องถิ่นมาเป็นประธานในงานพิธีต่างๆ หรืองานประเพณีต่างๆ จึงถือเป็นที่ประจักษ์ของสังคมปัจจุบัน ประเพณีประดิษฐ์ จึงมีความสัมพันธ์อิงอาศัยทางภาครัฐ

จำเป็นจะต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกันด้านกลุ่มผู้มีอำนาจและกลุ่มของผู้อยู่ใต้อำนาจ จากการลงพื้นที่ที่จะเห็นได้ว่า การจัดงานประเพณีกู่ฤๅษี ทางภาครัฐมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการบริหารจัดการแต่จะต้องมีส่วนร่วมจากชุมชน จากเดิมการจัดงานเกิดขึ้นจากแนวคิดของผู้นำในชุมชนนำมาพัฒนาส่งเสริมเพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไป ภาครัฐจึงได้นำประเพณีดั้งเดิมมาประดิษฐ์สร้างให้เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนและเพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในแหล่งโบราณสถานอีกทางหนึ่ง

งานบุญประเพณีนักขัตฤกษ์

งานบุญประเพณีนักขัตฤกษ์ คือ การทำบุญตามกาล โดยกำหนดเอาในวันหลังสงกรานต์ประมาณ 7 วัน ถือว่าเป็นการทำบุญวันขึ้นปีใหม่ไทย เพื่อเป็นสิริมงคลให้กับชาวบ้านมีความรักสามัคคีและเพื่อขอพรจากเทพอารักษ์ และพระภูมิเจ้าที่ ที่ปกปักรักษาหมู่บ้านให้ชาวบ้านได้มีความเป็นอยู่ร่มเย็นเป็นสุข จึงมีการประดิษฐ์สร้างประเพณีนักขัตฤกษ์ โดยมีมติในที่ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านได้กำหนดการจัดงานประเพณีขึ้นทุกปี

ภาคประชาชนกับประเพณีประดิษฐ์

การดำเนินการจัดงานประเพณีนักขัตฤกษ์ โดยภาคประชาชนหรือชาวบ้านกู่ฤๅษี โดยมีการประดิษฐ์สร้างประเพณีขึ้น อุดม สรนอก (2561: สัมภาษณ์) กล่าวว่า การจัดงานบุญประเพณีนักขัตฤกษ์ เป็นแนวคิดของผู้นำหมู่บ้านและปราชญ์ชาวบ้าน ได้ร่วมกับชาวบ้านจัดทำขึ้นในครั้งนี้เป็นการทำบุญเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขของชาวบ้าน กำหนดการหลังสงกรานต์ประมาณ 7 วัน ไม่ทราบว่ามีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. อะไร แต่ที่รู้ๆ ได้ทำกันมาเป็นประจำทุกปี โดยมีผู้นำหมู่บ้านกู่ฤๅษี และคณะกรรมการหมู่บ้านร่วมกับชาวบ้านได้ดำเนินการจัดขึ้น โดยนิมนต์พระภิกษุสงฆ์ จำนวน 9 รูป มาประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มีการเจริญพระพุทธมนต์ และฉันภัตตาหารเพล พร้อมด้วยกิจกรรมในการดำเนินงานครั้งนี้ คือ สรงน้ำพระพุทธรูปและสรงน้ำพระฤๅษีที่ประดิษฐานอยู่ที่องค์ปราสาทประธาน แต่ส่วนคนเฒ่าคนแก่ผู้มีอายุบางคนเรียกว่า “ประเพณีสรงกู่ฤๅษี” อาจเป็นไปได้ว่ามีอายุได้พอพจากถิ่นฐานเดิมแถบแม่น้ำลำสาครใน ปี พ.ศ. 2314 ในแถบถิ่นภาคอีสานกลางและอีสานเหนือ มีคตินิยมเรียกประเพณีที่จัดขึ้นในสถานที่เป็น “กู่ หรือ ปราสาท” อันเป็นโบราณสถานจึงมีคตินิยมเรียกว่า “ประเพณีสรงกู่ หรือประเพณีสรงปราสาทกู่” ส่วนแถบถิ่นอีสานใต้มีการประดิษฐ์ชื่อเรียกประเพณีที่จัดขึ้น โดยเจาะจงคำว่าประเพณี และชื่อที่จัดลงท้าย เช่น ประเพณีกู่ฤๅษี และประเพณีปราสาทกู่สวนแตง เป็นต้น นิยมเรียกประเพณีมีกิจกรรมร่วมกันร่วมกันทำในงาน คือ ก่อพระเจดีย์ทรายเพื่อถวายเป็นพุทธรูปหน้าองค์ปราสาทประธาน (ภาพประกอบ 76) ถือเป็นประเพณีที่ชาวบ้านกู่ฤๅษีจัดขึ้นทุกปี สถานที่จัดงานคือในพื้นที่กู่ฤๅษี หน้าองค์ปราสาทประธานตรงบริเวณลานหินเดิมที่ชาวบ้านใช้เป็นสถานที่ทำบุญสมัยยังไม่ได้ย้ายวัดออกจากกู่ฤๅษี ปีนี้ได้มีเจ้าหน้าที่ทางกรมศิลปวิทยาเข้ามาร่วมสังเกตการณ์ในงานนี้ด้วย ถือได้ว่าเป็นการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่ตึงามของชุมชน และมีการเริ่มประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา คือ การไหว้พระรับศีล อาราธนาพระปริตร พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ถวายภัตตาหารเพล พระสงฆ์ให้พรประพรมพระพุทธมนต์ เสร็จพิธีทางศาสนาชาวบ้านก็ สรงน้ำพระพุทธรูป สรงน้ำพระฤๅษี พร้อมด้วยสรงน้ำพระ

เจดีย์ทรายเพื่อความเป็นสิริมงคลและขอพรให้อยู่เย็นเป็นสุข ชาวบ้านกู่ฤกษ์ได้จัดงานประเพณีนักษัตรฤกษ์สืบต่อมาจากบรรพบุรุษตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ภาพประกอบ 76 ร่องรอยการก่อพระเจดีย์ทรายเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา
(ภาพโดย อมรพรรณ บุษยที, 2561)

การจัดงานบุญประเพณีนักษัตรฤกษ์ ถือได้ว่าเป็นการประดิษฐ์สร้างประเพณี โดยมีแนวคิดของบรรพบุรุษหรือปราชญ์ชาวบ้าน ร่วมประกอบพิธีกรรมคล้ายกับพิธีกรรมของประเพณีสงกรานต์ แต่นำมาสร้างประเพณีใหม่เรียกว่า งานประเพณีนักษัตรฤกษ์ หรือผู้มีอายุเรียกอีกอย่างว่า ประเพณีสงกรานต์ ก็ถือว่าไม่ผิดเพี้ยนอะไรเป็นเพียงสรรพนามในการเรียก ถือเป็นการอนุรักษ์ไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั้งเดิมของบรรพบุรุษสืบต่อให้ชนรุ่นต่อไป เพราะวัฒนธรรมประเพณีเป็นการบ่งชี้ของเชื้อชาติและวิถีชีวิตของเราที่สืบมาจากบรรพบุรุษ ควรอนุรักษ์และหวงแหนเอาไว้สืบไป การจัดงานในครั้งนี้เพื่อความสามัคคีของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น เป็นแนวคิดของบรรพบุรุษที่สืบสานประเพณีทำกันมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เพราะคำว่า “นักษัตรฤกษ์” คือ การทำบุญตามกาลหรือเวลาที่เหมาะสม เป็นแนวคิดสร้างสรรค์ ถือว่าเป็นประเพณีประดิษฐ์ คือ การสร้างประเพณีใหม่เป็นที่ยอมรับของชุมชนและสังคมในปัจจุบัน ปฐม หงส์สุวรรณ (2560: 115) กล่าวว่า การประดิษฐ์สร้างประเพณีในเชิงพิธีกรรมเป็นการผลิตประเพณีหรือการสร้างประเพณีใหม่ เป็นประเพณีที่ไม่มีอยู่ในฮีตสิบสอง หรือวิถีประเพณีที่มีมาแต่โบราณ ดังนั้น งานบุญประเพณีนักษัตรฤกษ์ เป็นการประดิษฐ์สร้างประเพณีใหม่เป็นที่นิยมของชุมชนและเป็นที่นิยมของสังคมเรียกว่า ประเพณีประดิษฐ์ เป็นประเพณีหนึ่งที่บรรจงสร้างเสริมขึ้นมาตามวิถีแนวคิดของชุมชน เพื่อเป็นการทำบุญเนื่องด้วยวันปีใหม่ของไทยและเพื่อความสามัคคีของชุมชนให้อยู่เย็นเป็นสุขเป็นวิถีชีวิตของชุมชน

พระพุฒาจารย์

พระพุฒาจารย์ ทรงเป็นพระพุทธรูปโบราณประดิษฐานในพระอุโบสถ วัดสระจันทร์ ตำบลหนองเยือง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ ตั้งอยู่ระหว่างท่ามกลาง 2 หมู่บ้าน คือ บ้านโคกจิก และบ้านหนองเยือง ชาวบ้านในชุมชนมีความเคารพศรัทธาต่อองค์พระพุฒาจารย์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์อยู่คู่วัดสระจันทร์ และอยู่คู่หมู่บ้านมาโดยตลอด มีการจัดงานบุญตามจารีตประเพณีโบราณ คือ การทำบุญตามจารีตประเพณีของฮีตสิบสอง เป็นประเพณีที่สืบทอดมาตั้งแต่โบราณ ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของคนอีสาน

ประเพณีของฮีตสิบสอง

การจัดงานบุญประเพณีของ “พระพุฒาจารย์” โดยตรงแล้วไม่ได้จัดขึ้น ส่วนมากชาวบ้านจะมีการมาทำบุญที่วัดสระจันทร์ เป็นปกติในวันพระ และงานบุญประเพณีของฮีตสิบสอง หรือนักขัตฤกษ์ ตามกาลเวลาที่เหมาะสม ค่าเพียง หุ่ยโธสง (2560: สัมภาษณ์) กล่าวว่า ส่วนมากชาวบ้านจะมาทำบุญที่วัด บางคนก็จะเข้าไปกราบขอพรเพื่อเป็นสิริมงคล เพื่อให้ครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข ถ้ามีปัญหาอะไรก็หรือปรารถนาสิ่งใดก็จะเข้าไปกราบไหว้บนบานขอพรให้สำเร็จตามเจตจำนงที่ตนขอ และชาวบ้านทั้ง 2 หมู่บ้าน ได้ถือจารีตประเพณีดั้งเดิม มีคตินิยมตามประเพณี “ฮีตเก่าคลองเดิม” ไม่ได้มีการประดิษฐ์สร้างประเพณีใหม่ๆ ขึ้นมา เพราะนักปราชญ์หรือท่านผู้ทรงคุณในหมู่บ้านท่านกล่าวเสมอว่า เราควรรักษาวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของเราไว้ ควรทำบุญตามกาลเวลาที่เหมาะสมในประเพณีของฮีตสิบสอง มีการประกอบพิธีหรือประเพณีประจำ 12 เดือน เป็นสิ่งที่ควรรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีฮีตสิบสองเอาไว้ให้ลูกหลานได้สืบทอดไป ซึ่งงานประเพณีประจำปีของวัดสระจันทร์ เราก็มีการทำอยู่เป็นประจำทุกเดือนอยู่แล้วในโบราณประเพณีของฮีตสิบสองนั่นเอง หมู่บ้านเราก็มีความอยู่เย็นเป็นสุขก็ด้วยรักษา “ฮีตเก่าคลองเดิม” ที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ ด้วยเหตุนี้จึงไม่มีการประดิษฐ์สร้างประเพณีใหม่ๆ แต่ยังคงรักษาไว้ซึ่งฮีตเก่าคลองเดิมสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ประเพณีฮีตสิบสอง ที่ปรากฏว่ามีการจัดขึ้น จำนวน 12 เดือน คือ 1) บุญเข้ากรรม 2) บุญคุณลาน 3) บุญเบิกบ้าน และบุญข้าวจี 4) บุญพระเวส หรือบุญพะเวด 5) บุญสงกรานต์ หรือบุญตรุษสงกรานต์ 6) บุญบั้งไฟ 7) บุญซำฮะ 8) บุญเข้าพรรษา 9) บุญข้าวประดับดิน 10) บุญข้าวสาก หรือบุญข้าวสาก เรียกอีกอย่างว่า บุญสารทไทย 11) บุญออกพรรษา 12) บุญกฐิน และบุญลอยกระทง ประเพณีบุญฮีตสิบสอง ที่จัดทำขึ้นที่วัดสระจันทร์ บางเดือนอาจไม่ได้จัด เช่น บุญคุณลาน บุญเข้ากรรม บุญบั้งไฟ และบุญซำฮะ ส่วนนอกนั้นได้จัดขึ้นแต่บางเดือนจะมีการย้ายไปจัดรวมกับเดือนอื่นจะได้อธิบายในการประดิษฐ์สร้างประเพณีต่อไป

ฮีตสิบสองกับประเพณีประดิษฐ์ของวัดสระจันทร์

ประเพณีประดิษฐ์ คือ การนำเอาเรื่องราวในอดีต ซึ่งในที่นี้หมายถึงข้อมูลประเพณีมาใช้ในบริบทของสังคมปัจจุบัน ซึ่งถือเป็นปฏิบัติการทางสังคมที่มีการหยิบยกเอาประเพณีหรือวัฒนธรรมในอดีตมาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความหมายใหม่ภายใต้เงื่อนไขของบริบทและสถานการณ์ในยุคปัจจุบัน (ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2560: 17) จะเห็นได้ว่าประเพณีประดิษฐ์ มีการนำเอา

ของเก่าของเดิมนำมาปรับปรุงพัฒนาการเสริมสร้างให้ใหม่ ในปัจจุบันจึงจะเห็นได้ในงานประเพณีต่างๆ หรือประเพณีดั้งเดิม เช่น ประเพณีปรากฏคู่สวนแตงและบุญบังไฟ เป็นการนำเอาประเพณีฮีตสิบสองนำมาประดิษฐ์สร้างประเพณีใหม่ ดังนั้น ประเพณีฮีตสิบสอง ซึ่งยึดถือเป็นฮีตเก่าคลองเดิมก็สามารถนำมาประดิษฐ์สร้างได้ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สังเกตการณ์ ประเพณีฮีตสิบสองของวัดสระจันทร์ ซึ่งเป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษที่ยึดถือโบราณประเพณี ได้สังเกตเห็นว่ามีการประดิษฐ์สร้างประเพณีฮีตสิบสองที่มีการจัดขึ้น ที่เรียกว่า ประเพณีประดิษฐ์ มีการผสมผสานเข้ากับประเพณีฮีตสิบสอง ได้อย่างลงตัวตามยุคสมัย พบว่า จากฮีตเก่าคลองเดิมมี 12 เดือน มีการประดิษฐ์สร้างประมาณ 8 เดือน ดังนี้

1. บุญเข้ากรรมหรือปริวาสกรรม คือ บุญเดือนอ้ายหรือเดือน 1 เป็นบุญเกี่ยวกับพระโดยตรง พระภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆเทส ต้องอยู่กรรมจึงจะพ้นอาบัติได้ เรียกว่า วุฏฐานวิธิ ไม่ได้จัดมีขึ้น แต่มีการจัดงานบุญกุ่มข้าวใหญ่ขึ้น จากปกติเรียกว่าบุญคุณลาน ในฮีต 12 ทำในเดือน 2 แต่ปัจจุบันก็ต้องดูความเหมาะสมกับสถานการณ์ จึงมีการจัดงานพร้อมกับการทำบุญในวันขึ้นปีใหม่ คือ วันที่ 1 มกราคม ของทุกปี เหตุที่ย้ายมาจัดวันปีใหม่ คือ เกี่ยวกับลูกหลานไปทำงานที่ต่างจังหวัดหรือกรุงเทพฯ. ได้มีวันหยุดในวันปีใหม่เพื่อสะดวกในการทำบุญ และบางปีก็จะรวบรวมกันทำบุญผ้าป่าหรือถวายปัจจัยช่วยบูรณะวัดด้วยจึงได้มีการย้ายมาในวันที่ 1 มกราคม เป็นการทำบุญวันปีใหม่ของสากลด้วย และมีการประดิษฐ์สร้างจากบุญคุณลาน คือการทำบุญประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา และมีการสืบทอดของชาวอีสาน กลายมาเป็นบุญกุ่มข้าวใหญ่ โดยชาวบ้านได้นำข้าวเปลือกมารวมกองไว้เพื่อถวายพระ พอทำบุญต่กบาตรเสร็จในวันปีใหม่อีกจะประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญข้าว และประกอบพิธีถวายพระ จากนั้นคณะกรรมการก็จะดำเนินการจัดการนำไปขาย และนำปัจจัยมาเป็นกองทุนในการใช้จ่ายภายในวัด ซึ่งเป็นผลพลอยได้ในการจัดงาน เพราะปกติบุญคุณลานในการประกอบพิธีทางศาสนาในพื้นที่ลานข้าวของชาวบ้าน และมีบายศรีสู่ขวัญเช่นกัน แต่ข้าวก็ยังเป็นของชาวบ้าน แต่ส่วนบุญกุ่มข้าวใหญ่นั้นข้าวที่ได้จะตกเป็นสมบัติของวัดและนำไปแลกเปลี่ยนเป็นปัจจัยไว้เพื่อใช้ประโยชน์ทางวัด จึงถือว่าเป็นการประดิษฐ์สร้างในการจัดงานประเพณีของฮีตสิบสอง

2. วันมาฆบูชา และบุญข้าวจี่ คือ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ทั้งสองประเพณีนี้จัดขึ้นพร้อมกันหรือในวันเดียวกัน วันมาฆบูชา คือ วันที่มีการประชุมสังฆสันนิบาตครั้งใหญ่ในพุทธศาสนา ที่เรียกว่า "จาตุรงคสันนิบาต" และเป็นวันที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ โดยพระอรหันต์ 1,150 รูป มาประชุมพร้อมกัน ณ เวฬุวันมหาวิหาร กรุงราชคฤห์ ถือเป็น การทำบุญทางพระพุทธศาสนา ส่วน บุญข้าวจี่ มีความสำคัญในพิธีการทำบุญของพุทธศาสนิกชนชาวพุทธ เช่นเดียวกันประเพณีบุญข้าวจี่ ในครั้งอดีตจะมีกาประกอบพิธีที่วัด คือ ลานวัดหรือที่เหมาะสมในการก่อไฟจนเป็นถ่านไฟที่เหมาะสมที่จะจี่ข้าวหรือบั้งข้าว โดยนำข้าวเหนียวใส่เกลือแล้วปั้นตีๆ ใส่ไม้แล้วนำมาคลุกใส่ไข่จึงนำไปบั้งหรือจี่จนสุกหอมได้ที่ เตรียมไว้ถวายพระในเวลาประกอบพิธีถวายภัตตาหาร แต่ปัจจุบันนี้ได้พากันทำอยู่ที่บ้านสะดวกและรวดเร็วด้วยความเหมาะสมของแต่ละบุคคล ไม่ต้องมาทำที่วัดด้วยเหตุผลความเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบันแล้วเสร็จจึงได้นำมารวมกันที่วัดเพื่อประกอบพิธีทางศาสนา จึงได้มีการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัยถือว่าเป็นการประดิษฐ์สร้างประเพณีขึ้นในบริบทของฮีตสิบสอง

3. บุญพระเวส หรือ บุญผะเหวด คือ บุญเดือน 4 บุญประเพณีนิยมประกอบพิธีขึ้นประจำทุกปี ที่วัดสระจันทร์ เป็นบุญที่ทำความเกี่ยวกับเรื่องพระเวสสันดร ในสมัยอดีตนั้นต้องนิมนต์พระและแจกใบลานกัณฑ์ที่พระจะมาเทศมอบให้ทางวัดที่ได้นิมนต์มาร่วมเทศ แต่ปัจจุบันนี้อาณาเฉพาะพระภายในวัดเทศคาถาพัน เพื่อความสะดวกในการจัดสรรไม่ยุ่งยากเหมือนแต่ก่อน แต่วัดต่างๆ ก็ยังมีการนิมนต์มาร่วมในงานเช่นเดิม บ้างก็นำกัณฑ์เทศหรือต้นกลอนหลอนหรือต้นผ้าป่าที่จอบมาโดยไม่ได้บอกกล่าวก่อน จึงเรียกว่า กลอนหลอน ส่วนพระเทศเรื่องพระเวสสันดรหรือผะเหวด จะมีการนิมนต์พระนักเทศน์แหล่มาเทศน์ในงาน (พระสุตใจ ดินนาโร. 28 เมษายน 2560: สัมภาษณ์) จะเห็นว่ามีมีการปรับปรุงดัดแปลงเสริมสร้างตามยุคตามสมัย อย่างพระนักเทศน์จะมี 3 รูปบ้าง 4 รูปบ้าง แล้วแต่ทางวัดจะกำหนดเอาได้ว่าจ้างจากสำนักเทศน์แหล่ ปัจจุบันมีการตั้งสำนักเทศน์หรือสำนักงานเพื่อรับงานช่วงเทศกาลงานประเพณี จำเป็นจะต้องจองเงินๆ หรือข้ามปีเลยก็มี และจะมีปัจจัยที่เกิดจากคนมาทำบุญและมีการถวายผ้าป่า หรือกลอนหลอน ก็จะนำมาถวายพระและจัดเก็บเป็นกองทุนวัดต่อไป การจัดงานมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับบริบทของงานถือเป็นการประดิษฐ์สร้างประเพณีเกิดขึ้นได้เช่นกัน

4. ตรุษสงกรานต์ หรือบุญสงกรานต์ คือ บุญเดือน 5 โบราณประเพณีนิยมจะกำหนดในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 จะมีพิธีการสงฆ์พระพุทธรูป พระสงฆ์ และผู้หลักผู้ใหญ่ หรือพ่อ-แม่ ปู่-ย่า และตา-ยาย เป็นต้น หรือเรียกว่า วันปีใหม่ไทย ในสมัยโบราณ คนไทยถือเอาวันขึ้น 1 ค่ำ เดือนอ้าย ซึ่งตรงกับเดือนพฤศจิกายน หรือเดือนธันวาคม เป็นวันขึ้นปีใหม่ ต่อมาในปี พ.ศ. 2432 ในสมัยรัชกาลที่ 5 ปรับเปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่เป็นวันที่ 1 เมษายน ต่อมาในยุคสมัยของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ปี พ.ศ. 2483 ได้เปลี่ยนวันปีใหม่ให้เป็นสากล คือ วันที่ 1 มกราคม แต่คนไทยคุ้นเคยวันปีใหม่ไทยเดือน เมษายน จึงกำหนดเอาวันที่ 13 เมษายน เป็นวันขึ้นปีใหม่ไทย (Hilight, 2551) ดังที่กล่าวมาคนไทยจึงได้กำหนดเอา เดือน 5 คือ ตั้งแต่ 13 วันมหาสงกรานต์ 14 วันเนา 15 วันสุดท้ายเป็นวันเถลิงศก จำนวน 3 วัน และในวันที่ 14 ก็ยังมีการประกาศให้เป็นวันครอบครัวอีกด้วย ดังนั้นจึงถือว่า เดือน 5 ประเพณีสงกรานต์ จึงมีการประดิษฐ์สร้างประเพณีขึ้นได้ถือสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนทางด้าน วัดสระจันทร์ มีการจัดงานประเพณีสงกรานต์ มีพิธีทำบุญตักบาตร สงฆ์พระพุทธรูปภายในวัดรวมถึงพระพุทธรูปสงฆ์ พระสงฆ์คนเฒ่าคนแก่ ก่อพระเจดีย์ทราย มีการเล่นต่างๆ ภายในวัด พร้อมด้วยผ้าป่าสามัคคีจากลูกหลานที่ไปทำงานอยู่ต่างจังหวัด และชาวบ้านได้จัดขึ้นนำมาทอดถวายที่วัดสระจันทร์ ถือว่าประเพณีสงกรานต์ มีการปรับเปลี่ยนตามยุคตามสมัยให้เป็นที่นิยมและยอมรับของสังคมในปัจจุบัน จึงมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงประเพณีประเพณีให้ทันสมัยนำจัดขึ้นในงานประเพณีของฮีตสิบสอง

5. บุญบั้งไฟ และวันวิสาขบูชา คือ บุญเดือน 6 เป็นประเพณีบุญประจำปีของชุมชนท้องถิ่น เช่น งานประเพณีบุญบั้งไฟ ชุมชนชาวบ้านไม่ได้จัด แต่ได้ร่วมกับทางองค์การบริหารส่วนตำบล ได้จัดงานบุญบั้งไฟนำไปแข่งขันที่งานประเพณีปราสาทคู่สวนแดงและบุญบั้งไฟ ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของชาวบ้านในหมู่บ้านได้มีส่วนร่วมกับทางองค์การบริหารส่วนตำบลหนองเยื้อง ส่วน วันวิสาขบูชา คือ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 เป็นวันสำคัญของพุทธศาสนิกชนชาวพุทธ คือ เป็นวันครบรอบที่พระพุทธเจ้าทรงประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน บรรจบครบวาระทั้งสามอย่างในวันเดียว ดังนั้น วัดสระจันทร์ ชุมชนชาวบ้านได้ประกอบพิธีทำบุญตักบาตร ไหว้พระรับศีล ส่วน อุบาสก - อุบาสิกา ผู้ที่

ถือศีลอุโบสถเป็นเวลาวันหนึ่งกับอีกคืนหนึ่งที่วัดเพื่อปฏิบัติธรรมและร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนา ร่วมฟังพระธรรมเทศนาตลอดวัน และมีกิจกรรมเวียนเทียนร่วมกับชาวบ้าน และมีคนยก พร้อมด้วยพระสงฆ์ ร่วมประกอบพิธีภายในพระอุโบสถ ถือว่าเป็นกิจสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีกิจกรรมเสริมเข้ามาคือ การปฏิบัติธรรมและมีการเทศนาอบรมวิปัสสนากรรมฐาน เป็นที่นิยมในสังคมปัจจุบัน

6. วันอาสาฬหบูชา คือ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 เป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระศาสนาเป็นครั้งแรก โดยแสดงปฐมเทศนา คือ ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร เป็นผลให้เกิดมีพระสาวกรูปแรกขึ้นในพระพุทธศาสนา คือ พระอัญญาโกณฑัญญะ ถือเป็นวันแรกที่มี พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ครบองค์พระรัตนตรัย ดังนั้น วัดสระจันทน์ ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา คือ อุบาสก และอุบาสิกา รักษาศีลอุโบสถ ทำบุญตักบาตร และเทศนาอาานิสงค์ และกลางวันก็จะมีการเทศนาและนำพา อุบาสก - อุบาสิกา ปฏิบัติธรรมกรรมฐาน และชาวบ้านในชุมชน พร้อมด้วยผู้แสวงบุญหรือบุคคลอยู่ต่างถิ่นได้นำเทียนจำนำพรรษา ถวายจุดปัจจัยร่วมด้วยแต่พระผู้อยู่จำพรรษา และผู้คนนิยมมากราบไหว้พระพุทธรูปสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาขอขึ้นครุฑบูชาช่วยให้ปกป้องรักษา ให้อยู่เย็นเป็นสุข ตามคติความเชื่อของคนอีสาน มีการนำดอกไม้ธูปเทียนไปเคารพบูชาอาจารย์ เรียกว่า ลูกเผิงลูกเทียน เช่น หมอธรรมหรือพ่อฮักษา กำหนดให้มาขึ้นฮ้านธรรมหรือร้านธรรม เป็นสถานที่พื่อหมอธรรมไว้สำหรับสวดมนต์ภาวนา หรือขึ้นขึ้นครุฑอาจารย์มีชั้น 5 ชั้น 8 และบายศรีปากชาม เป็นต้น ดังนั้น ผู้คนที่เคารพเลื่อมใสต่อพระพุทธรูปก็ไปกราบไหว้ขอพรจากท่าน หรือไปบนบานขอให้สำเร็จตามที่ตนปรารถนา นี่คือนิยามของกิจกรรมเสริมจากประเพณีเดิมทำบุญตักบาตร ถือได้ว่าเป็นการปรับให้เข้ากับยุคสมัยซึ่งเป็นที่นิยมในสังคมปัจจุบันแสวงหาที่พึ่งยามเมื่อมีปัญหา เข้าวัดทำบุญกราบพระขอพรให้ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานและขจัดปัดเป่าปัญหาเบาบางลงไปได้

7. วันออกพรรษา หรือวันปวารณาออกพรรษา คือ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เป็นวันสำคัญทางพุทธศาสนา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “วันมหาปวารณา” คำว่า ปวารณา แปลว่า อนุญาตหรือยอมให้ ในวันออกพรรษานี้พระสงฆ์จะประกอบพิธีทำสังฆกรรมใหญ่ เรียกว่า มหาปวารณา เป็นการเปิดโอกาสให้ภิกษุว่ากล่าวตักเตือนกันได้ เพราะในระหว่างเข้าพรรษา พระสงฆ์บางรูปอาจมีข้อบกพร่องที่ต้องแก้ไข วัดสระจันทน์ มีการประกอบพิธีทำบุญตักบาตร และประกอบพิธีเวียนเทียนหรือเรียกว่าได้ประทีบ โดยประกอบพิธีเช่นเดียวกับวันอาสาฬหบูชา แต่วันออกพรรษาพิเศษขึ้นมาอีกคือ นิยมประกอบพิธีก่อนหนึ่งวันและวันออกพรรษารวมเป็น 2 วัน (พระสุตใจ ตินนวโร. 2560: สัมภาษณ์) ส่วนทาง วัดสระจันทน์ มีการประกอบพิธี ทำบุญตักบาตรเทโว คือ วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 เป็นวันความสำคัญทางพุทธศาสนา คือ วันที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากเทวโลกมาสู่มนุษยโลก หลังจากเสร็จสิ้นจากการโปรดพระมารดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า วันพระเจ้าเปิดโลก โดยมีการทำบุญตักบาตรในบริเวณรอบพระอุโบสถ พุทธศาสนิกชนเตรียมภัตตาหารใส่บาตร มีข้าวสารและอาหารแห้ง ในอดีตจะมีข้าวต้มลูกโยน ปัจจุบันไม่ค่อยเห็นเพราะการทำยากกว่าข้าวต้มมัด จะเห็นได้ว่าการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัยในการใส่บาตร ด้วยข้าวสารอาหารแห้ง และจุดปัจจัย ถือว่าเป็นคตินิยมของสังคมและเป็นที่นิยมในปัจจุบันในการจัดงานประเพณีตักบาตรเทโว ผลประโยชน์ที่ได้จากการรับ

บิณฑบาต จำพวกขนมชนิดต่างๆ และนม จะนำไปบริจาคให้เด็กในโรงเรียนศูนย์เด็กเล็กก่อนเกณฑ์ หรือโรงเรียนวัดสระจันทร์ ถือว่าเป็นการสร้างสรรค์ช่วยสังคมได้เป็นอย่างดี

8. บุญกฐิน คือ กลางเดือน 11 ถึงกลางเดือน 12 คำว่า กฐิน คือไม้สะดึง ที่ใช้สำหรับซึ่งผ้าเวลาจะเย็บผ้าจีวรพระในการเย็บให้สะดวกขึ้น จึงเป็นที่มาของผ้ากฐิน คือ ผ้าจีวร สบ หรือผ้าถุงห่มที่จะนำไปถวายพระ บุญกฐิน เป็นบุญฮีตเดือนสิบสองของชาวอีสาน เป็นช่วงที่ต้องนำจีวรไปถวายซึ่งมีกาลเวลา เรียกว่า เทศกาลกฐิน กลายเป็นประเพณีซึ่งมีความสำคัญต่อพุทธศาสนิกชนชาวอีสานมากถือว่าเป็นอันสงฆ์แก่ผู้ทำบุญถวายจีวรกับภิกษุที่อยู่จำพรรษาครบไตรมาส ส่วน วัดสระจันทร์ จะมีเจ้าภาพทำบุญกฐินเป็นประจำทุกปี โดยมีเจ้าภาพจากกรุงเทพฯ หรือต่างจังหวัด แต่ถ้าหากว่ายังไม่มาจองเลยวันออกพรรษาไปแล้วประมาณ 1 อาทิตย์ ชาวบ้านผู้มีจิตศรัทธาจะมาปักจองในช่วงเวลาพระออกบิณฑบาต จะนำไม้ไผ่ยาวประมาณ 1 วา ขนาดเท่านี้ว่ามีเขียนชื่อเจ้าภาพผู้มีจิตศรัทธาลงที่กระดาษติดใส่ปลายไม้ไผ่ นำไปปักไว้ทางขึ้นกุฏิหรือศาลา แสดงความจำนงการเป็นเจ้าภาพให้คณะสงฆ์ได้รับรู้ว่าเจ้าภาพจะนำกฐินมาทอดถวาย (พระสุตใจ ดินนวิโร. 2560: สัมภาษณ์) การทอดกฐินเป็นประเพณีในฮีตสิบสองที่คนนิยมทำกันมาก ในอดีตโบราณประเพณีโดยกำหนดมีองค์กฐินมีไม่กี่อย่าง เช่น ผ้าไตรครอง และธรรมาสน์ที่จำเป็นเท่านั้น แต่ปัจจุบันมีการเสริมเข้ามาอย่างมากมายหลายอย่าง แล้วแต่เจ้าภาพจะหามาเพื่อเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกให้กับวัดหรือพระและสามเณร บ้างก็มีเครื่องใช้ไฟฟ้า และสิ่งสำคัญ คือ ปัจจัยหรือเงิน เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการทำบูรณะเสนาสนะที่อยู่อาศัย เป็นต้น ในงานมีรถแห่เครื่องดนตรี เจ้าภาพก็จะจ้างมหรสพ เช่น หมอรำซิ่ง นำมาจัดแสดงให้ได้ชม เรียกว่า ฉลององค์กฐิน ถือเป็นที่ยิยมในปัจจุบัน ซึ่งถือว่าการประดิษฐ์สร้างประเพณีเกิดขึ้นในประเพณีของฮีตสิบสอง

วัดสระจันทร์ ที่ประดิษฐาน พระพุทธรูป เป็นพื้นที่มีวัฒนธรรมประเพณีที่ถือคลองเก่าคลองเดิมของฮีตสิบสอง แต่มีการประดิษฐ์สร้างประเพณีซึ่งปรากฏอยู่ในประเพณีฮีตสิบสองของวัดสระจันทร์ จำนวน 8 เดือน จากทั้งหมด 12 เดือน โดยมีการนำประเพณีของฮีตสิบสองที่จัดขึ้นในพื้นที่ของวัดสระจันทร์ นำมาซึ่งประเด็นให้เห็นว่าโบราณประเพณีที่สืบทอดกันมานั้น พอเวลาผ่านไปตามยุคสมัยก็จะมีมีการปรับปรุงเสริมสร้างในบริบทของแต่ละพื้นที่ได้จัดทำขึ้นจะมีความแตกต่างกันไป จะมีการประดิษฐ์สร้างประเพณีโดยที่เรายังไม่รู้ตัว เพราะผลจากการปรับประเพณีฮีตสิบสองให้เข้ากับสถานการณ์ในปัจจุบัน ประเพณีประเพณีจึงได้เข้าไปและมีบทบาทสำคัญในงานประเพณีฮีตสิบสองด้วย ดังนั้น วัดสระจันทร์ จึงมีประเพณีประเพณีเข้าไปแทรกอยู่ในบริบทของการจัดงานประเพณีฮีตสิบสองที่มีปรากฏอยู่ในโบราณประเพณีถือเป็นส่วนดีในการประยุกต์ให้ทันสมัยมากขึ้น เพื่อเป็นที่ยอมรับของสังคมและเป็นที่ยอมรับของนักแสวงบุญและนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน

การท่องเที่ยวเชิงศาสนา

การท่องเที่ยวเชิงศาสนา คือ การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจากคติความเชื่อ ความศรัทธา ความอยากรู้อยากเห็น และนอกเหนือจากความบันเทิง ด้วยเหตุผลทางศาสนา ซึ่งเกี่ยวข้องกับการค้นหาประโยชน์ทางจิตวิญญาณ และประเพณีทางศาสนาอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงเกิดมีเส้นทางแสวงบุญตามเทศกาลต่างๆ เหมือนอย่างเทศกาลไว้พระธาตุพนม และพระธาตุนาดูน ที่เป็นจุดศูนย์รวมจิตใจของ

พุทธศาสนิกชนชาวพุทธ ซึ่งปรากฏอยู่ในเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนา มีอยู่ในพื้นที่ภาคอีสานจำนวนมาก ถือเป็นแหล่งทุนทางวัฒนธรรมจัดเป็นสินทรัพย์ที่มีการฝังตัวอยู่ในพื้นที่ เป็นแหล่งทุนทางวัฒนธรรมและจารีตประเพณี ซึ่งปรากฏว่ามีอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ เพื่อนำมาเป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา จำนวน 3 แห่ง คือ ปรากฏ์กุสาวนแดง กุฎี และพระพุทมาจารย์ ดังนี้

ปรากฏ์กุสาวนแดงกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนา

ปรากฏ์กุสาวนแดง จัดเป็นโบราณสถานที่สำคัญของอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ มีวัฒนธรรม และจารีตประเพณี พร้อมด้วยคติความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ จนก่อเกิดเป็นจารีตประเพณีถือปฏิบัติสืบมาจนถึงปัจจุบัน จนก่อเกิดกลายเป็นบุญประเพณีที่มีการจัดขึ้นเป็นประจำ โดยมีพัฒนาการจัดงานอย่างสร้างสรรค์นำสิ่งใหม่ๆ เข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดงานประเพณี เรียกว่า ประเพณีประดิษฐ์ ซึ่งเป็นประเพณีที่มีการผลิตสร้างวัฒนธรรมประเพณีใหม่ เพื่อนำมาเป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา พบว่า ในพื้นที่ของปรากฏ์กุสาวนแดง จำนวน 3 ประเพณี ดังนี้

1. งานประเพณีบุญบั้งไฟเสี่ยงทาย โดยมีการจัดขึ้นเพื่อต้องการทราบผลของการเสี่ยงทาย ในปีนี้ฝนฟ้าจะตกต้องตามฤดูกาลหรือไม่ ซึ่งได้ทำการจัดทำขึ้นทุกปีในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 ก่อนฤดูการลงทำนา การจัดให้มีขึ้นด้วยคติความเชื่อที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา เพราะในการจัดเริ่มแรกมีการจัดอยู่ในบริเวณวัดกุสาวนแดง ปัจจุบันได้ย้ายออกจากปรากฏ์กุสาวนแดงแล้ว และมีคติความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักรักษาปรากฏ์กุสาวนแดง ผสมผสานรวมกันเข้ากลายเป็นคติความเชื่อผี พราหมณ์ และพุทธ จึงนำมาสู่การจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟเสี่ยงทาย ซึ่งประกอบด้วยการจัดพิธีทางพระพุทธศาสนา ประกอบพิธีกรรมทางพราหมณ์ และคติความเชื่อเรื่องอำนาจสิ่งศักดิ์หรือคติความเชื่อเรื่องผี ซึ่งเป็นแรงบันดาลใจใคร่อยาก رؤ้อยากเห็น ซึ่งเป็นวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนท้องถิ่น จึงนำมาเป็นแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา

2. งานประเพณีปรากฏ์กุสาวนแดงและบุญบั้งไฟ โดยมีการจัดงานขึ้นจากภาครัฐที่มีบทบาทสำคัญในการจัดงาน โดยมีความพร้อมทางด้านงบประมาณ และบุคลากรในการบริหารจัดการวางแผนการจัดงาน แต่ก็ต้องอาศัยภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดงาน ภายในงานประกอบไปด้วยพิธีทางพระพุทธศาสนา ประกอบพิธีกรรมการบวงสรวงของพราหมณ์ ได้มีนักการเมืองและเจ้าหน้าที่หน่วยราชการเข้ามาร่วมงานเป็นจำนวนมาก และมีการประดิษฐ์สร้างประเพณีใหม่ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงาน เช่น ขบวนแห่บั้งไฟสวยงาม ขบวนแห่ความคิดสร้างสรรค์รถตกแต่งร้องหมอลำซิ่ง ขบวนแห่พืชและผลไม้ต่างๆ พรรณทางการเกษตร มีการประกวดการแข่งขันขบวนพ็อนรำ และการประกวดแต่งชุดแฟนซีประยุกต์ร่วมสมัยโบราณและสมัยใหม่ พร้อมด้วยขบวนแห่ ผาแดงนางไอ่ และมีกิจกรรมเสริมเข้ามาจัดขึ้นในงานคือ การวิ่งมินิมาราธอน ส่วนภาคกลางคืนยังมีการแสดงประกอบแสงสีเสียงชุดนิทานพื้นบ้านผาแดงนางไอ่ และตำนานประวัติปรากฏ์กุสาวนแดง นี่คือผลงานประเพณีประดิษฐ์ ที่เกิดขึ้นในงานประเพณีปรากฏ์กุสาวนแดงและบุญบั้งไฟ เพื่อนำมาเป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา

3. งานประเพณีปรางค์กู่สวนแตง การจัดงานตามแผนและนโยบายของกระทรวงวัฒนธรรมหรือหน่วยงานภาครัฐ ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่ สถานศึกษา ผู้นำชุมชน และประชาชนในเขตพื้นที่ มีส่วนร่วมในการจัดงานครั้งนี้ จะขาดไม่ได้เลย คือ นักการเมืองข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ภายในงานมีการประกอบพิธีทางศาสนา และพิธีกรรมการบวงสรวงของพราหมณ์ พร้อมด้วยการจัดขบวนแห่เครื่องสูง คือ เครื่องแสดงพระอิศริยยศ ภาคกลางคืนมีการแสดงแสงสีเสียงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาของปรางค์กู่สวนแตง และมีการประยุกต์การแสดงบุญผะเหวด ในรูปแบบการแสดงละครเวทีประกอบแสงสีเสียงอย่างตระการตาน่าชื่นชม ต่อหน้าบรรดาแขกผู้มีเกียรติและนักท่องเที่ยว เพื่อนำมาเป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา

กู่ฤๅษีกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนา

กู่ฤๅษี เป็นโบราณสถานที่สำคัญของชุมชนท้องถิ่น มีคติเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถบันดาลโชคลาภได้ และให้ผู้ไปบนบานขอพรประสบความสำเร็จได้ พร้อมด้วยคติความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และมีการจัดงานบุญประเพณีขึ้น พร้อมด้วยมีการประดิษฐ์สร้างประเพณีใหม่เข้ามาจัดในงานร่วมด้วย เรียกว่า ประเพณีประดิษฐ์ เพื่อนำมาเป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา พบว่า มีการจัดงานบุญประเพณีประดิษฐ์ จำนวน 2 ประเพณี ดังนี้ คือ

1. งานประเพณีกู่ฤๅษี การดำเนินการจัดงานของภาครัฐ โดยมีอำนาจและบทบาทในการบริหารจัดการ ทางด้านงบประมาณ และบุคลากรในการจัดงาน พร้อมด้วยความร่วมมือจากภาคประชาชน การจัดงานเพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น และให้เกิดความสามัคคีในชุมชนท้องถิ่น พร้อมด้วยส่งเสริมการท่องเที่ยวกู่ฤๅษี เพื่อให้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวและสาธารณชน ภายในมีการจัดพิธีทางพระพุทธศาสนา พิธีบวงสรวง ร่ำถวายกู่ฤๅษี และการแสดงของเด็กนักเรียน พร้อมด้วยมีกิจกรรมการแข่งขันเรืออีโปงชิงชนะเลิศ ภาคกลางคือมีมหรสพให้ได้ชม ถือว่าเป็นการประดิษฐ์สร้างประเพณี เพื่อนำมาเป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา

2. งานบุญประเพณีนักขัตฤกษ์ คือ การทำบุญตามกาล โดยมีการจัดงานขึ้นจากภาคประชาชนหรือชาวบ้านกู่ฤๅษี กำหนดเอาในวันหลังสงกรานต์ประมาณ 7 วัน ถือว่าเป็นการทำบุญวันขึ้นปีใหม่ไทย เป็นการประดิษฐ์สร้างประเพณีใหม่ เรียกว่า งานประเพณีนักขัตฤกษ์ โดยมีมติในที่ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านได้กำหนดจัดงานขึ้นทุกปี ภายในงานมีการประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา ก่อพระเจดีย์ทราย สรงน้ำพระพุทธรูป พระสงฆ์ และสรงกู่ฤๅษี เพื่อเป็นสิริมงคลให้กับชาวบ้านมีความรักสามัคคี และเพื่อขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์เทพารักษ์ ให้ชาวบ้านในชุมชนได้อยู่ร่มเย็นเป็นสุขตามวิถีชีวิตของชุมชน เพื่อนำมาเป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา

พระพุฒาจารย์กับการท่องเที่ยวเชิงศาสนา

พระพุฒาจารย์ ทรงเป็นพระพุทธรูปโบราณประดิษฐานในพระอุโบสถวัดสระจันทร์ ปรากฏว่าชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นมีคติความเชื่อว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งอยู่คู่วัดสระจันทร์ และอยู่คู่บ้านมายาวนาน แต่การจัดงานบุญประเพณีของ “พระพุฒาจารย์” โดยตรงแล้วไม่ได้จัดขึ้นส่วนมากชาวบ้านจะทำบุญเกี่ยวกับงานบุญประเพณีของฮีตสิบสอง เป็นโบราณประเพณีจัดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของคนอีสาน ปรากฏว่าในฮีตสิบสองที่จัดขึ้นที่วัดสระจันทร์ พบว่า มีการ

ประดิษฐ์สร้างประเพณีร่วมสมัย จำนวน 8 เดือน จากทั้งหมด 12 เดือน คือ 1) งานบุญกุ่มข้าวใหญ่ขึ้น ปกติเรียกว่าบุญคุณลาน ในฮีตสิบสองทำในเดือน 2 แต่นำมาจัดขึ้นในวันขึ้นปีใหม่ 2) งานบุญเดือน 3 คือ วันมาฆบูชา และบุญข้าวจี 3) งานบุญเดือน 4 คือ บุญพระเวส หรือบุญพะแหวด 4) งานบุญเดือน 5 คือ เทศกาลตรุษสงกรานต์ 5) งานบุญเดือน 6 คือ วันวิสาขบูชา 6) งานบุญเดือน 8 คือ วันอาสาฬหบูชา 7) งานบุญเดือน 11 คือ วันออกพรรษา หรือวันปวารณาออกพรรษา 8) งานบุญ กลางเดือน 11 คือ เทศกาลบุญกฐิน ถึงกลางเดือน 12 ดังนั้น จึงมีการประยุกต์ปรับเปลี่ยนให้เข้ากับ ยุคสมัยไปโดยไม่รู้ตัวด้วยสถานการณ์และสภาพสังคมในปัจจุบัน แต่ยังคงรักษาไว้ซึ่งฮีตเก่าคลองเดิม ไม่สูญหายไปไหน เป็นการอนุรักษ์ไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมให้คงอยู่ เพื่อนำมาเป็นแนวทางการ ท่องเที่ยวเชิงศาสนา

ดังนั้น ประเพณีประดิษฐ์กับการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ถือเป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรม ที่สำคัญต่อการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคม และยังช่วยสะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิด ค่านิยม โลก ทัศน์ มุมมอง ตลอดจนอุดมการณ์ทางสังคม จึงมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเสริมสร้างในการจัดงาน บุญประเพณี หรือบุญประจำปีที่เกี่ยวข้องปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เป็นการสืบสาน วัฒนธรรมประเพณีให้คงอยู่ จึงได้มีการจัดงานบุญประเพณีของชุมชนท้องถิ่น ให้เป็นที่นิยมและ ยอมรับของสังคมในปัจจุบัน ที่เรียกว่า ประเพณีประดิษฐ์ เป็นการประยุกต์ประเพณีเก่าและเพิ่มเติม ในสิ่งใหม่ๆ เข้ามาให้มีบทบาทที่สำคัญในงานบุญประเพณีของชุมชนท้องถิ่น ที่มีการจัดขึ้นในพื้นที่ อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จึงได้นำมาเป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตามร่างแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) จะมุ่งบรรลุเป้าหมายในระยะใกล้และ ระยะไกล ที่มีจุดมุ่งหมายพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการ ให้เติบโตสมดุลและยั่งยืนตาม แนวพัฒนาทางการส่งเสริมเพื่อสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว เพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าและบริการใน งานประเพณี จำนวน 3 แห่ง ดังนี้

1) ปรากฏ์กุสวณแดง มีการประดิษฐ์สร้างประเพณีใหม่และเก่านำมาประยุกต์ในการ จัดงานประเพณีขึ้น จำนวน 3 ประเพณี คือ (1) งานประเพณีบุญบั้งไฟเสี่ยงทาย (2) งานประเพณี ปรากฏ์กุสวณแดงและบุญบั้งไฟ (3) งานประเพณีปรากฏ์กุสวณแดง 2) กุฎี การจัดงานบุญประเพณี ขึ้น เพื่อสืบสานวัฒนธรรมประเพณีที่ดั่งามของท้องถิ่น จำนวน 2 ประเพณี คือ (1) งานประเพณีกุฎี (2) งานบุญประเพณีนักชัตฤกษ์ 3) พระพุฒาจารย์ เป็นกรงานบุญตามจาริตประเพณีโบราณเรียกว่า ฮีตสิบสอง ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของคนอีสาน ที่ยังคงอนุรักษ์นิยมและรักษาจาริต ประเพณีดั้งเดิมให้คงอยู่ในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่น แต่มีการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ของยุคสมัย จึงมี การประดิษฐ์สร้างประเพณีของฮีตสิบสองโดยไม่รู้ตัว แต่ยังคงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมให้ คงอยู่ ดังนั้นประเพณีประดิษฐ์กับการท่องเที่ยวเชิงศาสนา จึงอิงอาศัยกันและกันเกิดขึ้น แต่คงไว้ซึ่ง วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมให้คงอยู่ เป็นการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัยของความนิยมในสังคมยุคใหม่ใน ปัจจุบัน จึงมีการรังสรรค์จัดงานประเพณีประดิษฐ์ เพื่อเป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา

บทที่ 6

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยในเรื่อง ความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ กรณีศึกษา ปรากฏุ์สวนแตง ภู่ฤๅษี และพระพุฒาจารย์ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ คือ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาของศาสนสถานในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ 2) เพื่อศึกษาความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ 3) เพื่อศึกษาประเพณีประติษฐ์สร้างเพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยเสนอข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

1. สรุปผล
2. อภิปรายผล
3. ข้อเสนอแนะ

สรุปผล

ผู้วิจัยได้สรุปผลการศึกษาวิจัยยึดตามวัตถุประสงค์ โดยจำแนกออกเป็น 4 หัวข้อ ดังนี้

1. ผลการศึกษาความเป็นมาของศาสนสถาน พบว่า อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ เป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งมีลักษณะทางกายภาพที่ทรงคุณค่าสำคัญทางทรัพยากรในท้องถิ่นด้านศาสนสถานทางประวัติศาสตร์โบราณคดี โบราณสถาน และโบราณวัตถุ ซึ่งเป็นศาสนสถานที่มีความสำคัญต่อผู้คนในชุมชนท้องถิ่นในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ ซึ่งมีความเป็นมาที่สำคัญต่อโบราณสถาน ทางประวัติศาสตร์โบราณคดี จำนวน 2 แห่ง และความเป็นมาของศาสนสถานในทางพระพุทธศาสนา จำนวน 1 แห่ง รวมเป็น 3 แห่ง ดังนี้ คือ

- 1.1 ปรากฏุ์สวนแตง พบว่า เป็นโบราณสถานที่ประกอบด้วยปรากฏุ์ 3 องค์ สร้างในยุคสมัยขอมเรืองอำนาจได้แก่อาณาจักรปกครองสุ่พื้นที่อีสาน นักโบราณคดีกรมศิลปากร ค้นพบว่าสร้างในยุคสมัยพระเจ้าสุริยวง์มันที่ 2 ราวปี พ.ศ. 16-17 เพราะพบประติมากรรมที่ค้นพบในช่วงขุดตกแต่ง ซึ่งมีศิลปะแบบปาพนและแบบนครวัด ซึ่งทรงสันนิฐานว่ามีอายุประมาณ 1000 กว่าปี และได้ทรงสร้างศาสนสถานทางศาสนาไว้เป็นสัญลักษณ์ของศาสนาฮินดูหรือพราหมณ์ ซึ่งร่วมยุคสมัยสามารถเชื่อมโยงกับปราสาทนครวัด ปราสาทเขาพนมรุ้ง และปราสาทหินพิมาย และได้สืบต่อมาถึงยุคสมัยของพระเจ้าชัยวง์มันที่ 7 (พ.ศ. 1742-1762) เป็นศิลปะแบบบายน ซึ่งพระองค์ทรงนับถือพระพุทธศาสนามหายาน จึงมีสัญลักษณ์ทางพุทธและพราหมณ์ผสมผสานอยู่ในพื้นที่ปรากฏุ์สวนแตงจากการขุดค้นของกรมศิลปากร และได้นำไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย จังหวัดนครราชสีมา พร้อมด้วยประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 ตอนที่ 75 ณ วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478 และขึ้นทะเบียนเพิ่มเติมเล่มที่ 98 ตอนที่ 104 วันที่ 30 มิถุนายน 2524 ครอบคลุมเนื้อที่ จำนวน 5 ไร่ 2 งาน 42 ตารางวา

1.2 กู่ฤาษี พบว่า เป็นศาสนสถานทางพระพุทธศาสนาหายาน ซึ่งมีชื่อเรียกว่า อโรคยาศาล หรือสถานพยาบาล สร้างในยุคสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 18 รวมทั้งหมดจำนวน 102 แห่ง และได้มีการค้นพบเส้นทางการสร้างจากเมืองหลวงจามปา จำนวน 57 แห่ง สร้างเป็นระยะเข้าสู่เมืองพระนคร และได้สร้างต่อมาบนเส้นทางจากนครวัด เข้าสู่ปราสาทหินพิมาย จำนวน 17 แห่ง ซึ่งมีระยะห่างจากกันในแต่ละที่ประมาณ 16 กิโลเมตร ส่วนที่ค้นพบในประเทศไทยทางภาคตะวันออกเฉียงและภาคอีสานรวมทั้งหมดประมาณจำนวน 31 แห่ง หนึ่งในจำนวนนั้นคือ กู่ฤาษี ซึ่งมีโครงสร้างที่เป็นองค์ประกอบ จำนวน 5 ประการ คือ 1) ปรารค์ประธาน 2) ชุ่มโคปุระ 3) บรรณาลัย 4) กำแพงแก้ว 5) บารายหรือสระน้ำ เป็นองค์ประกอบของอโรคยาศาล หรือสถานพยาบาล ส่วนทางด้านของกรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478 เล่มที่ 99 ตอนที่ 155 วันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2525 เนื้อที่ จำนวน 3 ไร่ 2 งาน 70 ตารางวา

1.3 พระพุฒาจารย์ พบว่า เป็นพระพุทธรูปโบราณทรงประดิษฐานอยู่ที่พระอุโบสถของวัดสระจันทร์ ถือเป็นพระพุทธรูปโบราณที่ทรงคุณค่าทางด้านจิตใจของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นซึ่งมีคติความเชื่อสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะองค์ จัดเป็นศิลปะเชิงพุทธศิลป์ที่ปรากฏว่ามีประวัติความทรงจำของคนในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นสร้างขึ้นในยุคสมัยของพระอริการเอียง เป็นเจ้าอาวาส ประมาณปี พ.ศ. 2451 รวมอายุได้ 111 ปี นามผู้สร้างที่มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา คือ นายตาแสง ทาโธสง เป็นผู้นำชาวบ้านและเป็นผู้อุปถัมภ์ในการก่อสร้างพระพุฒาจารย์ และเป็นผู้นำสร้างวัดสระจันทร์ ที่ปรากฏว่าสร้างขึ้นราว พ.ศ. 2442 รวมอายุได้ 120 ปี เป็นวัดที่มีความสำคัญแห่งหนึ่งซึ่งปรากฏว่ามีพระพุทธรูปโบราณนามว่า พระพุฒาจารย์ทรงประดิษฐานอยู่คู่วัดสระจันทร์ และอยู่คู่มุขบ้านมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

2. ผลการศึกษาความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ พบว่า เกิดจากคติความเชื่อของชุมชนท้องถิ่น ที่มีความทรงจำที่เกิดจากเรื่องเล่าในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกป้องรักษาในพื้นที่ศาสนสถานโบราณสถาน และโบราณวัตถุ จึงก่อเกิดคติความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ทำให้เกิดความเคารพศรัทธายำเกรงต่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ปรากฏว่ามีความทรงจำจากบรรพบุรุษสืบต่อมากลายเป็นเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีความหมายต่อวิถีชีวิตทางวัฒนธรรมประเพณีของผู้คนในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีต่อความทรงจำที่เกิดจากทัศนคติทางความคิด ความเชื่อ และการรับรู้ของบรรพบุรุษที่มีคติความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จำนวน 3 แห่ง ดังนี้ คือ

2.1 ปรารค์กู่สวนแตง พบว่า ความทรงจำเกิดจากเรื่องเล่าเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องรักษาศาสนสถาน ซึ่งมีคติความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ หากว่าบุคคลใดลบหลู่ไม่เคารพยำเกรงกระทำการที่ไม่เหมาะสมก็จะมีอันเป็นไป ในสมัยอดีตที่ผ่านมาบรรพบุรุษเล่าว่าถ้าหากบุคคลใดเดินผ่านเส้นทางปรารค์กู่สวนแตง ไม่บอกกล่าวหรือขออนุญาตเดินผ่านก็จะมีอันเป็นไป เช่น เจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุรักษาไม่หาย ต้องอาศัยพึ่งพาหมอธรรมหรือหมอสงฆ์ทักท้วงว่าเดินผ่านปรารค์กู่สวนแตง ไม่บอกกล่าวถือว่าไม่เคารพสถานที่จึงได้ลงโทษเอา ไปขอขมาก็จะหายเป็นปกติ อยากรณีของเด็กนักเรียนกู่สวนแตงพิทยาคม ได้กล่าวไว้ในบทที่ 4 ได้ไปปีศาจจะรอดจอมปลวกในพื้นที่ปรารค์กู่สวนแตงทำให้เกิดการเจ็บป่วยจนได้กลับมาขอขมาลาโทษจึงหายเป็นปกติ ส่วนบุคคลใดที่มีปัญหาอย่างใด

อย่างหนึ่ง ที่หาทางออกไม่ได้ก็มาอาศัยสถานที่ปรารงค์กุสวณแดง เป็นที่พึ่งยามยากได้มาประกอบพิธีบนบานให้ช่วยเหลือให้สำเร็จอย่างที่ตั้งใจไว้ เพราะมีคติความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถบันดาลให้สำเร็จได้ ถือเป็นคติความเชื่อที่สืบทอดมาแต่โบราณประเพณีสามารถบันดาลให้สมประสงค์ตามความมุ่งหมายได้

2.2 กุฎี พบว่า ความทรงจำที่เกิดจากเรื่องเล่าจากบรรพบุรุษ มีคติความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีเทพอารักษ์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกป้องรักษาอยู่ในพื้นที่ศาสนสถาน พร้อมด้วยสามารถบันดาลโชคลาภให้สมหวังได้ เหมือนดังที่ปรากฏว่าบันดาลโชคลาภให้เกิดมีกับชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่น จึงได้มีการสร้างศาลศาลไว้ด้านหน้ากุฎีที่เห็นในปัจจุบัน ถ้าบุคคลใดไปบนบานขอพรต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่กุฎี ถ้าหากว่ามีความปรารถนาสิ่งใดบางคนก็ได้รับความสำเร็จสมหวังดังใจมุ่งหมายมาากต่อมากแล้ว พร้อมด้วยมีสระน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์ของกุฎี 108 องค์ ปรากฏอยู่ที่ในพื้นที่กุฎี เรียกว่า บาราย เป็นสระรูปสี่เหลี่ยมประดับด้วยหินศิลาแลงกรูขอบสระ ในตำนานมีคติความเชื่อว่ามีพญานาคอาศัยอยู่เพื่อรักษาสระน้ำศักดิ์สิทธิ์ และในอดีตได้นำน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์นี้นำไปประกอบพิธีกรรมต่างๆ และผู้คนได้นำไปอาบและดื่มกินตามคติความเชื่อของตนจะหายจากโรคร้ายไข้เจ็บ พร้อมด้วยอยู่เย็นเป็นสุขทั้งตนเองและครอบครัว ซึ่งปัจจุบันไม่ได้ใช้ประโยชน์เช่นในอดีตที่ผ่านมา แต่ปรากฏว่ายังคงมีสระน้ำหรือบารายอยู่ในพื้นที่ให้เห็นได้ในปัจจุบัน ซึ่งปัจจุบันยังคงมีคติความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

2.3 พระพุฒาจารย์ พบว่า เป็นพระพุทธรูปองค์ประธานทรงประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถของวัดสระจันทร์ มีคติความเชื่อของชุมชนท้องถิ่นว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ สามารถบันดาลประทานพรให้บุคคลที่ไปขอพรหรือไปบนบานสำเร็จตามความปรารถนา และดินสื่่อมพระอุโบสถที่ประดิษฐานพระพุฒาจารย์ซึ่งมีความเชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระครูทองม้วน อำเภอลำลูกกา ได้เดินทางมาเอาดินนำไปฝังบ้านคนป่วยรักษาทางแพทย์ปัจจุบันไม่หาย และไม่ทราบสาเหตุของโรค ได้นำไปฝังไว้ตามหมอรรถรมที่ได้แนะนำมาเอาเจาะจงเฉพาะวัดสระจันทร์ ที่ประดิษฐานพระพุฒาจารย์เท่านั้น พอนำไปฝังก็หายจริงอยู่เย็นเป็นปกติสุขมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งกล่าวไว้ในบทที่ 4 และมีศาลหลวงพ่อใหญ่จารย์หลาย ซึ่งท่านอยู่จำพรรษาที่วัดสระจันทร์ และท่านได้มรณภาพลงแต่ดวงจิตวิญญาณของท่านยังคงรักษาคอยปกป้องรักษาวัดสระจันทร์อยู่เช่นเดิม พระเกจิอาจารย์ท่านเรียกว่า “ดวงธรรม” หรือองค์ธรรมคอยปกป้องรักษาภายในบริเวณพื้นที่ของวัดอยู่ ถ้าหากพระหรือบุคคลใดประพฤติดูหมิ่นหรือทำอะไรที่ไม่เหมาะสมภายในบริเวณพื้นที่วัดก็จะมีอันเป็นไป จะต้องไปขอขมาลาโทษถึงจะหายได้ ชาวบ้านในชุมชนจึงมีคติความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกป้องรักษาอยู่ในปัจจุบัน

3. ผลการศึกษาประเพณีประติษฐาน พบว่า ประเพณีประติษฐานเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมในแง่ของการถูกผลิตซ้ำขึ้นมาใหม่ เป็นการนำเอาประเพณีดั้งเดิมมาสร้างเสริมเพิ่มเติมในบริบทของการประติษฐานสร้างประเพณีใหม่หรือเรียกว่า ประเพณีประติษฐาน แต่ยังคงรักษาประเพณีดั้งเดิมให้คงอยู่เป็นการผสมผสานประเพณีใหม่และเก่า เพื่อให้เป็นที่นิยมและยอมรับของสังคมในยุคสมัยปัจจุบัน และเพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 3 แห่ง คือ

3.1 ปรากฏการณ์ที่สวนแดง พบว่า มีการประดิษฐ์สร้างประเพณีใหม่ขึ้น เรียกว่า ประเพณีประดิษฐ์ จำนวน 3 ประเพณี คือ (1) งานประเพณีบุญบั้งไฟเสียงทลาย ปัจจุบันมีการจัดงานของภาคประชาชนของชาวบ้านดงยางและบ้านทุ่งสวนแดง (2) ประเพณีปรากฏการณ์สวนแดงและบุญบั้งไฟ มีการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัยการเปลี่ยนแปลง และมีการประดิษฐ์สร้างประเพณีการจัดงานขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ในอดีต ต่อมาทางภาครัฐได้ย้ายมหรสพและการละเล่นต่างๆ จัดในงานประเพณีบวงสรวงปรากฏการณ์สวนแดง และต่อมาก็มีการปรับเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น งานประเพณีปรากฏการณ์สวนแดงและบุญบั้งไฟ โดยมีการดำเนินการจัดงานจากทางภาครัฐ เพราะมีความพร้อมด้วยงบประมาณ และบุคลากรที่มีการวางระเบียบแบบแผนในการจัดงาน (3) งานประเพณีปรากฏการณ์สวนแดง ได้มีการประดิษฐ์สร้างประเพณีขึ้นใหม่ โดยการบริหารจัดการงานประเพณีด้วยอำนาจรัฐ แต่อาศัยความร่วมมือจาก นักการเมือง พ่อค้า และภาคประชาชน ได้เข้ามีส่วนร่วมในการจัดงานอย่างราบรื่น ซึ่งนำมาเป็นแนวส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในการจัดงานประเพณีทั้ง 3 ประเพณี

3.2 กู่ฤๅษี พบว่า มีการประดิษฐ์สร้างประเพณีขึ้นมาใหม่ เรียกว่า ประเพณีประดิษฐ์ จำนวน 2 ประเพณี คือ (1) งานประเพณีกู่ฤๅษี อดีตเคยจัดโดยภาคประชาชน ต่อมาภาครัฐได้นำมาจัดเองโดยองค์การบริหารส่วนตำบลหนองเอื้อง โดยมีงบประมาณและบุคลากรในการจัดงาน มีความพร้อมมากกว่าชุมชนจึงได้มอบให้ภาครัฐจัดสืบมาจนถึงปัจจุบัน (2) งานประเพณีนักขัตฤกษ์ การจัดงานโดยภาคประชาชนชาวบ้านกู่ฤๅษี จัดขึ้นสืบเนื่องในวันปีใหม่ไทย เพื่อความสามัคคีและอยู่เย็นเป็นสุขของชุมชน ซึ่งในพื้นที่ของทั้ง 2 แห่ง มีการประดิษฐ์สร้างประเพณี โดยมีการปรับเปลี่ยนเสริมสร้างสิ่งใหม่ๆ เข้ามาในการจัดงานประเพณี เพื่อสร้างสรรค์ให้เป็นที่ยอมรับของสังคมและเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยว เป็นการหยิบยกเอาวัฒนธรรมประเพณีในอดีตมาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความหมายใหม่ ภายใต้เงื่อนไขของบริบทและสถานการณ์ในยุคปัจจุบัน หรือเพื่อรับใช้สถานการณ์ทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ในช่วงเวลาที่กำลังเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยในปัจจุบัน จึงมีการนำเอาประเพณีประดิษฐ์ นำมาเป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา แต่ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมให้คงอยู่ในพื้นที่ของชุมชนท้องถิ่นสืบไป

3.3 พระพุทธรูป พบว่า ทรงเป็นพระพุทธรูปโบราณที่มีคติความเชื่อว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ แต่การจัดงานบุญประเพณีเกี่ยวข้องกับประติมากรรมหรือประเพณีประดิษฐ์โดยตรงไม่มี แต่มีการจัดงานบุญประเพณีฮีตสิบสอง อันเป็นโบราณประเพณีถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของคนอีสาน จึงมีการนำประเพณีดั้งเดิมนำมาใช้ประโยชน์ในการประดิษฐ์สร้างประเพณีในบริบทของฮีตสิบสอง ที่สามารถนำมาประยุกต์ให้เข้าได้กับยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยมากขึ้น มีการประดิษฐ์สร้างในประเพณีของฮีตสิบสอง จำนวน 8 เดือน จากทั้งหมด จำนวน 12 เดือน คือ (1) บุญกุ่มข้าวใหญ่ (2) วันมาฆบูชาและบุญข้าวจ้ (3) บุญผะเหวด (4) ตรุษสงกรานต์ (5) วันวิสาขบูชา (6) วันอาสาฬหบูชา (7) วันออกพรรษา (8) บุญกฐิน ซึ่งปรากฏว่าประเพณีของฮีตสิบสองที่จัดขึ้นในวัดสระจันทร์ ได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยการเปลี่ยนแปลง โดยไม่ได้รับรู้ว่ามีสิ่งที่ดีเสริมให้มีขึ้นในงานประเพณีของฮีตสิบสอง คือ ประเพณีประดิษฐ์ เพราะผลจากการปรับตัวไปตามยุคสมัยซึ่งเป็นที่ยอมรับและยอมรับของสังคมในปัจจุบัน จึงได้นำมาเป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ซึ่งปรากฏอยู่ในประเพณีฮีตสิบสอง ที่มีการจัดขึ้นภายในพื้นที่วัดสระจันทร์

4. ผลการศึกษาการท่องเที่ยวเชิงศาสนา พบว่า เขตพื้นที่ศาสนสถานการวิจัยจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา จำนวน 3 แห่ง คือ ปราสาทกุสุวันแดง กูฎาซี และพระพุทธรูป ซึ่งปรากฏว่ามีความความทรงจำที่เป็นเรือ่เล้าสืบทอดมาจากบรรพบุรุษมีความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่ทรงคุณค่าทางด้านวัฒนธรรมและจารีตประเพณีที่นำศึกษาเรียนรู้ จัดว่าเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ปรากฏมีอยู่ในพื้นที่ศาสนสถาน 3 แห่ง ซึ่งมีองค์ประกอบตามวัตถุประสงค์การวิจัย คือ ความเป็นมาของศาสนสถาน ความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ประเพณีประติษฐาน และแนวทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนา โดยมีการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากผลการวิจัย จากการศึกษาเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี โบราณสถาน โบราณวัตถุ และวัฒนธรรมประเพณี ที่มีความทรงจำที่เป็นเรือ่เล้าสืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่มีความเชื่อในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นมีความเคารพศรัทธายำเกรงต่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องรักษาในพื้นที่ศาสนสถาน กลายเป็นจารีตประเพณีถือปฏิบัติสืบทอดมาถึงปัจจุบัน จึงก่อเกิดมีการจัดงานประเพณีขึ้น และมีการประติษฐานสร้างประเพณีใหม่ เพื่อให้เข้าได้กับยุคสมัยการเปลี่ยนแปลงให้เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยว เป็นที่ยอมรับของสังคมในปัจจุบัน แต่ยังคงอนุรักษ์ไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีของเดิมให้คงอยู่ เรียกว่า ประเพณีประติษฐาน จึงได้นำผลการศึกษาวิจัยความเป็นมาของศาสนสถาน และความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ พร้อมด้วยประเพณีประติษฐาน เพื่อรวบรวมข้อมูลการศึกษาวิจัยนำมาเป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์

อภิปรายผล

การอภิปรายผลการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยได้นำแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการอภิปรายผลการศึกษา โดยจำแนกหัวข้อออกเป็น 4 หัวข้อ ดังนี้

1. ความเป็นมาของศาสนสถานในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งมีต้นทุนทางวัฒนธรรม ปรากฏว่ามีทรัพยากรในพื้นที่ทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี โบราณสถาน โบราณวัตถุ สังคม และวัฒนธรรมประเพณี ที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่การวิจัย จำนวน 3 แห่ง คือ

1.1 ความเป็นมาศาสนสถานของปราสาทกุสุวันแดง ถือเป็นโบราณสถานสร้างในยุคสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ซึ่งพบว่ามีปราสาท 3 องค์ และบรรณาลัย 2 หลัง ตั้งอยู่ด้านหน้าปราสาท พร้อมด้วยลักษณะสระน้ำล้อมรอบทั้ง 3 ด้าน นักโบราณคดีระบุว่าศิลปะเดียวกันกับนครวัด ซึ่งอยู่ในยุคสมัยขอมเจริญรุ่งเรืองได้แผ่อำนาจปกครองพื้นที่ทางภาคอีสาน มีความเชื่อมโยงร่วมสมัยเดียวกันกับการบูรณะหรือได้มีการสร้างปราสาทเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ และปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งอยู่ในช่วงยุคสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ซึ่งปรากฏเห็นได้จากศิลปะสมัยปาปวน รูปแบบของการสร้างปราสาทนครวัด ที่พระองค์ทรงสร้างในราวปี พ.ศ. 1655-1693 จากหลักฐานที่ค้นพบจากการขุดค้นและทับหลังที่ได้นำไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย จำนวน 5 ชิ้น พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดขอนแก่น จำนวน 1 ชิ้น และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร กรุงเทพฯ จำนวน 1 ชิ้น ซึ่งเป็นหลักฐานบ่งบอกอายุได้ว่าประมาณ 1000 ปี ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญในการบ่งบอกถึงอารยธรรมขอมในยุคสมัยรุ่งเรือง ถือเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ให้ได้ศึกษาเรียนรู้ความเป็นมาของศาสนสถานทางโบราณคดี ที่ปรากฏอยู่ใน

พื้นที่ของปราสาทกุสุวันแดง ซึ่งปัจจุบันยังคงเหลือไว้แต่รูปลักษณะขององค์ปราสาทหรือปราสาท ไม่มี ลวดลายให้เห็นได้ชมความสวยงามขององค์ปราสาท มีแต่ป้ายบ่งบอกถึงสถานที่จัดเก็บศิลปะ ลวดลายต่างๆ ที่ค้นพบนำไปเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑสถาน ซึ่งไม่ปรากฏให้เห็นในสถานที่ตั้งของปราสาทกุสุวันแดง เหมือนอย่างที่โบราณสถานบางแห่งที่มีการสร้างพิพิธภัณฑสถานจำลอง นำสิ่งที่ค้นพบนำมาจำลองให้ ได้ศึกษาเรียนรู้ ถือเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มาเที่ยวชมศึกษาเรียนรู้ เป็นสิ่งที่ควรพิจารณาเป็น อันดับแรกของการบูรณะเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวปราสาทกุสุวันแดง ซึ่งถือว่าเป็นมรดกทาง วัฒนธรรมหรือทรัพยากรอันทรงคุณค่าของชุมชนท้องถิ่น สอดคล้องกับแนวคิดของ วิมล จิโรจน์พันธ์ และคณะ (2555: 18-19) กล่าวว่า วัฒนธรรม หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิตของคนส่วนใหญ่ที่มีแนว ประพฤติปฏิบัติร่วมกันมาอย่างยาวนานนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีลักษณะทางกายภาพที่ ทรงคุณค่าสำคัญทางประวัติศาสตร์ และทรัพยากรในท้องถิ่นที่จัดเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยมี ข้อสังเกตเห็นแนวคิดของ วิมล จิโรจน์พันธ์ พบว่า การดำเนินชีวิตสืบมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้เห็น คุณค่าทางวัฒนธรรมที่จัดเป็นทรัพยากรของท้องถิ่น ซึ่งเป็นศาสนสถานที่มีประวัติความเป็นมาอย่าง ยาวนาน ซึ่งปรากฏอยู่ในพื้นที่การวิจัย ซึ่งถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ปรากฏมีอยู่ในปัจจุบัน

1.2 ความเป็นมาศาสนสถานของกุฎาชี จัดได้ว่าเป็นโบราณสถานสร้างในยุคสมัยของ พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 พระองค์ทรงมีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนามหายาน โปรดให้มีการสร้างธรรม ศาลา เรียกว่า อโรคยาศาล หรือสถานพยาบาล ตามเส้นทางจากเมืองหลวงพระนครไปเมืองจามปา และเส้นทางจากพระนครเข้าสู่ปราสาทหินพิมาย ปรากฏว่ามีการสร้างทั้งหมด จำนวน 102 แห่ง ทรง เปิดให้บริการแก่ชาวบ้านของขอม โดยผู้ป่วยได้มาเข้ารับและทำงานหรือใช้แรงเป็นค่ารักษา ซึ่งอยู่ ในช่วงของขอมเจริญรุ่งเรืองในสมัยนั้น ซึ่งแผ่อำนาจการปกครองเข้าสู่ภาคอีสาน โดยมีเส้นทาง การก่อสร้างมาถึงปราสาทหินพิมาย ตามเส้นทางสู่ปราสาทนางรำ อำเภอประทาย จังหวัดนครราชสีมา และต่อมาตามเส้นทางถึง กุฎาชี อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งปรากฏอยู่ในพื้นที่วิจัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทิพย์วรรณ วงศ์อัสสไพบูลย์ (2555: 4-5) ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษา ร่องรอยของบ้านเมืองโบราณบริเวณใกล้เคียงศาสนสถานประจำโรงพยาบาล สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ใน เขตจังหวัดนครราชสีมา สุรินทร์ และบุรีรัมย์ ซึ่งผู้วิจัยได้สังเกตงานวิจัยของ ทิพย์วรรณ วงศ์อัสสไพบูลย์ ซึ่งปรากฏร่องรอยของอโรคยาศาลหรือสถานพยาบาล ซึ่งอยู่ในพื้นที่อีสานใต้ การวิจัยครั้งนี้สามารถนำมา ต่อยอดซึ่งสามารถเชื่อมโยงไปสู่อีสานตอนกลาง โดยมีเส้นทางถึง กุสัตรีตัน อำเภอนาดูน จังหวัด มหาสารคาม แล้วยังมีเส้นทางมุ่งสู่อีสานตอนบน คือ กุพนนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร เป็นต้น ซึ่งมีเส้นทางเชื่อมโยงถึงกันได้ และปรากฏว่าค้นพบในประเทศไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาค อีสาน ซึ่งทั้งหมดที่ค้นพบ 31 แห่ง ซึ่งสามารถทำให้เห็นว่าวัฒนธรรมขอมโบราณ ได้เผยแผ่อารย ธรรมสู่พื้นที่การปกครองของตนในอดีต ได้ทรงสร้างศาสนสถานไว้เป็นสัญลักษณ์ทางคตินิยมหรือคติ ความเชื่อของตนไว้ตามสายทางซึ่งได้แผ่อำนาจการปกครองถึงไหนก็มีการสร้างอโรคยาศาลหรือ สถานพยาบาล ซึ่งแสดงถึงสัญลักษณ์ไว้ในสถานที่ต่างๆ ที่มีการปกครองเข้าไปถึง ปรากฏว่าหนึ่งใน จำนวนนั้นก็คือกุฎาชี ถือได้ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีประวัติศาสตร์โบราณคดี ซึ่งมีความ สอดคล้องกับงานวิจัยของ วริศรา บุญสมเกียรติ (2555: 1-2) กล่าวว่า มรดกทางวัฒนธรรม ที่มีความ เก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตเห็นงานวิจัยของ วริศรา บุญสมเกียรติ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า แหล่งศาสนสถานเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ที่เป็นโบราณสถาน และโบราณวัตถุ ซึ่งมีประวัติศาสตร์

โบราณคดี ที่เกี่ยวข้องกับศาสนสถานของกู่ฤๅษี จัดเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นที่มีความสำคัญซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรอันทรงค่า ที่มีต้นทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งให้เห็นประวัติศาสตร์โบราณคดี ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงให้เห็นแหล่งทุนทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในแหล่งศาสนสถาน เรียกว่า อโรคยาศาล ที่ปรากฏอยู่ในหลายๆพื้นที่ของภาคอีสาน เช่น ศาสนสถานของกู่ฤๅษี ถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์โบราณคดี ซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์

1.3 ความเป็นมาศาสนสถานของพระพุทธรูป เป็นพระพุทธรูปโบราณประดิษฐานภายในพระอุโบสถวัดสระจันทน์ เป็นโบราณวัตถุในเชิงพุทธศิลป์ สร้างรูปแบบโบราณไม่เหมือนในยุคสมัยใด หน้าตักกว้าง 1.59 นิ้ว สูงประมาณ 2.59 นิ้ว เป็นพระพุทธรูปปางนั่งสมาธิมือทั้งสองข้างวางที่หัวเข่าทั้งสองข้าง มือซ้ายงายมือขึ้น มือขวาคว่ำฝ่ามือลงที่หัวเข่า ศีรษะมีรัศมีคล้ายยอดเศียรมีลักษณะเป็นแท่งยาวสูงประมาณ 10 นิ้ว ยอดปลายมีลายดอกบัวเล็กๆ พระเนตรเปิดยิ้มเล็กน้อย ใบหน้าอ้มเอิบ ปุ่มเกศาเล็กๆ ลักษณะยานมีจรูหรือเครื่องประดับหู สร้างด้วยศิลปะของปูนปั้น โดยช่างจากจังหวัดศรีสะเกษหรือชาวบ้านเรียกว่า ขแมร์หรือเขมร และชาวชาวนวน (ชาวเวียดนาม) ซึ่งมีฝีมือในการสร้างพระพุทธรูป พระอุโบสถ และเจดีย์ ซึ่งจะเห็นได้จากลวดลายลักษณะของช่างชาวนวน ซึ่งปรากฏอยู่ที่องค์เจดีย์บรรจุอัฐิธาตุพอดตาแสง อยู่ทางทิศใต้ของพระอุโบสถซึ่งมีอยู่ในปัจจุบัน ดังนั้น พระพุทธรูป สร้างด้วยแรงศรัทธาของชาวบ้านเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ ไว้เป็นหลักชัยทางพระพุทธศาสนาเป็นที่สักการบูชา เพื่อเป็นตัวแทนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ลักษณะการสร้างจึงออกมาลักษณะที่ผสมผสานที่ไม่ปรากฏว่าเหมือนในยุคสมัยใด ต่อมามีการสร้างพระอุโบสถหรือสิม เป็นที่ประดิษฐานองค์พระพุทธรูปไว้ เพื่อใช้ประกอบสังฆกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความเลื่อมใสศรัทธาและมีศรัทธาความเชื่อว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีพุทธลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ถือเป็นหนึ่งเดียวของอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์หรือจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งสร้างจากศรัทธาความเชื่อของชาวบ้านที่มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ซึ่งมีสอดคล้องกับงานวิจัยของประพันธ์ กุลวิจิตร (2555: 1-2) กล่าวว่า ในสังคมไทยมีศรัทธาความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปบูชากันมาก เพราะพระพุทธศาสนาได้เข้ามาตั้งมั่นในแถบสุวรรณภูมิและปรับใช้ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นเพื่อมีไว้เคารพสักการบูชา ถือได้ว่าประเทศไทยเป็นแหล่งอารยธรรมที่มีต้นทุนทางวัฒนธรรมร่วมสมัยหลากหลายยุคสมัยด้วยกัน สอดคล้องกับแนวคิดของ Throlby (2001: 46) สันนิษฐานที่มีการฝังตัวอยู่และสะสมอยู่จัดเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สัมผัสได้และสัมผัสไม่ได้ ถือเป็นคุณค่าของทุนทางวัฒนธรรม ปรากฏมีอยู่ในพื้นที่ของวัดสระจันทน์ เป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูป และสิ่งก่อสร้างต่างๆ ภายในวัด จัดเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สัมผัสได้ ส่วนทุนทางวัฒนธรรมที่สัมผัสไม่ได้คือ ศรัทธาความเชื่อ ความคิด การปฏิบัติ ขนบธรรมเนียม และประเพณี ที่ปรากฏอยู่ในชุมชนท้องถิ่นที่มีต่อพระพุทธรูป ซึ่งมีศรัทธาความเชื่อว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งปรากฏอยู่ในเขตพื้นที่ของวัดสระจันทน์

2. ความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นความทรงจำของบรรพบุรุษกลายเป็นเรื่องเล่าจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน ปรากฏอยู่ในพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จำนวน 3 แห่ง คือ ปรากฏกู่สวนแตง กู่ฤๅษี และพระพุทธรูป แสดงให้เห็นถึงทัศนคติทางความคิด การรับรู้ ความเชื่อ และระบบคุณค่าทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น ที่มีศรัทธาความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกป้องรักษาพื้นที่ศาสนสถานโบราณสถาน และวัด ซึ่งเกิดจากความทรงจำที่เป็นเรื่องเล่าของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งปรากฏ

ว่ามีคติความเชื่อในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ถูกถ่ายทอดสืบต่อมาจากบรรพบุรุษจากอดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิด Smith (เบญจวรรณ นาราสาัจ, 2553: 42 อ้างอิงจาก Smith, 2006) กล่าวว่า ความทรงจำ เป็นกระบวนการทางมรดกที่สามารถสร้างอำนาจทางความรู้สึกอย่างเข้มข้นได้ โดยมีเครือข่ายทางสังคมและความสัมพันธ์ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตเห็นว่า สิ่งที่มีอำนาจทางความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากความทรงจำได้ มันเป็นความทรงจำที่อยู่ในใจซึ่งมีคุณค่าต่อความทรงจำ ถือเป็นสิ่งที่สำคัญทำให้สังคมสนใจใคร่อยากรู้อยากเห็น เช่น ความทรงจำที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศาสนสถานทั้ง 3 แห่ง ที่มีความเชื่อมโยงสร้างให้เกิดความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ เป็นสิ่งที่เห็นได้อย่างเด่นชัดที่มีความซ่อนเร้นอยู่ภายในความทรงจำ และเข้าถึงได้ด้วยความหมายในอดีตของความทรงจำในบุคคลนั้นๆ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ Beaumont, J. (2009) กล่าวว่า ความทรงจำ ถือเป็นกระบวนการโต้ตอบกันอย่างมีพลวัตระหว่างปัจเจกบุคคล และองค์กรที่มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกิดขึ้น หมายถึง ภาครัฐ จากผลผลิตของความทรงจำ ซึ่งผู้วิจัยมีข้อสังเกตเห็นว่า ความทรงจำของ Joan เป็นความทรงจำของบุคคลที่ได้รับรู้เรื่องราวต่างๆ ในอดีต หรือเรื่องราวความเป็นมาของศาสนสถานทั้ง 3 แห่ง ที่เกิดจากรื่องเล่าของความทรงจำจากบรรพบุรุษ ซึ่งในปัจจุบันความทรงจำเหล่านั้นสามารถสร้างเรื่องเล่าและสร้างตำนาน จึงได้นำมากล่าวขานจนมีคติความเชื่อก่อเกิดเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ กลายเป็นจารีตประเพณีปฏิบัติสืบต่อมา ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับพื้นที่เหล่านี้ ภาครัฐต้องเข้ามามีส่วนร่วมด้วยเสมอ เพราะถือเป็นความรับผิดชอบในเขตพื้นที่การปกครองของภาครัฐ จำเป็นจะเข้ามามีส่วนร่วมได้ส่วนเสียเสมอ ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นจากความทรงจำของบรรพบุรุษจนก่อเกิดกลายเป็นเรื่องเล่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องรักษาในพื้นที่ของศาสนสถาน ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปฐม หงส์สุวรรณ (2557: 168) กล่าวว่า เรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ ถือเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นปฏิบัติการทางสังคมที่มีประวัติเรื่องราวเกี่ยวข้องกับสถานที่ซึ่งเชื่อว่ามีอำนาจศักดิ์สิทธิ์คอยปกป้องรักษาอยู่ จนเกิดความทรงจำของชุมชนกลายเป็นเรื่องเล่าถึงอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า มีความสอดคล้องกับพื้นที่การวิจัยทั้ง 3 แห่ง ซึ่งมีเรื่องเล่าจากความทรงจำแสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้พบเห็นหรือได้รับรู้เรื่องราวที่ถ่ายทอดสืบต่อมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งมีคติความเชื่อในความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของปรางค์กู่สวนแตง กู่ฤๅษี และพระพุฒาจารย์ ดังนี้

2.1 ความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของปรางค์กู่สวนแตง เกิดจากคติความเชื่อของชุมชนท้องถิ่นที่ได้เล่าสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ กล่าวถึงอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องรักษาในพื้นที่ของศาสนสถาน ซึ่งเป็นศาสนสถานของศาสนาฮินดูหรือไวเชณพินิกาย สร้างในยุคสมัยขอมเจริญรุ่งเรือง เพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมตามลัทธิทางศาสนา ซึ่งเกิดจากความทรงจำของบรรพบุรุษที่ค้นพบโบราณสถานแห่งนี้ ซึ่งมีปรากฏการทำให้เกิดคติความเชื่อต่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ศาสนสถานของปรางค์กู่สวนแตง ซึ่งเป็นที่ย่ำเริงต่อผู้คนในชุมชนท้องถิ่นซึ่งมีคติความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ในอดีตถ้าบุคคลใดเดินผ่านไม่แสดงความเคารพต่อสถานที่ ซึ่งกระทำการที่ไม่เหมาะสมหรือไปลูกล้าในพื้นที่ศาสนสถานก็จะมีกรเจ็บไข้ได้ป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ ถ้าไปขอขมาลาโทษก็จะหายเป็นปกติซึ่งปรากฏให้เห็นได้ตั้งแต่ในครั้งอดีตถึงปัจจุบัน และสามารถเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจแก่บุคคลผู้มีปัญหาหรือมีความปรารถนาสิ่งใดก็จะไปบนบานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้บันดาลให้ได้รับความสำเร็จดังใจหมาย ซึ่งเกิดจากคติความเชื่อจากเรื่องเล่าที่เป็นความทรงจำในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของปรางค์กู่สวนแตง

2.2 ความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของกู่ฤๅษี ซึ่งเกิดจากคติความเชื่อของชุมชนท้องถิ่นที่ได้รับรู้เรื่องเล่าจากบรรพบุรุษกล่าวถึงกู่ฤๅษี เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีเทพารักษ์คอยปกปักรักษาอยู่ และสามารถบันดาลโชคลาภให้สมหวังกับบุคคลที่ไปกราบไหว้ขอพรได้ จึงเป็นที่มาของการสร้างศาลอยู่ด้านหน้ากู่ฤๅษี และสามารถบันดาลให้สมหวังกับบุคคลที่ไปบนบานต่อศาลหรือในองค์ปรางค์ประธานได้ ซึ่งประดิษฐานพระพุทธรูปและองค์ฤๅษี ซึ่งมีคติความเชื่อว่าเทพารักษ์สามารถบันดาลให้สมหวังกับบุคคลที่ไปขอพรและบนบานได้ และมีสระน้ำหรือบาราย ซึ่งมีเรื่องเล่าที่เป็นตำนานเกี่ยวกับพระฤๅษี 108 ตน ที่มาพักอาศัยอยู่ในพื้นที่กู่ฤๅษี และได้ทำพิธีปลุกเสกให้กลายเป็นบ่อน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์ สามารถบันดาลให้หายจากโรคร้ายไข้เจ็บและอยู่เย็นเป็นสุข สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เกิดจากคติความเชื่อหรือปรากฏการณ์ที่ได้พบเจอจากบรรพบุรุษ ได้นำมาเล่าสืบทอดต่อมาจนถึงปัจจุบัน

2.3 ความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูป มีคติความเชื่อของชุมชนท้องถิ่นว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถของวัดสระจันทร์ ซึ่งชาวบ้านในชุมชนมีคติความเชื่อที่สามารถบันดาลประทานพรให้สมประสงค์และถ้าบุคคลใดมีปัญหาในเรื่องต่างๆ ไปบนบานให้ช่วยเหลือก็สำเร็จตามความประสงค์ได้ เช่น สอบเข้ารับราชการครู ตำรวจ ทหาร และเดินทางไปทำงานเมืองนอก ขอให้ได้บุตรธิดา พร้อมด้วยบนเล็กเหล่า เป็นต้น ซึ่งปรากฏให้เห็นบุคคลมาแก้บนอยู่บ่อยครั้ง ซึ่งพระสุตใจ ดินนวโร เป็นผู้นำพาประกอบพิธีต่อหน้าพระพุทธรูปซึ่งอยู่ในพระอุโบสถ และมีคติความเชื่อว่าดินบริเวณรอบพระอุโบสถเอาไปฝังบ้านคนป่วย ซึ่งทางโรงพยาบาลไม่สามารถระบุโรคได้ ถ้านำเอาไปฝังสิ่มมบ้านสิ่มมก็เกิดอัศจรรย์ทำให้หายป่วยอยู่ปกติสุขได้ และยังมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือ ศาลหลวงพ่อใหญ่จารย์ทราย ซึ่งคอยปกปักรักษาพื้นที่วัดถ้าบุคคลใดทำผิดถึงแม้ว่าจะเป็นพระก็จะเกิดเจ็บไข้ได้ป่วย จำเป็นจะต้องให้เจ้าอาวาสหรือญาติๆ ของหลวงพ่отรายไปขอขมาลาโทษก็จะหายเป็นปกติ ซึ่งชุมชนท้องถิ่นให้ความเคารพศรัทธาได้สร้างศาลเป็นที่สถิตอยู่อาศัย ซึ่งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของพระอุโบสถ ดังนั้น วัดสระจันทร์ ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ซึ่งมีคติความเชื่อของชุมชนว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่เกิดจากเรื่องเล่าที่เป็นความทรงจำของบรรพบุรุษสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่เกิดจากศาสนสถานทั้ง 3 แห่ง คือ ปรางค์กู่สวนแตง กู่ฤๅษี และพระพุทธรูป ซึ่งชุมชนท้องถิ่นมีคติความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่มีเทพารักษ์ปกปักรักษาพื้นที่ศาสนสถานทางศาสนา ซึ่งมีความหมายต่อวิถีชีวิตทางวัฒนธรรมและจารีตประเพณี ซึ่งมีความเชื่อสืบทอดมาจากบรรพบุรุษซึ่งถ่ายทอดสิ่งศักดิ์สิทธิ์สามารถบันดาลให้ทั้งคุณและโทษได้ ให้คุณคือ บันดาลให้ประสบความสำเร็จสมหวังได้ตั้งใจหมายแล้วไปแก้บนที่ได้บนบานไว้ ส่วนให้โทษคือ สำเร็จตามความมุ่งหมายแล้วไม่ไปแก้บนที่บนบานไว้ก็จะให้โทษได้ถ้าไม่เจ็บไข้ได้ป่วยรักษาไม่หายหรือมีเหตุต้องมีอันเป็นไปต่างๆ นานา ได้เช่นกัน ซึ่งชุมชนท้องถิ่นมีคติความเชื่อในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวความคิดของ แสง จันทร์งาม (2534: 182-184) กล่าวว่า พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ คือ บริเวณพื้นที่ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา ให้ทั้งคุณและโทษ ซึ่งศาสนสถานทั้ง 3 แห่ง มีความสัมพันธ์ทางศาสนาในอดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งมีคติความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ในพื้นที่ศาสนสถานทางศาสนา ซึ่งทำให้คนในชุมชนท้องถิ่นเกิดความเคารพยำเกรงต่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ศรีศักร วัลลิโภดม (2559) กล่าวว่า ความเชื่อในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ และการประกอบประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อถือเป็นพิธีกรรมทางศาสนสถานทางศาสนา ที่ทำให้คนมี

ความสัมพันธ์กันทางสังคม และเป็นที่ยอมรับและยอมรับของคนในสังคมปัจจุบัน ซึ่งมีคติความเชื่อในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากความทรงจำที่เป็นเรื่องเล่า ที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ของปราสาทกุสุมาเตง กู่ฤๅษี และพระพุทธรูป ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่ของอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์

3. ประเพณีประติษฐ์ เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่ ปรากฏว่ามีการจัดงานประเพณีหรือ งานประเพณีประจำปีขึ้นเป็นที่ยอมรับในสังคมและกลุ่มนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน ซึ่งมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเสริมสร้างสิ่งใหม่ๆ เข้ามามีบทบาทในการจัดงานหรือเป็นการผลิตซ้ำขึ้นมาใหม่แต่ยังคงอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิมให้คงอยู่ เรียกว่า ประเพณีประติษฐ์ ซึ่งปรากฏว่ามีการจัดงานประเพณีขึ้นในพื้นที่ศาสนสถาน จำนวน 3 แห่ง คือ ปราสาทกุสุมาเตง กู่ฤๅษี และพระพุทธรูป ซึ่งมีการหยิบยกเอา วัฒนธรรมประเพณีในอดีตนำมาสร้างความหมายใหม่ภายใต้บริบทและสังคมในปัจจุบัน ซึ่งมีความ สอดคล้องกับแนวคิดของ ปฐม หงส์สุวรรณ (2560: 17) กล่าวว่า ประเพณีประติษฐ์ ถือเป็นแนวคิด หนึ่งทางสังคมศาสตร์ที่ใช้ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่ง ซึ่งผู้วิจัยมี สันเกตจากแนวคิดของ ปฐม หงส์สุวรรณ ซึ่งปรากฏว่าประเพณีประติษฐ์ เกิดขึ้นจากกลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง ที่มีแนวคิดปรับปรุงเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมของประเพณีดั้งเดิม นำมาเสริมสร้างประยุกต์ให้เข้ากับ สถานการณ์ของสังคมยุคใหม่ในปัจจุบัน จึงได้มีการประติษฐ์สร้างประเพณีขึ้นมาใหม่ และนำประเพณี ดั้งเดิมนำมาเสริมสร้างใหม่แต่ยังคงอนุรักษ์ไว้ซึ่งประเพณีดั้งเดิมให้คงอยู่ จึงได้มีการหยิบยกนำเอา วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมมาประติษฐ์สร้างประเพณีใหม่ เป็นไปตามยุคสมัยการเปลี่ยนแปลงเพื่อใช้ในการ จัดงานประเพณี จึงมีการจัดงานในรูปแบบของประเพณีประติษฐ์ เพื่อให้เข้ากับบริบทของการจัด งานประเพณีในพื้นที่ และเป็นที่ยอมรับของสังคมตามยุคสมัยในปัจจุบัน พร้อมด้วยส่งเสริมการ ท่องเที่ยวเชิงศาสนา จึงมีการประติษฐ์สร้างประเพณีขึ้นในพื้นที่ศาสนสถาน จำนวน 3 แห่ง ดังนี้

3.1 ประเพณีประติษฐ์ของปราสาทกุสุมาเตง มีการประติษฐ์สร้างประเพณีขึ้นในการ จัดงานประจำปีในพื้นที่ศาสนสถานของปราสาทกุสุมาเตง โดยมีการจัดงานบุญประเพณี จำนวน 3 ประเพณี คือ (1) งานประเพณีบุญบั้งไฟเสียงทลาย มีการจัดขึ้นในวันเพ็ญ 15 ค่ำ เดือน 5 มีการ ประติษฐ์สร้างประเพณีเป็นงานประจำปีจัดขึ้นจากภาคประชาชนในชุมชนท้องถิ่น โดยมีจุดประสงค์ เพื่อให้ทราบค่าทำนายนจากการจุดบั้งไฟเสียงทลาย ต้องการอยากทราบว่าในปีฟ้าฝนจะตกต้องตามฤดู การหรือฟ้าฝนในปีนี้จะดีหรือไม่ โดยมีวิธีการในการจุดบั้งไฟเสียงทลายของชุมชนได้ถือปฏิบัติประจำ ทุกปีก่อนจะถึงฤดูฝนที่จะทำนา เป็นประเพณีหนึ่งที่มีความสำคัญต่อชุมชน (2) ประเพณีปราสาทกุสุมา เตงและบุญบั้งไฟ มีการจัดงานขึ้นในเดือน 6 โดยมีการจัดงานประเพณีขึ้นจากภาครัฐเข้ามาบริหาร จัดการ มีการประติษฐ์สร้างประเพณีใหม่ๆ เข้ามาเข้าร่วมในงาน คือ ประเพณีบุญบั้งไฟ และมีการ จัดการประกวดแข่งขบวนแห่ของแต่ละตำบลในเขตอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ โดยมีขบวนแห่บั้งไฟ สวยงาม ขบวนพ้อนรำ แต่งชุดแฟนซี ตกแต่งขบวนแห่แนวคิดสร้างสรรค์แต่งผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญา ชาวบ้าน และขบวนแห่ผาแดงนางไอ่ พร้อมด้วยกรวิงมินิมารารอนเข้ามาเสริมสร้างสีสันภายในงาน และมีการแสดงแสงสีเสียงบนหน้าเวที ประวัติความเป็นมาของปราสาทกุสุมาเตง และนิทานพื้นบ้านผา แดงนางไอ่ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในงานประเพณี (3) งานประเพณีปราสาทกุสุมาเตง มีการจัดงาน ขึ้นในเดือน 3- 4 เป็นการประติษฐ์สร้างขึ้นมาใหม่ โดยการจัดงานของภาครัฐตามนโยบายของรัฐบาล หรือกระทรวงวัฒนธรรม การจัดงานประเพณีเพื่อให้สอดคล้องกับการจัดงานประเพณีในภาคอีสาน ได้มีการจัดขบวนแห่เครื่องสูงเข้าร่วมในพิธีบวงสรวงปราสาทกุสุมาเตง โดยการจัดงานทั้ง 3 ประเพณี

มีการประดิษฐ์สร้างประเพณีใหม่ๆ เข้ามาในบริบทที่จัดขึ้นภายใน เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และส่งเสริมการท่องเที่ยวปราสาทสวนแดง

3.2 ประเพณีประดิษฐ์ของกู่ฤๅษี โดยมีการประดิษฐ์สร้างประเพณีใหม่ๆ เข้ามา มีบทบาทสำคัญในการจัดงาน เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีและส่งเสริมการท่องเที่ยวกู่ฤๅษี โดยมีการจัดงานขึ้น 2 ประเพณี คือ (1) ประเพณีกู่ฤๅษี มีการจัดงานขึ้นในระหว่างเดือน 3- 4 เริ่มจัดขึ้นครั้งแรกจากภาคประชาชน โดยมีนายเชียม เทิงโธสง ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านในครั้งนั้นจัดงานขึ้น 2 วัน มีการประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา พิธีบวงสรวง โดยตาจัม ประจำหมู่บ้าน และมีมหรสพให้ชม พร้อมด้วยมีการละเล่นต่างๆ ต่อมา มีการจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลหนองเยือง จึงได้มีการประชุมลงประชามติยกให้องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้ดำเนินการจัดงาน โดยภาครัฐมีงบประมาณในการจัดงาน และมีบุคคลากรในการดำเนินการจัดงาน ส่วนภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงาน ดังนั้น การจัดงานประเพณีกู่ฤๅษี โดยภาครัฐมีการประดิษฐ์สร้างประเพณีเพิ่มเข้ามาหลากหลายอย่าง เช่น พิธีกรรมบวงสรวงจัดให้ใหญ่ขึ้น การอัญเชิญเครื่องบวงสรวงจากในหมู่บ้านกู่ฤๅษีเข้ามาในงาน มีการฟ้อนรำถวายกู่ฤๅษี การแสดงของเด็กนักเรียน วงดนตรีอิเล็กทรอนิกส์ เชิญผู้มีเกียรติเข้าร่วมในงาน มีการเมืองท้องถิ่น และมีการแข่งขันเรืออีโปง เป็นต้น ส่วนมหรสพและการละเล่นก็มีอย่างเช่นเคยที่จัดมาจากภาคประชาชนแต่ในอดีตที่ผ่านมา เพื่ออนุรักษ์ไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีให้คงอยู่ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่นในศาสนสถานของกู่ฤๅษี (2) ประเพณีนักขัตฤกษ์ มีการจัดขึ้นในเดือน 5 หลังเทศกาลสงกรานต์ 7 วัน ถือว่าเป็นการทำบุญหลังวันขึ้นปีใหม่ไทย เพื่อเป็นสิริมงคลให้กับชาวบ้านมีความรักสามัคคีและเพื่อขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพอารักษ์ที่ปกปักรักษา กู่ฤๅษี เพื่อให้ชาวบ้านอยู่ร่มเย็นเป็นสุข โดยมีมติในที่ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านได้กำหนดการจัดงานประเพณีขึ้นทุกปี

ประเพณีประดิษฐ์ ที่จัดขึ้นในศาสนสถานทั้ง 2 แห่ง คือ ปราสาทกู่สวนแดง และกู่ฤๅษี ถือเป็นงานประเพณีที่มีการจัดขึ้นจากภาคประชาชน มีการจัดขึ้นเพื่อสืบทอดประเพณีให้คงอยู่สืบไป และเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขของชุมชน ส่วนการจัดของภาครัฐ มีการจัดขึ้นเพื่อสนองนโยบายของภาครัฐ โดยมีงบประมาณในการจัดและบุคคลากรในการดำเนินการจัดงาน พร้อมด้วยนักการเมืองเข้ามามีส่วนร่วมด้วยเสมอ โดยมีผลประโยชน์ร่วมด้วยจากการจัดงานในแต่ละครั้ง ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ ธนวรรธน์ นิธิปกานันท์ (2556: 147) กล่าวว่า ประเพณีประดิษฐ์ แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนสองกลุ่ม คือ กลุ่มที่มีอำนาจ และกลุ่มที่อยู่ใต้อำนาจ คนจำนวนสองกลุ่มนี้ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตเห็นได้ว่า การจัดงานประเพณีที่จัดมีขึ้นในปัจจุบัน มีกลุ่มผู้มีอำนาจทางภาครัฐ และกลุ่มนักการเมือง เข้ามาบทบาทสำคัญในการจัดงาน เช่น งานประเพณีปราสาทกู่สวนแดง และงานประเพณีกู่ฤๅษี เป็นต้น ซึ่งอยู่ในพื้นที่การวิจัย จึงทำให้เห็นว่าการจัดงานประเพณีในปัจจุบันอิงอาศัยอำนาจรัฐที่คอยอุปถัมภ์ในเรื่องของงบประมาณ และบุคคลากรในการดำเนินการจัดงาน เพื่อสนองต่อนโยบายของภาครัฐ ที่มีอำนาจสั่งการตามระเบียบแบบแผนของราชการ และมีอำนาจทางนักการเมือง เข้ามามีส่วนร่วมด้วยเสมอ เช่น เป็นประธานในพิธีการจัดงานต่างๆ เป็นที่ประจักษ์ของสังคมปัจจุบัน จึงถือได้ว่าประเพณีประดิษฐ์ มีความสำคัญต่อภาครัฐ และภาคประชาชน พร้อมด้วยความสัมพันธ์อิงอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้นในกลุ่มผู้มีอำนาจ และกลุ่มของผู้ที่อยู่ใต้อำนาจ พร้อมด้วยกลุ่มนักการเมือง เข้ามาบทบาทสำคัญในการจัดงานประเพณีประดิษฐ์ อาจแฝงด้วยผลประโยชน์ทางใด

ทางหนึ่งหรือเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองก็เป็นได้ แต่มีสวนดีที่ได้รับการสนับสนุนเรื่องของงบประมาณในการจัดงาน และบุคลากรในการวางแผนงานประดิษฐ์สร้างประเพณีเข้ามาเสริมในการจัดงาน เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมให้คงอยู่ สอดคล้องกับแนวคิดของ Giddens, (2002) กล่าวว่า ประเพณี ล้วนถูกสร้างขึ้นภายใต้หลักการและเหตุผลต่างๆ โดยสัมพันธ์กับการสร้างอำนาจอันชอบธรรมรองรับกับกฎเกณฑ์ของผู้กระทำกรนั้นๆ จากแนวคิดของ Giddens แสดงให้เห็นว่าการจัดงานประเพณีที่มีการจัดขึ้นย่อมจะมีเหตุผลเสมอในการจัดขึ้น เช่น ปรากฏการณ์สวนแดง และกุฎาชี โดยมีภาครัฐเข้ามาบริหารจัดการล้วนมีเหตุผลในการจัดงาน เข้ามาดำเนินการจัดงานตามหลักเกณฑ์หรือนโยบายของรัฐ ถือว่าเป็นอำนาจโดยชอบธรรมในการจัดตามแบบแผนของกระทรวงวัฒนธรรมหรือรัฐบาล ในการจัดงานประเพณีหรืองานประจำปี เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่น ซึ่งปรากฏว่ามีศาสนสถานที่สำคัญ

3.3 ประเพณีประดิษฐ์ของพระพุฒาจารย์ ไม่ได้มีการจัดงานประเพณีประดิษฐ์โดยตรง แต่มีการประดิษฐ์สร้างเข้าในงานประเพณีของฮีตสิบสอง โดยมีการจัดทำขึ้นประจำปี เรียกว่า ฮีตเก่าคลองเดิม แต่ภายในประเพณีที่จัดขึ้นมีการประดิษฐ์สร้างเกิดขึ้นภายในการจัดงานโดยไม่รู้ตัว เพราะมีการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ตามยุคสมัยในปัจจุบัน จึงมีการแทรกซึมเข้าสู่ระบบของฮีตเก่าคลองเดิม บ้างก็นำมาเสริมสร้างให้ทันสมัยเป็นที่ยอมรับของสังคมเป็นที่นิยมในประเพณีของฮีตสิบสอง คือประเพณีทั้ง 12 เดือน มีการประดิษฐ์สร้างประเพณีเข้ามามีส่วนร่วมด้วย 8 เดือน คือ บุญกุ่มข้าวใหญ่ วันมาฆบูชา บุญข้าวจี บุญผะเหวด ตรีขสงกรานต์ วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันออกพรรษา และบุญทอดกฐิน เป็นต้น โดยมีการว่าจ้างมหาหรสพเข้ามาเล่นในงานและรถแห่เครื่องดนตรี นำมาจัดขึ้นในงานประเพณีของฮีตสิบสอง แต่ด้วยยุคสมัยมีการเปลี่ยนแปลงย่อมจะมีการปรับปรุงเปลี่ยนไปตามกาลเวลา แต่ประเพณีฮีตสิบสองก็ยังคงรักษาไว้ได้ซึ่งฮีตเก่าคลองเดิมยังคงอยู่ ถือเป็นโบราณประเพณีที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ที่ยังคงรักษาไว้ให้คงอยู่คู่วัดสระจันทร์ เพื่ออนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของฮีตเก่าคลองเดิมให้คงอยู่คู่กับคนอีสาน ส่วนอนาคตอาจมีการประดิษฐ์สร้างประเพณีเข้ามามีบทบาทสำคัญในประเพณีฮีตสิบสอง เพราะด้วยเหตุปัจจัยหลายๆ ด้าน ทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และยุคสมัยมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เพื่อให้เป็นที่นิยมของผู้คนในสังคมและนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ศรีศักร วัลลิโภดม (2554: 192) กล่าวว่า วัดสำหรับชุมชนใดชุมชนหนึ่งในท้องถิ่น ในยามนักชัตฤกษ์จะกลายเป็นศูนย์กลางในการประกอบประเพณี และพิธีกรรมที่คนจากชุมชนหมู่บ้านภายในท้องถิ่นและจากภายนอกมาร่วมกัน ซึ่งวัดสระจันทร์ ก็จัดเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นศูนย์กลางของการประกอบประเพณีหรือพิธีกรรมต่างๆ ที่มีคติความเชื่อเป็นพื้นฐานดั้งเดิมในการทำบุญของคนในชุมชนท้องถิ่น และนักแสวงบุญแสวงหาความสุขที่ได้จากการทำบุญ จึงเกิดมีการท่องเที่ยวแสวงหาแหล่งทำบุญตามสถานที่ต่างๆ ดังนั้น วัดสระจันทร์ เป็นที่ประดิษฐานพระพุฒาจารย์ ก็เป็นทางเลือกหนึ่งที่เปิดรับนักแสวงบุญและนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมศาสนสถานของวัดสระจันทร์

4. แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ซึ่งมีอยู่ในพื้นที่ทางศาสนสถาน 3 แห่ง คือ ปรากฏการณ์สวนแดง กุฎาชี และพระพุฒาจารย์ ซึ่งปรากฏว่าเป็นทรัพยากรที่เป็นต้นทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งเกิดจากผลการศึกษา ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของศาสนสถานทางโบราณคดี โบราณสถาน โบราณวัตถุ และวัด ความทรงจำที่เป็นเรื่องเล่าจากบรรพบุรุษมีคติความเชื่อว่าเป็นพื้นที่

ศักดิ์สิทธิ์ วัฒนธรรมประเพณีที่น่าสนใจศึกษาเรียนรู้ และมีการจัดงานประเพณีเป็นประจำทุกปี เรียกว่า ประเพณีประดิษฐ์ ที่ปรากฏมีอยู่ในพื้นที่ศาสนสถาน จำนวน 3 แห่ง เพื่อนำมาเป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาได้ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า การท่องเที่ยวเชิงศาสนา ต้องมีองค์ประกอบหลายอย่าง เพื่อสนับสนุนให้เกิดมีความนิยมของสังคมและเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยว ในปัจจุบันจึงมีการจัดงานประเพณีที่มีการสร้างสรรค์มีการประดิษฐ์สร้างประเพณีเข้ามาร่วมจัดขึ้นในงาน เป็นที่นิยมชมชอบของสังคมและนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน พร้อมด้วยศาสนสถาน โบราณสถาน และโบราณวัตถุ ซึ่งเป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยวเพื่อที่จะมาศึกษาเรียนรู้ พร้อมด้วยทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันเป็นที่นิยมของสังคมและนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี ถือว่าเป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาได้ ซึ่งสอดคล้องจากแนวคิดของ ชนัญ วงษ์วิภาค (2561: 14-15) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงศาสนา คือ การได้ไปประลึกถึงความดีงามในอดีตของสถานที่นั้นๆ ซึ่งปรากฏว่า การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อไปเยือนแหล่ง ศาสนสถานทางศาสนาต่างๆ ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับคติความเชื่อของผู้คนในชุมชนต่อศาสนสถาน และโบราณสถาน พร้อมด้วยวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งเป็นนิยมของชุมชนและสังคมในการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ซึ่งปรากฏว่าศาสนสถานทั้ง 3 แห่ง มีแหล่งท่องเที่ยวของศาสนสถานทางศาสนาตามที่กล่าวมา ซึ่งทางด้าน ชนัญ วงษ์วิภาค ได้กล่าวไว้แล้ว แต่ไม่มีการกล่าวถึงการท่องเที่ยวเกี่ยวกับประเพณีประดิษฐ์ จึงได้นำผลการวิจัยในครั้งนี้มาต่อยอดแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ที่ปรากฏว่ามีอยู่ในพื้นที่ศาสนสถานของ ปรากฏ์กุสวานแดง กุฎีชี และพระพุทธรูป เพื่อนำมาเป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาสู่ความยั่งยืน

ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ฉลอง พันจันทร์ และคณะ (2558: ณ-ด) กล่าวว่า อีสานตอนกลางรู้จักในนามของ “กลุ่มร้อยแก่นสารสินธุ์” มีพันธกิจ คือ การพัฒนาการท่องเที่ยวกลุ่มจังหวัดสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จึงได้มีปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ซึ่งปรากฏว่าในพื้นที่การวิจัยทั้ง 3 แห่ง ได้มีการนำมาพัฒนารูปแบบแนวทางด้านศาสนสถาน ประวัติศาสตร์โบราณคดี และวัฒนธรรมประเพณี ที่ปรากฏมีอยู่ในพื้นที่ทางอีสานใต้ ได้นำมาสนับสนุนส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา เพื่อนำมาส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น ส่วนงานวิจัยของ ธนดล สุวรรณนิกษะ (2556: 1-2) กล่าวว่า อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้มีการขยายตัวสูงขึ้น มีบทบาทความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยเป็นอย่างมาก สามารถช่วยให้เศรษฐกิจฟื้นตัวได้ในเวลารวดเร็วกว่าภาคผลิตและบริการอื่นๆ ทำให้เกิดประโยชน์แก่ระบบเศรษฐกิจให้ดีขึ้นได้ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตจากงานวิจัยของ ธนดล สุวรรณนิกษะ จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในปัจจุบันได้ขยายตัวมากขึ้น และมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีความสอดคล้องกับแหล่งศาสนสถานทั้ง 3 แห่ง คือ ปรากฏ์กุสวานแดง กุฎีชี และพระพุทธรูป เพื่อนำมาเป็นแนวทางส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา ซึ่งเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยวได้เพิ่มขึ้นทุกปี ซึ่งมีส่วนผลักดันทำให้เศรษฐกิจชุมชนสามารถสร้างรายได้เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น ซึ่งเกิดจากผลของการจัดงานประเพณีประดิษฐ์ เพื่อนำมาส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่อง ความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ กรณีศึกษา ปรากฏการณ์กุ๊สวนแดง กุ๊ฤๅษี และพระพุทธรูป สามารถนำมาสรุปเป็นข้อเสนอแนะออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการศึกษาประวัติศาสตร์และรวบรวมเรื่องเล่าในพื้นที่เพื่อประกอบในการสนับสนุนการท่องเที่ยวในศาสนสถานหรือในชุมชนท้องถิ่น ถือว่าเป็นส่วนสำคัญในการนำเสนอเรื่องเล่าที่เป็นประวัติศาสตร์ความเป็นมาหรือเป็นเรื่องเล่าในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏการณ์เกิดขึ้นในแหล่งศาสนสถานทั้ง 3 แห่ง เพื่อนำมาอ้างอิงในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว

2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรให้ความสำคัญกับงานประเพณีต่างๆ และควรมีการอบรมแนะนำความรู้ให้กับผู้นำชุมชนและอาสาสมัครในชุมชนได้ศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และวัฒนธรรมประเพณี ที่เกี่ยวข้องกับศาสนสถานทั้ง 3 แห่ง เพื่อจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาของอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์

3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรเสนอนโยบายระเบียบแบบแผนให้กับกระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และสำนักพุทธ เพื่อของบประมาณในการจัดการพัฒนาพื้นที่โบราณสถานปรากฏการณ์กุ๊สวนแดง และกุ๊ฤๅษี โดยนำเสนอต่อกรมศิลปากร เพื่อร่วมพัฒนาพื้นที่โดยรอบและบูรณโบราณสถาน พร้อมด้วยมีการจัดสถานที่พิพิธภัณฑสถาน โดยมีการจำลองโบราณวัตถุที่ขุดค้นพบนำมาแสดงไว้ให้ได้ชม ถือเป็นส่วนสำคัญทำให้การดำเนินการจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

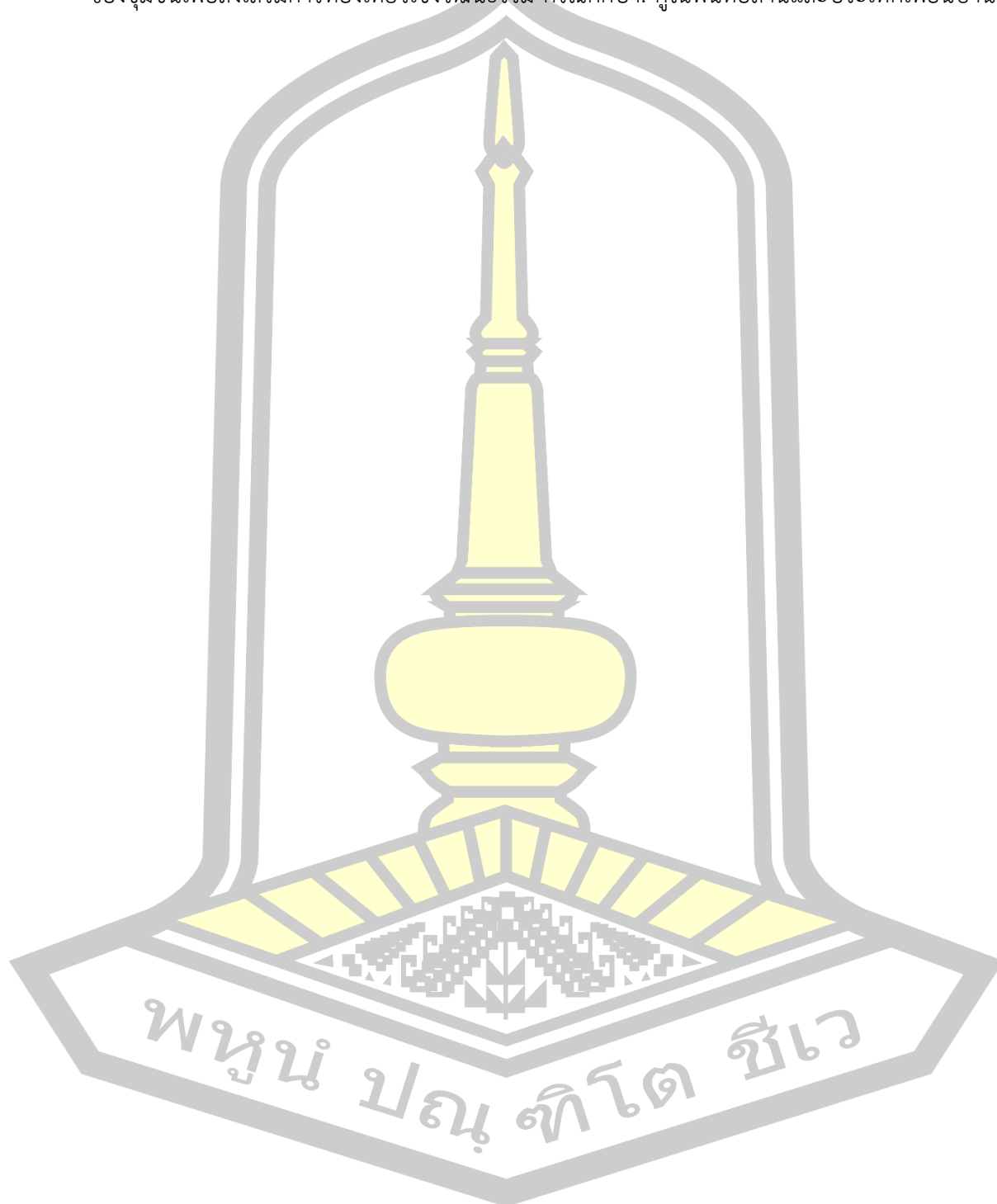
1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการพัฒนาพื้นที่อย่างเป็นระบบ โดยความร่วมมือของทุกหน่วยงานทางภาครัฐ เอกชน โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่น เข้ามามีบทบาทสำคัญในการนำเสนอแนะวิธีการจัดระบบพัฒนาพื้นที่ให้เหมาะสมในการจัดงานประเพณีแต่ละครั้ง และเส้นทางป้ายบอกทางให้เด่นชัดมากกว่าเดิม

2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรวางแผนการจัดการพื้นที่ การจัดงานประเพณีอย่างเหมาะสม เพื่อยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวในการนำสินค้าเข้ามาจำหน่ายและจัดแสดงภายในงาน

3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรจัดทำประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชนผ่านสื่อหรือช่องทางอื่นๆ ที่สามารถเข้าถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวทางเลือกได้ เป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งของการประชาสัมพันธ์ให้มากกว่าปัจจุบัน เพื่อให้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมแหล่งศาสนสถานในเขตพื้นที่ของอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการจัดการทุนทางวัฒนธรรมและประเพณีประติษฐ์
ของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา: ภูในพื้นที่อีสานและประเทศเพื่อนบ้าน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

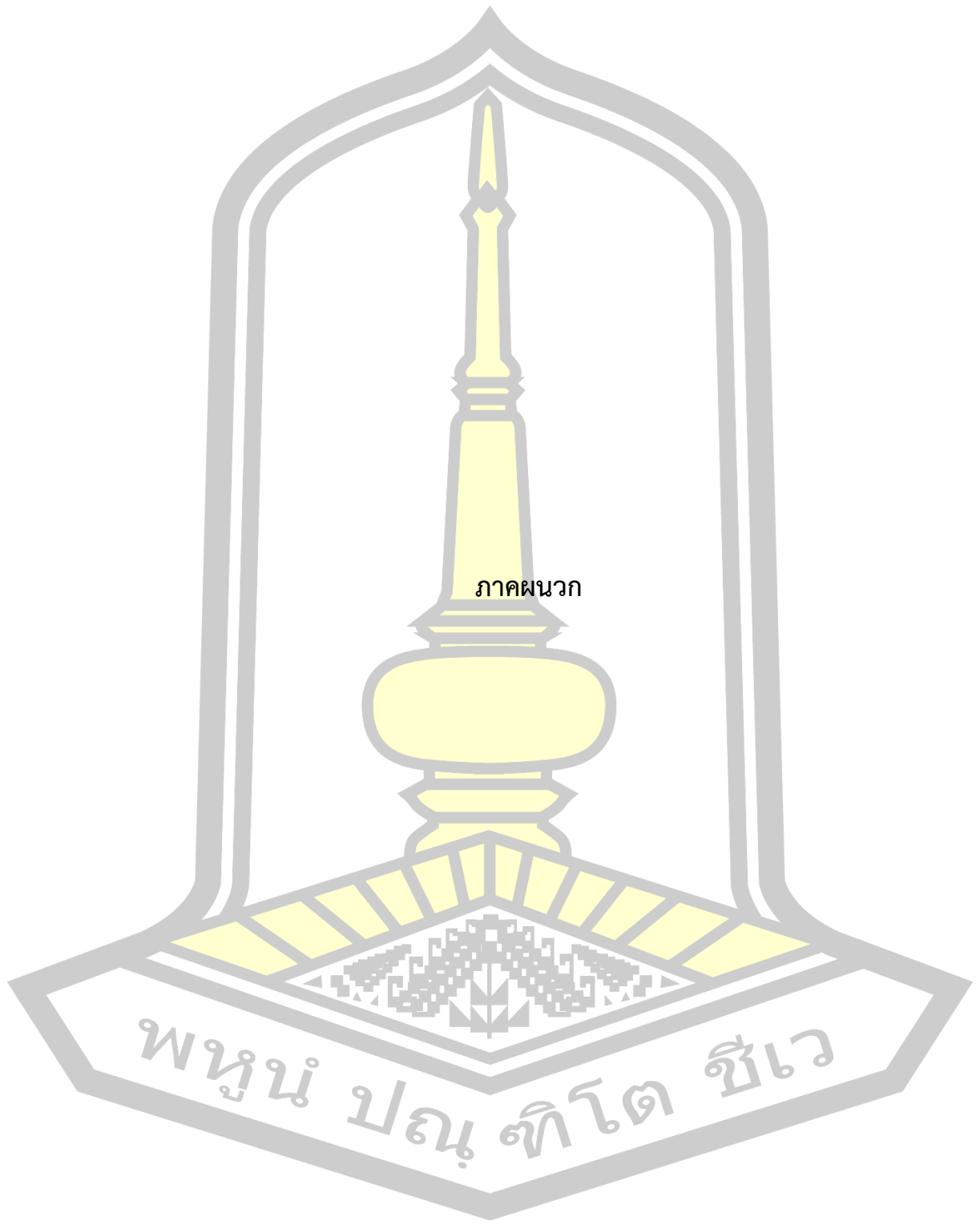
- กรมศิลปากรที่ 12 นครราชสีมา. (2555 ก). *ป้ายประวัติ ภู่ฤๅษี*. นครราชสีมา: กรมศิลปากรที่ 12 นครราชสีมา.
- กรมศิลปากรที่ 12 นครราชสีมา. (2555 ข). *ป้ายประวัติ ปรากฏ์ภู่สวนแดง*. นครราชสีมา: กรมศิลปากรที่ 12 นครราชสีมา.
- กรมศิลปากร. (2533). *ต้นฉบับพิมพ์ดีดของหน่วยศิลปากรที่ 6 รายงานการขุดแต่งปราสาทหิน เมืองเก่า*. นครราชสีมา: บ้านเมืองเก่า หมู่ที่ 1 ต.โคราช อ.สูงเนิน จ.นครราชสีมา.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2558). *ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2558 – 2560*. [ออนไลน์] ได้จาก: http://www.mots.go.th/ewt_dl_link.php?nid=7114 [สืบค้นเมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2560].
- กระทรวงวัฒนธรรม. (2559). *เครื่องประกอบพระอิสริยยศที่ปรากฏในริ้วขบวน*. กรุงเทพฯ: สำนักการสังคีต กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม.
- เกริกฤทธิ์ เชื้อมงคล. (2558). *กัมพูชา จากอาณาจักรฟูนันพนมสู่เขมร-กัมพูชา*. กรุงเทพฯ: เพชรประกาย.
- เขมิกา หุไธสง และคณะ. (2551). *ปรากฏ์ภู่สวนแดง*. รายงานการศึกษาวิชาภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาชนบท หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- คงคา หิมาลัย. (2555). *พ่อแก่ ฤๅษี ที่คนไทยนับถือ*. กรุงเทพฯ: ไพลิน.
- จุฑาภรณ์ ทองเพ็ญ. (2554). *ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดโสธรวรารามวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา*. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- จุฑาภรณ์ หินซุย และสถาพร มงคลศรีสวัสดิ์. (2557). *บทความเรื่อง แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ กรณีศึกษาวัดประชาคมวนาราม อำเภอสระบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด*. *วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ*, 10(1).
- จิตร ภูมิศักดิ์. (2547). *ข้อเท็จจริงว่าด้วยชนชาติขอม*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ฉลอง พันจันทร์ และคณะ. (2558). *แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานในเขตพื้นที่จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดมหาสารคาม*. กรุงเทพฯ: สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).
- ชฎิล มาตรา. (2559). *แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของพระบรมธาตุนาถุน อำเภอนาถุน จังหวัดมหาสารคาม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการท่องเที่ยวและโรงแรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ชัญญะ วงษ์วิภาค. (2556). *การท่องเที่ยวทางเลือก: ศาสนาวัฒนธรรม*. [ออนไลน์] ได้จาก: <https://www.slideshare.net> [สืบค้นเมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2561].

- ชานนท์ ไชยทองดี. (2557). เรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์กับการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*.
- เชษฐ์ ดิงส์อุชลี. (2558). *ประวัติศาสตร์ศิลปะอินเดีย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มิวเซียมเพรส.
- ฐิตาภรณ์ เวียงวิเศษ และคณะ. (2549). *โครงการพัฒนาเส้นทางจัดการท่องเที่ยวแหล่งอารยธรรม ขอมในเขตอีสานใต้ถึงปราสาทนครวัด ประเทศกัมพูชา*. บุรีรัมย์: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- ณรงค์ศักดิ์ สบาย. (2558). *เอกสารบรรยายสรุป ข้อมูลทั่วไปและผลการปฏิบัติราชการ*. บุรีรัมย์: สำนักงาน อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- เต็ม วิภาคย์พจนกิจ. (2559). *ประวัติศาสตร์อีสาน*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ทรงสมัย สุทธิธรรม. (2558). *ร่วมอนุรักษ์งานพุทธศิลปะอีสาน*. [ออนไลน์] ได้จาก: <http://isan.tiewrussia.com/khom/arokaya>. [สืบค้นเมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2560].
- ทิพย์วรรณ วงศ์อัสสไพบูลย์. (2555). *การศึกษาร่องรอยของบ้านเมืองโบราณบริเวณใกล้เคียงศาสนสถานประจำโรงพยาบาล สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ในเขตจังหวัดนครราชสีมา สุรินทร์ และบุรีรัมย์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ทิพาพร ไตรบรรณ. (2557). *แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กรณีศึกษา หมู่บ้านอรุณภูมิ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมบริการและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยกรุงเทพฯ.
- ชนดล สุวรรณนิกษะ. (2556). *แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรณีศึกษา: วัดไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการประกอบการ บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชนวรรณ นิธิปกานันท์. (2556). *ประเพณีประดิษฐ์กับการเปลี่ยนแปลงที่หัวหิน*. *คณะสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, มนุษย์ศาสตร์ สังคมศาสตร์*, 32(3).
- ชนวรรณ นิธิปกานันท์. (2558). *กระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว: ศึกษากรณี เพลินวาน อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธีระพงษ์ ทศวัฒน์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2555). *ระบบความเชื่อเรื่องปรางค์กู่ กรณีศึกษา: บ้านปรางค์กู่ตำบลมะฮี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นวพรรณ ภัทรมูล. (2551). *ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน)*. [ออนไลน์] ได้จาก: http://www.sac.or.th/main/article_detail.php?article_id=104&category_id=19 [สืบค้นเมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2560].
- นิยม วงศ์พงษ์คำ. (ม.ป.ป.). *ภาพสลักรูปบุคคลในปราสาทเป็อยน้อย*. ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา.
- นุชจรี ควรสุข. (2011). *Love Isan, ภาคอีสาน*. [ออนไลน์] ได้จาก: <https://drnudjaree.wordpress.com> [สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2561].

- บุญรอด ชลารักษ์. (2521). *อารยธรรมในภาคอีสาน. มูนมังอีสาน บทความทางวิชาการเกี่ยวกับวัฒนธรรม พิมพ์เผยแพร่เนื่องในงานนิทรรศการมูนมังอีสาน. สกลนคร: วิทยาลัยครูสกลนคร.*
- เบญจวรรณ นาราสาจ. (2553). ความทรงจำต่ออดีตในมรดกศึกษา (Heritage Studies): บทสำรวจเบื้องต้น. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง*, 6(2), พฤษภาคม – สิงหาคม.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2557). ดงภูดิน : เรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์กับปฏิบัติการสร้างความหมายว่าด้วยสิทธิชุมชน. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.*
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2560). *ประเพณีประติษฐานในชุมชนอีสานลุ่มน้ำโขง.* ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา.
- ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ และคณะ. (2554). สร้างประเพณี: การเปลี่ยนแปลงของบุญบั้งไฟในยุคโลกาภิวัตน์. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง บทความดุสิตนิพนธ์สาขาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.*
- ประพันธ์ กุลวินิจฉัย. (2555). *วิเคราะห์เรื่องพระพุทธรูปในฐานะปูชนียวัตถุของชาวพุทธ.* กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ไพฑู ธูธา. (2556). *ความเป็นมาคนอีสาน ในเหตุการณ์สำคัญของประวัติศาสตร์.* กรุงเทพฯ: ตาตาพับลิเคชั่น.
- พระธรรมราชานุวัตร. (2551). *อรัญคันทาน. ตำนานพระธาตุพนม (พิสดาร).* กรุงเทพฯ: จูนพับลิชชิง.
- พระครูประสิทธิ์ธรรมมาภรณ์ บุญบุตร. (2560). *แนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา กรณีศึกษา: ภูบ่อ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ และอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.* วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พระปลัดบุญเลิศ กตปุณโย. (2560). *การจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ: กรณีศึกษาวัดใหญ่ บางปลาจอก.* วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาบุญไทย บุญญมโน. (2558). *ว่าด้วยโบราณวัตถุและโบราณสถาน.* [ออนไลน์]. ได้จาก Retrieved October 10, 2560, from <https://www.cyberaram.net> [สืบค้นเมื่อ วันที่ 10 ตุลาคม 2560].
- พายุ ภูคางษ์. (2557). *ศึกษาคูณค่าของความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปรากฏแก้ว ของชาวพุทธอำเภอแก้ว จังหวัดอุดรธานี.* สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิไล จิระไกรศิริ และคณะ. (2557). *แนวทางการดำเนินงาน โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว เส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา ปี ๒๕๕๗.* กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. ผู้จัดพิมพ์ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *พจนานุกรม ฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542.* กรุงเทพฯ: นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2545). *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2545.* กรุงเทพฯ: นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.

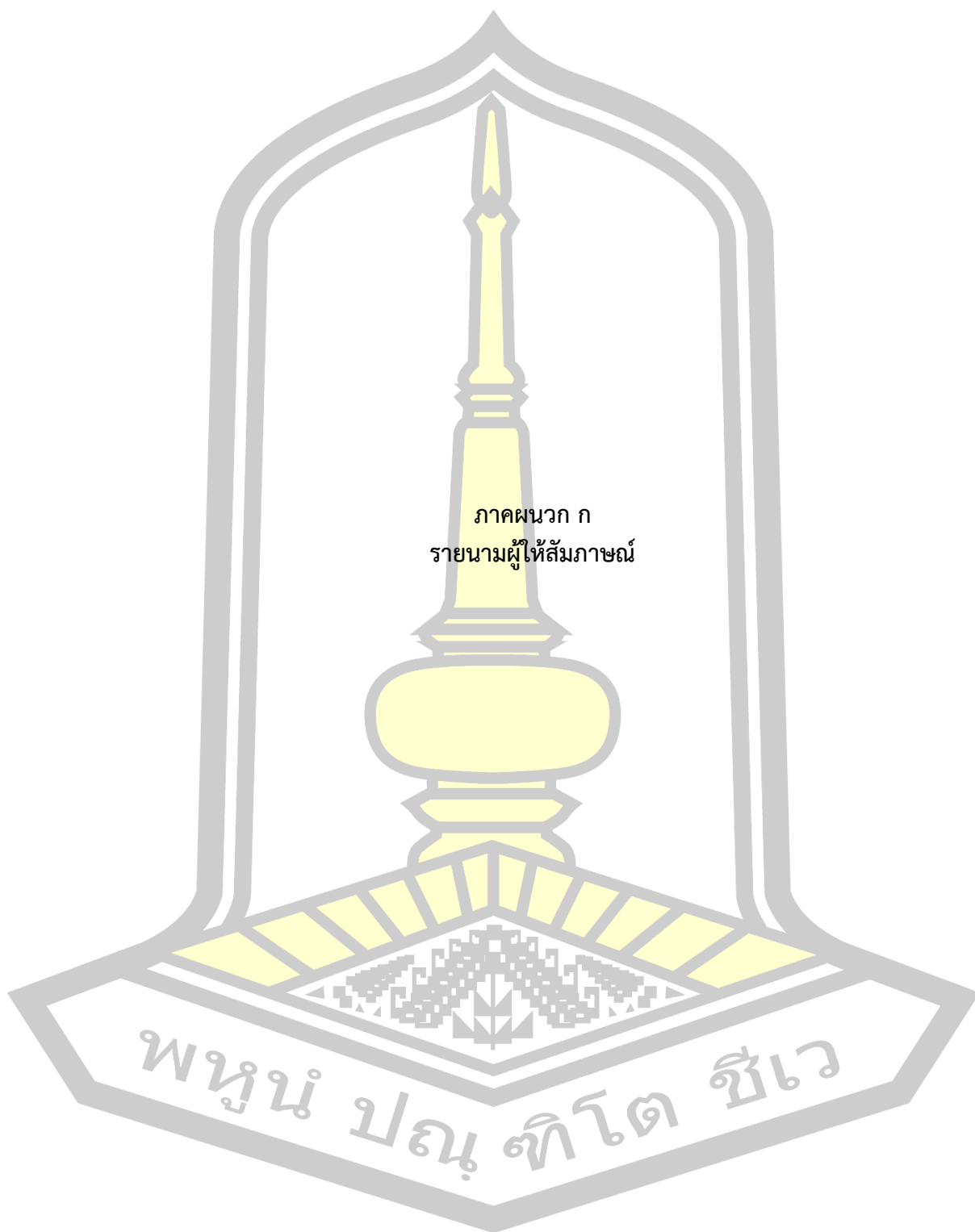
- รำไพพรรณ แก้วสุริยะ. (2557). *หลักการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน*. [ออนไลน์] ได้จาก: <http://lib.dtc.th/article/tourism/ooo7.pdf>. [สืบค้นเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2560].
- รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข. (2556). มโนทัศน์ชนชั้นและทุนของ ปีแอร์ บูร์ดิเอด. *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา*, 2(1), 36-40.
- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง และคณะ. (2557). ศิลปะเขมร. กรุงเทพฯ: มติชน.
- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง และคณะ. (2558). ทวารวดีในอีสาน. กรุงเทพฯ: มติชน.
- วิศรา บุญสมเกียรติ. (2555). แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัด นครศรีธรรมราช: วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร วัดธาตุน้อย และโบราณสถานวัดโมคลาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว คณะศิลปศาสตรและวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- วิมล จิโรจพันธ์ และคณะ. (2555). *มรดกทางวัฒนธรรม “ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว.
- วิไลวรรณ จงวิไลเกษม. (2550). การก่อรูปความทรงจำร่วมของชุมชนทรายขาว ในสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้. วิทยานิพนธ์ปริญญาเอก นักศึกษาทุนเครือข่าย พัฒนาอาจารย์ สำนักงานการอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิสุทธิ์ ภิญญาภิรักษ์. (2541). มารัจักคู่สวนแดงกันเถอะ. *วารสารประชาสัมพันธ์, สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์*, 23(29).
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2554). *พัฒนาการทางสังคม – วัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2559). *บทความเรื่อง พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในยุคเริ่มแรกของสยามประเทศจุดกำเนิดของวัด จุดกำเนิดของชุมชน*. [ออนไลน์] ได้จาก: <http://lek-prapai.org/home/view.php?id=814> [สืบค้นเมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2561].
- ศูนย์บริการข้อมูลอำเภอ. (2555). *ศูนย์บริการข้อมูลอำเภอพุทธไธสง*. [ออนไลน์] ได้จาก: www.amphoe.com [สืบค้นเมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2561].
- สรชัย พิรักษา. (2561). *มหัศจรรย์ “สุริยาสาดส่อง 15 ช่องประตู” งานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง*. [ออนไลน์] ได้จาก: <https://www.buriramworld.com> [สืบค้นเมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2561].
- สรเชต วรรคามวิชัย. (2542). *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดบุรีรัมย์*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ, จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ.
- สำรวย นักการเรียน และคณะ. (2558). *องค์ความรู้เรื่อง การเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานเกษตรอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์. (2559). *เอกสารบรรยายสรุป ข้อมูลทั่วไปและผลการปฏิบัติราชการ. อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์*. บุรีรัมย์: สำนักงานเกษตรอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์.
- สุภีร์ สมอนา. (2559). *สังคมวิทยาอีสาน*. อุตรธานี: ศักดิ์ศรีอักษรการพิมพ์.

- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2560). *บทความ มติชนสุดสัปดาห์, ประวัติศาสตร์-วัฒนธรรม*. Retrieved April 1, 2561, [ออนไลน์] ได้จาก: https://www.matichonweekly.com/culture/article_24013 [สืบค้นเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2561].
- สุวรรณฤทธิ์ วงศ์ชะอุ่ม และคณะ. (2553). *การบูรณาการทุนทางวัฒนธรรมสู่การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวที่มีคุณค่าของตำบลท่าคา อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสงคราม*. กรุงเทพฯ: ทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- แสง จันทร์งาม. (2534). *ศาสนศาสตร์ (The Science of Religion)*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- อนุสรณ์ แก้วก้างวล. (2561). *ประกาศจังหวัดบุรีรัมย์ เรื่องการใช้คำขวัญประจำจังหวัดบุรีรัมย์*. บุรีรัมย์: สำนักงานจังหวัดบุรีรัมย์.
- อรุณศักดิ์ กิ่งมณี. (2555). *ปราสาทหิน, เมืองโบราณ*. Retrieved June 18, 2560, [ออนไลน์] ได้จาก: <https://sites.google.com/site/prangkusuantang/system/app/pages/sitemap/hierarchy> [สืบค้นเมื่อวันที่ 18 มิถุนายน 2561].
- อิสริยา เลหาดีรานนท์. (2557). *เครื่องสูง. สำนักงานราชบัณฑิตยสภา*. [ออนไลน์] ได้จาก: <http://www.royin.go.th/?knowledges=เครื่องสูง> [สืบค้นเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2562].
- Ashton, P. (2009). The Birthplace of Australian Multiculturalism? Retrospective Commemoration, Participatory Memorialisation and Official Heritage. *International Journal of heritage studies*, 15(5), 381-398.
- Beaumont, J. (2009). Contested Trans-national Heritage : The Demolition of Changi Prison, Singapore. *International Journal of Heritage Studies*, 15(4), 298-316.
- Bourdieu, P. (1997). The forms of Capital in Halsey, A.H., lauder, P. Brown and A.S. Wells (eds). *Education: Culture. Economy, Society*. Oxford: Oxford University.
- Giddens, A. (2002). *Tradition Runaway World: How Globalisation is Reshaping Our Life*. London: Profile Books.
- Guru. (2556). *ทรัพยากรการผลิต*. [ออนไลน์] ได้จาก: <https://guru.sanook.com/2387> [สืบค้นเมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2561].
- Hilight. (2551). *ประวัติวันสงกรานต์*. [ออนไลน์] ได้จาก: <https://hilight.kapook.com> [สืบค้นเมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2561].
- Halbwachs, M. (1992). *On Collective Memory*. Transl./ed.LA Coser. Chicago: Univ. Chicago Press
- Nora, P. (1995). *Realms of Memory : Rethinking the French Past*. New York: Columbia University.
- Paul Connerton. (1989). *How Societies Remember*. United Kingdom: Cambridge University.
- Smith, L. (2006). *Use of Heritage*. London and New York: Routledge.
- Throlby, D. (2001). *Economics and culture*. Cambridge: Cambridge University.

ภาคผนวก

พหุบัณฑิตยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก
รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

พหุบัณฑิตยาลัย จุฬาลงกรณ์

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

- กวี วารี. (15 กรกฎาคม 2560). สัมภาษณ์, ผู้ช่วยผู้ใหญ่. บ้านกุสุมาลย์ ตำบลกุสุมาลย์ อำเภอ บ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- เข้มทอง เทียงธรรม. (18 เมษายน 2561). สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 37 หมู่ที่ 2 บ้านดงยาง ตำบลกุสุมาลย์ อำเภอ บ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- คำเตียง หุยไธสง. (16 กรกฎาคม 2560). สัมภาษณ์. บ้านโคกจิก หมู่ที่ 1 ตำบลหนองเยื้อง อำเภอ บ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- คำพันธ์ กองไธสง. (21 มีนาคม 2561). สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 22 หมู่ 2 บ้านหนองเยื้อง ตำบล หนองเยื้อง อำเภอ บ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- คำหอม ปัทธรี. (22 กรกฎาคม 2560). สัมภาษณ์, ลูกจ้างกรมศิลปากร. บ้านดงยาง ตำบลกุสุมาลย์ อำเภอ บ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- เจริญ เทศไธสง. (15 พฤศจิกายน 2560). สัมภาษณ์. บ้านกุฎี ตำบลหนองเยื้อง อำเภอ บ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- ชาญ พิภุลนอก. (29 กรกฎาคม 2560). สัมภาษณ์. หมู่ที่ 2 บ้านหนองเยื้อง ตำบลหนองเยื้อง อำเภอ บ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- ชูชัย ทัดไธสง. (28 เมษายน 2561). สัมภาษณ์, นายองค์การบริหารส่วนตำบลหนองเยื้อง. ตำบล หนองเยื้อง อำเภอ บ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- เชย ศิริวิทยากุล. (15 กรกฎาคม 2560). สัมภาษณ์, ปราชญ์ชาวบ้าน. หมู่ที่ 4 บ้านกุฎี ตำบล หนองเยื้อง อำเภอ บ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- ไชยศ เวหน. (18 เมษายน 2561). สัมภาษณ์, ประธานสภาวัฒนธรรมประจำอำเภอ บ้านใหม่ไชยพจน์. บ้านเลขที่ 53 หมู่ที่ 1 บ้านกม.ศูนย์ ตำบลหนองแวง อำเภอ บ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัด บุรีรัมย์.
- ทองด้วง งามสุข. (15 กรกฎาคม 2560). สัมภาษณ์. หมู่ที่ 1 บ้านกุสุมาลย์ ตำบลกุสุมาลย์ อำเภอ บ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- ธัชพล ขาวนอก. (20 มีนาคม 2561). สัมภาษณ์. 74 หมู่ที่ 1 บ้านกม.ศูนย์ ตำบลหนองแวง อำเภอ บ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- ธนะชัย สุภะกะ. (3 พฤษภาคม 2561). สัมภาษณ์. หมู่ 2 บ้านทองหลาง ตำบลทองหลาง อำเภอ บ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- นภัทธ กลางสวัสดิ์. (22 กรกฎาคม 2560). สัมภาษณ์. ผู้ใหญ่บ้านดงยาง. ตำบลกุสุมาลย์ อำเภอ บ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- ณรงค์ ผาสุก. (29 กรกฎาคม 2560). สัมภาษณ์. บ้านโคกจิก หมู่ที่ 1 ตำบลหนองเยื้อง อำเภอ บ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- บัว วิสาธร. (22 กรกฎาคม 2560). สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 23 หมู่ที่ 2 บ้านดงยาง ตำบลกุสุมาลย์ อำเภอ บ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.

- ใบ ทุนไธสง. (21 มีนาคม 2561). สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 21 หมู่ 2 บ้านหนองเอื้อง ตำบลหนองเอื้อง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- บานเย็น คำหมื่น. (18 เมษายน 2561). สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 37 หมู่ที่ 2 บ้านดงยาง ตำบลกุ่มสวนแดง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- ประกาศิต วัดไธสง. (2 พฤษภาคม 2561). สัมภาษณ์, นายกเทศมนตรีตำบลบ้านใหม่ไชยพจน์. ตำบลหนองแวง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- ประทุม วิถี. (21 มีนาคม 2561). สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 27 หมู่ 2 บ้านหนองเอื้อง ตำบลหนองเอื้อง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- ประยูร ทำไธสง. (15 กรกฎาคม 2560). สัมภาษณ์. หมู่ที่ 1 บ้านกุ่มสวนแดง ตำบลกุ่มสวนแดง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- พระครูวิบูลธรรมธัช. (18 ธันวาคม 2560). สัมภาษณ์, เจ้าคณะอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์. วัดสระจันทร์ ตำบลหนองเอื้อง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- พระครูประดิษฐ์โชติคุณ. (28 เมษายน 2561). สัมภาษณ์, รองเจ้าคณะอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์. วัดเทพประดิษฐ์ ตำบลหนองเอื้อง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- พระครูสุตตะพลธรรม. (28 เมษายน 2561). สัมภาษณ์, เจ้าคณะตำบลหนองเอื้อง. วัดพลสุวรรณ บ้านสระแก ตำบลหนองกลาง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- พระสุดใจ ดินวิโร. (15 กรกฎาคม 2560). สัมภาษณ์. วัดสระจันทร์ ตำบลหนองเอื้อง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- พระหยวก สุวิโร. (28 เมษายน 2561). สัมภาษณ์. วัดหริดี ตำบลหนองเอื้อง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- รัชดา ทัดไธสง. (2 พฤษภาคม 2561). สัมภาษณ์. ผู้อำนวยการกองการศึกษาตำบลบ้านใหม่ไชยพจน์. ตำบลหนองแวง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- ฤชาชัย ดากรุง. (28 เมษายน 2561). สัมภาษณ์. ครูโรงเรียนวัดสระจันทร์, 110 หมู่ที่ 1 บ้านโคกจิก ตำบลหนองเอื้อง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- วิโรจน์ ทัดไธสง. (29 กรกฎาคม 2560). สัมภาษณ์. หมู่ที่ 1 บ้านโคกจิก ตำบลหนองเอื้อง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- วุ่น จอดนอก. (21 มีนาคม 2561). สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 80 หมู่ 2 บ้านหนองเอื้อง ตำบลหนองเอื้อง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- ไว พิมพา. (10 พฤษภาคม 2561). สัมภาษณ์. พรหมณ์, ปราชญ์ชาวบ้าน. หมู่ที่ 10 บ้านหินตั้ง ตำบลหนองแวง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- สมเด็จจ มากพูน. (2 พฤษภาคม 2561). สัมภาษณ์. ปลัดเทศบาลตำบลบ้านใหม่ไชยพจน์. ตำบลหนองแวง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- สาย พุทไธสง. (22 กรกฎาคม 2560). สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 39 หมู่ที่ 2 บ้านดงยาง ตำบลกุ่มสวนแดง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- สำลี ฉัตรไธสง. (16 กรกฎาคม 2560). สัมภาษณ์, นักพัฒนาชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลกุ่มสวนแดง. ตำบลกุ่มสวนแดง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.

สุวิทย์ ทัดไธสง. (28 เมษายน 2561). สัมภาษณ์, ครูโรงเรียนวัดสระจันทร์. ตำบลหนองเยื้อง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.

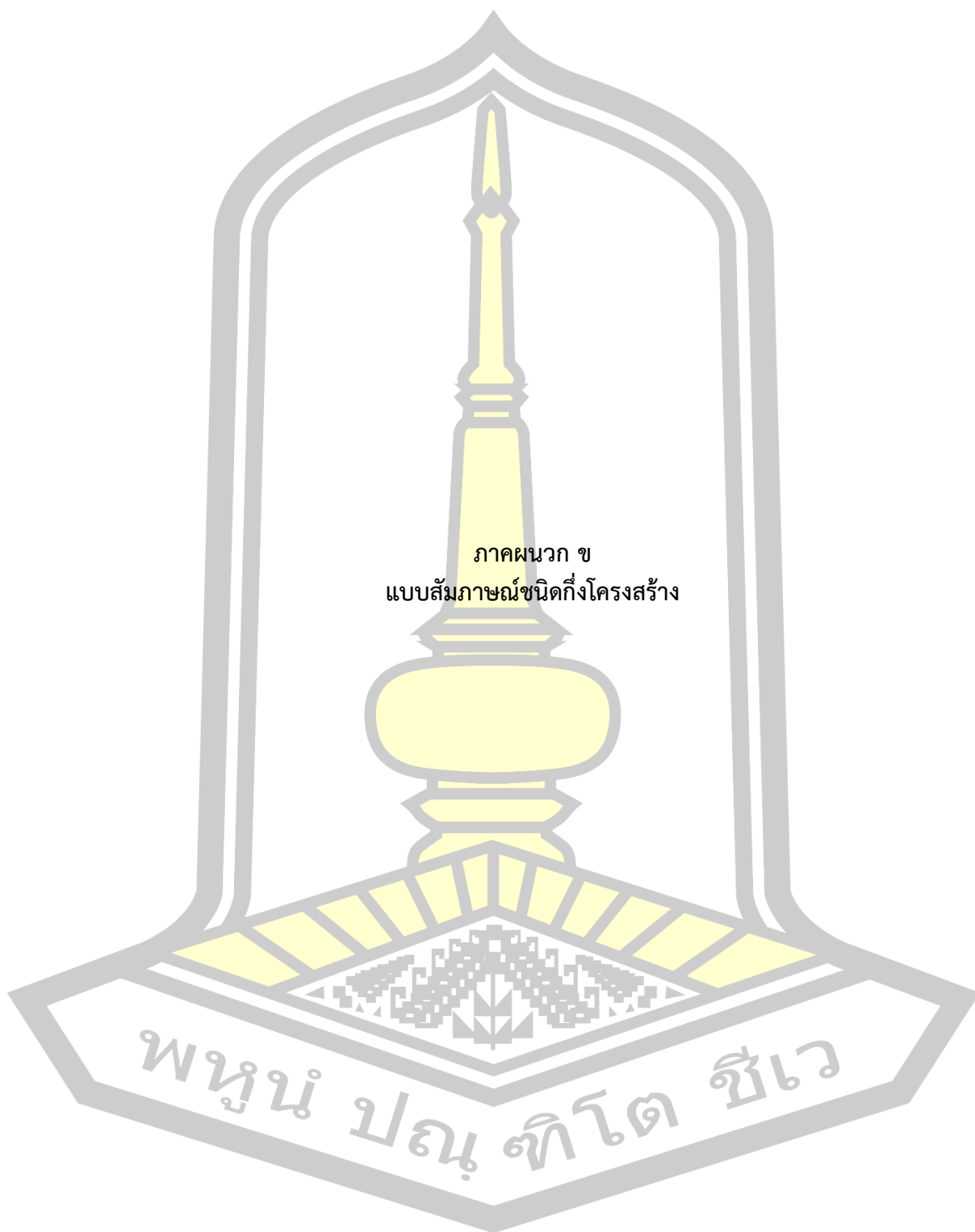
แสวง เวียงไธสง. (21 มีนาคม 2561). สัมภาษณ์, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลทองหลาง. ตำบลทองหลาง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.

สมร อาบไธสง. (28 เมษายน 2561). สัมภาษณ์, สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลทองหลาง. หมู่ที่ 2 บ้านทองหลาง ตำบลทองหลาง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.

อมรพรรณ บุญที. (28 เมษายน 2561). สัมภาษณ์, ผู้อำนวยการกองการศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลหนองเยื้อง. ตำบลหนองเยื้อง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.

อุดม สรนอก. (28 เมษายน 2561). สัมภาษณ์, ผู้ใหญ่บ้านกู่ฤๅษี. หมู่ที่ 4 บ้านกู่ฤๅษี ตำบลหนองเยื้อง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์.

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง

พหุ ประทีป วิไล

แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง

หนังสือขอความร่วมมือ

แบบสัมภาษณ์งานวิจัย เรื่องความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ กรณีศึกษา ปรากฏ์กุสวณแดง กุฎีชี และพระพุทธรูป

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีกลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลในเชิงลึกแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ เจ้าหน้าที่อำเภอ เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และครู ส่วนอีกกลุ่ม คือ กลุ่มผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ พระภิกษุ ท่านผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้าน ประชาชน และนักท่องเที่ยว ซึ่งการวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้างในชุดนี้ใช้สัมภาษณ์ข้อมูลในเชิงลึก เพื่อนำข้อมูลไปเป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ กรณีศึกษา ปรากฏ์กุสวณแดง กุฎีชี และพระพุทธรูป โดยผู้วิจัยจะจำแนกในแต่ละสถานที่ออกเป็นสัดส่วนในการสัมภาษณ์ คือ แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง จำแนกออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้ คือ

ส่วนที่ 1 แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้างปรากฏ์กุสวณแดง

ส่วนที่ 2 แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้างกุฎีชี

ส่วนที่ 3 แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้างพระพุทธรูป

ข้อมูลที่ได้จากท่านจะนำไปใช้ประโยชน์เพื่อเป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์

อนึ่ง แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้างนี้ได้แนบหัวข้อสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ กรณีศึกษา ปรากฏ์กุสวณแดง เพื่อให้ท่านได้พิจารณาแบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้างให้ท่านได้นำมาประกอบให้ข้อมูล

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์กรุณาให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ตามความเป็นจริง หรือตามความรู้สึกที่แท้จริงของท่านตามข้อมูลแบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

พระถนอม บุญประจง

นิสิตปริญญาโท

สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง กรณีศึกษา ปรากฏ์กุสวณแดง

งานวิจัยเรื่องความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ กรณีศึกษา ปรากฏ์กุสวณแดง กุฎีฯ และพระพุทธรูป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของศาสนสถานในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อศึกษาความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์
3. เพื่อศึกษาประเพณีประติษฐานเพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์

แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง

แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง กรณีศึกษาปรากฏ์กุสวณแดง ชุดนี้แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

- ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์
- ส่วนที่ 2 ข้อมูลประวัติศาสตร์ความเป็นมาของปรากฏ์กุสวณแดง
- ส่วนที่ 3 ข้อมูลความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของปรากฏ์กุสวณแดง
- ส่วนที่ 4 ข้อมูลประเพณีประติษฐานเพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่ของปรากฏ์กุสวณแดง

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จะนำไปใช้ประโยชน์เพื่อเป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ กรณีศึกษาปรากฏ์กุสวณแดง

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์

1. ชื่อ – นามสกุล.....
2. ตำแหน่งปัจจุบัน.....
3. สถานที่ทำงาน.....
4. สถานที่อยู่ปัจจุบัน.....

พูนุ ปณ ทิโต ชเว

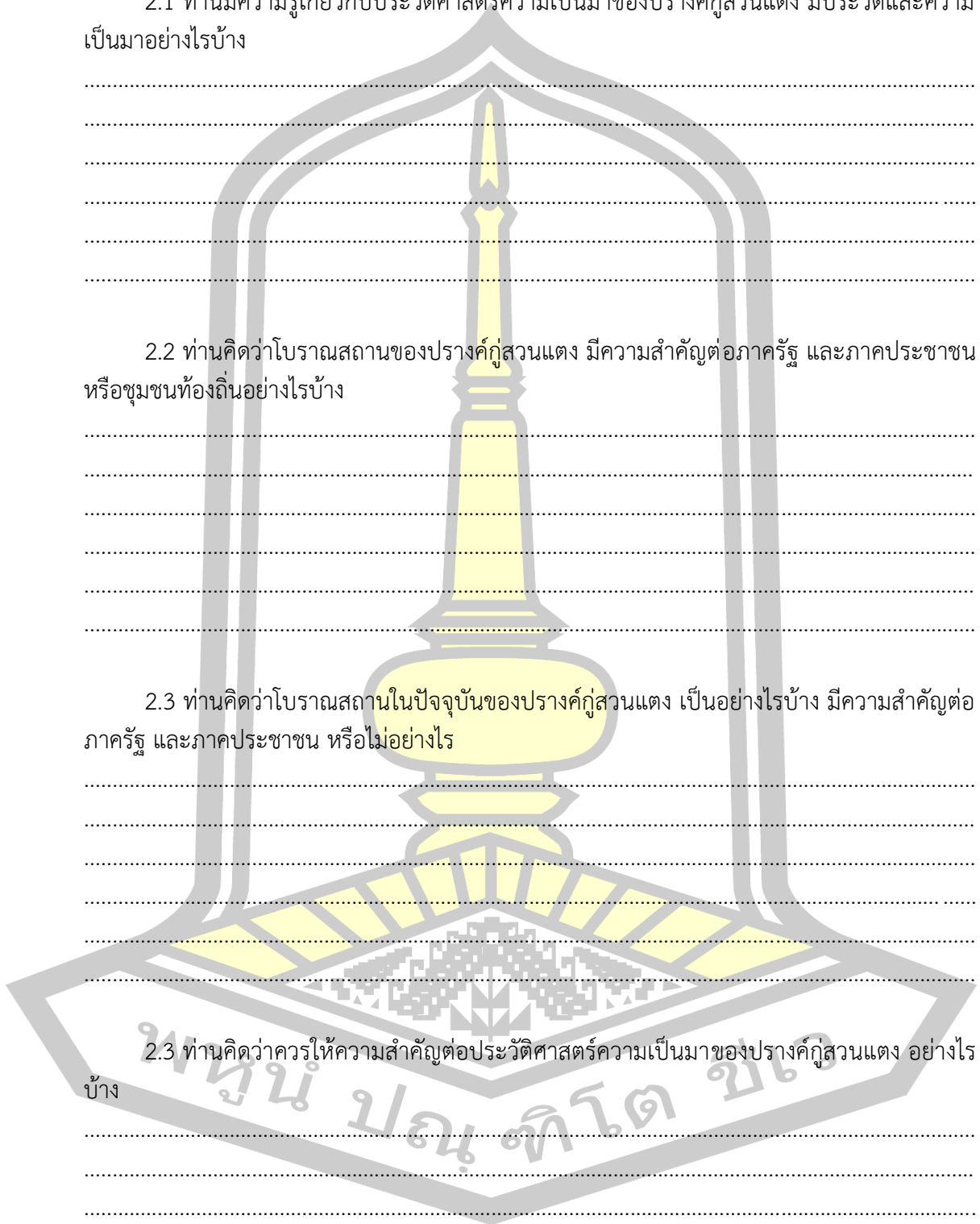
ส่วนที่ 2 ข้อมูลประวัติศาสตร์ความเป็นมาของปราสาทกุสวณแตง

2.1 ท่านมีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของปราสาทกุสวณแตง มีประวัติและความเป็นมาอย่างไรบ้าง

2.2 ท่านคิดว่าโบราณสถานของปราสาทกุสวณแตง มีความสำคัญต่อภาครัฐ และภาคประชาชน หรือชุมชนท้องถิ่นอย่างไรบ้าง

2.3 ท่านคิดว่าโบราณสถานในปัจจุบันของปราสาทกุสวณแตง เป็นอย่างไรบ้าง มีความสำคัญต่อภาครัฐ และภาคประชาชน หรือไม่อย่างไร

2.3 ท่านคิดว่าควรให้ความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ความเป็นมาของปราสาทกุสวณแตง อย่งไรบ้าง

ส่วนที่ 3 ข้อมูลความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของปราสาทกุสวณแดง

3.1 ท่านมีข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องเล่าที่เป็นตำนานความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของปราสาทกุสวณแดง มีความเป็นมาอย่างไร หรือมีเรื่องเล่าที่เป็นตำนานอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.2 ท่านคิดว่าความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากรื่องเล่าของปราสาทกุสวณแดง มีความสำคัญอย่างไรต่อภาครัฐและภาคประชาชนในชุมชนท้องถิ่น หรือไม่อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.3 ท่านคิดว่าเรื่องเล่าที่เป็นความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของปราสาทกุสวณแดง มีความสำคัญอย่างไรบ้าง และเพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาได้หรือไม่อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ 4 ข้อมูลประเพณีประติษฐ์เพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่
ปราสาทกุสุมาเตง

4.1 ท่านมีข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีประติษฐ์เพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิง
ศาสนาของปราสาทกุสุมาเตง และมีข้อมูลประวัติความเป็นมาของประเพณีปราสาทกุสุมาเตงอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.2 ท่านคิดว่างานประเพณีปราสาทกุสุมาเตง ใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิง
ศาสนา มีความสำคัญอย่างไรต่อภาครัฐและภาคประชาชนหรือชุมชนท้องถิ่น อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.3 ท่านคิดว่าประเพณีประติษฐ์ เพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของ
ปราสาทกุสุมาเตง มีความสำคัญอย่างไรบ้าง เพราะอะไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ 5 ข้อเสนอแนะหรือความคิดเห็นอื่นๆ (ถ้ามี)

.....

.....

.....

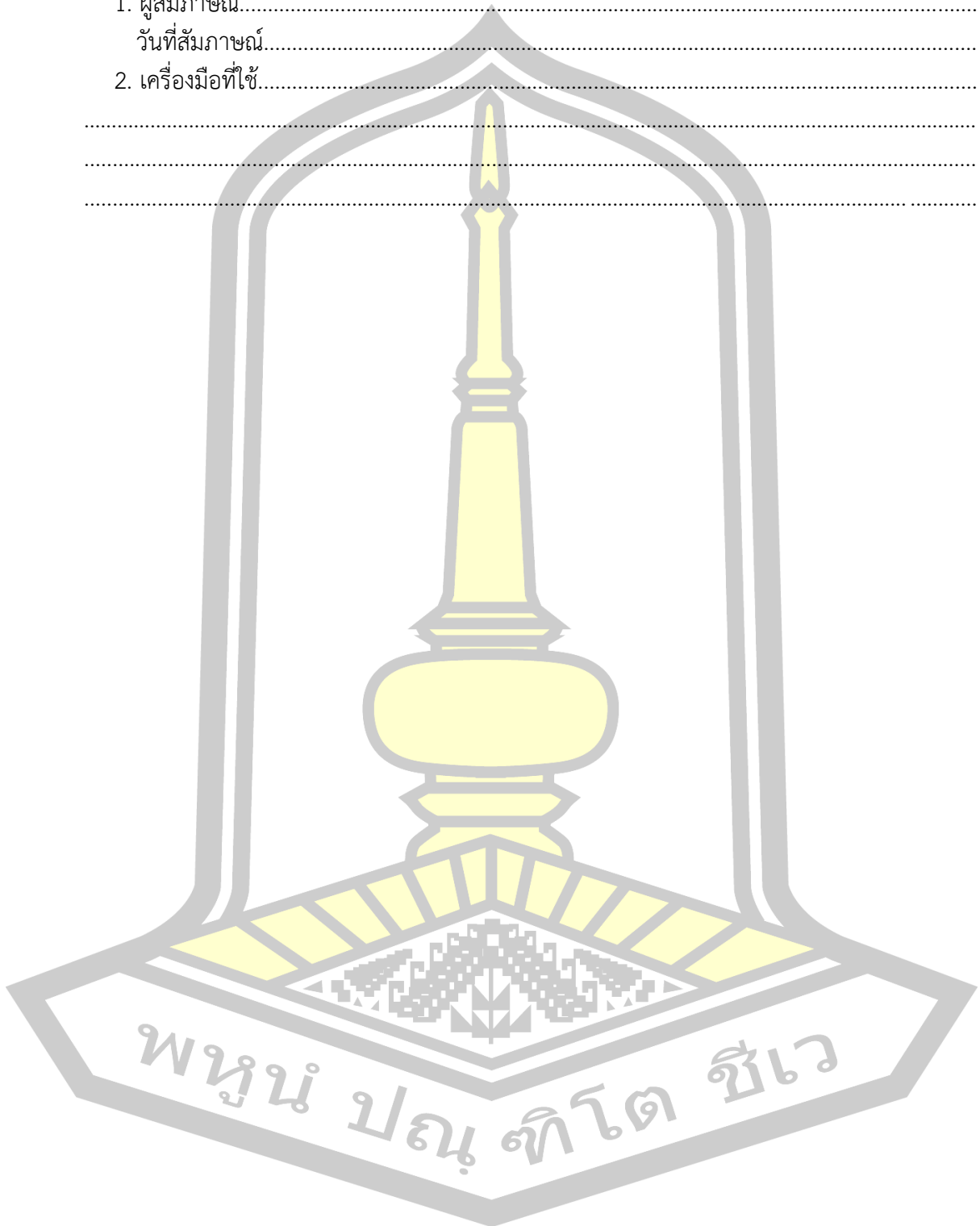
.....

.....

.....

เครื่องมือประกอบการสัมภาษณ์

1. ผู้สัมภาษณ์.....
- วันที่สัมภาษณ์.....
2. เครื่องมือที่ใช้.....

แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง กรณีศึกษา กุฎาชี

งานวิจัยเรื่องความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ กรณีศึกษา ปรารักษ์กุสวนแดง กุฎาชี และพระพุทธรูป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของศาสนสถานในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อศึกษาความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์
3. เพื่อศึกษาประเพณีประติษฐานเพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์

แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง

แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง กรณีศึกษา กุฎาชี ชุดนี้แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้ คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 ข้อมูลประวัติความเป็นมาของกุฎาชี

ส่วนที่ 3 ข้อมูลความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของกุฎาชี

ส่วนที่ 4 ข้อมูลประเพณีประติษฐานเพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่ของกุฎาชี

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จะนำไปใช้ประโยชน์เพื่อเป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ กรณีศึกษา กุฎาชี

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์

1. ชื่อ – นามสกุล.....
2. ตำแหน่งปัจจุบัน
3. สถานที่ทำงาน
4. สถานที่อยู่ปัจจุบัน.....

ส่วนที่ 2 ข้อมูลประวัติความเป็นมาของกุฎาชี

- 2.1 ท่านมีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของกุฎาชี มีประวัติและความเป็นมาอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

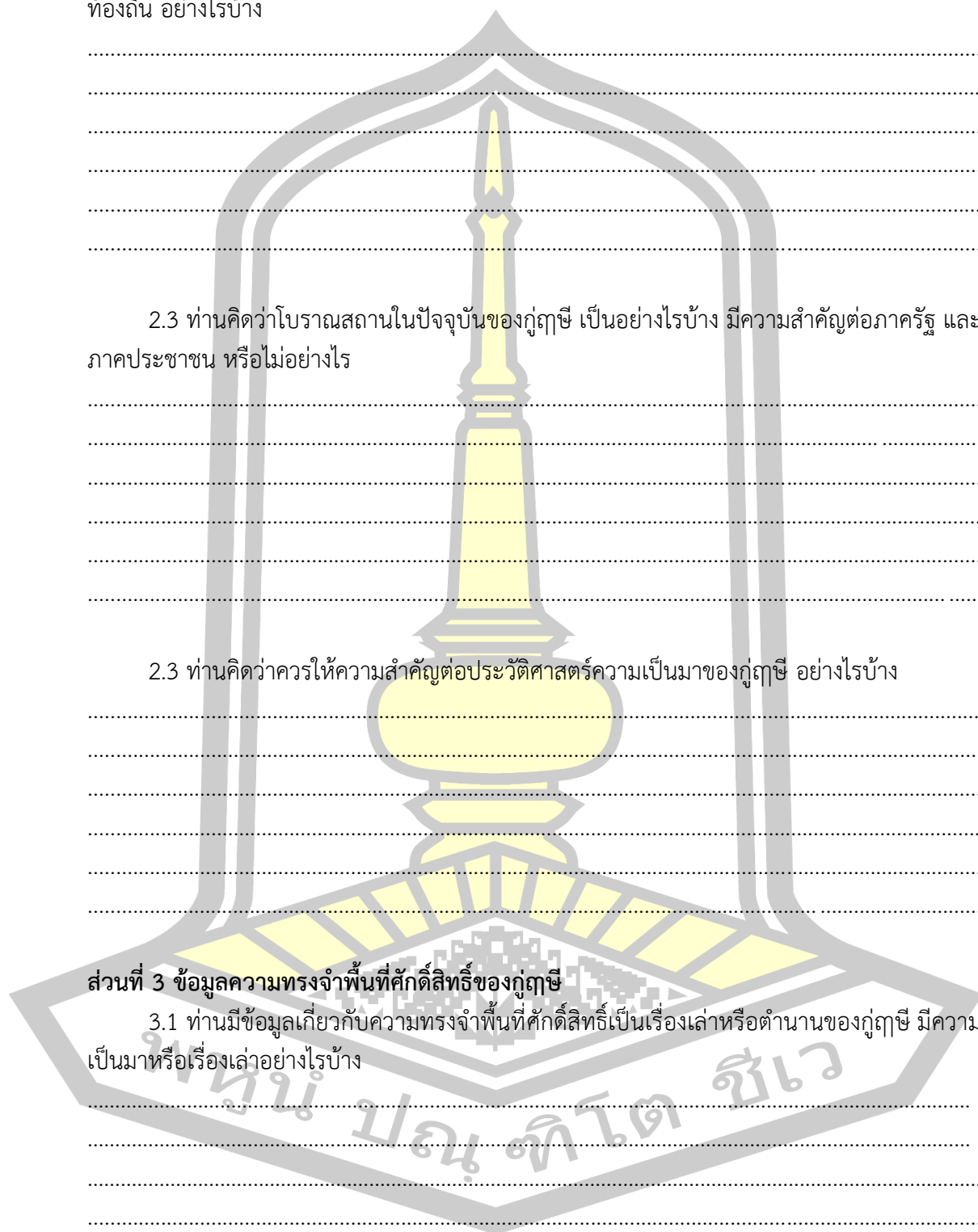
2.2 ท่านคิดว่าโบราณสถานของกุฎีฯ มีความสำคัญต่อภาครัฐ และภาคประชาชน หรือชุมชนท้องถิ่น อย่างไรบ้าง

2.3 ท่านคิดว่าโบราณสถานในปัจจุบันของกุฎีฯ เป็นอย่างไรบ้าง มีความสำคัญต่อภาครัฐ และภาคประชาชน หรือไม่อย่างไร

2.3 ท่านคิดว่าควรให้ความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ความเป็นมาของกุฎีฯ อย่างไรบ้าง

ส่วนที่ 3 ข้อมูลความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของกุฎีฯ

3.1 ท่านมีข้อมูลเกี่ยวกับความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นเรื่องเล่าหรือตำนานของกุฎีฯ มีความเป็นมาหรือเรื่องเล่าอย่างไรบ้าง

3.2 ท่านคิดว่าความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากเรื่องเล่าของกู่ฤๅษี มีความสำคัญอย่างไร ต่อภาครัฐและภาคประชาชนในชุมชนท้องถิ่น หรือไม่อย่างไร

3.3 ท่านคิดว่าเรื่องเล่าที่เป็นความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของกู่ฤๅษี มีความสำคัญอย่างไรเพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาได้หรือไม่ได้อย่างไร

ส่วนที่ 4 ข้อมูลประเพณีประติษฐานเพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่ของกู่ฤๅษี

4.1 ท่านมีข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีประติษฐานเพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของกู่ฤๅษี และมีข้อมูลประวัติความเป็นมาของประเพณีกู่ฤๅษี อย่างไรบ้าง

3.2 ท่านคิดว่างานประเพณีกู่ฤๅษี ใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา มีความสำคัญอย่างไรต่อภาครัฐและภาคประชาชนหรือชุมชนท้องถิ่น อย่างไรบ้าง เพราะอะไร

3.3 ท่านคิดว่าประเพณีประดิษฐ์ใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของ กุฎีเยี มีความสำคัญอย่างไรบ้าง เพราะอะไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ 5 ข้อเสนอแนะหรือความคิดเห็นอื่นๆ (ถ้ามี)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

เครื่องมือประกอบการสัมภาษณ์

1. ผู้สัมภาษณ์.....

วันที่สัมภาษณ์.....

2. เครื่องมือที่ใช้.....

.....

.....

พหุมนุ ปณ ทิโต ชีเว

แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง กรณีศึกษา พระพุฒาจารย์

งานวิจัยเรื่องความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ กรณีศึกษา ปรากฏการณ์สวนแตง ภูฤๅษี และพระพุฒาจารย์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของศาสนสถานในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อศึกษาความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์
3. เพื่อศึกษาประเพณีประติษฐานเพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์

แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง

แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง กรณีศึกษา พระพุฒาจารย์ ได้แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

คือ

- ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์
- ส่วนที่ 2 ข้อมูลประวัติความเป็นมาของพระพุฒาจารย์
- ส่วนที่ 3 ข้อมูลความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของพระพุฒาจารย์
- ส่วนที่ 4 ข้อมูลประเพณีประติษฐานเพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่ของพระพุฒาจารย์

ข้อมูลได้จากการสัมภาษณ์นำไปใช้ประโยชน์เพื่อเป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ กรณีศึกษา พระพุฒาจารย์

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์

1. ชื่อ – นามสกุล.....
2. ตำแหน่งปัจจุบัน
3. สถานที่ทำงาน
4. สถานที่อยู่ปัจจุบัน.....

พจนัน ปณ ทิโต ชีเว

ส่วนที่ 3 ข้อมูลความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูป

3.1 ท่านมีข้อมูลเกี่ยวกับความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นเรื่องเล่าหรือตำนานของพระพุทธรูป มีความเป็นมาหรือเรื่องเล่าอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.2 ท่านคิดว่าความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากเรื่องเล่าของพระพุทธรูป มีความสำคัญอย่างไรต่อภาครัฐและภาคประชาชนในชุมชนท้องถิ่น หรือไม่อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.3 ท่านคิดว่าเรื่องเล่าที่เป็นความทรงจำพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูป มีความสำคัญอย่างไรเพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาได้หรือไม่ได้อย่างไร

.....

.....

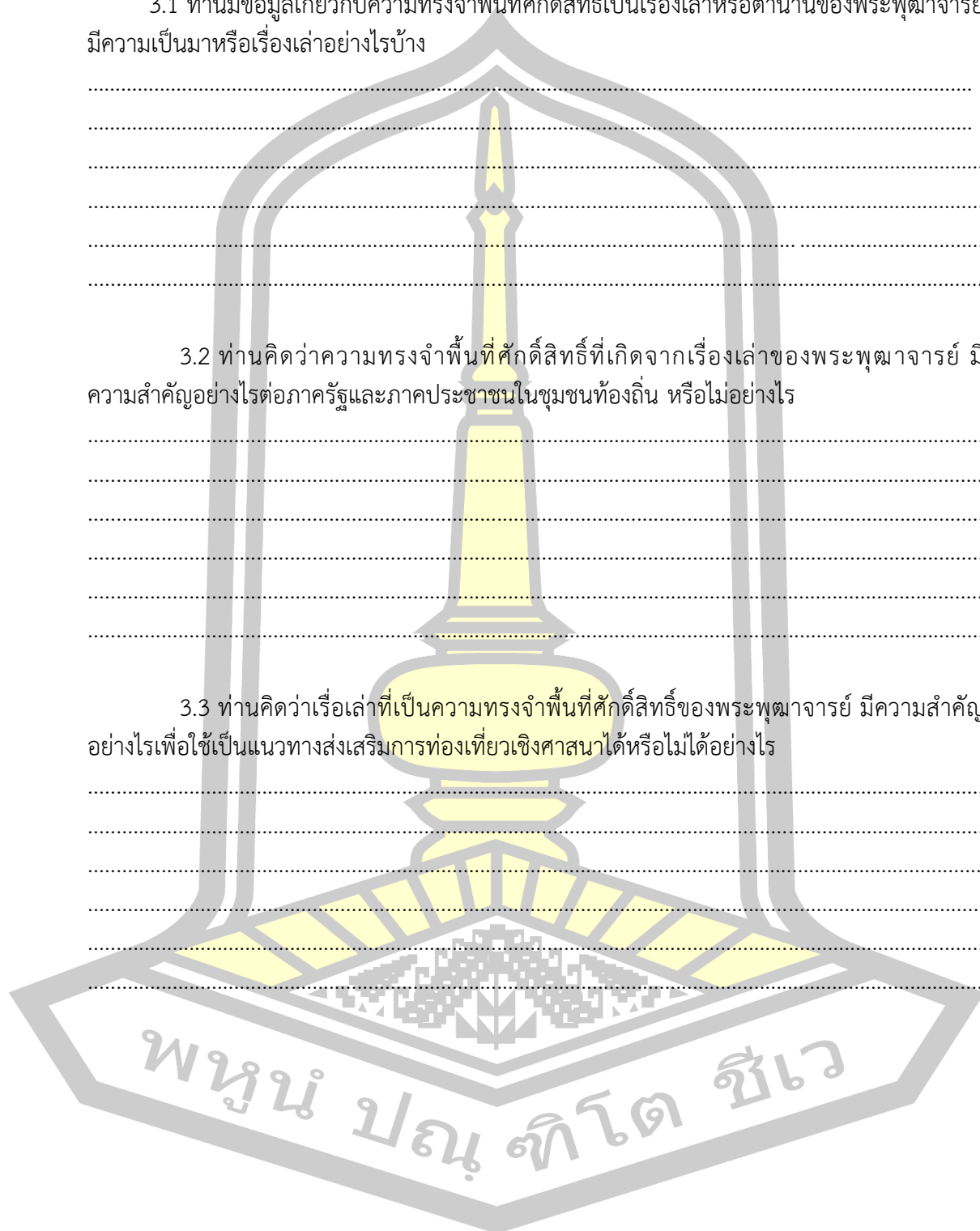
.....

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ 4 ข้อมูลประเพณีประติษฐ์ เพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของ
พระพุฒาจารย์

4.1 ท่านมีข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีประติษฐ์เพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิง
ศาสนาของพระพุฒาจารย์ มีข้อมูลประวัติความเป็นมาของประเพณีของวัดสระจันท์ อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

3.2 ท่านคิดว่างานบุญประเพณีของวัดสระจันท์ ใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยว
เชิงศาสนา มีความสำคัญอย่างไรต่อภาครัฐและภาคประชาชนในชุมชนท้องถิ่น อย่างไรบ้าง เพราะ
อะไร

.....

.....

.....

.....

3.3 ท่านคิดว่าประเพณีประติษฐ์ใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของ
พระพุฒาจารย์ และวัดสระจันท์ มีความสำคัญอย่างไรบ้าง เพราะอะไร

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ 5 ข้อเสนอแนะหรือความคิดเห็นอื่นๆ (ถ้ามี)

.....

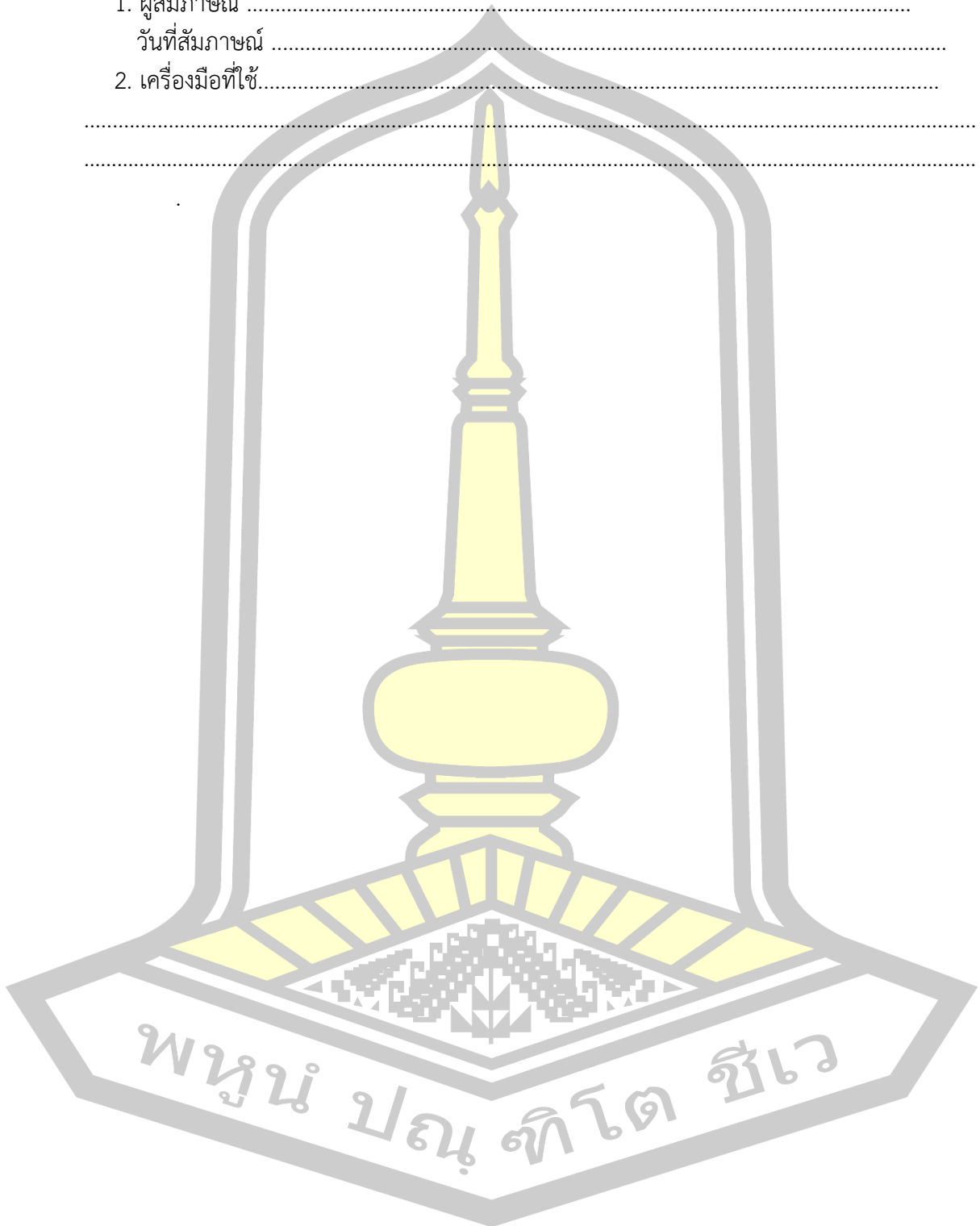
.....

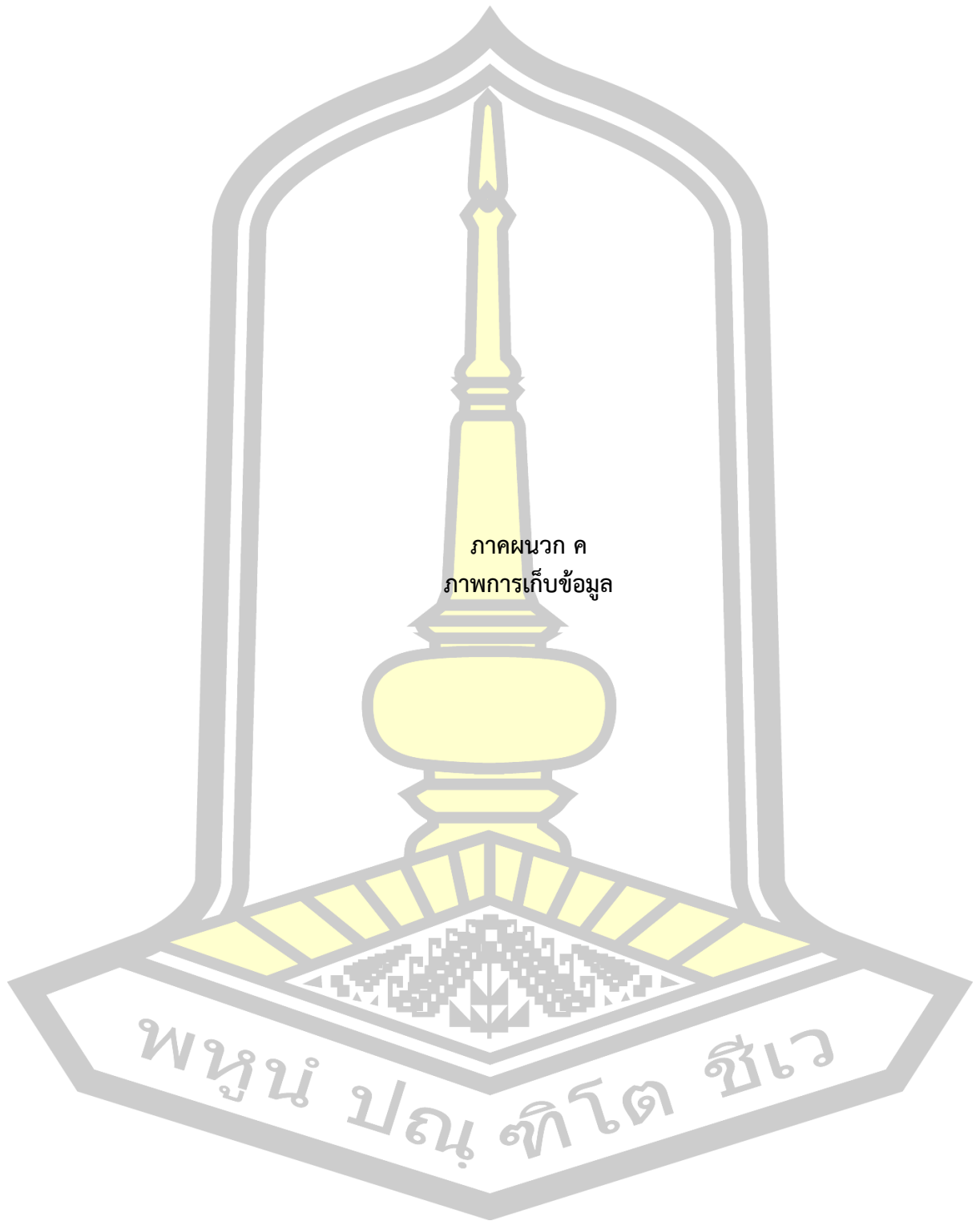
.....

.....

เครื่องมือประกอบการสัมภาษณ์

1. ผู้สัมภาษณ์
- วันที่สัมภาษณ์
2. เครื่องมือที่ใช้.....

ภาคผนวก ค
ภาพการเก็บข้อมูล

พหุบัน ปณุ ทิโต ชีเว

ภาพเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ พระครูวิบูลธรรมธัช เจ้าอาวาสวัดสระจันทร์
เจ้าคณะอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์

ภาพเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ พระครูประดิษฐ์โชติคุณ เจ้าอาวาสวัดเทพประดิษฐ์
รองเจ้าคณะอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์

ภาพเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ พระสุดใจ ตินนวโร สังกัดวัดสระจันทร์

ภาพเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ พระหยวก สุวีโร สังกัดวัดหรรดี

ภาพเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ พระครูสุตตะพลธรรม วัดพลสุวรรณ เจ้าคณะตำบลหนองเยือง

ภาพเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ นายประภาส วัดโธสง นายกเทศมนตรีตำบลบ้านใหม่ไชยพจน์.

ภาพเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ นางรัชดา ทัดไธสง ผู้อำนวยการกองการศึกษา
เทศบาลตำบลบ้านใหม่ไชยพจน์.

ภาพเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ นายสำลี ฉัตรไธสง นักพัฒนาชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลกุสุวันเตง

ภาพเก็บข้อมูล นายสุพล สวัสดิผล ปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายงานทะเบียนและบัตร
(คิดสำเนาประชากร)

ภาพเก็บข้อมูล จ.ส.ท.ไทยวุฒิ นาม่าง ปลัดอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์
(สืบค้นเอกสารอัดสำเนาโบราณสถาน)

ภาพเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ นายไชยศ เวहन ประธานสภาวัฒนธรรมประจำอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์
(อดีตรองประธานสภา อบจ. บุรีรัมย์ และอดีตนายกเทศมนตรีตำบลบ้านใหม่ไชยพจน์)

ภาพเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ นายแสวง เวียงไธสง นายกองดีการบริหารส่วนตำบลทองหลาง

ภาพเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ นายชูชัย ทัดไธสง นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหนองเอื้อง

ภาพเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ นางสาวอมรพรรณ บุญที ผู้อำนวยการกองการศึกษา
องค์การบริหารส่วนตำบลหนองเอื้อง

ภาพเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ นายไฉ พิมพา. พราหมณ์ผู้ประกอบพิธีบวงสรวง
หมู่ที่ 10 บ้านหินตั้ง ตำบลหนองแวง

ภาพเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ นายรัชพล ขาวนอก และนางหนูทิพย์ ขาวนอก บ้านกม.ศุนย์

ภาพเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ นายประยูร ทำไธสง บ้านกุ่มสวนแดง และ นายกวี วารี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านกุ่มสวนแดง

ภาพเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ นายนภัทร กลางสวัสดิ์ ผู้ใหญ่บ้านดงยาง

ภาพเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ นางเข็มทอง เทียงธรรม และนางบานเย็น คำหมื่น บ้านดงยาง

ภาพเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ นางคำหอม ปัทธูรี ลูกจ้างกรมศิลปากร บ้านดงยาง

ภาพเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ นายเชย ศิริวิทยากุล ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านกู่ฤาษี

ภาพเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ นายคำเตียง หุยโธสง อดีตกำนันตำบลหนองเยื้อง หมู่ที่ 1 บ้านโคกจิก

ภาพเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ นายชาญ พิกุลนอก อดีตผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 2 บ้านหนองเยือง

ภาพเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ นายวิโรจน์ ทัดไรสง อดีตกำนันตำบลหนองเยือง หมู่ที่ 2 บ้านหนองเยือง

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	พระถนอม บุญประจง (ฐานิสฺสโร)
วันเกิด	วันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2512
สถานที่เกิด	อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	วัดป่าหนองขอน หมู่ที่ 2 ตำบลทองหลาง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ รหัสไปรษณีย์ 31120 โทรศัพท์ 0892795782 - 0885942194 E-mail: tanomboonprajong@gmail.com
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2546 นักธรรมชั้นเอก วัดนิเวศวิทยาราม สำนักเรียน คณะจังหวัดขอนแก่น พ.ศ. 2554 ประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน่วยวิทยบริการ วิทยาเขตขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2559 ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน่วยวิทยบริการ วิทยาเขตขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2562 ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาศาสนาและ ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พ.น. ป.น. ท.โต ชี.เว